د پښتو ژبې ننني مسألې

د پښتو دوتلي او منلي بابا (لوی استاد - علامه حبیبي)

د عالمانه نظریو په رڼا کې، انتقادي څېړنه

لیکوال: محمد هارون خپل شعشعي

Ketabton.com

لندن، ۲۰۰۷ میلادي کال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

کتاب :: د پښتو ژبي ننني مسألي

د پښتو د وتلي او منلي بابا (لوی استاد- علامــه حبیبي) د عالمانه نظریو په رڼا کي، انتقادي څېړنه

لیکوال :: محمد هارون خپل شعشعي

چاپکال :: لندن، ۲۰۰۷ میلادي کال

کمپوز/ ډیزاین ::خپله لیکوال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدأ

د پښتو ژبي د ننييو مهمو مسألو په اړه دا کوچنی کتابګوټی، د افغاني فرهنګ د تر ټولو لوړ لیکوال او څېړونکي (لوی استاد - علامه عبدالحي حبیبي) سپېڅلي اروا ته وړاندي کوم، چي پاخه او نوښتګر علمي اثار به يې، تل تر تله د بې شماره لیکوالو او څېړونکو د لاري مشال وي .

محمدهارون خپل شعشعي

د چاپ ټول حقوق له لیکوال سره خوندي دي دانلان چاري بېنوا ویب پاڼه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکنۍ خبري

د لوی خدای په نامه

زه په یوه سوچه پښتني کورنۍ کي زوکړی یم . د لوی او مهربان څښتن له برکته او د خپل فاضل او عارف پلار په زیار مي، په کورني چاپېر کي تل د پوهي او څېړني خورا په زړه پوري اثار موندل کېده . دا هم د هغه بې ساري غني او سخي ذات پېرزوینه وه، چي له کوچني والي څخه مي د دې مادي نړۍ تر هر نعمت له کتاب او قلم سره ډېره مینه لرله . د ښوونځی کتابونو به مي د زده کړي او پلټني تنده نه ماتوله، نو ځکه به زیاتره د بېلابېلو ورځپاڼو، مجلو او کتابونو په لوست بوخت وم . په پیل کي مي د نورو ژبو په پرتله، له خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي (پښتو) سره مینه او خوَب ډېر زیات ؤ . د ځینو پخو او پیاوړو پښتنو لیکوالو د خوږو لیکنو خوند مي تر اوسه هم له زړه نه وزي . باور وکئ، چي د ځینو لیکوالو خوږو علمي مضمونونو او داستاني اثارو به د کهربا په څېر په ځان پوري موښلولئ وم ؛ یوګړی به یې بلي خوا ته نه پرېښووم . ښه مي په یاد دي، چي ځیني رسالې او کتابګوټي به مي هیڅکله دوهمي ورځي ته نه پرېښوول ؛ په دوبي کي به کله په خونه او کله به د باندي د تاکانو تر یخ سیوري لاندي، په داسي جوش او جذبه د هغو په لوستلو اخته وم، چي د دونیا ټولي ښې او ښادۍ به مي هېري وې . د مني او ژمي په پیتاوي کي به مي هم، د داسي اثارو په لوستلو سره د زړه ګرمي لا زیاتیده؛ خو له بده مرغه په پښتو کي د داسي لیکنو او اثارو شمېر له لویه سره ډېر لږ ؤ ؛ او هغه په دې، چي له یوې خوا د زمانو ډول ډول ناخوالو زموږ د لرغوني او سپېڅلي پښتو ډېر ارزښتناک او ګران بیه اثار له خاورو سره خاوري کړي دي؛ او له بلي خوا ځینو بې دردو پښتنو واکمنانو هم په خپلو ناسمو سیاستونو سره، د خپلي سپېڅلي ژبي او اصیلو دودونو پر ځای، د نورو ژبو او فرهنګي میراثونو، روزني او پالني ته ملاوي تړلي وې؛ او تر اوسه پر دې پله پل ږدي . تاریخ شاهد دئ، چي د دې خاوري د ننګ او ناموس په ساتنه کي، تر هر چا مخکي د اتلو او زړورو پښتنوویني توی سوي دي؛ او لا پسي تویېږي؛ خو په ډېر تأسف سره چي د هیواد زیاترو سیاسي حاکمانو یې لرغوني او ویاړلي ژبي ته ، د دوهمي درجې ژبي په سترګه کتلي؛ او لا کتل کیږي . دې بې رحمانه چلند، پښتو له ښارونو او مدني ژوند څخه لیري په غرونو او رغونو کي ایسار کړې وه ؛ د ودې او پرمختګ ټولي لاري یې بندي سوي وې . د همدې دلایلو له مخې، ناڅاپي نه ده چي پښتو اوس له ادبي او علمي اړخه، ډېره خواره او نېستمنه پاته سوې ده. . .

که څه هم نن سباپه پښتنو کي د خپلي لرغوني ژبي او پښتني رواجونو د را ژوندي کولو مینه، تر بل هر وخت ډېره سوې ده؛ مګر د پښتو د ودې او غوړېدو په لار کي پېچومي او کړاونه تر پخوا نه دي لږ سوي . د بې شماره ستونزو او ربړونو له ډلي څخه یوه مهمه ستونزه د � معیاري � او � سوچه � پښتو په نامه د ځینو پښتنو ژورنالیستانو، شاعرانو، لیکوالو او پوهانو افراطي هلي ځلي دي، چي زموږ د مندو او پلرونو ساده، اسانه او خوږه پښتو یې په یوه زموخته، پېچلي او کړکېچنه ژبه اړولي ده . د هري ورځي په تېرېدو سره د پښتو په وینګ او کښنګ (شفاهي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحریري بڼه) کي، توپیر مخ په ډېرېدو دئ . دې کار د ژبې طبیعي ښکلا، اساني او خوږوالی تر ډېره ځایه له منځه وړی دئ؛ پښتو نه یوازې د دې ژبې بهرنیيو مینه والو ته د ریاضي او فزیک تر فارمولونو گرانه سوې ده؛ بلکې موږ ټول پښتانه هم د � معیاري � او� سوچه � پښتوله ناوړو اغېزو خلاص نه یوو . ځینو بې پلټنې او څېړنې په چټکۍ سره د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړولو ته پونده ورکړې ده؛ هر څه چې یې پر دماغ ښه ولگېږي، سمدلا سه یې د نوي لغت او نوې اصطلاح په نامه را باسي؛ او بیا یې د خپلو سیاسي ملگرو، شخصي خواخوږو او شاگردانو په مرسته په بېلابېلو مطبوعاتي وسیلو کې د پخو کانو او وروستیيو پرېکړو په توگه خپروي؛ ځیني د ټولنیزو ژوند د مسلطلو قوانینو، په تېره بیا د کلیماتو د مرگ او ژوند د قانون پر خلاف، په تکلف او تصنع سره کوښش کوي، چې هر څه د امیر کروړ په ژبه و وایي او ولیکي؛ ځیني نور بیا یوازې د خپلې خوښې لرغونو او وضعه کړو ټکو یو بد خونده کیچړی د � معیاري پښتو � په توگه ټولني ته وړاندې کوي؛ او له هر چا څخه په کلکه غواړي، چې په پټو سترگو یې ومني؛ او خپرولو ته یې ملاوې وتړي.

د خلگو په ژبه او نورو اصیلو فرهنگي میراثونو دا چپه غوبل، په واقعیت کې د هغو کسانو له خوا کیږي، چې له یوې خوا ځانونه د پښتو ژبې او پښتنې دودونو سرسپارلي ساتونکي گڼي؛ او له بلې خواپه ډاډ او جرأت سره ادعا کوي، چې د پښتو ژبې، ادب او تاریخ په څېړنه کې هیچیري تر دوی لوړ علمي او مسلکي مقام نسته؛ نو ځکه پرهر هغه چا د جهالت او بې سوادۍ ټاپه وهي، چې د دوی پر هر ناسم او ناسره نوښت د انتقاد گوته نیسي . د هیواد مطبوعات او د بېلابېلو تعلیمي او تحصیلي مؤسسو د زده کړې کتابونه خوڅه چې د شعر رنگارنگي، لطافت او نوښتگري هم د � معیاري � او � سوچه � پښتو له شر او ناوړه اغېزو خوندي نه ده پاته . سربېره پردې، د دې افراطي غورځنگ پلویانو له څو کلونو راهیسې کرار کرار دې خبرې ته هم لستوني را نغښتي دي، چې د پښتو گرده پخواني اثار هم د خپلو جعل کړو معیارونو پر بنسټ له سره چاپ کړي؛ او په دې توگه د پښتو ژبې او ادب په تاریخ کې، د بېلابېلو لهجه یي توپیرونو او ځانگړتیاوو ټولې نښې نښانې له منځه یو سي؛ په بله وینا هر څه له امیر کروړه تر دې دمه، د خپلو ناسمو معیارونو په خوم (خم) کې ورنگوي؛ د مثال په توگه هر چیرې چې د � سو � او � سي � ټکی وگوري، سمدستي یې په � شو � او � شي � اړوي . همدغه راز د � څلرم � او � نونسم � په څېر ټکي بې هیڅ پلټنې او گروېږنې په � څلورم �، � نولسم � او داسې نورو بدلوي؛ اما په دې عیني واقعیت ځانونه نه خبروي، چې د خدای بخښلو شاعرانو یا لیکوالو له سلو پښتو څخه یو پښت هم د دوی په شان پښتونه ویل او نه لیکل . همدا اوس د احمدشاه بابا، پیرمحمد کاکړ، شمس الدین کاکړ او نورو له شعري دیوانونو څخه رانیولې د لوی استاد - علامه عبدالحي حبیبي، منلي شاعر او لیکوال - استاد عبدالرؤف بېنوا، فاضل استاد - علامه عبدالشکور رشاد او ځینو نورو شاعرانو، لیکوالو او څېړونکو له لوړو ادبي او علمي اثارو سره همداسې لوبې کیږي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي کبله د اریانۍ (حیرانۍ) خبره نه ده، چي نن سبا د پښتو په هغو اثارو کي، هيڅ خوند او خوږوالی نه ليدل کيږي ، چي د � معياري � پښتو په اومه او کرغېړن رنګ لړل سوي وي . د � معياري � او � سوچه � پښتو په نامه دغو بې ځايه او بې ګټي کوښښونو زياتره پښتانه دې ار کړي دي، چي د خپلو ذوقي او علمي اړتياوو د ليري کولو په مقصد نورو ژبو له هغې ډلي څخه پارسي او اُردو ته مخه کړي . د داسي پښتنو شمېر لږ نه دي، چي له نورو تېرونو سره د دوستۍ او خپښۍ په وجه اوس په کورونو کي پارسي يا اردو وايي؛ خو د زړه له کومي هيله لري، چي د خپلو پلرونو او نيکونو په خوږه ژبه ليک او لوست زده کړي . ليکن په خواشينۍ سره د � معياري � پښتو پلويانو، زموږ د پلرونو او نيکونو خوږه پښتو اوس دونه پېچلې او ګرانه کړې ده، چي نه يوازي يې هغوی زده کړې ته زړه نه ښه کوي؛ بلکي زموږ په څېر سوچه پښتانه يې هم له ډېرو ربړونو او پېچومو سره مخامخ کړي دي .

دغو ټکو ته په پام سره مي، له ډېرو کلونو راهيسي په زړه کي وه، چي د پښتو د بې خونده کولو او ګرانولو پر دغه ناسم بهير څه وليکم؛ او په دې توګه د خپلي اسانه او خوږې ژبې په خوندي کولو او روزلو کي خپله ونډه واخلم . له نېکه مرغه تر ما مخکي زموږ د هيواد تکړه ليــــکوال او څېــــــړونکي ، ښاغلي محمد معصوم هوتک، د يوې پراخي ليکني په ترڅ کي، د معياري او سوچه پښتو پر ځينو مهمو اړخونو علمي او مستدلي خـــــبري وکړې، چــــي د � معـيــــاري پښتو� د ځيـــــنو تېکه دارانو له ناوړه غبرګونونو سره سره يې، د پښتو ژبي په پراخو کورنيو او بهرنيو مينه والو کي پراخ هرکلی را وپاروه (عُمر دي ډېر او قلم دي غښتلئ وي .)

په دې لنډه ليکنه کي، چي اوس ستاسي درانه حضور ته وړاندي کيږي، د معيار او معياري ژبي پر بېلابېلو اړخونو او د ژبي د سوچه تابه پرڅو اړخيزي څېړني سربېره، په نننۍ پښتو کي د ځينو التباسونو او ناوړه ترکيبونو د څو بولګو او په پای کي د پښتو ژبي د ريښتني بشپړتابه په باره کي، ځيني تحليلي او انتقادي خبري سوي دي .

په دې خاطر چي په افغانانوکي د اثارو علمي کره کتنه تر ډېره حده نوی ګام او نوې پېښه ده؛ او ډېر ځله يې د علمي نقد اصلي هدفونو ته د خدمت پر ځای، د ليکوالو او څېړونکو تر منځ راز راز تربګنييو ته لاره هواره کړې ده، نو ځکه مي قصداً وپتېيله، چي په خپلو ماتو او ګوډو خبرو کي، د هــــيچا پر ليکنه او نظـــريه مستقيماً ګــــــوتــــه و نه نيسم . د طرحه سوو مسألو په څېړنه او شننه کي مو د خپلو دلايلو د لاروښانولو او استناد له پاره مو ځای ځای د افغاني فرهنګ په تېره بيا پښتو ژبي او ادب د وتلي او منلي بابا، لوی استاد علامه عبدالحی حبيبي، ځيني ويناوي او نظريې هم د يوه باوري سند او دقيق محک په توګه وړاندي کړې، چي پر ژبپوهني او ادبپوهني سربېره د ټولنپوهني او فلسفې له اړخه هم خورا لوی ارزښت لري . د پښتو ژبي ټول کورني او بهرني مينه وال په ډېري اسانۍ سره کولای سي د برهان المحققين، لوی استاد علامه حبيبي، د عالمانه او مستدلو نظريو په رڼا کي، زموږ د لرغوني ژبي او شتمن فرهنګ په اړه هر سم له نا سمه بېل کړي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي ځيني ژبپوهان، ليکوال او څېړونکي د دې انتقادي طرحي له ځينو برخو او ځينو ټکو سره پوره هوکړه ونه لري، چي دا کار په علمي څېړنو کي څه نوې او عجبه خبره نه ده . سره له دې هم له ټولو درنو پوهانو اوګرانو لوستونکو څخه په درناوي هيله کوم، چي د دې ماتي ګوډي ليکني په ټولو برخو کي د ناپوهۍ، کمــزوري استدلال او نا رسا بيان له امله د دې عاجز پر تېروتنو او نيمګړتياوو سترګي پټي کړي؛ او په خپلو لوړو نظريو او علمي څېړنو سره د هغو په بشپړتيا کي برخه واخلي . د دې ليکني اساسي مقصد هم دا دئ، چي ګرده پښتانه ژبپوهان، ليکوال، څېړونکي، شاعران او صاحب نظران بايد د ساده کولو، اسانه کولو او لا په زړه پوري کولو له لاري، زموږ د وياړلي ژبي (پښتو) د ودي او پراختيا له پاره نه ستړي کېدونکي او پرله پسې هڅي وکړي . په بشپړ باور سره، هيڅوک د دې خبري په سموالي او کره والي کي شک نه لري، چي يوازي د اسانۍ، سادګۍ او پوخوالي له لاري کولای سو، د هيواد په دننه او بهر کي د پښتو ژبي د مينه والو لمن پراخه کړو؛ او په دې توګه د دې لرغوني او سپېڅلي ژبي د لا پرمختيا او غوړېدو په لار کي ارزښتناک ګامونه پورته کوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار او معياري ژبه څه ته وايي ؟

د معيار عربي ټکی د عين په زېر سره د � عِيار � له کليمې څخه اخيستل سوی دئ . په لغت کي اندازې، ګچي، مېزان، مقياس، پېمانې، ثابت او منـــــــل سوي ماډل، د سرو او سپينو زرو د پېژندلو ډبري (محک) او ترازو، د توپک د ميل بر (سور)، نورم، قاعدې، اصل او داسي نورو ته ويل سوی دئ، چي معاييـــــــــر يې د جمعي حالت دئ . په انګرېزي ژبه کي د معيـــــار له پاره، د" Standard " ، " Touchstone "، "Guage"، "Calibre" ، " Norm"، " " Measurementټکـــي کاروي (عميد ۳: ۲۲۷۹)، (Wher 661)او . (Robinson 1371) په هندي او اردو ژبو کي، همدا عربي ټکی د � ماپار يا معايار � په بڼه ادا کوي.

معياري ژبه ، د ويلو او ليکلو هغه بڼه ده، چي زياتره لوستي او پوه کسان يې کاروي ؛ او د زياترو خلګو له خوا د ژبي د سم او کره ډول په توګه مــنله سوې وي . دا ډول ژبه له ښوونځييو او پوهنتونو څخه نيولې بيا تر ټولو دولتي ادارو، قضايي اورګانونو، د چاپ او خپرولو په ټولو مؤسسو، ټولو رسمي ليکنو او ويناوو، حقـــوقي او تجارتي چاروکي کارېږي . په دې توګه، معياري ژبه په حقيقت کي ديوې ژبي د لغتونو، اصطلاحاتو، ترکيبونو، تعبيرونو، محاورو، ګرامري قاعدو او ځينو نورو ژبنيو جوړښتـونو له منځه تر ټولو غوره سوي او چاڼ سوي شکل ته وايي . په پښتو کي هم معياري ژبه د ويلو او ليکلو هغه متحده او غوره سوې بڼه ده، چي د پښتنو د هري لهجې وياوونکی يې په ويلو او ليکلو کي هيڅ ستونزه او کړاو ونه لري؛ هر چا په خوښۍ او خوشالۍ سره منلې وي .

شک نسته، چي ژبه هيڅکله په څو مياشتو او کلونو کي د معيار تر مقامه نه سي رسېدای . د دې کار له پاره اوږدو او پرله پسي کوښښونو ته اړتيا ده، چي چټکتيا او کراري يې د ټولنيز ژوندانه په بېلابېلو بدلونونو پوري اړه لري . په راتلونکو څپرکو کي د معيار او معياري ژبي پر بېلابېلو اړخونه يوه لنډه کتنه کوو.

د معيار ټاکلو اړتيا

لکه څنګه چي پوهېږو، په ټولنيز ژوندانه کي د يوه مقصد له پاره د بېلابېلو معيارونو کاروَنه، ډول ډول ستونزي او کړاوونه پيدا کوي؛ د مثال په تـــــوګه په کندهار او شاوخوا سيمو کي د يوه سېر وز ن له هغه سېر څخه په تول کي ډېر فرق لري، چي په کابل او ځينو نورو سيمو کي باب دئ . دغه راز، د کندهار من دکابل او ځينو نورو سيمو له منه څخه په وزن کي ډېر بېلوالی لري . په انګليستان کي تر اوسه د پيسو واحداو تقريباً يو پاوي وزن ته پونډ وايي . داسي التباس او ګډوډي د سودا کولو پر مهال هر چا؛ په تېره بيا بهرنيانو ته لوی مشکلات پېښوي . کله چي له دوکاندار سره د ځينو شيانو د اخيستو په اړه خبره کيږي، څوک په اسانۍ نه پوهېږي، چي د پونډ په يـــــادولو سره وزن ته اشاره ده که پيسو ته . د لته د بېلابېلو خلګو تر منځ د ډول ډول پيمانو او تولونو په باره کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کوچنۍ واقعې کيسې يادونه بې ګټې نه ده . يو وخت د کنــــدهار د سيمې يوه پردېس په کابل کې له يوه دوکاندار څخه د يوه سېر بورې د اخيستو غوښتنه وکړه. پلورونکي د بورې مرتبانۍ ته وکتل او د بخښنې په غوښتلو سره يې ورتــه وويل، چې يو سېر بوره نه لري . کندهاري اخيستونکی د دې خبرې په اورېدو سره غوسه سو . ده ويل : � زه فقط يو سېر بوره غواړم؛ خو دوکاندار وايي زه يو سېر بوره نه لرم . � په حقيقت کې دواړه سم ږغېده؛ ځکه چې له يوه سېر وزن څخه د کندهاري پېرېدونکي (خريدار) مقصد يوازې يو کيلو بوره وه؛ چې په مرتبانه کې تر هغـــــــــې ډېره مالومېده؛ خوکابل مېشتي دوکاندار د سېر وزن داوو کيلو په مانا پېژنده . دې خبرو ته په پام سره دا نتيجه اخلو، چې د ژوندانه په هره برخه کې د عام او واحد معــــــيار نۀاکـــــل، ډېــــري غلط فهمۍ او پېچومې له منځه وړي.

د ټولنيز ژوند په هره برخه کې، د مختلفو مقياسونو او پيمانو په څېر، د يوې ژبې د بېلابېلو لهجو تر منځ ډول ډول توپيرونه هم ، د هغې ژبې د ودې او پرمختګ په لاره کې راز راز خنډونه او ځنډونه پيدا کوي . د تلفظ او ليکدود په چارو کې بېلابېلې ستونزې، پر ښوونه او روزنه سربېره د ټولنيز ژوند ټولو ګډو ارمانونو ته د رسېدو لاره ډېره ګرانوي؛ نو ځکه د هرې ژبې د ټولو لهجو د لغوي، اصطلاحي، ادبي او علمي زېرمو را غونډول؛ او د پياوړو څو اړخيزو اړيکو له لارې د يوې بشپړې کره او معياري ژبې پر لور هڅه، په ريښتيا سره لوی او ارزښتناک کار دئ.

د بشر د تاريخ لوړې او ژورې د دې انکار نه منوونکي حقيقت ښکارندوی دي، چې د هرې ټولنې په سياسي، اجتماعي، فرهنـــګي او اقتصــــادي ژوند کـــې هر اړخيز بدلونونه په خپله د نوو معــيارونو د ايجاد شرايط او امـکانات برابروي؛ مثلاً د اروپايــــي ټولنې (European Community) او بيـــا اروپـــايي اتحــــاديـــې (European Union) په جوړېدو سره، اوس د اوويشتو هيوادو د ژوندانه په زياترو برخو کې، خورا ژور او په زړه پورې معيارونه را منځ ته سوي دي . د دغو هيوادو وګړي د يوبل هيواد ته د سفر پر مهال وېزې ته اړتيا نه لري؛ د پيسو د خورا ډېرو واحدونو پر ځای د � يورو � په نامه نوی پولي واحد غوره سو؛ او د سياسي، اجتماعي، فرهنـــګي او اقتصادي ژوند په ډېرو ډګرونو کې داسې نوي اصول او معيارونه را منځ ته سول، چې د ټولو منشأ او ريښه د نړيوالو اړيکو په تيره بيا همدغو اروپايي هيوادونو او سيمې په ډول ډول بدلونونو او پرمختګونو کې نغښتې ده . په دغه راز بدلون او اوښتون کې انسانان ستره او مهمه ونډه لري . انسانان د تکامل له اړتياوو سره سم د خپل ټولنـــــيز ژوند مادي او مانوي (معنوي) شرايط اړوي . دا نوي شرايط او حالات په خپل وار سره د نوو بدلونونو لاره هواروي . ترڅو د ژوندانه په مادي او مانوي شرايطو کــــــــې د پـــــام وړ تغييرات رانه سي، د نوي غوښتنې يا نوي معيار تحقق ګران او حتا نا ممکن کار دئ؛ ځکه نوې پديدې او معيارونه، د انسانانو، ژوو، بوټو او نورو ژونديو موجـــــــوداتو په شان، د خپل پايښت او ودې له پاره د خاصو شرايطو غوښتنه کوي . په دې ډول ګورو، چې د ژوندانه په هره برخه کې د معيار جوړول يو کمپيوټرې يا مېخانيکي عمل نه دئ، چې د يوه کليک

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کولو یا د یوه سویچ په کښېکښلو سره را منځ ته سي . بالعکس د هر معیار رامنځ ته کول او بریالیتوب یو تدریجي او تکاملي بهیر دئ، چي دانسانانو له بېلابېلو اړیکو او پر له پسې ګډو هڅو سره نېغ په نېغه تړاو لري .

د پښتو ژبي په لیکدود او نورو برخو کي، د نوو معیارونو د غوره کولو مسأله هم باید د ټولني سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصـــادي بدلونونو ته په ژوري پاملرني سره و څېړله سي . تر هغه مهاله، چي د پښتنو د خورو ورو پرګنو تر منځ د ټولنيز ژوندانه بېلابېلي اړیکي لا ټینګي او پیاوړي نه سي، د کاغذ پر مخ د معیـــــــارونو ټاکل هیڅ ګټه نه لري . په پښتو ژبه کي، د معیارونو را منځ ته کول یوازي د څو شاعرانو، لیکوالو او پوهانو کار نه دئ . ژبه د نورو ټولنیزو موجوداتو په څېر د خلــــــګو په مـــنځ کي زېږي او د ډېرو اوږدو مودو په ترڅ کي وده کوي؛ له دې امله ژبه او ټول فرهنګي میراثونه تر هر څه مخکي د خلګو مال دئ . په بله وینا، خلګ د خپلو پلرونو او نیکونو د دې لرغوني میراث په روزنه او پالنه کي، تر ټولو لویه برخه لري . که څوک د جادوګرانو د منتر په څېر، په وچو فرمانونو او پرېکړو د ژبي په ګډون د خلګو په اجتماعي او کلتــــــوري ژوند کي، د نوو لارو او معیارونو د رامنځ ته کولو خوبونه ویني، باید یو پلا د افغانستان د تېر دېرش کلن خونړي تاریخ سیاسي درسونو ته په ځیر سره پام واړوي . زموږ ټولو هیــــــــوادوالو د سر په سترګو ولیدل، چي په افغانستان کي بېلابېلو سیاسي او پوځي واکمنو ډلو، په خپلو و چو فرمانونو او فتواوو سره د خلګو په اجتماعي، کلتوري او اقتصادي ژوند کي هیڅ ګټور بدلون را نوست . هر څوک پوهیږي، چي اجتماعي او فرهنګي بدلونونه (ژبه هم له هغو سره موازي حرکت کوي) هیڅکله د سیاسي تغییراتو په شان، د سترګو په رپ کـــــــــــي نه پېښیږي . د ولسونو په ژبه او نوروکلتوري دودونو کي، پاییدونکي تحولات داوږدو کلونو او پراخو ګډو کوښښونو غوښتنه کوي؛ لکه څنګه چي په ونه کـــــــــي د مېوې پخېدل پر هوا، خاوري، اوبو، سري او نورو عناصرو سربېره وخت ته اړتیا لري، په ژبه کي هم د نوو او منلو معیارونو را منځ ته کول، د خلګو په سیاسي، کلـــــــــــتوري، اجتـــماعي او اقتصادي ژوندکي، د پرمختګ او پوخ والي لازمو شرایطو ته اړتیا لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا د بېلابېلو شيانو او پديدو اوسني منل سوي معيارونه، په ناڅاپي ډول جوړ سوه ؟

لکه څنګه چي تاريخ شاهد دئ، د ژوندانه په بېلابېلو برخوکي هر شاخص او معيار هيڅکله په ناڅاپي ډول نه دئ جوړ سوی . هر شی او هره پېښه يوه منلي معيار ته تر رسېدو پوري، د تر قۍ او پرمختګ تر بېلابېلو پړاوونو تېر سوي دي . د پر مختيا او لوړتيا دا بهير، سره له ځينو خنډونو او ځنډونو، هيڅکله په بشپړه توګه نه دئ درېدلئ . پرونيو شاخصونو او معيارونو، د تکامل او پرمختګ له غوښتنو سره سم، خپل ځای ننيو شاخصونو او معيارونو ته پرينښی دئ . د نن منل سوي معيارونه هم بې شکه د سبـــــا د له پياوړو، ځواکمونو او په هره مانا پرمختللو معيارونو سره، د مقابلې وس نه لري . په بله ژبه، هر معيار يوازي د خپل چاپېر او خپل مهال غوښتنو ته جواب وايي . د وختونــو په تېرېدو سره نوي غوښتني، نوي ذوقونه او نوي اړتياوي راپيداکيږي . په طبيعت او ټولنيز ژوندکي دا پرله پسې او ناپايه بدلونونه ، تل د نوو معيارونو د جوړولو اړتيا وړاندي کوي . که د وخت، تول، واټن، مساحت ، تېزوالي، ځيرکتيا، پيسو او نورو سلګونو معيارونو تاريخي تګلاري ته يو ه سرسري کتنه وکړو، له ورايه مالوميږي، چي ټول ننـــــــي معيارونه تر ډېرو بدلونونو او پرمختګونو وروسته، دې پړاو ته رسېدلي دي . په بېلابېلو سيمو، توکمونو او ډول ډول مدنيتونو پوري تړلو کسانو، پخوا د ژوندانه د هــــــري اړتيا لپاره جلا او ځانګړي معيارونه کارول . نه يې د وزن او واټن معيارونه يو شان وه؛ او نه يې په ټولنيز او سياسي ژوند کي نور بېلابېل معيارونه . د وزن، ظرفيت، فاصلې او نورو اړتـــياوو له پاره اوسنی ميټريک سيستم په يوه وار منځ ته نه دئ راغلئ . اوسني معيارونه هم هيڅکله پر همدې دې حال نه پاتيږي؛ د مثال په توګه موږ د سر په سترګو وليــــــــدل، چي د اروپايي اتحاديې څه د پاسه شلو غړو هيوادو د پر مختګ له غوښتنو سره سم، د خپلو هيوادونو د پيسو د بېلابېلو واحدونو پر ځای، چي هر يو يې په حقيقت کي د راکړي ورکړي بېل معيـــــــار ؤ، د يورو (Euro) په نامه د پيسو نوی واحد يا معيار را منځ ته کړ . په ځينو هيوادونو کي د پونډ، اونس، ميل ، يارډ او نورو په شان � امپيرييل � معيــــــارونه ورو ورو خپل ځای د � ميټريک � نړيوالو منل سوو معيارونو ته پرېږدي؛ او د پر مختګ دا بهير به تل تر تله جاري وي.

د ژبي معيارونه څوک ټاکي ؟ اود معيارونو د پايښت قانونمندي څه ده ؟

اصلاً هر معيار په ټولنه کي د يوه اوږده عِلمي، تاريخي، سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي ترون زېږنده دئ . په بېلابېلو جغـــــرافيايي او سيـــــــــاسي چاپېرونو کي اوسېدونکي خلګ، د خپلو بې شماره غوښتنو او اړتياوو پر بنسټ د زړو دودونو او معيارونو په له منځه وړلو سره، د نوو معيارونو په جوړولو کي فعـــــــاله برخه اخلي؛ مثلاً خلګ د لويو جرګو، پارلمانونو يا ورته غونډو په جوړولو سره تر پراخو بحثونو، اعتراضونو او غوښتنو وروسته، په خپل هيواد کي د اساسي قانون د تصــويب او نفاذ لاره هواروي . هر نوی اساسي قانون په حقيقت کي، د يوه هيواد او ملت په مدني، سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي ژوندکي نوي معيارونه ټاکي . د دې نـــــوو معيارونو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه والي یا بدوالي محک د همدغي ټولني د خلګو په قضاوت کي نغښتی دئ . په دې مانا که نوی اساسي قانون، د ټولني د ټولو قومونو، طبقو، قشرونو او بېـــــلابېـــلو سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي سازمانونو اساسي غوښتنو او اړتیاوو ته مثبت جواب ووایي، نو داسي نتیجه اخیستل کېږي، چي په نوي اساسي قانون کـــــي وړاندي سوي معیارونه ډېر معقول، منطقي او ګټور دي . د دې پر خلاف که اساسي قانون په ټولنه کي بېلابېلو ستونزو ته لمن ووهي، نو په بشپړ یقین سره هر څوک قضاوت کوي، چـــي په هغه کي ټاکل سوي معیارونه ډېره اوومه ،کمزوري او نامعقول دي.

د اساسي قوانینو بله مهمه او نه بېلېدونکې ځانګړتیا داده، چي داسي قوانین په هره ټولنه کي تر اوږدو تاریخي، سیاسي، فرهنګي او اجتمــــــاعي کوښښونو وروسته د تصویب او چلند پړاو ته رسیږي . په بابلي مدنیت کي د همورابي قانون ، په انګرېزي ټولنه کي مګناکارټا ، زموږ په پېر کي د ملګرو ملتونو د سازمـــــان منشور او دبشر د حقوقو نړیواله اعلامیه او په دې وروستیو ورځو کي د اروپایي اتحادیې د نوي تړون د تصویب په لاره کي اوږدې هڅي، ګرده د دې خبري روښانه ثبوتونه دي.

ژبني معیارونه هم د ټولو نورو ژوندیو موجوداتو او پېښو په څېر د طبیعي او اجتماعي قوانینو تر اغېزې لاندي وده او پر مختګ کوي . د هري ټولني تاریخي، سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي پېښي د ژبنیو معیارونو په ټاکلو کي لویه برخه لري . که د پښتو په ګډون د نړۍ دهري ژبي د بېلابېلو لیکــــــــدودونو، لهـــــجه یې توپیرونو او نورو ژبنیو معیارونو د را منځ کېدو تاریخي مسیر ته پام وکړو، په ډاګه ګورو چي د خلګو په ژوندانه کي تاریخي، سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او اقـتصادي حالات د هر ډول ژبني اوښتون د پیدایښت زانګو ده؛ د مثال په توګه زموږ په لرغوني هیواد کي د هخامنشیانو تر یرغل وروسته لوی فرهنګي بدلونونه راغلل . وروسته زموږ پر پخواني ټاټوبي (آریانا) باندي د مقدوني سکندر په واکمنۍ سره، زموږ پر ژبو او فرهنګي کړو وړو باندي یوناني ژبي او کلتور ژوره اغېزه وکړه . څه موده وروسته، د همدې ژورو کورنیو او بهرنیو اړیکو له امله، په لرغوني آریانا کي د یوه پیاوړي ګډ یوناني - باختري مدنیت بنسټ کېښوول سو . په هندوستان کي د موریایي کورنۍ د آشوکـــــــا پـــــاچاله واکمنۍ سره جوخت، زموږ په پخوانۍ مېنه کي د بودایي دین ،کلتور او هونر ریښې ټینګي سوې . همدې نوو بدلونونو په پای کي، د � ګندهارا� په نامه ځانګـــــــړی تهذیب او مدنیت ایجاد کړ . کوشانیانو په خپل وار سره، زموږ د ژوندانه په ټولو برخو کي نوي ژبني، کلتوري او فکري تحولات و زېږول . د اسلام د سپېځلي دین تر راتګ وروستـــــه، نه یوازي زموږ د خلګو په فکري، کلتوري او اجتماعي ژوند کي هر اړخېز بدلونونه راغلل؛ بلکي دې ستر بدلون پر پښتو، پارسي او نورو بومي ژبو باندي د عــــــربي ژبي او ادب ژورو اغېزوته هم لاره پرانیسته . په دې پسې تورکانو(ترکانو)، ایرانیانو، مغلو، انګرېزانو، روسانو، پاکستانیانو، عربو ؛ او اوس د امریکایانو په مشرۍ د اروپایـــیانو نوي تـــــلوالي (ائتلاف)له خپل سیاسي، پوځي، کلتوري، فکري او اقتصادي نفوذ څخه په ګټي اخیستني سره، زموږ د خلګو پر مادي ژوند، ژبو، دودونو او نورو فرهنـــــــــګي ارزښتونو ستري اغېزې ښندلي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي؛ او لا يې ورځ په ورځ ښندي . دا پياوړي بدلونونه ښايي تر ډېرو کلونو پوري زموږ د ژوندانه بېلابېلې مادي او فرهنګي برخې اغېزمنې کړي . دهمدغو لويو سياسي، تاريخي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو له کبله د پښتو په لوېديزه (لوېديځه) لهجه کې، د � رُود �، � سبب �، � سايه �، � تاريکه � او نورو په ځېــــر پارسي ټکو، د کوزې پښتونخوا په لهجه کې د � رُوډ �، � اسپتال �، � کاليج �، � يونيورسيټۍ �، � سکول �، � کمرې �، � ټانګې �،� بروسې �، � اچانک �، � پاټک �، � ټيک �، � جـــې � � ګبراو �، � ميلاو � او سلګونو نورو په شان انګرېزي، سنسکريت، هندي او پنجابي ټکو لاره موندلې ده . د پښتو په نورو سيمو او نورو لهجو کې هم د پردو ټکو ، اصطلاح ګانو او ترکيبونو شمېر لږ نه دئ . که د سليمان ماکو تذکرة الاولياً (په ٦١٢ ق کې ليکل سوی) او د بايزيد روښان (٩٣١- ٩٨٠ هـ ق) خيرالبيان ته يوه سرسري کتنه وکړو،له ورايه ګورو چــــې هــــر ليکوال د بېلې لارې او بېلو معيارونو څښتن دئ . د سليمان ماکو نثر د خپل وخت له غوښتنو سره ساده، خوږ او متين دئ . په دې پېرکې د غزنوي او غوري دورو د پارســـــي ژبــې د منثورو ليکنو په دود د پښتو ژبې منثور اثار هم د فصاحت او بلاغت اصولو ته نيژ دې وه (حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ، ٢ ټ ١٤٥) د دې پر خلاف، د � خــــيرالبيان � نثر د خپل عصر د بېلابېلو اغېزو له امله د روانۍ، سادګۍ او خوږوالي له ارزښتناکو صفتونو بې برخې دئ . د پير روښان سياسي دوښمن - اخوند درويزه نـــــــګرهــــــــارى (په ١٠٢٨ ق کې مړ) هم د وخت له غوښتنو سره سم اړ ؤ، چې په خپلو ليکنو کې د ده په اصطلاح د وزن او قافېې تومنه ګډه کړي، تر څو افکار او نظريې يې د خلـــګو په زړونو کې ځاى ونيسي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتنې ١٧) . دا بدلون او اوښتون د نړۍ په ټولو ژبو او فرهنګونو کې، د لمر په څېر روښانه دئ؛ او د دې کـــــار تر شا خـــــــورا زورور تاريخي، سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي عوامل پراته دي.

دغو ستروسياسي، فکري، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو ته په دقيقي پاملرنې سره، اوس هر څوک په اسانۍ سره قضاوت کولاى سي، چې پښتو ژبې ته د اوستا، سنسکريت، هندي، پهلوي، عربي، پارسي، تورکي او داسې نورو ژبو لغتونه، اصطلاحات، محاورې، ترکيبونه، تعبيرونه او ډول ډول نور ژبني جوړښتونه پر خپلسر نه دي راغلي . دا لوى تغييرات او بدلونونه د اوږدو زمانو په ترڅ کې پېښ سوي دي . له دې کبله هيڅوک نسي کولاى د سترګو په رپ کې، د هغو له ښو يــــا بــــدو اغېزو ځان وژغوري . له دې ډلې څخه ځينې لغتونه، اصطلاحات، محاورې، ترکيبونه، عبارتونه، او نور ژبني جوړښتونه د وخت په تېرېدو سره له منځه ځي؛ او پر ځاى يې د نوو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي اړيکو د ژوري اغېزې له امله نوي ټکي، اصطلاح ګاني، تعبيرونه او ترکيبونه پيداکيږي . د کليمو او لغتونو د ژوند موده، له نوو شرايطو سره ، د هغو په مطابقت او سمون پوري اړه لري . د ځينو عُمر د يوه ورځني ګل په څېر، د ځينو عُمر د څو مياشتنييو بوټو او د ځينو نور ژوند د داسي ونو په شان وي، چي د زمانې هر ايسته و را ايسته باد و باران يې پياوړو څانګو او غښتلو ريښو ته زيان نسي رسولاى.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولني او طبیعت د پرمختګ عامه قانونمندي او زموږ په لاس کي پراته سندونه دا ښیي، چي په پښتونوکي تر روښانیانو دمخه د پښتو شعر او نثر دواړو بېل رنګ او مضمون درلود . بایزید روښان اورمړ (۹۳۱- ۹۸۰ هـ ق) د خپل مهال له غوښتنو او اړتیاوو سره سم، په پښتو لیکدود او نورو ژبنیو خصوصیاتو کي جلا معیارونه وټاکل . دا نوي اصول او معیارونه د روښاني طریقت د پلویانو او د دغه سیاسي، عرفاني او فرهنګي شوونځي د معاصرانو له خوا په ډېره مینه و پالل سوه . تر روښانیانو وروسته خـــوشال خان خټک (۱۰۲۲- ۱۱۰۰ هـ ق) ، د هغه کورنۍ او د دوی د وخت نورو شاعرانو، لیکوالو او څېړونکو د خپل عصر د ایجاباتو او شرایطو له مخي، د نوو معـــــــیارونو په وړاندي کـــــــولـــــو سره په پښتو لیکدود، شعر او نثر کي نور بدلونونه را منځ ته کړه . د پښتو ادب په معاصره دوره کي هم، د وخت له مقتضیاتو سره سم نوي معیارونه و ټاکــــل سوه . په افغانستان کي د امیر شیر علي خان په زمانه کي د نوو مطبوعاتو له پیل، او د پښتو ژبي را ژوندي کولو ته د هیواد د سیاسي واکمنانو له نِسبي پاملرني سره جوخت هم ، د دغي ژبي په لیکدود او نورو برخو کي، د نوو بدلونونو لاره پرانیستل سوه . د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته، د شهید مولوي عبدالواسع کاکـــړ کندهاري (د پښتنو دا نامتو عالِم په ۱۳۰۷ ش د بچهٔ سقاو له خوا په توپ کي والوزول سو) په مشرۍ پښتو مرکې (۱۳۰۱ ش / ۱۹۲۲م) هم په خپل وار سره په پښتو لیـــــــکدود کــــــي نوي بدلونونه راوسته ؛ او په هغې پسې د پښتو ټولني (۱۳۱٦ش) په جوړېدو سره هم په پښتو لیکدود کي نوي بدلونونه راغله . دغه راز، نامتو افغـــــــان سیاستوال، ژبپوه او ادیب - وزیر محمد ګل خان مومند (۱۲٦۳- ۱۳۴ ش) او ځیني نورو هم د پښتو لیکلاري پر نوو معیارونو څه نا څه ور زیات کړه (رشاد، � د خیرالبـــــــیان لیکــــــدود، � خیر البیان د بایزید روښان ۷۴) . تر دې وروسته هم د نوو معیارونو د را منځ ته کولو په هیله، بېلابېلي غونډي او سیمینارونه جوړ سوه . د هري غونډې او سیمینار برخــه والو هم په خپل روڼ نوي طرحي او نوو لاري وړاندي کړې، چي ځیني یې منلي سوي او ځینو یې له څو محدودو کسانو پرته چا نه دي منلي . د بدلونونو او تغییـــراتو دا لړۍ تر اوسه هم روانه ده؛ او تل تر تله به جاري وي . البته په دې لنډو خبرو کي مقصد دا نه دئ، چي د پښتو لیکدود د معیاري کولو په لار کي ټول کوښښونه او هڅي په زېر او زور بیان کړو؛ بلکي دلته یوازي د دې واقعیت په یادونه بسنه کوو، چي د پښتو ژبي په ګډون د هري بلي ژبي او هر بل معیار په جوړولو او ټاکلو کي ډېرو اوږدو وختونو ته اړتیا سته؛ هر معیار د پر مختګ د یوې ټاکلي دورې غوښتنو ته په جواب ویلو سره، خپل ځای داسي معیار ته پرېږدي، چي د خلګو راتلونکو غوښتنو او اړتیاوو ته جواب ووایي .

د پښتو ژبي، ادب او تاریخ وتلئ او منلئ استاد - علامه عبدالحی حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په یوه علـــــمي څېړنه کي، د ژبنیو بدلونونو او معیارونو د ریښو، عواملو او ټاکوونکي ځواک په اړه خورا ارزښتناک بیانونه لري، چي دلته یې ځیني اړخونه په لنډ ډول وړاندي کوو .

لوی استاد د خپلو خبرو په پیل کي د یوه مشهور لیکوال په استناد د ژبي ویوونکي پر درو ډلو وېشي : � لومړۍ ډله خواص، علمأ او پوهان دي، چـــــي ژبه د خپل فکر تابع کوي . دوهمه ډله اوسطه طبقه ده . دریمه ډله عوام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، چي فکر يې د ژبې تابع دئ . � وروسته د ژبې په پرمختګ او بډاينه کي د خواصو او عوامـــــو د دوو اړخـــيزو اړيکو په اړه داسي ليکي : � په لوی سر کي خو ژبه لکه د دنيا نور شيان او د انساني ژوندانه نور لوازم يو اجتماعي مخلوق دئ، چي د بشري ژوندانه ټول اجتمـــاعي قوانين پر تطبيق کيږي، نو چي سړی په لومړني نظر وګوري، اجتماع پر ژبې حکمراني کوي؛ او ځکه چي داجتماع افراد اکثر وګړي او عوام وي، نو ګويا پر ژبه حکمــــرانه او غالبه ډله هم عوام دي، مګر پسله لږ څه غوره دا خبره هم ښکاره کيږي، چي د اجتماعي ژوندون ډېر مواد او لوازم داسي هم دي، چي پر هغو باندي يوه خاصه ډله حـــــکومت کوي؛ او تر خپل تأثير لاندي يې راولي، او ډېر شيان په خواصو پوري مخصوص دي او عوام نسي کولای، چي پر هغو باندي خپله اغېزه په ښکاره او څرګند ډول خپره کړي . عـــــلم او ساينس او الهيات او هغه معلومات، چي د مادې له حده څخه لوړ دي، عموماً د خواصو د افکارو نتيجې دي؛ او دا ټول شيان مستقيماً د بشر په خاصه طبقه اړه لري؛ او د بشر فکــــــري نوابغ دي، چي دغه ښېګڼې يې ډېري کړي ؛او هم يې تر موږه پوري را رسولي دي . بالعکس ډېر دودونه او اجتماعي مراسم او د بشري حيات لوازم او عـــــــوايد دي، چـــــــي مخصوصاً د عوامو د ډلي تر اثر لاندي پيدا کيږي او پروورښت کوي او د مثبتو مباديو پر ځای درېږي او ډېر عمر ژوندون لري (حبيبي، آيا د ژبې واګي د چــــا په لاس کـــي دي ؟ شل مقالې۷، ۲) . لوی استاد د همدې خبرو په دوام ليکي : � هغه وخت چي موږ د بشر د ژبو تاريخ ګورو او په تحولاتو کي يې دقيق سو، نو دا هم د جامعې مال دئ، او يوه جامعه په پېړيو پېړيو اوږدو زمانو کي ژبې پېدا کوي، او له يوه حاله يې بل حال ته اړوي، د خپلو احتياجاتو سره توسيع ورکوي، نوي الفاظ او مواد پکښې ګډوي، مګر سره ددغه هم سړی داسي نه سي ويلای، چـــــي د جامعې خاصه طبقه او علمأ او پوهان په دې کار کي هيڅ برخه نه لري، او د ژبو په حياتي چارو کي د دوی لاس کوم کار نه سي کولای (حبيبي، آيا د ژبې واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۳) . دهري ژبې د ژوندانه د تاريخ پاڼې چي وکتلې سي، ډېري برخي يې لکه په عوامو چي اړه لري، يوه غوره برخه يې په خواصو پوري هم مربوطه ده . عوام خو ژبه جوړوي، پراخوي يې ، هري خوا ته يې سره کشوي، مګر خواص هم په ژبه کي مهم مواد ګډوي . يو شاعر کولای سي، چي د عوامو د ژبنيو مواد څخه بېل نور نوي مـــواد او الفاظ په ژبه کي موجود کړي، او داسي يې پکښې حل او مزج کړي، چي عوام يې ور سره ومني ، او د دوی ادبي سُلطې ته غاړه کښېږدي.

په حقيقت کي دا خبره د ژبو په ژوندانه کي ډېره مهمه ده، چي بايد ژبه فقط د يوې طبقې تر اثر لاندي نه وي، بلکي په داسي ډول وروزله سي، چي له دواړو ډولو څخه استفاده وکولای سي� .

لوی استاد د ژبې په پيدايښت ، وده او ارتقا کي د ټولني د عامو ولسونو او پوهو کسانو؛ په تېره بيا ژبپوهانو، اديبانو او شاعرانو ارزښتناکي برخي ته داسي ګوري : � زه غواړم چي په دې ليک کي خپلو ښاغلو لوستونکو ته دا حقيقت لڅ کړم، چي پر ژبې باندي د دغو دواړو ډلو حکمراني په مساوي ډول ده؛ او که د يوې ژبـــــي واګي فقط يوې ډلي ته ور وسپارل سي، نو به هغه ژبه ډېر خپل مزايا او ښېګڼې بايلي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لوی سرکي که غور وکړو، خواص هم د ټولني او وګړو اجزأ او غړي دي . خواص چي ژبه زده کوي په عوامو او وګړوکي وي؛ او د دوی د ژبي لومړنۍ تعــلیم هم د وګړو چاپېر دئ . وروسته چي یو انسان دخواصو سره ناسته ولاړه وکړي ؛ او د خواصو په محیط ګډ سي، د دوی افکار او عقاید زده کړي، د دوی په ژبه ژبور سي بیــــــانو د دوی په رنګ رنګیږي، او د ژبي د افادې هغه طرز زده کوي، چي په خواصو پوري اړه ولري .

د ژبو اصلي او حقیقي پرورشګاه هم د وګړو غېږ ده؛ او دا محیط ژبي ته د مور په دود تربیه ورکوي . دوهم محیط د خواصو او پوهانو چاپېر دئ، چــــــــي ژبه له لومړنۍ مرحلې څخه ورته راځي . په دې محیط کي ژبه خپل طبیعي جمال لا پسي ښایسته کوي، او رنګارنګ زېورونه او ګېڼې په پوري کیږي . ښایست یې داسي رنــګ او رونق مومي، چي له ډېري ښکلا نه پېژندله کیږي .(حبیبي، آیا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۳ - ۴) .

د پښتو ژبي او ادب منلئ بابا، لوی استاد علامه حبیبي، د خپل علمي بیان په یوه بله برخه کي، د ژبي د مانوي (معنوي) او لفظي ښکلا په زیاتولو کي د پوهو او هونرمندو کسانو پر لویې برخي داسي ټینګار کوي : � د ژبي د طبیعي حسن او ښکلا د ډېرولو او ښه دلچسپ کولو لپاره د خواصو د لاس مشاطګي لازمه ده . همدوی دي، چي د دې ښکلي ناوي په غاړه کي د ښکلا ښې ګېڼې ور اچوي، او په خپله استادي او مهارت یې لا ښه پسي ښکلي کوي .

لوی استاد، په همدې مستدله لیکنه کي، دې روښانه حقیقت ته ګوته نیسي، چي په ژبه او ادب کي د ژبپوهانو، شاعرانو، لیکوالو او نورو هونرمندو کسانو هر ډول ذهني، عندي او پر خپلسر لاس وهني، د ژبي د ښایست او شتمنۍ پر ځای، کراهت او بد خوندي را منځ ته کوي . دی کاږي : � ډېر ځله داسي هم پېښیږي، چي د یو طبیعي حسن په ښایسته کولو کي له سلیقې څخه کار وانخیستل سي، او ناولي ګېڼې بې رونقه او بې یوې خاصي سلیقې پر مخ او تندي کتار کړل سي . دلته د ذوق خاوندان دا فېصله کولای سي، چي تر دغي ګېڼې بې ګېڼې والی ښه دئ؛ او دا ناوړه تحلیه بې کاره ده . د لیدونکي تره ځني کیږي، او تر دغي ګېڼې هغه طبیعي جمال ښه دئ . د ژبي د آرایش په مرحله کي هم کټ مټ دغه خبره واقع کیږي .

د خواصو او پوهانو او ادیبانو د نقش و نګار او ګېڼې اېښوولو ځای د ژبي طبیعي او عامي څېره ده . که دوی د ذوق خاوندان وي، او په مناسب او وړ ډول یې مخ په ادبي ګېڼو ښکلی کړي، خو ډېر ښه! اما که دا ګېڼه په بې سلیقګۍ او بې ذوقۍ پر مخ کښېښوولہ سي یا دوني ډېري ګېڼې پر مخ ور کوټه کړه سي، چي بالکل یې مخ په پټ وي، او طبیعي جمال یې ورک سي ، دلته نو سړی ویلای سي چي دا ښه کار نه دئ، او مثلاً د میرزا مهدي درهٔ نادره به ځني جوړه سي یا به د پارسي ژبي د تاریخ وصاف انشأ پردازي سي چي ډېره مکروهه ده . بالعکس که د حافظ غوندي شعر یا د سعدي غوندي روانه او سلیسه انشأ وي هر څوک یې خوښوي، ځکه چي دوی ژبي له عامي موقف څخه ډېره نه لیري کوي، او ډېري مناسبي ګېڼې یې پر مخ ور ایښي، او طبیعي رنګ یې ور غبرګ کړئ دئ . په پښتو کي هم باید موږ دغسي وکړو� .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد، له خپل ټول علمي نبوغ سره سره د ځان په ګډون هیڅ ژبپوه، شاعر، لیکلوال او محقق ته دا حق نه ورکوي، چي د خلګو ژبه تر خپلو، سیاسي او ایدیالوژیکو نظریو، شخصي غوښتنو او ذوقي تمایلاتو قربان کړي؛ په خپلو ناوړو تصرفاتو سره یې له خپل طبیعي او ولسي بهیره بلي خوا ته بوزي . علامه حبیبي، دې مسألې ته په اشارې سره، په ډېرو ځرګندو او روښانه ټکو وایي : � ژبه باید چي دعمومي محاورې او اداٌ له پلوه کرغېړنه نه کړو . البته لیکوال او نویسندګان یې د مناسبي ګټې اینوولو حق لري . یو سړی که څه هم ډېر زبردست لیکوال او عالِم وي داسي نه سي کولای، چي له ځانه ژبه جوړه کړي . هو ښایسته کوي به یې.

د ژبې په ښایسته کولو کي باید هر وخت دا خبره د لیکوالو په فکر کي وي، چي د ژبې طبیعي جمال ورک نسي او هم بارد تصرفات په ژبه کي و نکړي . ډېر ځله داسي لیدل کیږي، چي یو لیکوال د خپل فکر د قالب جوړولو لپاره په ژبه کي داسي مواد زیاتوي، چي هغه مناسب نه وي . زما په خیال خو بهترین لیکوال هغه دئ، جي ژبه په نامناسب ډول ښایسته نکړي او تر خپل فکر یې قربانه نه کړي، او په ناوړه توګه په ژبه کي تصرف ناروا وبولي، ځکه چي دا حق ډېرو لویو پوهانو او عالِمانو ته هم نه ورکول کیږي، چي دوی په ژبه کي ناوړه شیان داخل کړي . � (حبیبي، آیا د ژبې واګې د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۵ - ٦).

لکه څنګه چي د پښتو ژبې، ادب او تاریخ بې ساري استاد ، علامه حبیبي، په خپله عالمانه څېړنه کي یادونه وکړه، د ژبنیو معیارونو په غوره کولو کي باید، د شخصي ذوق، لهجه یي تنګ نظریيو او نورو غېر علمي معاملو په ټینګه مخه ونیول سي . ژبه هغه څه نه ده، چي ځیني کسان یې د خپل مال او متاع په څېر په خپل لاس کي ونیسي؛ او د زړه په غوښت یې دې خوا او ها خوا ته واړوي . د ژبنیو مسألو په حلولو کي باید د ماهرانو او پوهانو پر ازرښتناکي ونډې سربېره ، د خلګو او ولسونو ټاکوونکی رسالت هیڅکله له پامه و نه غورځول سي؛ مثلاً د � خلق � ټکی پېړۍ پېړۍ مخکي له عربي څخه پښتو ته راغلئ دئ . همدا کلیمه په افغاني چاپېر کي تر خپل نوي رنګ اخیستلو یا مغفن کېدو وروسته د پښتو په لوېدیزه (لوېدیځه) لهجه کي د � خلګ � په بڼه او په مرکزي او ختیزه (ختیځه) لهجه کي د � خلق یا خلک� په ډول ویل کیږي . پېړۍ پېړۍ دمخه ددې کلیمې تر څنګ د � اولس یا ولس � کلیمه هم له تورکي (ترکي) ژبې څخه په پښتو ژبه ننوتې ده، چي اوس د خلګو په لیکنو او ورځنیو خبرو کي، خورا زیاته کاریږي . دې دوو پردو(عربي او تورکي) لغتونو اوس په پښتو کي داسي تابعیت او اهلتیت موندلئ دئ، چي څوک یې پردي نه ګڼي . په داسي حال کي چي موږ په خپله پښتو کي ددې ټکي پر ځای د � وګړي � په نامه ډېره زړه او سوچه کلیمه لرو، چي بولګې یې نه یوازي د پښتو په کلاسیک ادب کي خورا ډېري دي؛ بلکي ډېر پښتانه یې اوس هم د یوې ژوندۍ کلیمې په توګه، په خپلو ورځنیو محارو کي استعمالوي .

د دې درو ټکو (خلق، ولس، وګړي) تر منځ ، چي دوه یې دخیل او یو یې سوچه پښتو دئ، له ډېري مودې راهیسي سخته سیالي روانه ده . اوس داسي برېښي، چي د � خلګ یا خلک � مغفن سوي ټکي د خلګو په لیکنو او خبروکي له نورو میدان ګټلئ وي . دا چي ولي د � خلګ یا خلک � کلیمې، تر ډېره حده زموږ د سوچه ټکي (وګړي) او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توركي الاصله مفغني كليمې (اولس يا ولس) ځای نيولئ دئ، په ريشتيا هم د غور او تأمل وړ خبره ده . ښايي په پښتو او نورو نيژدې ژبو؛ لكه پارسي كي ځيني كسان د وګړي يا ولس په مانا ښه پوه نسي؛ خو د خلګو يا خلكو په مانا يې ژر سر خلاصيږي . دا كار نه خوشال خان خټک يا رحمان بابا كړی دئ او نه هم زموږ د عصر لويو پوهانو؛ لكه لوی استاد علامه حبيبي، علامه رشاد، استاد الفت، استاد بېنوا او نورو . په دې كار كي يوازي د هغي قاعدې لاس دئ، چي موږ او تاسي يې نن د اسانتيا، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي، عموميت او داسي نورو په نامه يادوو . دغه راز، پښتانه په بېلابېلو سيمو او لهجو كي د پارسي ژبي � كودک �، د عربي ژبي � طفل �، د هندي او اردو ژبو � چهوټا � او د انګرېزي ژبي چايلډ (Child) ته د كوچني ، كمكي، ماشوم، ووړكي، ووړ، طفل او حتا حيوان ټكي كاروي . د پښتنو په بېلابېلو سيمو او قبيلو كي، د پارسي د � زن �، د توركي د� خانم او خاتون �،د عربي د � نسوة او المرآة �، د انګرېزي د � Wife� كليمې له پاره مېرمن ، ماينه، ماندينه ، ښځه، خانم، كوروالا، د كوچنيانو مور، اورته، ارتينه، كورودانه، كډه او داسي نور ټكي كاريږي . په دغو ټكو كي تر ټولو غوره او معياري ټكی هغه دئ، چي دسليم عقل، ژور منطق، اسانی، سادګی، ښايست، عاموالي، يووالي او داسي نور و په څېر اصولو ته په بري سره جواب وركړي . پله بله وينا، د ژبي ټولي برخي او جوړښتونه بايد د طبيعت او ټولني د نورو پېښو او ځيزونو په څېر د خلګو د منښت ازموينه تېره كړي . هرڅه چي خلګو ومنل؛ په خپله دمعيار مقام ته رسيږي . هر هغه څه چي ټولو خلګو نه وي منلي، له خپل ټول قوت او ملاتړ سره سره د معيار وياړ نسي ترلاسه كولای . د مزدک، مسجد، ماجيت، ماجت، جومات او په سلګونو نورو مترادفو ټكو تر منځ د معياري توب مسأله به د عامو خلګو او ژبپوهانو د ګډو هڅو او پرېكړو په مرسته اواريږي . په دې كار كي د خلګو د فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي ګډون او ګډو اړيكو لوی لاس پروت دئ . دا خبره به هم وخت او پرمختګ حلوي، چي د خلګو يا خلكو همدا عربي الاصله مفغن ټكی بايد د يوه منل سوي معيار په توګه (په ګ وكښل سي كه په ک) په دې ډول خلګ په خپله خوښه او انتخاب د څو ټكو تر منځ د يوه د معياري كېدو پر لور ګام اخلي . د ژبي په هره ستونزمنه او نا حل سوي مسأله كي، همدا قانون واكمني لري . ژبپوهان ، اديبان او څېړونكي بايد هرومرو د معياري ټكو، معياري اصطلاحاتو، معياري تركيبونو، معياري ليكدود او نورو ژبنيو معياري جوړښتونو په غوره كولو او ا نتخاب كي د خلګو رايو او غوښتنو ته لوړ ارزښت وركړي؛ ځكه ژبه او نور ارزښتمن فرهنګي ميراثونه له يوې خوا د همدغو خلګو په چاپېر كي وده او پرمختګ كوي؛ او له بلي خوا د ژبپوهانو او اديبانو علمي ارزښتونه هم په خپله له ټولني او خلګو څخه ترلاسه كيږي . د پښتو ژبي د بېلابېلو لهجو (ګړدودونو) فونولوژيک توپيرونه هم د يوه يا څو كسانو په پرېكړو نه ليري كيږي . دلته هم وروستی چاڼ او غوراوی د ولسي پرګنو په لاس كي دئ . خلګ د بدلونونو او پرمختګونو په هره دوره كي، تر ټولو مخكښ او خوځوونكی ځواک دئ . د هري ژبي په ليكلي او شفاهي ادب كي د خلګوپرګنې ستره ونډه لري . لنډۍ، ناري ، متلونه، انګېرني، ټوټكې، لغتونه، تعبيرونه، تركيبونو، اصطلاحات، ولسي شعرونه، سندري او په لسګونو نور ادبي ژانرونه ټول د عامو او حتا نالوستو خلګو له خوا زموږ ژبي او ا دب ته لاره موندلې ده . هغه څه چي وګړو د خپل معيار په توګه منلي وي، د ژبپوهانو او اديبانو په وچو پرېكړو نه بدليږي . ځيني وختونه خو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلګو د اوږد مهاله او پخو پرېکړو اړول ګرسره ناممکن کار وي . کله کله د ژبنيو معيارونو په ګډون، د ژوند په هره برخه کې نوي معيارونه د کارپوهانو او متخصصانو له خوا را منځ ته کيږي؛ خو د ماهرانو او پوهانو له خوا جوړ سوي معيارونه، يوازې هغه مهال د منلو او پايښت وړ وي، چي د ټولني د عامو خلګو د اړتياوو او ذوقي غوښتنو جواب ووايي . هغه ژبپوه او عالِم، چي د خلګو ژبه د خپل ذوق، فکر او غوښتنو تابع کوي، په حقيقت کي ژبه او ولسي ادب له خپل اصلي تګلاري څخه پر بله بيايي . داسي � معياري � ژبه او ادب په خلګو پوري اړه نه لري . د چاخبره داسي � کره او معياري � ژبي ته بايد د يوه قوم پر ځاى د احمد او محمود نوم ورکړه سي؛ ځکه داسي جعل سوي معيارونه هيڅکله خلګ نه خوښوي؛ او نه د خلګو په ژبه او فرهنګ کي ډېر عمر دوام کولاى سي .

شک نسته، چي د پښتو ژبي په بېلابېلو لهجو او بېلو جغرافيايي سيمو کي د علمي ټکو او اصطلاحاتو بېلوالى تر ډېره ځايه، د دې ژبي د ودي او پر مختګ مخه نيسي؛ خو دا کار هم د پښتنو تر منځ د سياسي، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي اړيکو له ټينګښت او پوخوالي پرته ممکن نه بريښي؛ مثلاً د کوزي خوا پښتانه د انګرېزي او اردو ژبو د ځرګندو اغېزو له کبله ځيني علمي ټکي او اصطلاحات؛ لکه : � ژبپوهنه �، ټولنپوهنه �،� اراوپوهنه � ، � مځکپوهنه � ، � ستورپوهنه � ، � پوهنتون �،� پوهنځى � ، � ښوونځى � ، � روغتون�او په سلګونو نور د � لسانيات، � سوشيالوجي �، � نفسيات � ، � جيولوجي � ، � استرالوجي � ، � يونيورسيټي � ، � کالېج � ، � سکول � ، � اسپتال � په نومونو يادوي . د علمي ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په نوم ايښوونه کي داسي بېلوالي او رنګارنګي، د پښتو د يوه منلي معيار په لار کي له سترو خنډونو څخه دي . په بشپړ باور سره ، همدا خنډونه او اختلافونه، په بېلابېلو پښتني سيمو کي، تر ډېره ځايه د پښتو ژبي د خپرېدو او غوړېدو بهير ټکنى کوي؛ مګر بيا هم دې لوى او لوړ ارمان ته رسېدل د وچو ناستو پاستو؛ پر پکړو او فرمانونو کار نه دئ . پښتانه ژبپوهان، شاعران، ليکوال، څېړونکي او نور ولسونو يوازي د ټينګو او مزبوتو اړيکو له لاري کولاى سي، د پښتو ټکو او اصطلاحاتو د يوه واحد او منلي معيار په لور ګټور ګامونه پورته کړي . لر او بر پښتانه د خپلو هر اړخيزو او پياوړو اړيکو له برکته د دې وس مومي، چي بيا هم د اسانۍ، سادګۍ، سپېڅلتيا، خوږوالي او پوخوالي د اصولو په رڼا کي ښه له بدو بېل کړي . د يو رنګۍ او سراسري معيار مقام ته رسېدل، د پښتنو په ټولنيز ژوند کي د بېلابېلو اړيکو او بدلونونو په چټکتيا او پراختيا پوري اړه لري . ټول پښتانه بايد په ټينګ هوډ او سړه سينه، د داسي اړيکو او بدلونونو په چټکتيا کي برخه واخلي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معیار ټاکنه کي تلوار

ژبه په ټولنه کي له هغه سیاسي اوښتون سره ورته والی نه لري، چي په څو شېبو کي یو حکومت په بل حکومت یا یو رژیم په بل رژیم واړوي . ژبه د ټولو اجتماعي او کلتوري پېښو په شان، د پېړیيو په اوږدو کي وده او پرمختګ کوي . په ژبه کي د نوو معیارونو ټاکل هم اوږده وختونه غواړي . تلواري او تصنعي معیارونه د هغو اوومو خوړو په څېر دي، چي خوړونکی يې نه د ژوولواو هضمولو واک لري؛ او نه يې هم له خوړلو څخه خوند اخلي . داسي خیالي اوبېړني ګامونه ډېر ځله د یووالي او پیوستون پر ځای، د یوې ژبې د بېلابېلو سیمو او ویونکو تر منځ دښمنییو، تربګنییو او ناوړه غبرګونونو ته لمن وهي . بې شکه د داسي ژبنییو او فرهنګي اختلافونو حتمي نتیجه دا وي، چي د یوه قوم ژبه او ډول ډول فرهنګي ارزښتونه، په لوی لاس له سترو خنډونو سره مخامخ سي.

ټول پوهېږو، چي د اسلام په سپېڅلي دین کي تل د یوه خدای، یوه قرآن او یوه پیغمبر خبري کېږي؛ مګر په عمل کي ګورو، چي مسلمانان د اسلام د دغو اساسي اصولو پر خلاف پر بېلابېلو ډلو او فرقو وېشل سوي دي؛ او هره فرقه زموږ په پښتني اصطلاح د خپلي شوروا خوند تر نورو ښه ګڼي . د حق خبره خو داده، چي د نړۍ ټول مسلمانان د عظیم شان قرآن د عمران د سورې د دریم مبارک آیت � وَ اعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعاً وَ لاَ تَفَرَّقُواْ � په رڼا کي، د یوه څښتن تعالی، یوه سپېڅلي قـــرآن او یـــوه خاتم الانبیأ، حضرت محمد (ص) پر شاوخوا را ټول سي؛ او له هر راز دوښمنییو او مخالفتونو ډډه وکړي؛ اما دا کار په یوه ورځ کي نه کېږي؛ ځکه په مسلمانانو کي د دغه راز اوږدو فکري او فقهي اختلافونو له منځه وړل، په اسلامي ټولنو کي د بېلابېلو شرایطو او امکاناتو چمتو کولو ته اړتیا لري، چي دا ګرده د وخت او زمان غوښتنه کوي . هر ریښتنی مسلمان ایماني وجیبه لري، چي د نړۍ د مسلمانانو تر منځ د اختلافونو او توپیرونو په له منځه وړولو کي هڅه او کوښښ وکړي. . .

پښتو هم د یو لوی او لرغوني قوم ژبه ده . دا قوم په سلګونو قبیلې، خېلونه او پښې لري .کله کله دو ښمنانو او مغرضینو د تاریخ په اوږدو کي، زموږ له همدغه قومي او قبیلوي جلاوالي څخه ډېري ناوړه ګټي هم اخیستي دي . د لمر په څېر روښانه ده، چي د پښتنو یو موټي توب او پیوستون، پر سیاسي خپلواکۍ او اقتصادي پر مختګونو سربېره، د هغوی د ژبې، ادب او نورو فرهنګي میراثونو د روزني او پالني غښتلی ضامن دئ . د دې انکار نه منوونکي حقیقت په پوهېدو سره خو د سلیم عقل او پیاوړي منطق خبره داوه، چي پښتنو باید پېړۍ پېړۍ مخـــکي له دغـــه راز بـــې بنسټه قبیله یي تربګنییو او اختلافونو لاس اخیستی وای؛ مګر بیا هم ګورو، چي، په بېلابېلو قبیلو، خېلونو او پښو پوري تړلي پښتانه، خپلي قبیله یي ریښې او اړیکي د سترګو په رپ کي نه سي هېرولای . د یوه پیاوړي، متحد او نه جلاکېدونکي پښتون قوم په نامه د ټولو پښتنو یو ځای کېدل؛او تر خپلو محدودو قبیله یي پیوندونو تېرېدل، په هیڅ وجه د یوې ورځي خبره نه ده . دې ستر او سپېڅلي ارمان ته رسېدل، د ټولو پښتنو په ژوند کي تکامل او پوختیا ته اړتیا لري، چي دا کار بیا هم د وخت او زمان غوښتنه کوي . هو ملي او قومي ولولې کولای سي د دې بهیر په چټکتیا کي مهمه برخه واخلي؛ خو د یوه ایشېدلي او نه بېلېدونکي پیوستون له پاره پر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قومي احساساتو سربېره، زموږ د ټولنيز ژوندانه په بېلابېلو برخو کې د پر مختيا او پوختيا مسأله تر هر څه ټاکوونکې ده . په بله وينا د پښتنو د گردو ټبرونو او قبيلو تر منځ ژوري او هر اړخيزي کلتوري، اجتماعي، او اقتصادي اړيکي د يوه غښتلي او پر مختللي قوم، يوې کره او ملي معياري ژبې د را منځ ته کولو په لاره کې، تر ټولو لومړی ضروري او مهم شرط دئ . هر څونه چې د خلگو تر منځ سياسي، فرهنگي، اجتماعي او اقتصادي اړيکي ټينگي او نيژدې سي په هغه گچه د خلگو ژبه ، مادي او مانوي کلتور د يوه منسجم، متحدالشکل او ملي معيار پر لور گام اخلي .

د نړۍ ځينو ژبو د خپلو صرفي او نحوي معيارونو په ټاکنه کې، ډېره بېړه او تلوار کړی دئ . د ليکني له پاره يې داسي معيارونه غوره کړي دي، چې له ځينو محدودو گټو پرته يې، د زده کړي په برخه کي لويي ستونزي پېښي کړي دي . تاسي په پارسي، انگرېزي، فرانسوي او ځينو نورو ژبو کي بې شماره ټکو ته ځير سئ ، چې په ويلو او کښلو کي يې ډېر زيات توپير سته . په انگرېزي ژبه کې، نه يوازي نالوستي کسان يا د ښوونځييو او پوهنتونونو زده کوونکي، په ويلو او ليکلو کي له جدي مشکلاتو سره مخامخ دي؛ بلکي د زده کړي د لوړو درجو خاوندان هم کله د ځينو ټکو د سمي املا په خاطر د ژبې قاموسونه لټوي يا خپلي ليکني په کمپيوټرونو کي د ځای پر ځای سوو فرهنگونو په مرسته، له املايي او گرامري تېروتنو ژغوري . زه نه پوهېږم د داسي املايي معيار گټه په څه کي ده، چې څوک د عقل او هوښ په مانا � خِرد � د � خيرد / rád ɪ x /�] د � خ � په زبر] په ډول وواېي؛ خو د � خرد � په بڼه (بې ی) يې وکاږي . د � خِرد � دا املايي دود د نامه (اسم) په حالت کې، سمدستي د � خُرد � / rd ux /] د � خ � په پېښ] له کليمې سره التباس مومي، چې د کوچني يا وړوکي په مانا ده . لوستونکی وار د واره نه پوهيږي، چې د � خرد � په ليکلو سره د پارسي ژبې ليکوال مفهوم څه دئ ؟ يا د سمسور او شين په مانا د خورم / m a uŕ x /] د � خ � په پېښ] کليمه، چې د � خرم � په ډول يې کاږي؛ او د خوړولو په مانا د � خورم � له فعل سره گډوډوي پېښوي . په پارسي کي د � سهراب � ، � رستم � ، � گناه �، � جرم �، � هنر�، � جمله � او سلگونو نورو په شان داسي خپل او پردي ټکي سته، چې د عربي ليکدود له مخـــې په ژ به کي دود سوي دي؛ او په هيڅ ډول د دې ژبې د اصلي ويوونکو له املايي ځانگړتياوو سره سمون نه لري . د ږغونو په مخرجو کي هم د پارسي ژبې د افغـــــاني (دری)، ايراني (فارسی) او تاجيکي لهجو تر منځ ډېر توپير او ليري والی سته، چې دا په خپله هم د يوه پاخه او ملي معيار په لاره کي لويي ستونزي گڼلي کيږي .

په اوسنۍ پارسي ژبه کي د اوومو او څېکو معيار اينبوولو په لړ کې، د معروفي او مجهولي � ی � (په پښتو کي ځيني ليکوال معروفي � ی � ته لنډه � ی � او مجهولي � ی � ته اوږده � ی � هم وايي) تر منځ توپير هم له منځه وړل سوی دئ . او س د دواړو � ی � گانو له پاره له يوه گرافيم (توري) څخه استفاده کيږي . په داسي حال کي، چي په پارسي ژبه کي د دې دوو بېلو ږغونو يا دوو� ی �گانو تر منځ بېلوالی، په ډېرو کليمو کي له ورايه څرگـــــند دئ . په راتلوونکو کرښو کي، د دغه راز بېلوالي څو بولگې وړاندي کوو، چې د پارسي په اوسني معياري ليکدود کي دواړه په يوه بڼه کښل کيږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیر / rI� / [په معـــــــروفه یا لنډه � ی �]، چي د شیـــــدو مانـــــا لري؛ او شیر / r e� /[په مجهوله یا اوږده � ی �]، چي د زمري، غضنفر یا اسد مانا لري .

سیر / r Is /[په معروفه � ی �]، چي د هوړي مــــــانا لري؛ او سیـــــــــر / r e s / [په مجهوله � ی �]، چي د ماړه په مانا دئ.

خیر / r Ix /[په معروفه � ی �]، چي د تیره او تاریک ، خیره، هرزه، چټي ، بې ګټې او نورو په مانا دئ ؛ او خیر / rIax/ د � ی � په سکون]، چــــــي د ښېګنې، ښه والي، صدقې او مال په مانا دئ .

په پارسي کي بله لویه ستونزه، په صامت یا بې ږغه توري (consonant) سره د ځینو ټکو لوستل دي . دامشکل په اُردو او هندي ژبوکي تر پارسي هم ډېر او پراخ دئ . د پارسي ژبي ویوونکي، هره هغه کلیمه سمه نه سي ویلای، چي په سرکي یې وچ یا ساکن توری راغلئ وي . د داسي ټکو د لوستلو له پاره باید له هماغه ساکن توري سره یو صانت یا ږغیز توری (vowel) وتړي؛ مثلاً سپوږمی، خپل، ستاسو، روزګان یا د انګرېزي ژبي ځیني ټکي لکه سکول (ښوونځی، مکتب)، سټریټ (سړک، کوڅه، واټ، جاده)، سټار (ستوری)، سټایل (سبک، لاره، روش) او په سلګونو نوري کلیمې، چي پارسي ژبي خلګ یې د خپلو ژبنیو ستونزو له امله د � اِسپوژمی �، � اِخپل �، � اِستاسو �، � اُرزګان �، � اِسکول �، � اِستریت �، � اِستار �، � اِستایل � په بڼو وایي؛ او په دې توګه د بېلابېلو ټکو په وینګ کي، اضافي هجاوي یا څپې ور زیاتوي.

په هندي او اُردو ژبو کي د ټکو پر پیل سربېره، د هغو په منځ کي هم د وچ یا صامت توري لوستل خورا ګران او ستونزمن کار دئ؛ په دې خاطر د دغو ژبو ویوونکي مجبور دي، چي د یوه واول یا ږغیز توري په مټلولو سره د ویلو ستونزه لیري کړي؛ مثلاً په همدغو ژبو کي پر � سکول �، � سټریټ �، �ستار� ، � ستایل � او داسي نورو ټکو سربېره د � پارک �، � کارډ �، � وارډ�او داسي نورو په شان انګرېزي کلیمو کي د � r � له توري سره له ځانه بل ږغیز توری یا بله هجا تړي؛ او په دې توګه داسي ټکـــــي د پــــارَک(k ráā p) ، کارَډ (d a´rā k)، وارَډ (dráāw) په بڼو وایي . یا د پارسي ځیني ټکي لکه � بخـــــت �، � سخـــــت �، � شنـــــــاخت � او داسي نور د بَخَــــــــت(t a xáb) ، سَخــــــــَت(ta xá s) ، شناخَت(� t a xā nI) په ډول ادا کوي.

په اردو ژبه کي د � اصول �، � حکومت � او � حضور � په شان ټکي، د اصلي عربي تلفظ پر خلاف ټول د الف په زوَر سره وایي، په داسي حال کي چي همدغه کلیمې په پښتو او پارسي کي، د سوچه عربي تلفظ په څېر د الف په پېښ سره ویلي کېږي.

البته دا څو مثالونه په هیڅ ډول د پارسي او اردو ژبو د وروسته پاته والي په مانا نه دي . د پارسي ژبي پراخي ادبي او علمي زېرمې او د اردو ادب چټکه وده، هر چا ته د لمر په څېر روښانه ده؛ خو په دې لنډه شننه کي د ژبپوهني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اړخه دغو اوومو او نیمګړو معیارونو ته په پاملرنې سره دا نتیجه اخلو، چې موږ باید له نورو سره د سیالۍ او شریکۍ په خاطر، په پښتو کې داسې ناوړه او کړکېچن معیارونه جوړ نه کړو، چې زموږ له ژبنیو دودونو او جوړښتونو سره سمون و نه لري . زموږ د لیکلو او ویلو پښتو باید کرار کرار یوه بڼه ولري . پښتانه په هیڅ ډول اړ نه دي، چې مغفني او دخیلي کلیمې په خپل اصلي شکل و وایي . موږ پښتانه، د خپلې ژبنۍ ځانګړتیا له امله ځینې اروپایي، روسي، هندي، عربي او پارسي لغتونه په خپله اصلي بڼه نسو ویلای . زموږ په ژبه کې مروج ږغیز واحدونه د هغو د ویلو وس نه لري . هیڅ شک نسته، چې دا کار د ښووني او روزني له لارې په اسانۍ سره کېدای سي؛ خو ژبه یوازې د څو لوستو او پوهو کسانو مال نه دئ . کله چې د یوې ژبې په اړه خبرې کوو، باید د هغې ټول ویوونکې په پام کې ونیسو؛ نه یو څو محدود لیکوالان، شاعران او لوستي کسان.

د همدې د لایلو پر بنسټ دا ډېره ښه خبره ده، چې د معلوم، خوشحال، تسبیح، ګناه، ګمان، هنر، دښمن او نورو په څېر عربي او پارسي کلیمې د مالوم، خوشال، تسبې یا تسپې، ګونا، ګومان، هونر، دوښمن په شان و وایو او ولیکو . د پښتو په معیاري لیکدود کې باید دکلیمو د وینګ او کښنګ تر منځ توپیر تر وسه وسه لیري سي؛ خو دلته د دې خبرې یادونه ډېره ضروري ده، چې د خپلو او پردو ټکو د اسانه لیکلو په دې بهیر کې باید زیات پام او غور وسي، چې د کلیمو او اصطلاحاتو په نوې یا اسانه لیکدود کې د ګډوډییو او التباسونه مخه ونیوله سي . په ځینو ځایونو کې باید د نوي لیکلاري تر څنګ د کلیماتو پخوانۍ اصلي املایي ډولونه هم په لیندییو کې وکاږو، چې خلګو ته د زړو او مروجو ټکو نوې بڼه روښانه سي؛ او په دې توګه له ربړونو او ستونزو و ژغورل سي . که د تلواري معیار جوړولو په اړه، خپلې خبرې په څو ټکو کې را غونډې کړو، باید و وایو چې هر څه باید د ولس په ژبه ولیکل سي؛ ژبپوهان، شاعران، لیکوال او څېړونکي باید پر خپلسر د خلګو په ژبه کې بې ځایه تصرفات او لاس وهني ونه کړي، که نه نو ډېر ژر به د پښتنو د بېلابېلو سیمو خلګ څه چې حتا له خپلو کورنییو او خپلوانو سره هم د ترجمان له لارې خبرو اترو ته اړ اوسو؛ ځکه هغوی به زموږ په جعل سوو ټکو او ترکیبونو نه پوهیږي.

په انګرېزي ژبه کې، دا ستونزې تر پارسي هم ډېرې پراخې دي . انګرېزان په سلګونو ټکي، یو راز وایي او بل راز یې لیکي . دې کار د ښووني او روزني طبیعي او منطقي بهیر له خورا سختو خنډونو سره مخامخ کړی دئ؛ د مثال په توګه انګرېزان� Knife � ، � Knight �، � Colonel�او بې شماره نور ټکي د � نایف �، � نایټ � او � کرنل � په څېر وایي، چې د وَیَنګ او کْښَنګ تر منځ یې ډېر توپیر سته.

سربېره پردې ګیچوونکو ربړونو او پېچومو، د انګرېزي ژبې په خورا ډېرو لهجو کې، د ځینو ټکو ږغیز توپیرونه تر اوسه پورې، د یوې معیاري انګرېزي ژبې په جوړښت کې غټ خنډونه دي . همدا اوس هم د هرې لهجې ویوونکې، د ویلو او کښلو پر خپلو خاصو لارو، ټینګ ولاړ دي . انګرېزان تر اوسه پورې په خپلو لیکنو او ورځنییو محاورو کې، د امریکایانو جوړ کړي ټکي؛ لکه� Elevator � ، � Diaper �، � Airplane �، � Freeway �، � � Gasoline�او ډېر نور نه کاروي؛ بلکې د هغو پر ځای خپلې جوړې کړې کلیمې؛ لکه� Lift � ، Nappy �

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

�، � Motorway �، � Aeroplane �، �Petrol� او نورو ټکي استعمالوي . همدغه راز، انګرېزان تر اوسه پورې خپل لیکدود، د دې ژبې د هرې بلې لهجې تر لیکدود غوره ګڼي . له دې امله یې د� Labour �، � Honour �، � Cheque �او ډېرو نورو لغتونو املأ، له امریکایي لیکدود سره توپیر لري .

د انګرېزانو، امریکایانو، آیرلنډیانو، سکاټلنډیانو، استرالیایي وګړو او ډېرو نورو تر منځ د ځینو انګرېزي ټکو په ویلو کې هم د کتنې وړ اختلافونه سته ، مثلاً انګرېزان د کله کله، ځینې وختونه، ندرتاً او داسې نورو په مفهوم د � often � کلیمه د � آفتن / n atf ā / په ډول تلفظ کوي . امـریکایـــان دا ټکــــی بـــې تـــي (t) د � آفـــن / n af ā / � په بڼه ادا کوي . انګرېزان د ښوونې او روزنې په مانا د � education � ټکی د ایجوکېشن /nae�kuǰɪ/ په بڼه وایي؛ خو امریکایـــان هغــــه د ایـــډوکېشن / n ae�kduɪ / په ډول تلفظ کوي ؛ انګرېزان د ګټور او مساعد مهال، فرصت، موقـــع او داسې نورو په مـــانـــا د � opportunity � ټکی د اپرچـــونیـــټـــي /ɪ tɪ n u č rə p ́ a/ په بڼه یاني په (چ) سره وایي؛ خو امریکایان همدغه کلیمه د اپرټونیټي / ɪ tɪ n u t rə p ́ a /په ډول یا نې په (ټ) سره وایي . داسې لهجه یې توپیرونه نه یوازې په انګرېزي او امریکایي لهجو کې خورا ډېر دي؛ بلکې د انګلیسي ژبې په ډېرو نورو لهجو کې یې هم مثالونه لږ نه دي، چې یادوَنه یې دلته د تلواري معیارونو په اړه خبرې نورې هم پسې اوږدوي . لېکن دا طبیعي توپیرونه او رنګارنګی د خلګو د سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي اړیکو د لا ټینګښت پر بنسټ، چې نـــن سبا د نوي والي(Modernism) او ګلوبالیزم (Globalism) په نومونو تعبیرېږي ،کرار کرار مخ پر لږېدو دي . خلګ د سلیم عقل، لوړ ذوق، اسانۍ، سادګۍ، یووالي او نورو اصولو په رڼا کې ښه له ناوړو بېلوي؛ او په دې توګه دیوه منلي ملي او بین المللي معیار پر لور ګامونه اخلي . دا ډول معیار هېڅکله په یوه ورځ کې نه را منځ ته کېږي؛ تل د پوختیا او بې قېدو شرطه منلو له پاره اوږده پړاونه تېروي ؛ هېڅ ژبپوه، ادیب او لیکوال د خپلسرو پرېکړو او فتواوو له لارې نه سي کولای داسې معیارونه پر خلګو و تپي . که په وچو پرېکړو او فتواوو سره څه کېدای سوای، نو زموږ په جنګ ځپلي هیواد کې به د کوکنارو کرنه او سوداګري ډېره پخوا په ټپه درېدلې وای؛ ځکه ډېرو ملایانو، پوهانو او دولتي مشرانو یې په غندنه کې، پرېکړې او خبرې کړې دي .

ټولو ته مالومه ده، چې د پرمختګ اوږدو پړاوونو د پښتو په صرفي او نحوي برخو کې ژور بدلونونه راوستي دي . اوس د همدې بدلونونو په رڼا کې ټول پښتانه په پوره باور او خوښۍ سره دې خبرې ته غاړه ږدي، چې � خوشحال � د � خوشال �، � ګمان � د � ګومان �، � بلکه � د � بلکې � ، � معلومات � د � مالومات � ، � معنی � د � مانا یا معنا �، � چه � د � چې � او په سلګونو نورې پښتو، پارسي، عربي، تورکي، هندي او اروپایي کلیمې له خپلو فونولوژیکو ځانګړتیاوو او ژبنیو دودونو سره سمې ولیکي . په پښتو کې دا کار له تاریخي پلوه، نن یا پرون نه دئ پیل سوی . لکه څنګه چې د پښتو ژبې د منځنۍ پېر منظوم او منثور آثار په ډاګه ښیی د دې ژبې له خاصو ږغږونو او ولسي تلفظ سره سم د خپلو او پردو ټکو لیکل، په پښتو ادب کې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد تاریخ لري . طبیعي خبره ده، چي د پښتو لیکدود دا بهیر په پیل کي، د هري ښلي ژبي په شان له ځینو خنډونو او ځنډونو سره مخامخ ؤ . له نېکه مرغه دا کار په دې وروستیو وختونو کي، ډېر خوځښت او چټکتیا موندلې ده . پوره باور لرم، چي د پښتو لیکدود به په راتلونکو کلونو کي تر دې هم په تلوار او چټکۍ سره پر مختګ وکړي . په پښتو لیکدود کي به د اسانۍ ، سادګۍ، پوخ والي داسي نورو قواعدو پر بنسټ، دا ګټور بدلونونه د خلګو اړتیاوو او غوښتنو ته مثبت جواب ووايي . هیڅوک به د وخت په تېرېدو سره پر دې خبره اعتراض او نیوکه و نه کړي، چي پښتانه شاعران او لیکوال ولي خپلي او پردۍ کلیمې د پخواني ګران او کرکېچن لیکدود له مخي نه لیکي . په دې کار کي هیڅ منطق او ګټه نسته، چي پښتانه تل تر تله خپل او پردي ټکي، په سختۍ او تکلف سره، د نورو ژبو د اصلي ویوونکو په شان ووايي؛ او په لیکلو کي یې بیا هم په پټو سترګو د نورو لیکدود په پام کي ونیسي . د پښتو ژبي له فونولوژیکو خصوصیتونو سره سم د خپلو او پردو ټکو د لیکني د قاعدې پر خلاف په زیاترو پخوانییو پښتو خطي نسخو کـــــي، ځیني سوچه او اصیل پښتو لغـــتونه؛ لکـــه � غونـــــدي �، � باندي � ، � وړاندي �، � مي �، � شي � او په لسګونو نور د عربي ټکو په څېر د � غُندِ یا غوندِ �، � باندِ �، � وړاندِ �، � مِ �، � شِ � په بڼه د پېښ، زېر او زور په مرسته کښل سوي دي، چي په پښتني چاپېر کي په هیڅ وجه د منلو وړ نه دي . شک نسته، چي د پښتو ټکو دغه رنګه املایي بڼه، زموږ په ژبه کي د عربي ژبي او ګرامر د ژوري اغېزي څرګنده نخښه ده؛ چي دلویو شاعرانو او لیکوالو په ګډون یې هیڅوک له اثره خوند ي نه وه؛ مګر که دې مسألې ته د ژبپوهني او ژبښووني د اوسنیو علمي او منطقي قواعدو له مخي په ځیر سره وګورو، پر دې حقیقت هیڅکله سترګي نه سو پټولای، چي زموږ مخکښو شاعرانو او لیکوالو په پوهي یا ناپوهۍ سره خلګو ته د پښتو لیک لوست چاري ګرانولې . تر هغه مهاله چي په پښتو لیکدود کي د بېلابېلو ږغونو د بیان له پاره ځانګړي توري او نخښي وي، د عربي تورو او نخښو کارول، له لویه سره سم او ګټور کار نه دئ . د عربي ژبي د زور، زېر، پېښ او نورو نخښو په مرسته د � غوندي �، � وړاندي �، � باندي �، � شي �، � مي � او داسي نورو سوچه پښتو ټکو لیکنه اوس هیڅ منطق او جواز نه لري؛ ځکه په پښتو کي خو د دغه راز ټکو او ترکیبونو د لیکلو له پاره د تورو کمي نسته . په پښتو کي خو د یوې � ی � پر ځای پینځه � ی � ګاني کاریږي، نو موږ ولي خپلي سپېڅلي کلیمې د عربي زېر په مرسته ولیکو ؟ زه خو د پښتو په داسي لیکدود کي هم هیڅ ستونزه او نیمګړتیا نه وینم، چي پښتانه د � دُعا � عربي ټکی د � دوعا � (ځیني پښتانه همدا اوس دا کلیمه د� دوا � په څېر وايي او لیکي، چي دا کار د دارو درملو له ټکي سره د ګډېدو ستونزه پیدا کوي)، د � دُکان � ټکی د � دوکان � (ځیني پښتانه د د وکان پر ځای د هټۍ لُغت کاروي، چي له هندي ژبي سره ګډه ریښه لري؛ او له ډېرو وختونو راهیسي په پښتو ادبیاتو کي هم استعمال سوی دئ) او د � دُشمن � مفغنه کلیمه د � دوښمن � په بڼو وکاږي . داسي لغتونه او کلیمې له پېړیو پېړیو راهیسي زموږ په ژبه کي کاریږي؛ او اوس زموږ د ژبي نه بېلېدونکې برخه ده . موږ هیڅ اړتیا او مجبوري نه لرو، چي داسي ټکي د پردو ژبو له ږغیزو ځانګړتیاوو او معیارونو سره سم ووایو؛ او یا یې د هغوی له ګرامري اُصولو او قواعدو سره خوله په خوله ولیکو . تر هغه ځایه چي د دغه راز کلیمو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوې یا اسانه جوله، التباسونو او ګډوډيیوته لاره هواره نه کړي، زموږ له ځانګړو ژبنیيو صرفي او نحوي خصوصیتونو سره سم، د هغو کاروَنه هیڅ تاوان نه لري .

پښتو باید د اسانۍ، روانۍ، سپېڅلتيا، خوږوالي، پوخوالي، منطق او سليم عقل پر لور وده وکړي . سليم عقل او ژور منطق دا هيڅکله نه سي منلای، چي د کلیمو د ويلو او ليکلو تر منځ مځکه او اسمان توپیرونه وي . هو يو وخت په زياترو ژبو کي داسي توپيرونه تر سترګو کېدل؛ خو دا خبره له پياوړي منطق سره څنګ نه لګوي، چي موږ بايد همېشه د نورو پر چېه او راسته لارو روان اوسو . که نورو ځان په ځاه او کنده کي اچوه ، موږ يې هم باید وا چوو . پوهه او عقل حُکم کوي، چي موږ بايدپه چټکۍ خو ځيرتيا او غوَر سره ، په خپلو ويلو او ليکلو کي توپيرونه له منځه یوسو . د تاريخي شواهدو په استناد، زموږ خلګ له پېړيو پېړيو راهيسي � روزګان �، � ارغسان �، � ارغنداو �، � سپېروان �، � تلوکان � او په لسګونو نور جغرافيايي نومونه په خپلو اصلي او سمو بڼو وايي ؛ مګر د نورو ژبو مؤرخينو او ليکوالو داسي جغرافيايي نومونه د خپلو ژبنيو ستونزو يا تېروتنو له امله د � أُرزګان �، � ارغستان �، � ارغنداب �، � سفيد روان �، � تلقان � په بڼو دود کړي دي . د دغو سيمو اصلي اوسېدونکي د پردو له خوا دغه ډول جعل سوي نومونه ښخي نه پېژني؛ او په اروېدو سره يې کټ کټ خاندي . زموږ د هيواد د تاريخي جغرافيې په ډېرو نومونو کي د داسي تېروتنو موضوع د يوه اوږده بحث غوښتنه کوي، چي دلته يې ځای نه دئ . همدغه راز، � ساپی �، � ورکزی �، � ساکزی �، � پوپلزی � او داسي نور د پښتنو ځينو قبيلو نومونه دي، چي د نورو خلګو د ژبنيو ستونزو ياد ځينو ليکوالو، مؤرخينو او څېړونکو د بې خبرۍ او تېروتني له امله د � صافي �، � اورکزي �، � اسحق زي �، � فوفلزي � په بڼو باب سوي دي . زه نه پوهېږم، چي پښتانه د څه منطق له مخي دا سوچه او لرغوني پښتو ټکي د پارسي يا عربي ژبي په ناوړه رنګ لړي . موږ باید د خپلو قبيلو او پښو نومونه په خپله اصلي بڼه ووايو او وليکو . هغه څه چي دلته يې يادونه ضروري برېښي دا خبره ده، چي د کليمو په وينګ او کښنګ کي د توپيرونو او ختلافونو له منځه وړل، په ښوونه او روزنه، پوهاوي او راپوهاوي يا افهام او تفهيم کي ډېر ګټور کار دئ؛ نو ځکه بايد د پښتو د ورته يا مشابهو ټکو په ليکلو کي هم تر وسه وسه د ګډوډۍ او التباس مخه ونيسو؛ د مثال په توګه په پښتو کي، باید د دغه راز مشابهاتو په ليکلو کي هر ډول پېچومي ليري سي :

زړه / əṛz / [د ز په سکون]، چي مانا يې دِل يا قلب دئ .

زړه / aʹṛ a z / [د ز په زور ، خج يا فشار پر دوهم سپوڼ] چي د پخواني، مخکني، تېري سوي، ګذشته، سابقه او داسي نورو ماناوي لري .

توره / ar �t / [په معروف واو] چي د سېلاوې، شمشېر او داسي نورو ماناوي لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توره / a ́r o t / [په مجهول واو، خج يا اکسينټ پر دوهمه هجا] چي دتورمخي، خيره، سياه او داسي نورو په مانا ده.

مړه / ́a ṛm / [د ميم په سکون، خج پر دوهمه څپه] چي د مړه سوي يا مرده په مانا دئ .

مړه / aṛ a m / د سېر، شکم پُر يا هغه ښځي يا بل ښځينه حيوان په مانا، چي خېټه يې ډکه وي.

مړه / aṛ́ a m / [خج پر لومړۍ څپه] د تکيه کلام هغه ټکی، چي د پښتو په ختيزه (ختيځه) لهجه کي خورا باب ده.

کوټه / ́a ṭ o k / [فشار يا خج پر دوهمه څپه] ياني خونه، اوتاک (اتاق)، کمره او داسي نور.

کوټه / a ṭ á w k / [خج پر دوهم سپوڼ] خره، خرمن ، ډېران، انبار يا امبار.

په پښتو کي داسي مشابې کليمې خورا ډېري دي، چي هم د لغتونو د ريښه پېژندني (ايتيمولوژۍ) له پلوه ډېر توپير لري؛ او هم يې په تلفظ او ماناوو کي بېلوالی سته؛ مګر موږ يې تر اوسه پوري په يوه بڼه ليکو . شک نسته، چي د نړۍ نوري ژبي هم له دې کړاوه نه دي ژغورلي؛ خو په پښتو کي د يوه څرګند او روښانه معيار د را منځ ته کولو په لړ کي بايد دا موضوع هم له پامه ليري نه کړو . د خج ښوولو يوه کوچنۍ نخښه په اسانۍ سره د دغه راز ورته ټکلو په ويلو کي د التباس او ګډوډۍ مخه نيسي.

دغه راز د کليمو په ليکنه کي د زور لرونکي، معدوله ، معروف او مجهول واو (ښايي ځيني کسان له دې نومونو سره موافقه ونه لري ؛ او د هغو پر ځای د لنډ واو، اوږد واو او نورو په څېر نومونه غوره کړي) يوشان والي هم د التباس او ګډوډۍ ډېري ستونزي پيدا کړي دي؛ ځکه د واو توری په زور لرونکي، معدوله، معروف او مجهول حالت کي، ګرده په يوه بڼه کښل کيږي؛ په داسي حال کي چي د فونولوژۍ له اړخه ټول بېل ږغونه دي، چي بايد په ليکلو کي هم د بېل توري (ګرافيم) يا نخښي (سيمبول) په ليکلو سره جلا سي؛ د مثال په توګه موږ اوس د غه ټکي ټول په يوه واو کاږو:

ولاړ / ṛ́ā l a w / [په زور لرونکي يا ساده واو] ايستاده ، د ناست په خلاف.

وژل / l á � a w / [په زور لرونکي يا ساده واو] او داسي نور.

سور / r�s / [په معروف واو] سور رنګ ،سرخ، قرمز .

بوره / ́ar�b / [په معروف يا لنډ واو] خوږه، شکر، چيني، د لرګو يا فلز ميدګي .

بوره / a r �b / [په معروف يا لنډ واو] زوی مړي، هغه ښځه چي بچي يې مړ وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوره / a rob / هغه سمسوره مځکه، چې له کره پاته وي.

تور / ro t / [په مجهول یا اوږد واو] تور رنګ ، تور مخی، تاریک ، سیاه.

تور / ort / [په مجهول یا اوږد واو] پړه، ګونا (ګناه)، تقصیر، اتهام، الزام.

کور / or k / [په مجهول یا اوږد واو] استوګنځی، مېنه، خانه، مسکن .

همدغه رنګه د خویش، خویشتن، خواستن، خواهر په شان نور پارسي ټکي ، چې په لیکلو کې یې واو شامل دئ، خو په ویلو کې واو برخه نه لري .

ځیني ژبپوهان او قاموس لیکوونکي ، د اوسنیيو قاموسونو په څېر د پښتو ټکو د دغه راز مشکلاتـــــو د له منـــځه وړلو لـــه پاره، د فونـــــیمیکـــــي الفـــــبا (Phonemic Alphabet) د تورو او نخښو سپارښتنه کوي . دا نظر تر ډېرې اندازې علمي اړخ لري؛ ځکه یوازې د یوې علماً تنظیم سوې فونیمیکي الفبا توري او نخښې کولای سي، د هر ټکي ټول ږغیز واحدونه په دقیقه توګه بیان او ښکاره کړي؛ خو زموږ په هیواد کې د فونیمیکي الفبا د تورو او نخښو کاروَنه، یوازې د علومو اکاډېمۍ او پوهنتونو تر پوله پورې محدوده ده . عام خلګ څه چې حتا لږ لوستي کسان هم د دغه راز الفبایي سیستم له تورو او نخښو سره هېڅ اشنایي نه لري . له دې امله زموږ په هیواد کې د بېلابېلو ټکو د وینګ یا تلفظ پر نوو علمي لارو سربېره، د دودیزو لارو چارو استعمال هم بې ګټې نه دئ .

ښایي ځیني پوهان له لویه سره استدلال وکړي، چې دهري ژبې لیکدود باید تر وسه وسه ساده او اسان وي . د دوی له نـــظره، په لیکدودنو کـــې د نوو تـــــورو (ګرافیمونو) یا نخښو (سیمبولونو) ډېرول، د لیکني دودیزي لارې چارې نوري هم پېچلې کوي؛ او په نتیجه کې خلګ له نورو پېچومو او مشکلاتو سره مخامخ کوي . له دې امله، په املایي سیستم کې د زور او زورکي، زور لرونکي، معدوله، معروف او مجهول واو، بېلابېلو � ی � ګانو او نورو تر منځ توپیر ته په لوړه سترګه نه ګوري . دا خبره سمه ده، چې په لیکدود کې د لږو تورو او نخښو کاروَنه د لیکني چارې تر ډېرې ګچې اسانه کوي؛ خو که په ژبه کې د هر ږغ له پاره ځانګړی توری نه وي، نو دا کار له خپلې اسانۍ او سادګۍ سره سره، د وَیَنګ (تلفظ) او کښنګ (لیکلو) تر منځ پراخ توپیرونه پیدا کوي؛ او دا توپیرونه ورو ورو له یوه پښت څخه بل پښت ته لاره مومي . په پای کې خلګ نه د خپلو اصیلو ږغیزو خصوصیتونو پر بنسټ؛ بلکې د یوه میخانیکي او کړکېچن تعامل له مخې د ږندو په شان په لیکلو او لوستلو لاس پورې کوي . همدا مېخانیکي او کړکېچن جال دئ، چې خلګ په خوله � روستم � وایي؛ خو د � رستم � په بڼه یې کاږي . هیڅوک د دې ګران او ربړوونکي دود له مشکلاتو سترګې نه سي پټولای . زما په دې خبره سر نه خلاصېږي، چې د لیکني دا ډول کړکېچن دود او دستور باید ولې تل تر تله جاري وي؟ موږ ټولو ته څرګنده ده د الفبأ هغه سیستمونه، چې د ژبې ټول ږغونه د بېلو تورو او نخښو په مرسته نه سي لیکلای، د لیک - لوست په چارو کې لوی خنډونه را منځ ته کوي . د دې خبرې په ریښتینوالي او سموالي کې هیڅ شک نسته، چې د هرې ژبې د بېلابېلو ږغونو له پاره د څو نوو تورو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا نخښبو ټاکل، سره له ځینو لنډ مهاله کړاونو، د هماغه ژبې د اصلي ویوونکو له ږغونو سره سم، د لیکنۍ یا تحـــــــــریري ژبي پــــــــه پر مختګ کي د ډېرو ګډوډییو او تېروتنو مخه نیسي.

په پای کي د دې ټکي یادونه بې ځایه نه ده، چي د پښتو ژبي د یوه منلي او پاییدونکي معیار له پاره باید تر هر څه مخکي د خلګو د نیژدې والي او پیوستون په لاره کي عملي ګامونه پورته سي . پښتو د یوې ژوندۍ او فعالي ژبي په توګه د کور او کلي له کوچني او محدود چاپېر څخه د ټولنیز ژوند هر ډګر ته وایستله سي؛ او په بشپړ ځواک سره یې ودې او پر مختګ ته کار وسي . په داسي شرایطو کي دئ، چي پښتو ژبي د پخو او منلو معیارونو د را منځ ته کېدو خبري په ډېري اسانۍ تحقق مومي . هر لیکوال، شاعر او څېړونکی چي خپلي عقیدې، نظریې او بیانونه په اسانه ، ساده او خوږو ټکو کي وړاندي کړي؛ او تر وسه وسه زیار وباسي، چي په وینګ او کښنګ یا خبرو او لیکنه کي یې ډېر توپیر نه وي، په خپله د معیاري پښتو په رامنځ ته کولو کي لویه برخه اخلي . د پښتو ژبي معیاري بڼه په واقعیت کي د ویلو او لیکلو هغه اسانه، ساده، منطقي او معقوله لاره ده، چي هر څوک یې په ورین تندي منلو ته غاړه ږدي . ټول پښتانه په تېره بیا پوهان او د قلم خاوندان، د داسي لاري په جوړولو کي خپله ونډه لري . باید په هر اړخیزو او پرله پسې کوښښونو سره د پښتو د معیاري کېدو پر لور ګامونه پورته کوو؛ او په دې کار کي تل د پوهې، منطق او تدریجي پرمختګ لاره غوره کړو . وچي پرېکړي او تش احساسات ، د پښتو ژبي د پاخه او منلي معیار په را منځ ته کولو کي ګټوره برخه نه سي اخیستلای. . .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوې کره او معیاري پښتو په لار کې پرتې ستونزې

د پښتون قام د ټولنيز ژوند بېلابېلو اړخونو ته په یوه سرسري او ځغلند نظر سره دا حقیقت له ورایه ښکاري، چې د یوې کره او معیاري پښتو په را منځ ته کولو کې خورا په پېخر ستونزې او پېچومې پرتې دي؛ چې لیري کول یې په هیڅ وجه د دوو یا درو ورځو کار نه دئ . لکه څنګه چې مخکې هم یادونه وسوه، دا ستر رسالت په تشو ولولو او وچو پرېکړو هم نه بشپړیږي . د دې لوی او ارزښتناک کار له پاره علمي او عملي کړنلارې ته اړتیا ده، چې د ټولو پښتنو په ګډو کوښښونه سره ګام په ګام او پړاو په پړاو بشپړه سي.

د پښتو ژبې د ویلو او لیکلود یوه معیاري سبک د جوړولو له پاره باید، تر هر څه مخکې دغه سپېڅلې او لرغونې ژبه په افغانستان کې د پارسي او په پاکستان کې د انګرېزي او اُردو ژبو له ناوړه اغېزو و غوژورله سي . د دې خبرې مانا دا ده، چې پښتو باید په افغانستان او پښتونخواکې د ترجمې یا دوهمـــې ژبې له دریځـــــه ووزي . په بله وینا، پښتو باید د ښوونځیو، پوهنتونو، دولتي او خصوصي ادارو، چاپوونکو او خپروونکو مؤسسو، تجارتي راکړې ورکړې او ټولنيز ژوندانه په یوه ژوندی، فعاله او خوځنده ژبه واوړي . د افغانستان په پلازمینه (کابل) کې تر اوسه پورې پښتانه زده کوونکي د کافي پښتو ښوونځیو د نسته والي له امله جبراً د پارسي ژبې ښوونځیو ته ځي؛ دکابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له پښتو څانګې پرته د کابل پوهنتون، کابل پولیتخنیک، کابل طب، حربي پوهنتون، هوايي پوهنتون او نورو ټولو تحصیلي او دولتي ادارو په بشپړه توګه ژبه پارسي ده . ښه مې په یاد دي، چې دکابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو په پوهنځي کې حتا له پښتانه استاد څخه هم په پښتو ژبه پوښتنه کول د کوپر (کفر) په څېر ناوړه کار ګڼل کېده؛ د دولت په مطبوعاتي او خبري مؤسسو کې ټول متنونه لومړی په پارسي لیکل کیږي؛ او بیا یوازې د تش په نامه حساب پوره کولو له پاره، په پښتو ژبه ترجمه کیږي؛ په پښتو ژبه ژباړل سوي کتابونه، ورځپاڼې او نور چاپي مواد تل د پارسي ژبې تر کتابونو، ورځپاڼو او نورو خپرنیزو موادو په ډېر ځنډ او ټیټ کیفیت چاپیږي . البته په پښتو ژبه د نوو علمي او تحقیقي اثارو ترجمه، پر خپل ځای ډېر ارزښتنمن او ګټور کار دئ؛ خو هیڅ ژبه له هغو څخه پښتو باید یوازې د ژباړې هغه هم ناوړه ژباړې ژبه نه وي . پښتانه شاعران، لیکوال او څېړونکي باید په خپله پراخه او شتمنه ژبه د نوشتګرییو، خلاقیتونو او هستونو لوی فرصتونه ولري . د همدغو موخو او هدفونو له پاره یې استعدادونو لا وغوړیږي؛ خو په پښتني چاپېرکي ترخو او ځورونکو شرایطو، پښتو ژبه یوازې د یوې کمزورې او بې خونده ژباړې مقام ته ټیټه کړې ده . نور ولسونه په نوښتګرو او تحقیقي لیکنو سره خپلې ژبې ارتوي؛ او موږ د دوهمې ژبې په توګه یوازې د نورو پر ښو او بدو شخوند وهو . په داسې حالاتو کې ناڅاپې نه ده، چې هر څوک (پښتون، تاجیک، هزاره، اوزبک، بلوڅ او نور وروڼه قومونه) پارسي ژبې ته مخه کوي؛ ځکه په خپله مورنۍ ژبه یې د څه موندلو او څه لوستلو ټولې لارې بندې سوې دي.

په افغانستان او پاکستان کې سیاسي واکمنانو تل د مځنکنۍ بشپړتیا، سیاسي خپلواکۍ، ملي واکمنۍ او نورو ملي ارزښتونو د ساتنې او دفاع پر مهال تر بل هر قوم مخکې، زړورو پښتنو ته د قربانۍ او سرښندنې بلنه ورکړې ده؛ او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپلو سیاسي ګټو د ساتنې په مقصد یې له پښتو ژبې او پښتو دودونو سره لوبې کړې دي؛ خو کله چې په هیواد کې سوله او امنیت ټینګ سوی دئ، بیا نه یوازې پښتو او پښتنې دودونو ته شا ګرزول سوې ده؛ بلکې د پښتون ولس او پښتو ژبې پر خلاف د ځینو پوچ مغزو د ملنډو او زهرجنو تبلیغاتو مخنیوی ته هم هیڅ پام نه دئ اړول سوی .

پښتو ژبه له اوسني ځپلي او نتلي حالت څخه خپل وړ مقام ته رسول، په هیڅ ډول خدای مه کړه له پارسي او نورو وطني ژبو سره د دښمنۍ او تربګنۍ په مانا نه ده . بایددا عیني واقعیت په ورین تندي و منو، چې پښتو ته شا ګرزول؛ او د ټولنیز ژوندانه په هره برخه کې د پارسي ژبې تسلط او واکمني په هیڅ ډول زموږ د ملي یووالي سیمبول نه دئ . که څوک فکر کوي، چې د پښتو او نورو افغاني ژبو پر ځای د پارسي ژبې جبري خپرول او رواجول د دې هیواد د ملي وحدت ضامن دئ، ډېر تېروتلي دي . د دې لرغوني او وياړلي خاوري هیڅ قوم او هیڅ وګړی د دې حق نه لري، چې پښتانه یا نور ورونه قومونه د خپلې خوږې او سپېڅلې ژبې پرېښوولو یا کم رنګه کولو ته اړباسي . له دې مسألې سره د عِلمي چلند لاره دا ده، چې د افغانستان د ټولو وروڼو قومونو بېلابېلو ژبو ته د هغو د ویوونکو په تناسب، د ودې او پرمختګ هر اړخیز امکـــــانات برابر سي . په دې کې هیڅ شک اوشبه نسته، چې پر شتمنې او پراخې پارسي ژبې سربېره، د دې هیواد د نورو وروڼو قومونو د ژبو زده کړه هم، د هر رېښتیني افغان له لويو ښېګڼو او هونرونو څخه ګڼل کېږي . پښتنو دا فضیلت او هیواد پالنه په عمل کې ښوولې ده . د پښتنو شاعرانو، لیکوالو او محققانو له خوا په پارسي ژبه د شعري دیوانونو، تاریخونو، ادبي او علمي اثارو شمېر دونه اوږد او مفصل دئ، چې د یوه جلا کتاب د لیکلو اړتیا را منځ ته کوي؛ خو په دې لنډو ټکو کې د پارسي ژبې، ادب، تاریخ، تاریخي جغرافیې، کتاب پېژندنې، لرغونپوهنې او ډېرو نورو علمي څانګو په بډاینه او پرمختګ کې، یوازې د افغاني فرهنګ د معاصر پېر د مخکښ او تر ټولو وتلي شاعر، لیکوال، مؤرخ او څېړونکي - لوی استاد علامه عبدالحي حبيبي (١٢٨٩ ش / ١٩١٠م � ١٣٦٣ش/ ١٩٨٤م) د بې سارو علمي اثارو یادونه کافي ده، چې د نړۍ په ټول پارسي ژبي قلمرو (افغانستان، ایران او تاجیکستان) کې یې هیڅ حقپال لیکوال ، څېړونکی او عالِم له علمي مقام او فیوضاتو انکار نسي کولای . د دې یادونې مقصد فقط دا دئ، چې پښتنو هیڅکله د نورو وروڼو قومونود ژبو؛ په تېره بیا پارسي په زده کړه او غوړېدو کې تعصب او بې پروايي نه ده کړې . سره له دې روښانه حقیقتونو، پښتانه نه یوازې له خپلې لرغونې او سپېڅلې ژبې سره تر هرې بلې ژبې ډېره مینه لري؛ بلکې پښتو ژبه او پښتنې دودونه د خپلې تاریخي پېژندنې مهمه برخه ګڼي . د دې څو لنډو خبرو په یادولو سره اوس دلته دا پوښتنې پیداکېږي، چې پښتو ژبه په داسې شرایطو او حالاتو کې، څنګه وده او پرمختګ کولای سي ؟ ایا په داسې شرایطو او امکاناتو کې، د پښتو ژبې د ویلو او لیکلو نوي معیارونه را منځ ته کېدای سي؟

جواب ساده او روښانه دئ، تر څو چې له امو تر اباسینه ، له چتراله تر بولانه او له بولانه تر غوره، د پښتنو په منځ کې ټینګې او مزبوتې (مضبوطې) اړیکې پیدا نه سي؛ او ټول پښتانه په یوه وجود او یوه اواز خپله اصیله او لرغونې ژبه د ښوونځی، پوهنتون، رادیو، تلویزیون، مطبوعاتو، دولتي او خصوصي ادارو، سوداګرۍ، لیکنو، مشاعرو، علمي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تحقیقي غونډو، کلتوري او هونري بانډارونو او نورو ډول ډول اجتماعي او اقتصادي فعالیتونو ژوندۍ او واکمنه ژبه نه کړي ، تر هغه مهاله د پښتو په ویلو او لیکلو کي د نوو لارو او معیارونو مسأله د اوبو پر مخ کرښي دي؛ ځکه هر معیار او هر سبک د بقا او پرمختګ له پاره لازمو شرایطو ته اړتیا لري . که غواړو، چي پښتو ژبه په ټوله نړۍ کي د یوه عام او منلي معیار تر مقامه ورسو، باید تر ټولو دمخه په خپله ټولنه او چاپیرکي د داسي لوی ارمان د تحقق حال اومجال پیدا کوو . په ټولنه کي د عیني او ذهني شرایطو له برابرۍ او چمتووالي پرته څو شاعران، ادیبان ، ژبپوهان، لیکوال او څېړونکي په یوه یا څو غونډو کي د ژبي او ادب نوي معیارونه نه سي را منځ ته کولای . د نوو معیارونو او نوو لارو ایجاد، یوازي د ټولني د واکمنو عیني او ذهني شرایطو په چوکاټ کي ممکن دئ . چټکتیا او کراري یې له یوه سره د ټولني د مادي او مانوي (معنوي) ژوند په بدلونونو پوري اړه لري . د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ بابا، لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي، د پښتو د معیاري لیکلاري په اړه همدغو واقعیتونو داسي اشاره کوي :

�زما په خیال د پښتو لپاره یو تخیُلي او حقیقي � معیار � ټاکل د اوس کار ندئ ؛ او نه دا کار یو یا دوه تنه کولای سي . معیاري لیکنه هغه وخت کېدای سي، چي د پښتو له ټولو لهجو څخه د اجتماعی او مدني اختلاط او ادبي ګډون او تفاعل په اثر کي یو معیار را ووزي ؛ او دا هغه وخت ممکنه ده، چي پښتانه له قبیله یي ژونده ووزي؛ او تګ راتګ دوني یکښي ډېر سي، چي ټولي لهجې او خصوصي تعبیرونه او اداوي او ګرامري خصایص سره ګډ سي؛ او د � بقای اصلح � له قانونه سره برابر ناوړه ووزي؛ او � وړ � پاته سي . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۵).

د لوی استاد په دغه بیان کي له ورایه څرګنده ده، چي د پښتو ژبي د معیاري لیکدود یا معیار ي سبک را منځ ته کول، تر هر څه وړاندي د ټولو پښتنو په منځ کي د سیاسي، فکري، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي اړیکو ټینګښت او پراخوالي ته اړتیا لري . طبیعي خبره ده، چي د انساني ټولنو تر منځ د بېلابېلو اړیکو پیاوړتیا، تدریجي او تکاملي بهیر دئ . په بله وینا د پښتنو تر منځ د بېلابېلو اړیکو پراختیا او مزبوتوالی په خپله د معیاري توب شرایط او امکانات برابروي . دا کار د یوه یا څو کسانو تر وس وتلئ دئ . که څوک د پښتنو بېلابېلو لهجو او رنګارنګو فرهنګي میراثونو ته په شا ګرزولو سره د خپلو جعل سوو معیارونو د تپلو او بابولو هڅه وکړي، داسي هلي ځلي پښتو ته د ګټي پر ځای ورانۍ او زیانونه رسوي .

د معیاري پښتو د را منځ ته کولو په لړ کي، د ځینو لیکوالو او پوهانو کوښښونه علمي تاداو نه لر ي . دا هڅي او تلاښونه تر ډېره حده احساساتي بڼه لري . لکه څنګه چي ګورو، کله کله د پښتو ژبي یوې او بلي لهجې ته د بې قاعدې لهجې په توګه ګوته نیوله کیږي؛ کله کله د پښتو � معیاري � کولو له پاره، د حساب او هندسې په شان د فیصدۍ فارمولونه وړاندي کیږي؛ او کله کله بیا د ژبي علمي مسألې دسیاسي لانجو غوڅولو په څېر د ډېرو (اکثریت) او لږو (اقلیت) د اصولو له مخي حلیږي . زموږ دي ښاغلو پوهانو تر اوسه پوري دا مسلم واقعیت نه دئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېژندلئ، چي ژبه نه د فیصدۍ په فارمولونو او نه هم د � اکثریت � او � اقلیت � د اصولو په مرسته، معیاري توب ته رسېدای سي .

عجبه خو دا ده، چي د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د قاعدې او بې قاعدې خبره خو نه منلو او دقیقو او نه هم تېروتلو او مغرضو افغانستان پېژندونکو کړې ده . د پښتو ژبي او ادب وتلو استادانو- لوی استاد علامه عبدالحي حبیبي، علامه عبدالشکور رشاد، پوهاند صدیق الله رشتین، ګل پاچا الفت، عبدالرؤف بېنوا، قیام الدین خادم او ډېرو نورو هیچا نه په پښتو لهجو کي د یوې ځانګړې لهجې د قاعدې او بې قاعدې خبره کړې ده؛ او نه یې د یوې کره او معیاري پښتو په لار کي، د و نړۍ د وېش؛ او د دې یا هغې لهجې د اکثریت او اقلیت په اړه خبري کړې دي . د افغاني فرهنګ په تېره بیا پښتو ژبي منلي بابا ، لوی استاد علامه حبیبي، او تر هغه وروسته د پښتو ژبي او ادب وتلي استاد، علامه رشاد، له خپلي ټولي پوهي او تبحر سره سره بیا هم هیڅکله ونه ویل، چي لیکوال او څېړونکي باید د دوي په کندهارۍ لهجه خبر ي او لیکني وکړي . بالعکس یې ټول لیکوال، شاعران او څېړونکي هڅول، چي له هر ډول تکلف او تصنع پرته د خپلو عامو خلګو په ژبه لیکني وکړي . هغوی په ډېري اسانۍ سره کولای سوای ، چي د خپلي پراخي پوهي او علمي مقامونو په استناد، په پښتو ژبه او ادب کي د خپلي خوښي معیارونه وټاکي؛ او بیا یې د خپل نامه د غټولو له پاره د هیواد پر علمي، تحقیقي او مطبوعاتي مؤسسو و تپي ؛ خو لکه څنګه چي ټول معاصران شاهد دي ، هغوی هیڅکله خپله لهجه، خپل سبک، خپل فکر ا و خپل لاره د معیار په توګه وړاندي نه کړه . تاریخي تجربې ښیي، چي د بېلابېلو ژبپوهانو، شاعرانو، ادیبانو او عالمانو له خوا وړاندي سوي معیارونه هیڅکله عام،کُ ُلي او ابدي خصوصیت نه لري . د ژوندانه په هره برخه کي د پرون پیاوړي او پاخه معیارونه، د نن له زورورو معیارونو سره سیالي او مقابله نسي کولای؛ سبا هم په هره ټولنه کي نوي بدلونونه، نوي معیارونه او نوي دودونه له ځانه سره راوړي . د همدي اصل او قانونمندۍ پر بنسټ باید هیڅ معیار په پټو سترګو و نه منل سي . هر څه د نوو بدلونونو او پر مختګونو په رڼا کي و څېړل سي . په بله ژبه هر هغه څه، چي د نوي عصر غوښتنو او اړتیاوو ته معقول جواب و وایي، د خلګو له خوا په ورین تندي منل کیږي؛ او د معیار جامه اغوندي .

حقیقت دا دئ، چي د پښتو ژبي په بېلابېلو لهجو کي د بې قاعدګیو او ګډوډیو په اړه څېړنه باید د پوهي او منطق پر پاخه تاداو ولاړه وي . له بده مـــــرغــه د � معیاري پښتو � ځیني لارښوونکي، د پښتو ژبي د بېلابېلو موضوع ګانوپه اړه څېړنه له راکیټ ساینس سره ورته ګڼي؛ او په دې توګه چا ته اجازه نه ورکوي، چي د خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي پر بېلابېلو اړخونو او موضوعاتو ورغږېږي . د دې ناوړه دریځ یوازنۍ مقصد له دې پرته بل څه نسي تعبیر کېدای، چي هر څوک په پښتو کي د خپلسرو معیار جوړوونکو ناوړه لاس وهني، په پټو سترګو نعوذبالله د قرآن دکرښو په شان ومني؛ اوپر هیڅ ناسمو جعلیاتو یې د انتقاد ګوته کښېنږدي . د پښتو ژبي او ادب لویو استادانو هیڅکله داسي بیانونه نه دي کړي . د دې پر خلاف یې هر چا ته بلنه ورکړې ده، چي په خپله مورنۍ لهجه او خپلو سیمه ییزو محاورو د پښتو ژبي او ادب په غوړېدو کي فعاله برخه واخلي . .. هر چاته څرګنده ده، چي پښتو د یوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر او لرغوني قوم ژبه ده . د دې ژبې د يوې ځانګړې لهجې په تړاو ناسم ګومان يا ناسمه پرېکړه، د ټولې ژبې ادبي اصالت او قاعده له پوښتنې سره مخامخ کوي؛ ځکه همدا لهجې او ژبنې جوړښتونه، زموږ د ادبي مخکښانو په لوړو او ګران بيو اثارو کې هم په پـــراخ توګه کار سوي دي . شک نسته، چې د هرې ژبې په بېلابېلو لهجو او ادبي اثاروکې کله کله ځينې ناوړه او بې قاعدې ټکي، ترکيبونه، عبارتونه او جوړښتونه تر سترګو کيږي، چې پښتو هم له دې طبيعي خصوصياتو ليرې نه ده؛ مګر دا نيمګړتياوې هيڅکله په يوه خاصه لهجه پورې نه دي تړلي .

زه په خپله په تېرو دېرشو کلونو کې د خپلو اوږدو پر دېسيو په ترڅ کې، د نړۍ پر بېلابېلو توکمونو او ژبو سربېره د خپل پښتون ټبر له خورا ډېرو قبيلو، خپلونو او پښنو سره مخامخ سوی يم . د هغوی له رنګارنګو دودونو او بېلو لهجو څخه مې په ريښتيا سره ډېر نوي شيان زده کړي دي . د زده کړې دالړۍ نه يوازې ما غوندې نالوستي سړي؛ بلکې هر پوه او سترګه ور سړي ته هم خورا په زړه پورې ده . د افغانانو د مهاجرتونو دې اوږد بهير او د خلګو دکلتوري، اجتماعي او اقـــتصادي اړيــــــــــکو لا ټينګښت، د پښتو د مختلفو لهجو او بېلو رواجونو تر منځ پخواني توپيرونه تر ډېرې ګچې لږ کړي دي . د بېلابېلو سيمو او قبيلو خلګو اوس په خپلو ناستو ولاړو کې داسې حقيقتونه وموندل، چې پلرونه او نيکونه يې په هغو هيڅ خبر نه وه . هر څوک له نورو سره په راشه درشه کې، خپل ناوړه پرېږدي؛ او د نورو ښه خپلوي . د پر مختګ او تکامل دا قانون، زموږ د مادي او مانوي (معنوي) ژوند په ټولو برخو کې جاري او ساري دئ.

د � معياري پښتو � ځينې جذباتي پلويان په واقعيت کې، د پښتنې ټولنې سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي شرايطو ته په نه پاملرنې سره، د نورو ژبو د اومو او نيمګړو معيارونو پيښې کوي؛ او له هغو سره د سيالۍ او رقابت په هيله غواړي په يوه پلا له لومړۍ زينې څخه د بام سر ته ټوپ و وهي . له دې امله يې په لېونتوب سره لستوڼي را نغښتي دي، چې خپل ناوړه او جعل سوي معيارونه، په پښتو کې د نوو کشفياتو په شان د ډله ييزو رسنيو له لارې پر خلګو وتپي . دې کار زموږ په ښکلې او سپېڅلې پښتو داسې شوډنګ کړی دئ، چې زه له شلو پښتونو سوچه پښتون هم، د دوی په ډېرو اختراع کړو ټکو او ترکيبونو نه پوهېږم؛ او يا مې په اروېدو سره پښتورګي له خندا چوي.

که په څرګندو او روښانه ټکو و وايو، تر هغه مهاله چې په ټولنه کې له پښتو سره د سياسي واکمنانو د مور او ميرې چلند نه وي ختم سوی؛ او موږ خورو ورو پښتنو د خپلې ژبې او نورو کلتور ي ارزښتنو د غوړېدو له پاره پياوړي او ګړندي ګامونه نه وي اخيستي، د يوې معياري پښتو را منځ ته کول، کټ مټ په ناړو د کاغذ له موښلولو سره ورته والی لري . بايد د پښتو د پرمختيا او پراختيا مسأله له ريښو او تاداوه حل سي . دا اساسي او بنسټيز حل په ګرده پښتنې ټولنه کې د لازمو مادي او مانوي شرايطو په را منځ ته کولو سره ميسر دئ، چې د هغو د بشپړتيا رسالت بيا هم زموږ پښتنو پر اوږو پروت دئ . بايد له همدې شېبې څخه هوډ وکړو، چې د دې لوړ انساني او ملي هدف د تحقق له پاره په علمي تياري او سره سينه کار کوو؛ او د پښتنې فرهنګ د هر اړخيز ي ودې او پرمختګ په لاره کې، له هيڅ راز قربانيو ډډه نه کوو . په پاکستان کې د پښتو د معياري کولو په وړاندې پرتې ستونزې تر افغانستان هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري او پراخي دي، چي دلته يې په شمېرلو او څېړلو نور وخت نه نيسم . که و غواړو چي د پښتو د ويلو او ليکلو اوسنۍ پاشلی سبک تر يوه علمي او منلي معياري مقام پوري ورسو، نو تر ټولو لومړی شرط د دې ژبي په وړاندي د بېلابېلو سياسي او تبعيضي خنډونو ليري کول دي، چي د هغه په تحقق کي هم د پښتنو ګډې هڅي او ټينګ يووالی ډېر ارزښتناک ځای لري.

د ژبي سوچه کول ياني څه ؟

د ژبي سوچه کول، لکه څنګه چي له نامه څخه يې ښکاري د پردو کليمو، ترکيبونو، تعبيرونو او اصطلاحاتو پر ځای د خپلو ټکو کاروني ته وايي . د ژبي د سوچه کولو خيال په ظاهره خورا ښکلی او په زړه پوري برېښي؛ خو په عمل کي ډېر ګران او حتا ناممکن کار دئ . علمي څېړني او تاريخي شواهد جوتوي، چي بشري ټولني په بېلابېلو لارو او ډولونو يو پر بل اثر ښندي؛ او د نړۍ هيڅ بشري ټولنه د نورو له اغېزې خوندي نه ده. په داسي شرايطو او حالاتو کي، د ژبو د بشپړ سوچه کولو فکر له خپل ټول جذابيت سره سره، کټ مټ له يوه غولوونکي سَراب سره ورته والی لري . د انسانانو په ژوند کي سياسي، فکري، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونه او متقابلي اړيکي د ژبو د سوچه پاته کېدو ټول خوبونه له منځه وړي .

د ژبي د سپېڅلتيا خوندي کول او د ژبي د يومخيز سوچه توب په لاره کي کوښښونه دوې بېلي نظريې او مسألې دي . شک نسته، چي د هري ژبي اصلي ويوونکي، له هغو څخه پښتانه بايد د خپلي ژبي اصالت او سپېڅلتوب ته د زړه له کومي پام وکړي؛ د خپلو اصيلو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په روزنه او پالنه کي نه ستړی کېدونکی زيار وګالي؛ په ورځنييو خبرو او ليکنو کي پردو ټکو، عبارتونو او محاورو ته په اسانۍ سره ځای ور نه کړي، چي زموږ د پلرونو او نيکونو د لرغوني ميراث ځای ونيسي . له بده مرغه د ژبي د پرمختګ تګلوری تل زموږ په لاس کي نه وي، نو څکه تل د يوه ژوندي موجود په توګه د طبيعي او غير طبيعي عواملو د اثر ښندني له امله خپله څېره بدلوي ؛ خو د ژبـــــي يو مخيز سوچه کول، د يوه تنګ نظره ملت پال او غير علمي جريان په توګه، په حقيقت کي له ژبي څخه د ټولو پردو ټکو، ترکيبونو، اصطلاح ګانو شړل او د هغو پر ځای د سترګو په رپ کي د نورو ټکو درول دي . دا کار د ټولنيز ژوند بېلابېلو بدلونونو ته شا اړول؛ او په نتيجه کي د ژبي د ډېرو ارزښتناکو پانګو د ضايع کولو او کم رنګه کولو په لار کي هلي ځلي دي . داسي انقلابي غورځنګونه، خلګو ته د ژوندانه په ټولو چارو کي لوی کړاونه او پېچومي پېښوي . په راتلونکي څېرکي کي د ژبي ددغه راز سوچه تابه په اړه لنډې خبري او ځيني مثالونه وړاند ي کوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو د سوچه کولو افراطي لار

د ژبو سوچه کولو افراطي لار ، تر ډېره حده سیاسي ختمه لري . په ډېرو ملتونو کي ملتپالو شخصیتونو او ګوندونو ، د سیاسي او فرهنګي خپلواکۍ په ترلاسه کولو سره د ژبو د یومخیز سوچه توب کړنلاري غوره کړي دي؛ خو حقیقت دا دئ چي د هري ژبي، له هغې ډلي څخه د پښتو سوچه کول، هیڅکله د ملي جذباتو او ولولو کار نه دئ . د نړۍ په ټولو ژبوکي د بېلابېلو طبیعي او غیر طبیعي عواملو له امله، د پردو ژبو او فرهنګي جریانانونو ژوري اغېزي له ورایه څرګندي دي . هیڅوک دانسانانو په ټولنیز ژوند کي، د هغو د متقابلو اړیکو او هر اړخیزو بدلونونو له ستري ونډي څخه سترګي نه سي پټولای . د ژبو د سوچه کولو افراطي چلند، د یوه پوخ علمي او منطقي تاداو پر ځای د احساساتو او هوس پر وچو بوسو ولاړ دئ؛ نو ځکه بې ناکامۍ بله نتیجه نه لري . د جرمني، ترکیې او ایران د افراطي سوچه کولو کړنلاري ګرده د دې واقعیت روښانه بولګې دي . زموږ په هیواد کي هم د پردو ټکو د سراسري شړني غورځنګ د علمي او منطقي اساساتو پر ځای، نیشنلیستي منشأ او بنسټ لري .

په دې مبحث کي د پارسي ژبي د سوچه کولو پر ځینو غېرعلمي اساساتو او تاریخي مثالونو څو لنډې خبري کوو، چي د پښتو د� سوچه کولو � مدعیان یې په غور سره وګوري؛ او هیڅکله د نورو د افراطي او غیر علمي کړنلارو پیښې ونه کړي . لکه څنګه چي پوهېږو ایرانیانو څو لسیزي مخکي په ډېر جدیت سره د پارسي ژبي د سوچه کولو بهیر پیل کړ؛ او غوښتل یې چي دټولو دخیلو ټکو او اصطلاحاتو پرځای خپلې پارسي کلیمې او اصطلاحات وټاکي؛ د دې افراطي او غیر علمي طرحي له مخي باید هر څه په څو میاشتو او کلوکي پارسي رنګ اخیستی وای؛ خو له دې امله چي دغو افراطي کړنلارو او کوښښونو، په ژبه او نورو فرهنګي مسألوکي د ټولنیزو بدلونونو د قانون پر خلاف عمل کاوه، نو ځکه یې د پام وړ نتیجې تر لاسه نه کړې . د ایران د پارسي کولو نه ستړې کېدونکې فابریکه، په حقیقت کي له ډول ډول پېچومو او کړاونو سره مخامخ سوه . تر ټولو لومړۍ ستونزه یې دا وه، چي د پارسي کولو په ایرانۍ فابریکه کي د ځینو اروپایي، عربي، ترکي او هندي کلیمو له پاره هیڅ ډول معادل ټکي ونه موندل سوه . له دې امله یې په ناچارۍ سره په سلګونو ټکي او اصطلاحات؛ لکه اسلام ، دنیا، آخرت، زکات، صدقه، قانون، حقوق، میراث، مجاز، مشروع، مجلس، ثابت، مستحکم، کتاب، مطب، مجتهد، مجاهد، تصادف، تصادم، خانم، خاتون، کتک، کمک، چماق، تلګرام، تلګراف، اتوبوس، اتومبیل، ماشین، سیګار، ژنرال،کالوري، کروات او داسي نور په خپله اصلي بڼه ومنل . د پردو ټکو او مصطلاحاتو د پارسي کولو له پاره د ایران بله ستونزه دا وه، چي د مروجو ټکو پر ځای یې خلګ په لوی لاس د پردو ټکو کارولو ته اړ کړه؛ مثلاً په ایران کي اوس زیاتره خلګ د � تشکر � یا � مهربانۍ � پر ځای د میرسي (Mercy) اروپایي ټکی کاروي . دغه راز د � شهراه � یا� شارع � پر ځای د اتوبان) موټر (+ Auto = سړک (Bahn = جرمنۍ کلیمه او د سبزي پالک له پاره د انګرېزي ژبي د (Spinach) ټکی د� اسفناج � په بڼه استعمالوي . د داسي عربي، ترکي، هندي او اروپایي ټکو فهرست خورا اوږد دئ، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایراني لغت جوړوونکو يې پر ځای پارسي کليمې ايښي دي؛ خو عام خلک يې په بهرنييو نومونو بولي . دا کار د افراطي سوچه کولو له ناکامۍ پرته بله مانا نه لري .

په ايران کې د پارسي ژبې د سوچه کولو يو بل مشکل دا دئ، چې د ځينو پردو ټکو له پاره يې داسي بې خونده پارسي کليمې غوره کړي دي، چې د سليم عقل، ژور منطق، او پوخوالي يا په بله وينا فصاحت او بلاغت ازموينه نسي تېرولای؛ د مثا ل په توګه ايرانيانو راديو تلويزيون ته، چې د ډله ييزو اطلاعاتو د جهاني وسيلو په توګه په ټوله نړۍ کې منل سوي کليمې دي، د � صدا و سيما � نومونه غوره کړي دي . په دې دوو ټکو کې لومړی ټکی � صدا� بېرته عربي لغت دئ . په دې ډول ايرانيانو د � راديو � د جهانشموله، اسانه او منلي کليمې پر ځای د عربي � صدا � ټکی کښېښود . ځوک نه پوهيږي، چې د دې کار ګټه په څه کې ده ؟ ولې بايد په نړيواله ګچه منلې او عامه سوې پردۍ کليمه د بل داسي بهرني ټکي له خوا وشړل سي، چې خلګ يې له نوي مانا او مفهوم سره هيڅ اشنايي هم نه لري . يا په بله ژبه دا ټکی په فصيح او بليغ ډول د نوي مفهوم (تلويزيون) د بيانولو وړتيا نه لري . دا يوازي د مسألې د شکلي او ظاهري اړخ مشکلات دي؛ خو د � صدا � او � سيما � اصلي ستونزه د هغو په مانا کې نغښتې ده؛ ځکه د � صدا � عربي ټکی د اواز په مانا دئ؛ او د � سيما � کليمه د مخ، څېرې، تندي او داسي نورو په ماناوو راغلې ده . د � سيماء � ټکی په عربي ژبه کې د علامت او هيئت په ماناوو کارېږي (عميد ۲: ۱۵۰٦) چې دا په خپله هم له يوې خوا له پارسي مانا سره د التباس بېله ستونزه پېښوي ؛ او له بلې خوا د راديو تلويزيون نړيوال ټکي يوازي د اواز او څېرې په ماناوو نه دي . په بله ژبه هر ږغ او اواز ته هيڅکله راديو نه سو ويلای . همدغه رنګه هر تصوير، څېره او مخ په هيڅ ډول تلويزيون نه سي بلل کېدای.

که حقيقت ته تن ور کوو، نو دا خبره بايد په ورين تندي ومنو، چې د راديو او تلويزيون په نړيوالو ټکوکي د اواز او انځور تر لفظي ماناوو ډېر غټ او ارت مفهومونه نغښتي دي . راديو داسي برقي او تخنيکي وسيله ده، چې د هغې په کومک خبرونه، خبرتياوې، موسيقي او نوري اطلاعاتي مسألې له زرونو کيلومتره واټن څخه اورېدل کيږي . هو په راديو کې اواز سته؛ خو هر اواز راديو نه ده . که خر، سپی، چرګ يا نور ژوي اوازونه باسي، د دې مانا دا نه ده چې هري خوا ته راديوګاني چالانه دي . که ډ څه خير سو په تليفون، مخابره، ګويا (ږغ خپروونکې آله) مايک (ږغ ثبتوونکې آله) او ډېرو نورو تخنيکي او برقـــــې وسيلوکي هم اوازونه سته . دلتــــــه هم دا پوښتنه پيدا کيږي، چې ولې دغه ږغ خپروونکو وسيلو ته راديو نه وايو؟ د اواز خپروونې پر ګډ خصوصيت سربېره، د دغو وآلو په ميخانيکي او برقي جوړښت کې ډېر توپير سته . هغه خپروني، چې د راديو له لارې کيږي، هيڅکله د تيلفون، مخابرې، ګويا، مايک او داسي نورو په مرسته نه کيږي . همدغه شان، په تلويزيون کې ريشتيا هم څېره او تصوير ښکاري؛ خو هر شکل او انځور د هيڅ منطق له مخې تلويزيون نه بلل کيږي . په تلويزيون کې د ځانګړو تخنيکي او برقي وسايلو په مرسته له اواز سره د ټولو ژوندييو پېښو تصويرونه هغه هم له سوونو او حتا زرونو کيلومتروفاصلې څخه مالوميږي . هر عکس او انځور د ژوندي موجود په شان خبري کوي . تلويزيوني انځورونه او ږغونه، په حقيقت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي له ليري واټن څخه د خلګو ژوندي عکسونه او مخامخ خبري ښيي ؛ مګر يو بې سا او بې اوازه تصوير، چي دوی يې � سيما � بولي، څنګه د تلويزيون لوی، پراخ او پرمختللي مفهوم افاده کولای سي ؟!

ايرانيانو د ميزايل (Missile) د لاتيني ټکي له پاره د � موشک � کليمه جوړه کړې ده . زه نه پوهيږم، چي دوی د موش يا موږک ټکی له کمه ځايه وموند، چي وروسته يې د تصغير د نخښې (ک) په زياتولو سره هغه نور هم پسي کوچنی کړ؛ ځکه د ميزايل په ټکي کي خو د موږک هيڅ يادونه نسته . که دا نوم ايښوونه، له موږک سره د ميزايل د شکلي او ظاهري جوړښت د ورته والي پر بنسټ سوې وي، نو بايد د � موشک � ايراني لغت جوړوونکو په دې خبر ه سر خلاص کړی وای، چي هر ميزاييل له موږک سره په څېره او بڼه کي ورته والی نه لري . تخينکي وسيلې هم د هر بل موجود په څېر، د نوو ساينسي بدلونونو او پرمختګونو له کبله خپلي بڼې او جولې اړوي . نه پينځوس کاله مخکي توپک او توپ پر خپله پخوانۍ بڼه پاته دئ؛ او نه هم ورځ په ورځ پرمختلوونکي راکيټونه . که يې پرون د موږک په څېر غټ غوږونه او اوږده لکۍ لرله، اوس ښايي ګرسره د پراخو غوږو او اوږدې لکۍ په شان ميکانيزم و نه لري . د دې خبري مقصد دا دئ، چي لغت جوړوونکی بايد د نوو ټکو په جوړولو کي داسي نومونه غوره نه کړي، چي ونه او ګونه يې د وخت په تېرېدو سره بدلون ومومي؛ او تر څه مودې وروسته د وضعه سوي ټکي مانا او مفهوم د شي له ظاهري او فزيکي جوړښت سره سمون و نه لري . سربېره پر دې ايا دا خبره منطق لري، چي پر داسي لويي او ستري وژونکي وسلې د � موشک � نوم کښېښوول سي، چي زر ګونه کيلومتره واټن وهي؛ او د بېلابېلو مقصدونو له پاره په ټنونو سوځونکي يا چاودېدونکي مواد له ځانه سره وړي ؟ د دې نوم ايښووني پر خلاف ايرانيانو د کمپيوټر موس (Mouse) ته د� موش � ټکی غوره کړی دئ، چي تر لسو سانتييو ډېر اوږدوالی او تر پينځو سانتييو زيات بر (سور) نه لري . دونه کوچنۍ وسيلې ته � موش � او هغونه لويي وسيلې (توغندي) ته � موشک � وايي . اوس نو لوستونکي په خپله قضاوت کولای سي، چي د � موشک � جوړه سوي کليمه څنګه د لوړ ذوق او ژور منطق اصولو ته جواب ويلای سي؟

په دې وروستييو وختو کي مي د بي بي سي راديو د پارسي څانګي په خپرونو کي يو نوی ترکيب اورېدلئ دئ ، چي کله کله يې د دغه څانګي زياتره افغان کارکوونکي هم د نورو ايراني ټکو؛ لکه دادستان، دادګاه، دادرسی، پيګرد، بازداشت، بازجويی، بازرسی، بازدشتګاه، باشګاه،، فرودګاه، دانشګاه، دانشکده، دانشــــــــــجو، دانش آموز، شهرداری، شهردار، پروفسور، راهبرد، راهکار، پزشک، بازرګان او داسي نورو تر څنګ په وياړ سره کاروي . دا نوی ټکی د � دوست دختر � ترکيبي کليمه ده، چي په واقعيت کي د انګرېزي ژبي د ګړل فرېنډ (Girlfriend) تحـــــــــت الفظـــــي ترجمه ده . مخکي تر دې چي د دې بې خونده او ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکيب په اړه څو خبري وکوو، هغو افغان فرهنګيانو ته د دې ټکي يادونه ضروري ګڼم، چي که د � دوست دختر � په شان د پردو هر ښه او بدپه پټو سترګو را اخلي، نو له دې څخه څه شرم کوي، چي د خپلو خوږو پارسي نومونو لکه : � خوشو �، � خُسر �، � خسربره �، � يازنه �،� کاکا �، � ماما � ، � سونو �، � يبور � او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسي نورو پر ځای په خپلو ورځنيو خبرو او ليکنو کي ايراني نومونه لکه : � مادرزن �، � پدر زن �، � برادر زن �، � داماد �، � عمو �، � دايي � او داسي نور استعمال کړي ؟ که دغو ښاغلو ته د ايراني ټکو کاروَنه هيڅ ربړ او تکليف نه ور کوي، نو بيا په دې کي هم هيڅ بدي نسته، چي د خپلي ژبي د خورا ډېـــــرو اشنـــا او مانوسو ټکو پر ځـــای د � هويـــــــــج �، � اسفناج �، � سيب زمينی �، � گوجهٔ فرنگی �، � خيار �، � کـــــــره �، � رازيــــانه �، � خردل �، او داسي نور و په څېر سلگونه ټکي هم په پراخه توگه دودکړي؛ تر عامو نومونو چي تېر سو، بيا نو وار د خاصو نومونو راځي، چي پر ايراني پارسي مين افغان فرهنگيان يې بايد په خپل شخصي ژوند کي په ټينگه مراعات کړي . هر چا ته مالومه ده، چي د انسانانو په نوم اينښوولو کي هم د ايران د پارسي ژبو او افغاني پارسي ژبو تر منځ ډېر توپير سته؛ خو دا کار په تشو لاسونو د غرونو هوارول دي، چي زموږ جذباتي ايران مآبان به يې هيڅکله تر عهدې و نه وزي . له دې کبله چي د پښتو گرو دا عملونه له هيڅ راز علمي معيارونو سره سمون نه لري، نو له شرموونکي ناکامۍ پرته بله نتيجه هم نه سي را منځ ته کولای . موږ ټول بايد په دې روښانه حقيقت ځانونه پوه کړو، چي هره جغرافيايي محدوده ځانته بېل خصوصيات او مشخصات لري . ځيني ځانگړتياوي او مشخصات له يوه ځايه بل ځای ته نه وړل کيږي؛ ځکه هر ملت بېله روحيه، بېل تاريخ او بېل وياړونه لري . زموږ ژورناليستان، ليکوال او څېړونکي هم بايد په پټو سترگو د هغو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو د کاپي کولو هڅه و نه کړي، چي زموږ د خلگو له ژبي، تاريخ او ملي دودونو سره سمون و نه لري . تر دي لنډي تبصرې وروسته اوس بيرته راگرځو د � دوست دختر � د بدرازه او بد خونده تر کيب په اړه څو خبرو ته . د سلــــــــيم ذوق څښتن په خپله قضـــــاوت کولای سي، چـــي د � دوست دختر � نامأنوس، نازېبا او ناوړه ترکيب څنگه د انگرېزي ژبي د گرل فرينډ مفهوم افاره کولای سي؟ ځکه چي په � گرل فرينډ � کي دهري همزولي، ملگري، دوستي، شريکي يا خواهر خواندي مفهوم نه دئ نغښتی؛ بلکي دا ترکيبي ټکی اصلاً د هغي نجلۍ په مانا کارېږي، چي له خپل نارينه انډيوال سره جنسي اړيکي ولري . داسي اړيکي په افغاني، ايراني او نورو اسلامي ټولنو کي نامشروع يا غير قانوني بڼه لري؛ خو په لوېديزه نړۍ کي د عيسوي دين له ظاهري واکمنۍ او اغېزې سره سره د دې خبري پوښتنه نسته . په پارسي کي د دې مفهوم له پاره رفيقه، معشوقه، محبوبه، يار، شاهداو داسي نور ټکي سته، چي هم د انگرېزي � گرل فرينډ � مانا په بشپړه توگه افاده کوي؛ او هم په پارسي ژبه اوادب کي له پېړيو پېړيو راهيسي اشنا او ښايسته ټکي دي .

شک نسته، چي د هري ژبي د ودې او پرمختگ په بېلابېلو پړاونو کي د تکلف او مشکل تراشۍ راز راز مکتبونه او لاري راغلي دي، چي پيروانو يې په لوی لاس د ژبي او هونر ساده مفهومونه د خپل ادبي او هونري کمال په توگه، پېچلي او کړکېچن کړي دي؛ خو دا خبره هر چاته د منلو وړ ده، چي داسي ادبي او هونري ښوونځيو په عامو ولسونو کي، چندان ځای او مقام نه دئ موندلئ؛ ځکه تکلف او تصنع د يوه دروند پېټي په څېر هيچا ته د زغم وړ نه دي . له دې امله د ټولني عام وگړي د هيچا گرانو ټکو، پېچلو ترکيبونو او کړکېچنو تعبيرونو ته زړه نه ښه کوي . له دې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښانه واقعیت سره سره، زموږ په ټولنه کې د پارسي او پښتو ژبو ځینو ژورنالیستانو، لیکوالو او شاعرانو په پوهې یا ناپوهې سره د هیواد د ملي ټرمینولوژۍ د ښکلو او خوږو ټکو پر ځای د پردو ژبو د نااشنا، ناوړه او بې خونده کلیمو داسې لاس خلاصي کاروَني ته ملاوې تړلي دي، چې ډېر زر به خپله اصیله ژبه په خلګو کې پردۍ کړي . د دغه ورانوونکي فرهنګي بهیر پلویان باید په دې خبره ځانونه پوه کړي، چې د هري ورځې په تېرېدو سره د خلګو اسانه او خوږه ژبه د خپلو ړندو پېښه ګرییو قرباني کوي؛ او په خپلو لاسونو ځانو ته قبر کیني .

دلته باید د ژبې د ورانولو او ملي هویت د له منځه وړولو دوو بېلو مسألو ته په ځیر سره پام وکړو . که په افغانستان کې د ایراني پارسي بې خبره او افراطي پلویان غواړي په خپلو خبرو او حتا شخصي لیکنو کې، د خپلې خوږې پارسي پر ځای د ایران جعل سوي کلیمې کار کړي، د دې کار په وړاندې هیڅ بندیز او پابندي نسته؛ ځکه هغوی په خپلو نااشنا او کله کله نامعقولو ټکو سره ځانونه له خپلو عزیزانو او خپلو خلګو بېلوي؛ عام ولس څه چې آن د خپلې کورنۍ غړي او نیژدې خپلوان او انډیوالان به یې هم په خبرو او لیکنو نه پوهېږي . ژورنالیست، شاعر ، لیکوال، څېړونکي او د فصاحت او بلاغت د ډګر نورو کسانو ته تر دې لویه سزا نسته، چې خلګ له بیانه شکایت او ګرکه وکړي . لکه څنګه چې افغانانو هیڅکله د نورو صادر سوي ایډیالوژۍ نه دي منلي، همدغه راز به هیڅکله د نورو ملتونو صادر سوو ټکو ته هم زړه ښه نه کړي . بله مهمه او ارزښتناکه مسأله د افغانستان د پېژندګلوۍ او هویت خبره ده، چې هیچا ته باید له هغې سره د لوبو کولو اجازه ور نه کړه سي . زموږ زړور او توریالي ولس د افغانستان لرغوني تاریخ او ویاړلو دودونو ته په ژوري کتني سره په ټینګه پرېکړه کړې ده، چې په دې هیواد کې باید تل د ځینو علمي، اداري او فرهنګي نومونو له پاره له ملي ټرمینالوژي څخه کار واخیستل سي . دې ملي ټرمینالوژي د اوږدو کلونو په ترڅ وده کړې ده؛ او زموږ ټول هیوادوال باید د دې لرغوني او ویاړلي خاوري د ملي تشخص او پېژندګلوي په خاطر هغه په ګردو رسمي او دولتي چارو کې په جدي توګه په پام کې ونیسي . داسې ملي ټرمینالوژۍ د نړۍ په نورو متمدنو او مهذبو هیوادونو کې هم باب دي . ایرانیانو د خپل ملي هویت د ښوولو له پاره د � فرهنګستان �، � دانشګاه �، � دانشکده � او داسې نورو په څېر نومونه غوره کړي دي . موږ هم بشپړ حق لرو، چې د افغانستان د پېژندګلوۍ له پاره خپله ملي ټرمینالوژي کار کړو؛ او د هیواد په رسمي او دولتي ژوند کې د انګرېزي � یونیورستټۍ � او � فاکولټي � پر ځای د � پوهنتون � او � پوهنځۍ � ټکي استعمال کړو . دغه راز باید � لویه جرګه �، � ولسي جرګه �، � مشرانو جرګه � � ستره محکمه �، � لویه څارنوالي �،� څارنوال �، � قضأ �، � قاضي � ،� ولسوالي �، � ولسوال �،� پوهیالی �، � پوهنیار �، � پوهنمل � ،� پوهندوی � ، � پوهنوال � ، � پوهاند� او سلګونو نورو پر ځای د پردو ټکو د کاروني او خپروني مخه ونیوله سي . هر چاته څرګنده ده، چې افغانستان له سیاسي، اجتماعي او فرهنګي پلوه یوه خپلواک هیواد دئ . همدا ملي ټرمینولوژي افغانستان له ایران، پاکستان او ټولي نړۍ څخه بېلوي . ګرده افغانان باید په خوښۍ سره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي واقعيت ته غاړه کښېږدي، چي افغانان سرونه بايلي خو په هيڅ ډول حاضر نه دي، چي د خپلو پلرونو او نيکونو ژبه، تاريخ او دودونه هېر کړي .

د اينټرنيټ له برکته په دې وروستيو لسو - پينځلسو کلونو کي د نړۍ خلګ له يوې نوې ترکيبي کلېمې سره اشنا سوي دي، چي ايميل (e - mail) نوميږي . هر څوک په دې خبره ښه پوهيږي، چي ايميل د اينټرنيټ له لارې د ليکنو او ډول ډول نورو اسنادو لېږلو او راليږلو ته وايي . د ايران د پارسي ژبې د سوچه کولو ښاغلو ماهرانو دا ټکى د � پُست اليکترونيک � په بڼه ترجمه کړ . عجبه او اريانونکې ترجمه، چي انګرېزي اصطلاح ته يې د پارسي تر کيب پر ځاى بيرته انګرېزي ترکيب غوره کړ ؟ ! د ايرانيانو دا هو به هو اړول سوى ترکيب،پر خپل نامأنوس والي او نوي توب سربېره، تر خپل اصلي حالت ډېر اوږود او بې خونده دئ . څوک نه پوهېږي، چي ايراني لغت جوړوونکو د � پُست اليکترونيک � په ناوړه جعل او اختراع کي څه ګټه ليدلې ده ؟ ځکه ايميل (e - mail) له يوې خوا په ټوله نړۍ کي پېژندل سوې او منل سوې کمپيوټري اصطلاح ده؛ او له بلې خوا په وضعه سوې بڼه (پُست اليکترونيک) کي د پارسي ژبې هيڅ نخښه نه ليدله کيږي . په وضعه سوې اصطلاح کي خو نه د پُست (Post) ټکى پارسي دئ، او نه هم د اليکترونيک (Electronic) ټکى . هغه څه چي د ايرانيانو په دې خوښه کړې ترکيبي کليمه کي د لمر په څېر روښانه دي، د اصـــلي نړيوالي او مــنل سوي بـــــني ايمـــيل (e - mail) په پرتله د دې ټکي اوږدوالى، بې خوندي او نوى توب دئ . دلته بيا هم د سليم عقل خاوند، په خپله قضاوت کولاى سي، چي د ايرانيانو په � پُست اليکترونيک � کي څه مانوي (معنوي) او ظاهري ښېګنه پرته ده ؟ زه باور لرم، چي د سليم ذوق څښتن هيڅکله په خپله ژبه کي، هغو جهانشمولو ټکو او اصطلاح ګانو ته د داسي معادل ټکو د جوړولو پلوي نه کوي، چي نه يې شکل او جوله د خپلي ژبې په شان وي؛ او نه هم تر اصلي بڼې اسانه او په زړه پوري . د� ايمـــيل � د انګرېزي ټـــکي له پــــاره، د پښتـــــو � بريښنا ليک � تر ايراني � پُست الکترونيک � ډېر غوره دئ؛ ځکه د� ايميل � مفهوم يې په روانه، ساده او خوږه پښتو بيان کړى دئ؛ اوتر ايراني وضعه سوي ترکيب ډېر لنډ او اسانه دئ . د لغت جوړولو هونر (هنر) او کمال هم په دې کي نغښتى دئ، چي نوې کليمه بايد د مانا له پلوه دقيقه او جامع او د ظاهري شکل له پلوه لنډه، اسانه ، خوږه او په زړه پوري وي . که د فصاحت او بلاغت د اصولو له مخي جوړ سوي ټکي او اصطلاحات، په خلګو کي د بهرنيو کليمو ، ترکيبونو او اصطلاحاتو تر تعميم او خپرېدو مخکي وړاندي سي، په پوره باور سره به هري خواته په لږ وخت کي باب سي .

په انګرېزي کي يوه مرکبه کليمه سته، چي هاټ واټر باټل (Hot - water - bottle) نوميږي . دا ترکيبي نوم لکه څنګه چي مالوميږي له درو بېلو ټکو څخه جوړ سوى دئ . ايراني ژباړونکو په خپلو اثارو کي د � کيسۀ آب گرم � په ډول ټکى په ټکى ترجمه کړى دئ؛ خو پښتنو د دې دواړو اوږدو او بې خونده انګرېزي او ايراني مرکبو کليمو پر ځاى يو لنډ او اسانه ټکى غوره کړى دئ، چي ځيني پښتنانه يې � مشکوله � او ځيني يې � منبکوله � بولي (په پښتو کي په � ښ � باندي د � ش � اوښتل خورا ډېر مثالونه لري) . د مشکولې په لغت کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړې هيڅ رنگ نه ليدل کيږي . لنډه، اسانه، ساده او خوږه کليمه ده؛ نو ځکه خلگو په ډېرې خوښۍ سره منلې ده؛ او ددغه شي له پاره يې د هرې ژبې د وضعه کړو ټکو په وړاندې لاره بنده کړې ده . د همدې استدلال له مخې که په هره نوې کليمه کې د غه راز خصوصيتونه خوندي وي هيڅ دليل نسته، چې نوې جوړه سوې کليمه، د خلگو له خوا په خوښۍ سره و نه منل سي.

د داسې کليمو او اصطلاحاتو فهرست ډېر اوږد دئ، چې د ټولو يادونه يې حتا په يوه مقاله کې هم نه ځايږي . دلته د دغو څو مثالونو يادونه يوازې د دې خبرې د اثبات له پاره ده، چې وښيو د ژبې داسې سوچه کول نه هيڅ علمي او منطقي تاداو لري؛ او نه يې خلگ په خپلو ورځنيو محاورو او مکالمو کې کارولو ته تيار دي؛ د باد راوړې کاغذ په څېر، تر څو مياشتو او کلو وروسته يا بيرته پر بله خوا په هوا کيږي يا د کليماتو د ژوند او مرگ د قانون له مخې تل تر تله، له منځه ځي .

زموږ د سيمې ژبې، فکري او فرهنگي دودونه يوله بله داسې اخښلي او بخښلي دي، چې که دسوچه کولو په کار کې علمي او منطقي لار غوره نه سي، زموږ د ژبو او کلتور له ارزښتناکو لرغونو اثارو، فکري او فرهنگي سرچينو سره اړيکې، د نابودۍ تر حده کمزوري کيږي . په توركيه (تركيه) او د منځنۍ اسيا په پخوانيو شوروي جمهوريتوکې همداسې وسوه . د ژبې او فرهنگ لرغوني اثرونه په داسې بې رحمۍ له منځ يووړل سوه، چې اوس لوستو کسانو ته هم د خپلو پلرونو او نيکونو د علمي، ديني، ادبي او تاريخي اثارو پوهيدنه ډېره گرانه او ربړوونکې ده .

که څوک د پښتو په سوچه کولو کې دغه راز افراطي او نامعقول گامونه واخلي، زموږ پښتنو راتلونکي پښتونه (نسلونه) به هم له لويو سرگرادنييو او پېچومو سره مخامخ وي؛ ځکه که يوازې د پښتو ژبې د منځنۍ دورې اثار په پام کې ونيسو، گورو چې په ټولو ليکنو کې داسلام د سپېڅلي دين عقايد او نظريې مرکزي مقام لري . پر فقهي او مذهبي موضوع گانو سربېره، د پښتو عرفاني شاعري هم په ژوره توگه له عربي ژبې او اسلامي فرهنگ سره ټينگې اړيکې لري . دغه رنگه د سيمې تاريخي، سياسي، فکري، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو ته په پاملرنې سره هم دا خبره په بشپړه توگه جوته ده، چې د گاونډييو ولسونو ژبو، فکري او فرهنگي بهيرونو، د پښتو پر گردو اثارو ژوره اغېزه ښندلې ده . له اوستا، سنسکريت، هندي او پنجابي څخه نيولې بيا تر زړې پارسي، پهلوي، عربي او تورکي پورې ټولې ژبې او په دغو ژبو ليکلي ديني، ادبي او علمي اثار، د پښتو ژبې او ادبياتو په بېلابېلو برخو کې ارزښتناک ځای لري .

که څوک په بې باکۍ سره د دغو ژبو د يومخيزي شړلو او ايستلو هڅه وکړي، په حقيقت کې زموږ راتلونکو نسلونو ته د پښتو ادب د لرغونو ميراثونو په پېژندنه او څېړنه کې، جبران نه منوونکې ستونزې پيدا کوي . د پښتو د معاصر ادب او تاريخ بابا - لوی استاد علامه حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) له ځينو اريايي ژبو سره د پښتو ټکو او ترکيبونو د گډوالي او ورته والي او د پښتو ژبې د سوچه کولو په اړه خورا درنې او علمي نظريې وړاندې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي دي، چي دلته يې د څو جوملو يادونه ډېره ګټوره ګڼو . لوی استاد ليکي : � د پښتو او دری او هندي ژبو ډېر لغات سره مشترک يا سره نژدې دي، دا ځکه چي يو خو په ريښه کښي سره شريک دي او بل دا چي دد غو خلکو په منځ کښي تل اقتصادي او تجارتي او فرهنګي روابط او تګ او راتګ موجود ؤ، نو ډېر کلمات له غربه شرق ته نقل سوي، يا له شرقه غربي خواته تللي دي . د پښتو� آس �، د دری � اسپ �، د سنسکريت � اشو � ځوني سره نژدې دي . د پښتو ډېوه، او د سنسکريت ډېوه سره مشتر ک دي . د پښتو� لس � او د هندي � دس � او د دری � ده � د تبديل تر خاص قانون لاندي دي، او ځکه چي هيڅ ژبه له مشترکو لغاتو او کلماتو څخه نه ده خالي، نو آيا د يوې ژبي تخليص د نورو ژبو له اثره څخه ممکن دئ ؟ زما په عقيده، يا ! اما دلته بايد دا خبره هم وکم، چي د ژبي سوچه کول خو بالکل ممکن نه دئ، مګر د ژبي بنياد قوي کول او روزل او پالل ښه کار دئ . په ژبه کښي چي کوم کلمات اوس مستعمل دي، هغه په دې ګناه ايستل، چي له بلي ژبي څخه راغلي دي، معقول کار نه ښکاري، مګر دغه کلمات په ثقافتي تعامل کښي اچول او له هغو څخه کار اخيستل ډېر ښه کار دئ (حبيبي، ژبي او د تکامل قانون : آيا د ژبو سوچه کول ممکن دي ؟ ۱۹۹) .

د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ استاد، علامه حبيبي، له زړې پارسي سره د پښتو د نيژدې والي په اړه ليکي : � حتا په هغو درو کرښو کي، چي د هخامنشانو د پاچا- داريوش (۵۲۲- ۴۸٦ ق م) له خوا په زړه پارسي د بغستان پر ډبره ليکل سوي دي، هم له پښتو سره ورته مالوميږي (حبيبی، نظری به ادبيات پښتو ۴).

لوی استاد علامه حبيبي، د� قرب زبان پشتو به پارسی باستان � تر سرليک لاندي په يوه تاريخي او فلالوژيکه مقاله کي ډاډ او باور ښيي، چي که د زړې پارسي موندل سوي اثار په دقيقه او ژوره توګه و سپړل سي، د پښتو ژبي په مرسته به يې ډېر تاريک او مبهم اړخونه روښانه سي، ځکه د دې ژوري علمي ليکني په استناد د ژبو تر منځ نيژدېوالی له ورايه څرګند دئ (حبيبی، قرب زبان پشتو به پارسی باستان ، يغما ۱، ۲۰- ۲۴ . د نور مالومات له پاره وګورئ : حبيبي، پښتو او پخوانۍ آريايي ژبي او د ځينو لغاتو مقايسه او پرتله ۴۵- ۴۹ او حبيبي، د پښتو ژوندي کلمات په پخوانۍ فارسي کښي ۲۱- ۲۴).

د افغاني فرهنګ روښانه او تلپاته ستوري، دغه راز د يوې ژوري ژبنۍ او تاريخي شنني په ترڅ کي، د بغلان د � سرخ کوتل � په هغه ډبرليک کي، چي په ۱۹۵۷ م کال د � نوشاد � په معبد کي وموندل سو، د زړې دری ژبي (تخاری) له ځينولغتونو سره د پښتو ژبي پر ګډوالي او ورته والي ټينګار کړی دئ (حبيبی، نظری به ادبيات پښتو ۴) او (حبيبی، زبان دو هزار سالۀ افغانستان يا مادر زبان دری (تحليل کتيبۀ بغلان) ۳۰- ۱۳۹) .

په بېلابېلو اريايي ژبو کي د پلار، مور، خور، ورور او ځينو نورو ټکو ورته والی او نيژدې والی ټول د دې روښانه حقيقت ښکارندوی دي، چي اوستا، سنسکريت، پښتو، پارسي او ډېري نوري اروپايي ژبي له آره ګډې او نيژ دې ريښې لري . علامه حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ په لومړي ټوک کي د اريايي قومونو د پيدايښت، خپرېدو، ژبو او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو تاريخي حقايقو په اړه خورا ژوره او مستنده څېړنه لري . دا علمي څېړنه د دې واقعيت ښلابښل اړخونه سپړي، چې پښتانه په خټه اريايان دي؛ او ژبه يې د نورو اريايي قومونو له لرغونو ژبو سره په ډېرو ټکو، عبارتونو او تعبيرونو کې يوشانتي والی يا نيژدې والی لري (حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ، لومړی ټوک ۱۳- ۲۴).

له اريايي ژبو سره د پښتو ټکو او ترکيبونو د ګډوالي او ورته والي په اړه، د لوی استاد د نظريو تر لنډيز وروسته اوس بايد په دې خبره پوره باور ولرو، چې په ځينو نورو اريايي ژبو کې کارېدونکي ټکي، ترکيبونه او تعبيرونه د پښتو مسلم مال او ميراث دئ؛ او هيڅکله بايد د هغو په له منځه وړلو يا هېرولو کې هڅه و نسي . تر ټولو مهمه خبره دا ده، چې پښتو ژبه بايد هر چاته ساده، اسانه او په زړه پوري وي . د پښتو د سوچه کولو په نامه د دې ژبې د منلو او پيژندل سوو کليمو، ترکيبونو او اصطلاحاتو پر ځای د وحشي، ګرانو او بې خونده ټکو وړاندي کول، پښتو ژبه د رياضي او فزيک تر فارمولونو هم سختوي . طبيعي خبره ده، چې داسي ګرانه او کږېچنه ژبه ، نه يــوازي د زده کړي او څېړني له پاره د بهرنيانو مينه نه سي پارولای؛ بلکي د پښتني ټولني په اصلي ويوونکو کي هم خورا ډېري ناخوالي را منځ ته کوي . دا چې ولي په اروپايي ژبو کي انګرېزي او زموږ د سيمي په ژبو کي پارسي او اُردو په ډېري اسانۍ سره پراختيا او پرمختيا موندلې ده؛ او په سيمه کي يې د خپل او پردي دلچسپي ځان ته اړولې ده، د نورو دلايلو تر څنګ يې لوی راز په دې حقيقت کي پروت دئ، چې دغو ژبو له ښلابښلو ژبو څخه ورغلي کليمې، ترکيبونه، تعبيرونه او اصطلاحات په ميني سره خوندي کړي دي . له دې امله يې د ځينو پردو ژبو ويوونکي، خپلو مورنيو ژبو او فرهنګي دودونو ته نيژدې ګنيي؛ خو د ايرانيانو د سوچه کولو افراطي کړنلاري ، بې شکه د پارسي ژبي پخوانی خوږوالي، اسانۍ او سادګۍ ته ستر زيان رسولئ دئ . ايراني پارسي د ناوړه او خپلسرو جعلياتو په خپرولو سره اوس د دې ژبي پر پردو لوستونکو او ويوونکو سربېره، د پارسي ژبي له نورو لهجو لکه دری، تاجيکی او نورو څخه هم ډېره ليري سوې ده . نن خو نه يوازي ما غوندي پښتون ؛ بلکي د افغاني پارسي (در ی) او تاجيکي ژبي هر ويونکی هم د ايراني پارسي په ويلو او لوستلو کي ډېري جدي ستونزي لري . د دې زياتېدونکو مشکلاتو اصلي علت دا دئ، چې افغاني پارسي (دری) تر ډېري ګچي خپل پخوانی اصالت ساتلئ دئ؛ ليکن ايرانی پارسي د سوچه کولو په نامه پر داسي لار روانه ده، چې د پارسي ژبي له ارزښتناکو لرغونو اثارو او دودونو سره هيڅ سمون نه لري . د دې کار وروستۍ نتيجه به داوي، چې د ايران عام وګړي به د وخت په تېرېدو سره د رودکي، فرخي، نظامي، مولانا، سعدي، حافظ او په سلګونو نورو مخکښو شاعرانو او ليکوالو په اثاروهيڅ نه پوهېږي ؛ ځکه ايرانيانو د دې ژبې د لرغوني ادب لاره تر ډېري ګچي پريښې ده.

د پښتو ژبي د سوچه کولوافراطي او پېښه ګرو پلويانو هر پر دي ټکي، اصطلاح او ترکيب ته د پښتو رنګ ورکولو په ترڅ کي، د حقوقو ډېره عامه او مشهوره اصطلاح (شخصيت های حقيقی او حُکمی) په � رښتينو او حُکمي شخصيتونو � ژباړلې ده) وګورئ : د ټوليزو رسنيو يا مطـــــبوعاتو قـــــانون، دري دېرشمـــــه مـــــــــــــاده (www. benawa.com. په دې حقوقي اصطلاح کي، چې د حقوقو په زياترو څانګو، په تيره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا خصوصي حقوقو کي خورا ډېره کارېږي، دري ټکي سته چي درې سره عربي دي . حتا د ایرانیانو د پارسي کولو په فابریکو کي هم د نورو سلګونو حقوقي اصطلاحاتو په شان، دې اصطلاح ته تر اوسه پارسي معادل نه دئ جوړ سوی . زموږ پښتون لالا په دې درو عربي ټکو کي یوازي یوه ټکي (حقیقي) ته پښتو معادل وموند؛ او دوه نور ټکي (حُکمي او شخصیونه) یې پر خپل حال پرېښوول . ستونزه دا ده، چي زموږ ژباړونکی په دې نه پوهېږي، چي په دې اصطلاح کي � حقیقي � ټکی د بل مترادف لغت (صادق) په شان د رېښتني په مانا نه دئ کار سوی . ټول حقوق پوهان پوهېږي، چي په حقوقو کي شخیصتونه دوه ډوله دي :

۱ -حقیقي یا فزیکي شخصیت (Individual Personality)

۲ -حُکمي شخصیت (Personality Corporate)

شخصیت په حقوقو کي د یوه شخص د حقوقو او وجیبو مجموعه ده . حقیقي یا فزیکي شخصیتونه په حقوقي عملونو او تړونونو(قراردادونو یا عقدونو) کي د خپلي ارادې د تمثیل واک لري؛ لکه انسانان . حُکمي شخصیتونه، د حقیقي یا فزیکي شخصیتونو پر خلاف په حقوقي عملونو او تړونونو کي د خپلي ارادې د تمثیل واک نه لري . انسانان په خپله خوښه دغه راز حُکمي شخصیتونه جوړوي؛ او بیایې په خپله خوښه له منځه وړي؛ لکه ډول ډول شرکتونه، ګوندونه، اتحادیې، سازمانونه، مؤسسې او نور(Dictionary of Legal Terms 121) & (Gifis 343) .

دحقیقي او حُکمي شخصیتونو څېړنه اوږده حقوقي مسأله ده، چي غزول یې په دې ژبنۍ څېړنه کي ځای نه لري . هغه څه چي دلته یې باید هرومرو یادونه وکړو، دا خبره ده چي زموږ پښتو ژباړونکي باید د هري اصطلاح د یوې یا ټولو برخو په ناوړه ژباړې سره د هغې مانا او مفهوم زایل نه کړي . په ټوله نړۍ کي د حقوقو زده کوونکي د حقیقي او حُکمي شخصیتونو له اصطلاح سره اشنا دي . باید پر همدې حال پرېښوول سي . که څوک په سرزورۍ سره د هغو ترجمې ته هڅه کوي، نو باید لومړی د هغو په حقوقي مفهومونو ځان ښه پوه کړي؛ او د � حقیقي شخصیت � حقوقي اصطلاح د صادق، راستګو او داسي نورو په شان په � رېښتني شخصیت � و نه ژباړي؛ ځکه چي په دې اصطلاح کي اصلاً د ریشتیا او درواغو خبره نسته .

هو د ژبي په سوچه کولو کي ډېري ګټې نغښتي دي؛ خو دا کار باید د ټولنیزو قوانینو له حُکمونو یا په بله وینا علمي موازینو او اصولو سره سم وسي . په دې کار کي احساسات او تعصُب هیڅ ځای نه لري . که څوک په ریشتیا هم د پښتو ژبي او ادب له ودي او غوړېدو سره مینه لري، نو د ې لوړ ارمان ته د رسېدو له پاره باید، زموږ په ژبه کي د د خیلو او مغنو ټکو د یو مخیز شړلو پر ځای د هغوخنډونو او مشکلاتو له منځه وړلو ته ملا وتړي، چي تر اوسه پوري په پاکستان او افغانستان کي د یوې پراخي او غوړېدلي پښتو ژبي په وړاندي پر اته دي . لکه څنګه چي د ژبي په سوچه کولو کي تنګ نظري او افراطیت ، بې شماره ستونزو او تاوانونو ته لاره هواروي، په هماغه اندازه د خپلو خوږو او سپېڅلو ټکو پر ځای د پردو ټکو او ترکیبونو بې ځایه کارونه؛ یا د پردو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو د سرکښ سېلاو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وړاندي لاس تر زني کښېنستل هم زموږ د ژبي بېخ او بنياد له منځه وړي . بايد د پښتنو په بېلابېلو سيمو او لهجو کي تر هر اړخيزي پلټنې او ژوري څېړني وروسته، د هري پردۍ کليمې او اصطلاح پر ځای د خپلي ژبي مروج او اشنا ټکي را وړاندي کوو؛ او په دې توګه د خپل قام اصيل او لرغوني امانتونه له تباهۍ څخه و ژغورو . په دې کار کي علمي او معقوله لار بيا هم د خپلو سوچه او سپېڅلو ميراثونو تر څنګ د اوړېدو بدلونونو په ترڅ کي د راغلو پردو ټکو، تعبيرونو، محاورو او اصطلاح ګانو خوندي کول او پالل دي، چي په هيڅ ډول بايد د تعصبونو او تنګ نظريو قرباني نه سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پښتو ژبه سوچه کېدای سي ؟

ژبه د یوه ټولنیز مخلوق په توګه تل د بدلونونو او تحولاتو په بهیر کي ده . د ټولني په ژوند کي سیاسي، اجتماعي، فرهنګي، فکـري او اقتصادي تغییرات، هرومرو د ژبو په ټولو برخو کي ستر بدلونونه را منځ ته کوي . پر یوه ملت د بل هیواد سیاسي او پوځي واکمني، له یوه سیاسي او جغرافیایي چاپــــېر څخه نورو سیـــــــمو او هیوادونو ته د خلګو مهاجرتونه، د بېلابېلو ملتونو تر منځ فرهنګي، فکري او ډول ډول اقتصادي اړیکي، له هغو عواملو او سببونو څخه دي، چي د یوې جغرافیایــــــــي او کلتوري سیمي د خلګو پر ژبه او نورو ټولنیزو پدیدو د بهرنیيو ژبو، فکري او فرهنګي جریاناتو ښو یا بدو اغېزو ته لاره هواروي . دا اغېزې له یوې خوا د یر غلـګري ژبي او فرهنګ په سیاسي، پوځي، اجتماعي او اقتصادي پیاوړتیا او له بلي خوا د ځېل سوو ملتونو د ژبو او دودونو په ټینګښت او غښتلوالي پوري اړه لري . هغه ژبي، فرهنګي، فکري او اجتماعي دودونه، چي بې پیاوړو او مزبوتو (مضبوطو) ریښو زموږ خاوري ته راغلي وه، د تندر او برېښنا په څېر بیرته ولاړه . د دوی پر خلاف هغو ژبو، مــــادي او مانوي اړیکو، چي د راز راز علتونو او اسبابو له مخي یې په دي مځکه کي ژوري او پلني ریښې و ځغلولې، د پېړیو پېړییو له پاره یې زموږ پر ژبو، فــــکري، فرهنګـــــــــي، اجتماعي او اقتصادي ژوندانه داسي پراخي او زوروري اغېزې پرېښوولې، چي په بشپړ باور سره اوس زموږ د هیواد او خلګو د ټولنیز ژوندانه په نه بېلېدونکي برخي اوښتي ده . په اروپــــایي ژبو کي د یوناني او لاتیني ژبي او زموږ په سیمه کي د اریایي، عربي او تورکي (ترکي) ژبو متقابل تأثیر د همدي سیاسي، فرهنګي، دیني، اجتماعي او اقتصادي اړیکو او بدلونونو غوره مثال دئ . لکه څنګه چي مو د � معیار او معیاري ژبه څه ته وایي ؟ � تر سرلیک لاندي دي خبري ته لنډه اشاره وکړه، زموږ پر لرغوني مېنه(اریانا، خراسان او افغانستان) د هخــــــامنشانو، یونــــاني سکنـدر، هندي موریایانو، عربو، مغولو، انګرېزانو، روسانو، امریکایانو او نورو له پوځي، سیاسي او فرهنګي یرغلونو سره په ژبه، کلتور ، فــــکري او اجتمـــــاعي ژوند کـــــي ژور بدلونونه راغله ؛ او تر اوسه پوري د دي بدلونونو لړۍ روانه ده . په دي ډول، دا مسلم او انکار نه منوونکی حقیقت دئ، چي د نړۍ هیڅ ژبه او فرهنګ له نورو ژبو او تهذیبونو څخه بې اغېزې نه دئ . د یوې ټولني په ژبو او کلتوري ژوند کي د نورو ولسونو د ژبو، فکري او فرهنګي جریانونو تر څنګ د سیاسي، اجتماعي او اقتصادي اړیکو د اغېزو کم رنګــی یا بیخي نسته والی ، په واقعیت کي د بشري بدلونونو له تګلوري څخه د داسي ټولني د لیري والي ؛ یا د بهرنۍ نړۍ په وړاندي د هغې د پیاوړي مقاومـــــت په دي مــــانا دئ . بشري ټولنه د راز راز تمدنونو زانګو ده . په نړۍ کي هیڅ ټولنه تل تر تله له نورو خلګو او ولسونو څخه جلا ژوند نه سي کولای . د بشري اړیکو په دي پرمختللي پړاو کي زموږ پراخي نړۍ د یوه کلي بڼه اخیستي ده . د نړۍ ټول هیوادونه او ملتونه د ځنځیر د کړییو په څېر سره تړل سوي دي . له دي ځنځیر څخه وتل له هره اړخه ناممکن کار دئ . انسانان د همدي ارادي او غیر ارادي بدلونونو، اړیکو او پرمختګونو له امله د یو بل کلیمات، ترکیبونه، تعبیرونه او نور مادي او مانوي دودونه یا په خپـــله خوښه اخلي؛ یا د وخت له غوښتنو سره سم په زور او جبر سره پرې تپل کیږي . دا نوي بللي یا نابللي مېلمانه د خپل نوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي او اغېزمنتيا له کبله د محکومو خلګو ژبو او رواجونو ته لار مومي؛ او تر اوږدې مودې وروسته کټ مټ د انسانانو غونډې په خپل نوي محيط کې لومړی د اهليت او تابعيت حق تر لاسه کوي؛ او په پای کې د نوي ټولنـــې او نوي ژبې په نه بېلېدونکې برخه اوړي؛ کرار کرار نوره وده کوي؛ اوتر لازم پوخوالي وروسته په خپل نوي ټاټوبي کې د نوو ټکو، نوواصطلاحاتو او نووترکيبونو په بڼه نوي نسلونه زېږوي . راغلي ټکي او ترکيبونه په نوې ژبه او نوي ټولنيز چاپېرکي، زياتره په بدله يا اوښتې جوله ؛ خو کله کله په خپله اصلي او ابتدايي ګونه ژوند ته دوام ورکوي.

پښتو هم د نورو ژبو په دود، په افغاني ټولنه کې د سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو او پر مختياوو په ترڅ کـــې له بېلابېـــلو ژبو او ټولنو څخه خورا ډېر لغتونه، ترکيبونه، اصطلاحات او محاورې اخيستې دي، چې اوس په خوښۍ سره زموږ د ژبې اوکلتور نه بېلېدونکې برخه ده . په بېلابېـــــلو ژبو کــــې دکليمــــــو، اصطلاح ګانو او عبارتونو د راکـــړې ورکــــړې مسأله اوس دونـــه (دومره) پراخه او روښانه ده، چې آن د مثال او بولګې وړاندې کولو ته يې هم هيڅ اړتيا نه ليـــــدله کيږي؛ ځکه د هر لوستونکي په ذهن کې د داسي ټکو او اصطلاحاتو بې شماره مثالونه سته .

د انسانانو تر منځ ګډو اړيکو، د ژبې او فرهنګ په ګډون د ژوندانه هيڅ برخه، د نورو ملتونو له ژبو او دودونو څخه ليرې او بې اغـــېزې نه ده پريـــښې . د پښتو ژبې او ادب ځلانده او تلپاته ستوري - لوی استاد علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴ م) د خپل نامتو اثر � سپېڅـــــلي پښتو � په دقيقه او عالمانه سريزه کې د سيوطي د � المزهر � په استناد ، په قرآن عظيم الشان کې هم د پردو ژبو د اثر ښندني او ځينو معربو ټکو يادونه کړې ده، چې په هغو کې د پارسي ژبې � اباريق � او � سجيل �، د رومي ژبې � قسطاس � او � شيطان �، د حبشي ژبې � جبت � او � درى �، د سرياني ژبې � سرادق � او � طور �، د زنګي ژبې � خصـب � او � سرى �، د عبري ژبې � فوم �، د تورکي ژبې � غساق �، د هندي ژبې � مشکاة �، د قبـــطي ژبې � هيت لک � شامل دي؛ او د داسي ټـــکو شمېر سلو تـــــه رسيږي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کج) .

که په اروپايي ژبو کې د انګرېزي ، فرانسوي او اسپانوي او په سامي ژبو کې د عربي ژبې په څېر بډايه ژبه سوچه نه ده پاته سوې، ايـــــا پښتـــــو د اوستـــــا، سنسکريت، هندي، عربي، پارسي، تورکي او ځينو نورو ژبو له ژورو اغېزو سره سره ،سوچه او خالصه پاته کېدای سي ؟ جواب کاملاً روښانه او اسانه دئ . د پښتــو د سوچه کولو خوبونه هم زموږ په ژبه او ټولنه کې د بدلونونو له طبيعي او اجتماعي قوانينو څخه سترګې پټول دي . د انسانانو او بېلابېلو ژبو متقابلو اغېزو ته په پام سره، د سوچـــه ژبې اصطلاح اصلاً علمي تاداو نه لري . بايد د ژبې د سوچه توب پر ځای د ټولني د عيني واقعيتونو پر بنسټ د هغې سموالي او کره والي ته فکر وسي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کي د پردو ټکو ډولونه

معظم استاد- علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) له نن څخه تقريباً اويا کاله مخکي، پښتو ژبي ته د هغو پردو ټکو او اصطلاحاتو ډولونه پـه ژوره توګه بيان کړي دي، چي د پيړيو په اوږدو کي يې زموږ د ټولنيز ژوند په بېلابېلو برخو کي د بشپړ اهليت او تابعيت حق تر لاس کړی دئ؛ او ځينو يې په پښتو ژبه کـــي دونه ژ وري ريښي او ښاخونه غزولي دي، چي د نوو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په بڼه يې نوي نسلونه زېږولي دي . دلته د لوی استاد له نظره د داسي مغفنو ټکو پېژندني او ډولونو ته يـــوه لنــــډه کتنه کوو.

د کليماتو او اصطلاحاتو د راکړي ورکړي په لړ کي، له بېلابېلو ژبو څخه پښتو ژبي ته پرېمانه لغتونه، اصطلاح ګاني او ترکيبونه راغلي دي، چي ځيني يې په خپله اصلي بڼه او مانا په پښتو کي بــــاب سوي دي؛ او ځينو نورو يې په افغاني چاپېر کي پښتني رنګ اخيستی دئ . په لومړی ډله کي د مثال په توګه : اسلام، دنيـــــا، قيامت، آخرت، عقبی، قضا، قاضي، نکاح، طلاق، عدت، قـــــتل، جـــــــــرم، جنحه، جنايت، ديت او په سلګونو نور ټـــکي، اصطـــلاحـــــات او ترکيبونه شامل دي، چي پښتو له عربي ژبي څخه اخيستي دي . يا ډېوه، هټ (هټۍ)، هډ، ګاڼه (ګېڼه) اوپه لسګونو نور، چي ظاهراً له هندي ژبي څخه راغلـــــي دي؛ خو په حقيـــقت کـــــي د ډېرو آريايي ژبو ترمنځ مشترک دي . دغه رنګه د اوبجه ، ورشو، غښتلي او ډېر نورو په څېر ټکــــي، چي له اوستا څخه پښتو ته راغلي دي . يا د اپت، لـــچن (لېچن)، ښکلـــي (کښـــــلي) او داسي نورو په څېر لغتونه، چي له سنسکريت څخه په پښتو ژبـــه ګـــډ سوي دي . يا د ټيليـــګـــراف، ټيليګرام، راديو، تــــــلوېزون، سينما، مايکروســــکوپ، کمــــــــپيوټر، اينټرنيټ او داسي نـــورو پـه څېر نړيوال تخنيکي ټکي او علمي اصطلاحات، چي زياتره له اروپايي ژبو څـخه پښتو ته راغلي دي؛ او د نورو هيوادو په شان په پښتو کي هم په خپله اصـــلي بڼـــه يا ډېر لږ بدلون بــــاب ســـوي دي . دوهمه ډله هغه ټکي دي، چي پښتني ټولني ته تر راننوتو وروسته له مانوي (معنوي) او شکلي پلوه اوښتي دي؛ کله يې مانا اوکله يې ظــاهري بڼې پښتـــــــو رنـــــګ اخيستی دئ . دې بهير ته د ژبپوهني په اصطلاح دخول او تفغين وايي . مغفن ټکي په خپله هم پر څو ډلو وېشل کيږي، چي دلته يې لنډه پېژنګلوي او څو مثالونه وړاندي کيږي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی : مانوي (معنوي) مفغنات

هغه پردي ټکي دي، چي خپل اصلي حالت يې لړ و ډېر ساتلئ دئ؛ خو مانا يې اوښتې ده . دا ډول ټکو په پښتني چاپېر کي داسي نوې مانا او نوی مفهوم موندلئ دئ، چي له خپلي اصلي مانا سره نيژدې والی او ټينګي اړيکي لري؛ د مثال په توګه د � بشر � کليمه، چي په عربي ژبه کي د انسان د ظاهري پوست په مانـــا ده؛ خو په پښتو کي دا ټکی د انسان د ټول بدن او وجود په مانا کارېږي؛ چي � بشرکی � يې د تصغير بڼه ده (حبيبي، سپېڅلې پښتو کد � کهـ) .

د پښتو په لوېديزه (لوېدځه) لهجه کي د � بشر � کليمه خورا ډېره استعمالېږي؛ لکه چي وايي : � ته زما بشر يې ! � ياني ته د ځان په شان راته ګران يې ؛ � خدای دي روغ بشر درکي ! � ياني خدای دي جوړ او روغ لره ؛ � بشر دي ومره! �، � بشر دي سرخوره سه ! �، � بشر دي خاوري سه �، � خوار بشری � او داسي نور، هغه ترکيبونه او تعبيرونه دي، چي د بشر تر عربي ټکي په نسبتاً پراخه او بېله مانا کارېږي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کهـ).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم : اوښتي مفغنات

اړول سوي مفغنات هم په خپل وار سره پر دوه ډوله دي : د اوښتو مفغناتو په لومړۍ ډله کي هغه کليمې راځي، چي يوازي يې ظاهري جوله څه نا څه اوښتې وي؛ خو خپله اصلي مانا يې خوندي کړې وي . د دغه راز ټکو په ظاهري بدلون کي زياتره د � ش � توری په � ښ �، د � د � توری په � ل �، د � چ � توری په � څ �، د � ج � او � ز � توري په � ځ �، د � ب � توری په � و �، د � ن � توری په � ڼ �، د � ث � توری په � ت � يا خپلو اصلي مخرجونو ته په نورو نيژدې ږغونو اوښتي دي؛ مثلاً:

آبدست - اودس روزه - روژه

اشک - اوښکي يا اوښي روشن - روښان

ا طاق - هوتاک شاد - ښاد

افعی - اپي شادی - ښادي

بهادر- باتور شور - ښور (ږوږ، غوغا)

بهشت - بهښت شهر- ښار، ښهر

پشت - پښت (نژاد) فراخ - پراخ

تفنگ - توپک يا ټوپک فرشته - پرښته يا پريښته

جوان - ځوان فيروزه - پېروژه

خداوند - خاوند گريبان - گرېوان

خرج يا خرچ - خرڅ مثل - متل

خوش - خوښ معصوم - ماشوم

ميراث - ميرات

هيچ - هيڅ (حبيبي، سپېڅلې پښتو کو).

د اړول سوو مفغناتو په دوهمه ډله کي هغه ټکي شامل دي، چي هم يې ظاهري جوله اوښتي وي؛ او په هم يې په مانا کي بدلون راغلئ وي؛ مثـــــلاً � اسي � هغه کليمه عربي ده، چي د عربي له � عاصي � ټکي څخه مفغن سوې ده، چي عربان يې د طاغي او گوناکار(گنهگار/گنهکار) په مفهوم کاروي؛ خو پښتانه دا ټکی د بخيل،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم، منحوس، مړاوي او پژمرده په ماناوو استعمالوي؛ او � اسپګی � يې د تصغير بڼه ده (حبيبي، سپېڅلې پښتو کړ) . دغه راز، عورت په عربي کې د انسان د وجود هغو ځايونو ته وايي، چې پټــول يې لازم وي؛ خو پښتنو له دې ټکي څخه بله کليمه جوړه کړې ده، چې � اورته � نوميږي؛ او د مايني، ماندينې، ښځې، ميرمنې، کوروالا، کورودانۍ او داسې نورو په مانا کاريږي . پښتـــــنو وروسته د تورو په اړولو سره له همدې ټکي � اروته � جوړه کړه . وريسې د همدغو مورفولوژيکو بدلونو په لړ کې له دې کليمې څخه بل ټکي سر پورته کړ، چې � ارتيـــنه � بلل کيږي . د عربي ژبې � نعره � په پښتو کې، په � ناره � واوښته . وروسته له همدې ټکي څخه په پښتو کې داسې اصطلاح ګانې جوړې سوې، چې له عربي مانا سره يې هيڅ تړاو نه درلود؛ د مثال په توګه د زياتره د کندهار او شاوخوا سيمو پښتانه وايي : � پلانۍ ناره وکړه . � د دغو سيمو پښتانه دا اصطلاح، د هغې نجلۍ يا ښځې له پاره استعمالوي، چـې د مور او پلار د خوښې او ټولنيزو دودونو پر خلاف ځانته د ژوند ملګری غوره کړي . دغه رنګه په پښتو کې، نارې هغو نظمونو ته هم ويل کيږي، چې له ملي وزنونو سره سم، د پښـــــــتو د ولسي نکلونو په منځ کې ويلې کيږي؛ او زموږ ولسي نکلونو ته لا نوره ښکلا او جذابيت ور بخښي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کړ) . په دې ډول ګورو، چې له عربي � نعرې � څخه په پښتني چاپېر کې داسې نوي ټکي او اصطلاحات و زېږېدل، چې پر خپلې ظاهري جولې سربېره، د مانا له اړخه هم له اصلي ټکي سره مځکه او اسمان توپير لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم : منقلب مفغنات

هغه مفغن ټکي، چي په ترتیب او اوډنه کي يې ډېر بدلون راغلئ وي . د اِبدال، تخفيف، تزيید، حذف او ترخيم له کبله يې اصلي بڼه بېـــخي اوښتې وي؛ او پـه پښتو ژبه کي يې نوی رنګ اخيستی وي؛ لکه منځوی، چي د � میان � او � منځ � له ټکو څخه پیدا سوی دئ؛ صباح او سبا، سحر او سهار (د دې لغت له پاره، د پښتـو اصلي تـــکی ګهيځ دئ)، فاتحه او پاتا، آویزان او الوېزاند، آزمايش او ازمايښت (ازمیښت، ازمویښت یا ازموینه)، کاهش او کاهښت، خواهش او خواهښت، خارش او خارښت او داسي نـور په دې ډله کي دي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کز) .

په پښتو ژبه او ادب کي په سلګونو داسي ټکي ، ترکيبونه او اصطلاح ګاني سته، چي له پېړيو پېړيو راهيسي د پښتنو په ورځنيو خبرو او محاورو کي داسي ګـــــډ سوي دي، چي اوس يې څوک د پردي والي ګومان هم نه کوي . ځينو ځينو خو يې په پښتو کي خورا ډېر بچي هم پرېښي دي؛ او هر يو يې د پښتو ژبي په لغوي او مانوي شتمنۍ کي لويه برخه لري .

مخکنيو خبرو ته په پام کولو سره ويلای سو، چي د سوچه کولو په نامه له پښتو ژبي څخه د داسي ټکو، اصطلاحاتو او ترکيبونو ايستل ډېر ناوړه او تـــاواني کار دئ؛ ځکه ژبه تر هر څه مخکي د پوهېدو او پوهولو وسيله ده . په هغه څه چي زموږ مندي او پلرونه، ورونه او خوندي، خپل او اشنا او په پای کي د ټولني هر وګړی په ډېري اسانۍ سره پوهېږي، ولي بايد د داسي جعل سوو او نامأنوسو ټکو له خوا وشړل سي، چي زموږ خلګو يې له سوونو کلونو راهيسي نوم هم نه وي اورېدلئ؛ او نه يې د استعمــال په ځايونو پوهېږي . موږ بايد په دې روښانه حقيقت ځانونه پوه کړو، چي د امير کروړ (د پټي خزانې له روايت سره سم په ۱۵۴ هـ ق کي مړ) عصر زموږ څخه تقريباً ديارلس سوه کاله پخوا تېر سوی دئ . د زمانو سرو او تودو زموږ په ژبه، ادب او تاريـــخ کي ډېر زوړ بدلونونه راوستي دي . د دغو بدلونونو څو اړخيزو اغېزو ته په ژوري کتني سره اوس دا خبره ناممکنه برېښي، چي د امير کروړ د عصر او پېر ژبه بيرته له سره راژوندۍ کـــړو . لکه څنګه چي په دې سوونو کلونو کي زموږ د خلګو د ژوندانه هيڅ شی پر خپل حال نه دئ پاته، نو څنګه کېدای سي چي ژبه د يوه ژوندي او خوځنده ټولنيز موجود په توګه پر خپل پخـــواني حال پاته وي ؟ په هماغه ډول، چي زموږ پخوانيو پښتونو (نسلونو) خپل ځای موږ ته پرېښود، په ژبو کي هم د لرغونو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو پخواني نسلونه خپـــل ځای نوو نسلونو ته پرېږدي . زاړه کليمات مري او پر ځای يې نوي زېږي . بايد ټول دا ومنو، چي دا د تکامل او پرمختګ قانون دئ . هو په دې کي هيڅ شک نسته، چــــي په اوسنۍ پښتو کي بايد، زموږ د لرغوني ژبي نښي نښانې هم تر ډېره خوندي او ژوندۍ وي؛ ځکه دا زموږ د لرغونو اثارو او وياړونو د خونديتوب بڼه لاره ده؛ مګر بيا هم د ادبي مانا نه لري، چي موږ په ژبه، ادب، مادي او مانوي کلــتور، اجتماعي او اقتصادي اړيکو کي د بدلون، پرمختګ او متقابلو اغېزو حقيقت تر پښو لاندي کړو . که څوک ډېري ته په سر نيولو سره، د پښتو د سوچه کولو په نامه د اسانه، بـــــاب سوو او منلو ټکو پر ځای، هغه ټکي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیبونه دروي، چي ببله دوی بل هیڅوک نه په پوهېږي، دا نو په لوی لاس د پښتو د ارزښتناکو پانګو د تباهۍ او ورانۍ له پاره د لســــــــونېـــو را نغاړل دي؛ ځکه ټول په دې پوهېږو، چي هره ژبه د ګرانو،درنو او نابابه ټکو له امله ویوونکو ته بېلابېل ربړونه او کړاونه پیدا کوي؛ او په پای کي یې خلګ له ویلو او لیکلو ډډه کوي . . .

په داسي حال کي، چي د نړۍ لویي او پرمختللي ژبي تر ګرده له نورو ژبو څخه نوي ټکي او اصطلاحات اخلي، په پښتو کي له سوونو کلونو جال سوي لغتونه او اصطلاح ګاني په دې نامه له ژبي ایستل کېږي، چي ګوندي له بلي پردۍ ژبي څخه راغلي دي . دا چي دا پردۍ کلیمې او اصطلاحات څنګه او ولي زموږ ژبي ته را ننوتـــــي دي؛ او تر کمه ځایه یې زموږ پـــــه ژبه او ادب کي ریښې ځغلولي دي، د ژبي د یو مخیز سوچه کولو د ې ښاغلو پلویانو ته هیڅ بیه او ارزښت نه لري . انــــګرېزي ژبه له خپل ارتـــوالـــي او بډایتوب سره سره بیا هم هره ورځ د نورو ژبو لغتونه، عبارتونه او محـــــاورې اخلي؛ د مثـــال په ډول د سنسکریت ، هنــدي، عــربي، تـــورکي او پارســـــــي ژبو ګـــــورو(Guru) ، پـــنډیـــت(Pandit/ Pundit) ، لوټ(Loot) ، پـــرده / Pardah) Purdah، شال(Shawl) ، کـــارما(Karma) ، کشمیـــــــره(Cashmere) ، خاکي(Khaki) ، کباب Kebab) ، شیش کباب(Shishkebab) ، حنا(Henna) ، استاد (Ustad) او په لسګـــــونو نور ټکي همدا اوس په خپله اصلي بڼه کاروي . په داسي حال کي، چي د دغو مفهومونو د بیان له پاره، په انګرېزي کي پرېمانه لغتونه سته . موږ د انګرېزي ژبي او نورو مهــذبو ژبو د داسي ژوندییو مثالونو پر ضد، د خلګو پر ژبو ناستي کلیمې او ترکیبونه، د څو کسانو په وچو پرېکړو او فرمانونو سره، په داسي ټکو او عبارتونو اړوو، چي ظاهــــــــراً پښتو رنګ او جوله لري، خو په حقیقت کي پښتنو ته د نورو پردو ټکو په شان، نا اشنا او بېګانه برېښي . د داسي ټکو او لغتونو فهرست ډېر اوږد دئ، چي په اصـــــــطلاح د � سوچه پښتو � سر سپارلو پلویانو زموږ په ژبه کي، د مروجو او منلو کلیمو پر ځای وړاندي کړي دي . اسوېلاند(سراښ، حریص)، پیلیزه (سریزه،مقدمه) ډانــــــګ لــــکۍ (بلبل)، رنځمن (رنځور، ناروغ، مریض)، زر پښ (زرګر)، سماو (نیاو، عدالت، انصاف)،کتابخونه (کتابتون،کتابخانه)، اوسمهال (اوس، دا ګــــړی، دم ګـــړی، سمدستي) او پـه سلګونو نور له دې ډلي څخه دي.

د پښتو سوچه کول که پردۍ کول ؟

د ا فراطي سوچه کولو پلویان په خپلو لغت جوړونو او اختراعاتو کي اوس دې پولي ته رسېدلي دي، چي سړی بېرېږي یوه ورځ به خپل عربي او پارسي نومونه/ تخلصونه هم په پښتو ترجمه کړي؛ او په دې ډول به له خوږي او سپېڅلي پښتو څخه داسي کیچړی یا خرېړی جوړکړي، چي هیڅوک به یې خوند اخیستل څه چي، د خوړولو پـــه لاره هم نه پوهېږي . دکورنۍ غړي او عام خلګ خو پرېږدئ، چي زیاتره لوستي او پوه کسان هم د داسي کسانو د لغوي اختراعاتو په مانا نه پوهېږي . زه په خپله خو د ځینو ټکـــــو پـــــه اروېدو داسي هک پک سم، چي باور وکړئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چينايي او جاپاني ژبي تر کليمو هم راته نا اشنا او سخت وي . د � سوچه کولو � د لېوني غورځنګ ځيني پلويان په خپــــــلو خبرو او ليکنو کي ادعا کوي، چي ګوندي په دې کار سره پښتو د پردو ژبو له اغېزې پاکوي ؛ خو په دې واقعيت خبر نه دي، چي په خپلو جعل کړو ټکو او ترکيبونو سره يې زموږ اسانه او خوږه پښتو تر پخوا زياته په پردو ژبو پوري تړلې ده . هغوی د پردو ژبو د ځينو اسانه ټکو او ترکيبو له پاره داسي لغتونه او ترکيبونه اختراع کوي، چي په هيـــــڅ ډول پښـتو روح او خټه نه لري . په وضعه سوو ټکو او اصطلاحاتو کي له ورايه مالوميږي، چي د � سوچه کولو � � غازيانو � يوازي د کليمي بهرنۍ جامه اړولې ده، نه د هغـــــې مانا او مفهوم؛ مثلاً د � پيشنهاد � مرکب ټکی د � پيش نهادن � له مرکب مصدر څخه اخيستل سوی دئ، چي د ډاکټر محمد معين او حسن عميد په فارسي فرهنګونو کي په دغو ماناوو راغـــــلئ دئ :

١ -هوډ کول، نيت کول، قصد کول، د کوم کار دکولو يا کوم شي د رانيولو او خرڅولو په اړه خبرتيا .

٢ -د شنني يا هوارۍ له پاره د يوې موضوع يا مطلب طرحه کول (معين ١: ٩٣٦).

د � پيش نهادن � مصدر هم په دغو درو ماناوو راوړل سوی دئ :

١ -مخ ته کول، له خپل اصلي ځايه ځانته نيژدې کول (د شاته ايښوولو پر خلاف).

٢ -خنډ جوړول، په لاره کي د تېرېدو مخه نيول.

٣ -د سترګو په وړاندې ايښوول .

د � پيشنهاد � مرکبه کليمه، د پارسي ژبي او ادب د ډېرو باوري متنونو په استناد، په دغو ماناوو بيان سوې ده:

١ -هغه سوچ او فکر، چي د کوم کار په اړه انسان ته پيدا کيږي .

٢ -قصد، هوډ، عزم، اراده، نيت، نيامت، مقصود، مراد او غرض .

٣ -قدر، تقدير.

۴ -هيله، ارزو، اوميد (اميد)، امل .

۵ -مقدمه.

٦ -قضيه.

٧ -د يوه سوداګر يا هونرمند (هنرمند)، خرڅوونکي (پلورونکي) يا اخيستونکي (پېرېدونکي) عمل، چي په ټاکلو او مشخصو شرايطو سره د يـــوه کار د کولو خبرتيا ورکوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ -د ښه والي او بدوالي مالومولو له پاره د کومي موضوع طرحه کول او څرګندول (معین ۱: ۹۳۵).

په پارسي کي د دي ټکي د جمعي سمه او منلي بڼه � پیشنهاد ها � دئ، نه � پیشنهادات �، چي د عربي ګرامر د قاعدو له مخي د � ات � په شاتړلو سره جمع سوی دئ .

په � فرهنګ فارسی عمید � کي هم د � پیشنهاد � مرکب ټکي ته زیاتره د ډاکټر معین د فارسي فرهنګ په څېر همدغه ماناوي لیکلي سوي دي . وګورئ (عـمید ۱: ۶۰۸- ۶۰۹) .

د پارسي ژبي په ورځنیو محاورو او مکالمو کي هم، د � پیشنهاد � مرکب نوم اصلاً د یوه کار یا مسألې په اړه د چاد سوچ، فکر، خیال، نظـــــریې، غوښتنـــــي او مقصـــــد پـه مفهوم کاریږي؛ لکه څنګه چي څوک له بل چا څخه د پوښتني پر مهال وایي : � پیشنهاد تان دربارهٔ فلان موضوع چیست ؟ � یاني د پلانۍ موضوع په اړه دي نظـــــــر، خیــــال، سوچ او مقصد څه دئ ؟ د � پیشنهاد � ټولي ماناوي په حقیقت کي، د دي مرکبي کلیمي مجازي یا اصطلاحي ماناوي دي، نه د هغې لغوي او تحت الفظي ماناوي . که څوک په پارسي کي له چا څخه وپوښتي : � نظر تان در بارهٔ فلان مسأله چیست ؟ � یا � خواست تان در فلان مورد چیست ؟ � او داسي نور دا ټول په حقیقت کي د � پیشنهاد � مفهموم رسوي . پـــه هـــره ژبه کي داسي ټکي، ترکیبونه او اصطلاحات خورا ډېر دي، چي د بېلابېلو علتونو او عواملو له کبله پر اصلي مانا سربېره، اوس په بله مانا کاریــــــږي . داسي ټـــکـــــي او اصطلاحات پر پښتو او پارسي سربېره په نورو ژبو کي هم په پېخر دي؛ د مثال په توګه د � مغول � ټکی په اصل کي د یوه ځانګړي توکم نوم دئ؛ چي موږ ټول یې ښه پېژنو؛ خو په انګرېزي کي اوس دا ټکی د موګول (Mogul) په بڼه د مهم، متنفذ او بارسوخه کس په تیره بیا هغه چا په مانا استعمالیږي، چي په سوداګری یا فیلمي صنعت کي لــــوی لاس ولري . (Robinson 881) دغه رنګه د � جهودا � یا � یهودا � ټکی، چي په اصل کي د حضرت عیسا (ع) په یارانو کي د (Judas Iscariot) له نامه څـــــخه اخیستل سوی دئ؛ خواوس په انګرېزي ادبیاتو کي هر خاین، هر غدار، د لستوني هر مار او هر هغه چا ته ویــــــل کیږي، چي خپلو یارانو او ملګرو ته خیـــــانت کوي Encarta online)& (Robinson 733) Dictionary) . په پښتو کي هم د داسي ټکو شمېر لږ نه دئ؛ مثلاً برېڅ د پښتنو یوه مشهوره قبیله ده . وروسته په دي قوم کي د� فتـــح خان برېڅ � په نامه یو څوک پیدا سو . دا سړی له خپلوشپېتو سرتېرو ملګرو سره هندوستان ته ولاړ . د فتح خان برېڅ ملګرو په هندوستان کي ډېري مېړاني او قربانۍ وکړې . د � فتــــح خان برېڅ کندهاري � او � رابیا � د میني او د هغه د سرتېرو یارانو کیسه د پښتو په ولســـي ادب کي ډېره مشهوره ده . له دي تاریخي پېښو سره د � برېڅ � ټکي، چي پخوا یـــوازي د یوې قبیلې له پاره استعمالېده، وروسته بله مانا هم ومونده . اوس ګورو، چي د دي لغوي تطور له مخي د � برېڅ � ټکی د تېروني یار، ملګري او همکار په مانا هم کارسوی دئ . . . (حبیــبي، � د پښتو لغوي تطور، کابل � ۱۲۸) .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دي څو بولګو او مثالونو وروسته بیرته راګرځو د � پیشنهاد � کلیمې ته . دپښتولغتونو او اصطلاحاتو ښاغلو مخترعینو د پارسي ژبي دا ترکیبي نوم تـــکی په ټکی ترجمه کړ؛ او په � وړاندیز � یې وراوه . لکه څنګه چي ګورو � وړاندیز � له � وړاند � او � یز � څخه جوړ سوی دئ؛ او د� یز � شاتړ یې نن سبا دونه ډېرکاریږي، لکـــــه د دوبي د موسم مچان، چي په هره کاسه کي لوېږي . په دې شک نسته، چي د � یز � شاتړ یا شاوندی د پښتو په ځینو سوچه ټکوکي کار سوی دئ، خو دا د دې مانا نه لري، چي حق او ناحق د هري کلیمې په شا پوري وتړل سي . د � وړاندیز � په ترکیبي نوم کي خو د سوچ، فکر، خیال، اند، نظریې، مقصد، مراد، ارادې، غوښتني هیڅ نښه او نښان نستـــــه؛ ځکه � وړاند � د پارسي د� پیش � ټکي مانا ده؛ او � یز � د � نهاد � له پاره په شا پوري ور تړل سوی دئ . اوس نو د سلیم عقل او لوړ ذوق څښتنان باید په خپله قضـــاوت وکړي، چي ایا د پښتو لغتونو ښاغلي واضعین او مخترعین، په دغه راز ټکي په ټکي ترجمه کړو ترکیبونو سره، د پښتو ژبي د سوچه کولو له پاره هڅي کوي که یـــــې په پوهـــــي یـــــا ناپوهۍ سره تر پخوا زیات په نورو ژبو پوري تړي ؟ د � وړاندیز � مخ او شا ټوله په غوَر سره وګورئ، د � پیشنهاد � له تحت الفظي ژباړې پرته د بل هیڅ شي مانا نه افـــاده کوي . دا چي د پارسي ژبي د � پیشنهاد � ترکیبي کلیمه تر کومي اندازي د خپلي مجازي مانا له پاره وړ او موزونه ده، زموږ د دې لیکني موضوع نه ده . دلته دا پوښتنه پیدا کیــــږي، چي که څوک په پارسي، عربي او نورو ژبو کي هره تېروتنه یا شوډنګ کوي، باید موږ یې هم پېښې وکوو، ځکه موږ باید د ځینو په ناسم ګومان له هغو سره سیالي او شریکــــي وکوو ؟ جواب په ټولو حالاتو کي منفي دئ . موږ باید د نوو ټکو په جــوړولو کي تل د مانا اسانۍ، سادګۍ، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي او داسي نورو اصولو ته په ټینـــګه پام وکړو . زموږ پوه او مستدل لوستونکي ښه پوهېږي، چي وړاندي کېدونکی شی کېدای سي کتاب، قلم، کاغذ او داسي نور وي، چي دا یو هم د سوچ، فـــــکر، خیـــــــال، غوښتني، مقصد، مراد، ارادې مانا نه لري . په دې ډول ګورو، چي د � وړاندیز � ټکی د خپل اصلي او اساسي مفهوم هیڅ اړخ نه بیانوي .که څوک هرومرو د � پیشنـهاد � له پاره پښتو کلیمه جوړوي، نو هغه باید د � وړاندیز � د نامعقول او ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکیب پر ځای د سوچ، خیال ، هیلي، غوښتني، نظر، اند، هوډ په څــــــبر څـــــــه وي نـه د � پیشنـهاد � د مرکب ټکي هو په هو تر جمه؛ مثلاً که څوک له بل چا پوښتنه وکړي : � د پلانۍ مسألې په اړه دي څه خیال دئ ؟ �، � په دې اړه څه سوچ کوي ؟ �، � په دې باره کي دي نظر څه دئ ؟ � یا � تاسي څه غواړئ ؟ � او داسي نوري جوملې (جملې) ټولي ساده، اسانه او سمي دي . عجبه داده، چي د پښتو په سپېڅلې او خوږه ژبه کي، د ډېرو شیـــانو له پاره داسي ټکي سته، چي مانا یې د لمر په شان روښانه دي؛ خو ځیني کسان په پوهي یا ناپوهۍ سره د هغو پر ځای د نورو ژبو داسي لغتونه او ترکیبونه ټکي په ټکي ترجمه کوي، چــي عامه او مروجه مانا یې نه په اصلي (پیشنهاد) او نه هم په ترجمه سوې بڼه (وړاندیز) کي د پوهېدو وړ ده . په بله وینا په پارسي او پښتو دواړو کي، عام وګړي � پیشنهاد � او � وړاندیز � تر ټکو د نظر، خیال، فکر، غوښتني، خواست او نورو په مانا وو ښه پوهېږي . د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي استدلال په رڼا کي اوس په جرآت سره ويلای سو، چي خلګو ته د � سوچه � پښتو په نامه، د داسي ترجمه سوو ټکو وړاندي کول، يوازي د وخت او انرژۍ بې ځايه لګول دي او بس.

�ديدګاه � هغه بل ترکيبي نوم دئ، چي نن سبا په ايراني پارسي او افغاني دری کي خورا ډېر استعماليږي . د � ديد + ګاه � ترکيبي نوم له لغوي اړخه د ليدو ځای، د ځارلو يا ځارکولو ځای، د ترصد ځای او داسي نورو ته ويل کيږي (عميد ۱: ۱۱۷۱) خو په پارسي کي ژورناليستان او ليکوال دا ټکی د نظر، خيـــــال، فـــکر، ســـوچ، انديښي په مجازي او اصطلاحي ماناوو کاروي؛ مثلاً کله چي له چا څخه پوښتنه کوي، وايي : � ديدګاه تان در بارۀ فلان موضوع چيست ؟ � يا � فلان مسأله از ديدګاه شما چګونه است ؟ � او داسي نـــور . په حقيقت کي د پارسي ژبي د � ديدګاه � مجازي ماناوي د انګرېزي ژبي د � Viewpoint or Point of view � ترکيب ترجمه ده، چي پخوا به يې په پارسي کي د � نقطـــه نظـــر يـــــا نکته نظر � په بڼو ويل . دا چي � ديدګاه � يا � نکته نظر � په پارسي ژبه کي د خپلو باب سوو ماناوو له پاره وړ او پر ځای دي که يا ؟ بيا هم زموږ د بحث او څېړني موضـــوع نه ده . هغه څه چي يادونه يې دلته ضروري ده، د دې خبري سپيناوی دئ، چي زموږ پښتو لغت جوړوونکو ولي د � ديدګاه � له پاره د� ليدلورى � ترکيب غوره کـــــړی دئ؛ ځـــکه پـــه � ليدلوري � يا � ليدځای � کي خو بيا هم د نظر، خيال، رايي، فکر، اند، سوچ او داسي نورو په څېر مفهومونه په دقيقه توګه نه ښکاري . د� ليدلــــوري � ترکــــيب تر ډېره حده د ايراني پارسي د � چشم انداز � له جوړسوي ترکيب سره برابري لـــري، چـــــي هغه هـــــم د انـــــګرېـــــــزي ژبـــي د � vista, angle, picture, side prospect, outlook, view, attitude, viewpoint, point of view, standpoint, scene, perception, perspective, � او داسي نـــــورو ټـــــکو ترجمـــه ده Gilmour) . (530, 596

په پښتو کي د نظر، خيال، فکر، سوچ، اند، ليد، کتنه، انځور او داسي نورو ټکي تر � ليد لوري � غوره برېښي؛ مثلاً که له چا څخه پوښتنه وسي : � په دې اړه څه فـــکر کـــوې ؟ �، � په دې اړه څه خيال لرې ؟ � يا � تاسي دې مسألي ته څنګه يا له کمه اړخه ګورئ ؟ � يوې مسألي ته څنګه يا له کمه اړخه کتل، د پارسي � ديدګـــــاه � او � چشـــم انداز � مفهومونه په خورا اسانۍ، سادګۍ او دقت سره بيانوي . که نور هر بدو بلا له ځانه را باسي؛ او ژبه د خپلو ذوقونو له مخي د عامو خلګو له ورځنيـــــــو محـــاورو څخه مځکه او اسمـــان ليـــري کـــوي، بايد موږ هم د � سوچه کولو � په نامه هغه ټکی په ټکی پښتو کړو؟ دا کار خو نه علمي تاداو لري؛ او نه هم د ښاغـــلو � سوچـــه کــــوونکـــــو � د � سوچه پښتو � هيله تر سره کولای سي .

د صدراعظم يا وزير اعظم حقوقي اصطلاح له ډېرو اوږدو وختونو راهيسي، زموږ د هيواد د اساسي حقوقو په تاريخ کي ځای موندلئ دئ . اشرف الوزرأ- شاه ولي خان (بګي خان) د احمدشاه بابا د حکومت صدراعظم ؤ . سيد نور محمد شاه کندهاری، د امير شيرعلي خان پوه او مدبر صدراعظم ؤ، چي موږ ټول يې له نومونو سره اشنا يو . د دې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبري د يادوني هدف دا دئ، چي د صدراعظم کليمه له ډېرو وختونو راهيسي په دې هيواد کي باب وه . د صدراعظم ، وزيراعظم، رئيس الوزرأ ټکــــي پر پښتو سربېره په پارسي، اردو او ځينو نورو ژبوکي له ډېرو زمانو څخه جال دي . ايرانيانو د پارسي ژبي د سوچه کولو په لړ کي د صدراعظم پر ځای د � نخست وزير � کليمه جوړه کړه (معــين ۱: ۴٦۹۰) . د پښتو ژبي د� سوچه کولو � پلويانو هم له څه مودې وروسته د ايرانيانو پر پله پل کښېښود؛ او زموږ په حقوقي سيستم کي يې د يوې زړې او اشنا کليـــــمـــې پر ځای د � لومړي وزير � ټکی راويست، چي په سل کي سل پردی ختړه او جوله لري . د ايرانيانو د� نخست وزير � په دې ترجمه سوې بڼه کي، د نوښتګرۍ او پاخه منـطق هيڅ نښې نښانې نسته . سره له دې هم د داسي پېښه ګريو او تقليدونو مخکښان ادعا لري، چي ګوندي په خپلو نوو ټکو او اصطلاحاتو سره يې پښتو د پارسي او نورو پــــردو ژبـــو له اغېزو � ژغورلې � ده؛ او په خپل ګومان کوښښ کوي، چي له پارسي سره د چا خبره � رغنده سيالي � وکړي . په داسي حال کي، چي د سليم عقل خاوندان له ورايه ګــوري، چي د پښتو ژبي د � سوچه کولو � دې ناوړه ډولونو، زموږ سپېڅلې، اسانه او خوږه ژبه تر پخوا زياته په نورو ژبو (له هغې ډلې په پارسي) پوري تړلې ده . ټولو ژبپوهــانو ته ځرګنده ده، چي پښتو يوه لرغوني او اصيله ژبه ده . که څوک له پارسي يا نورو ژبو سره د سالمي او ګټوري سيالۍ خيال لري، نو ښه خو دا ده چي موږ هم خپله ژبه د پارسي، عـــــربي او نورو ژبو په شان پراخه او شتمنه کړو؛ لغوي، ادبي او علمي پانګي يې را ټولي، پراخي او بډايي کړو؛ د ولسي او شفاهي ادب د غورېدو په لاره کي يې نه ستړي کـــېدونکي کوښښونه وکړو؛او تر ټولو مخکي پښتو په ټولنه کي د يوې ژوندۍ او فعالي سياسي، فرهنګي او اقتصادي ژبي مقام ته و رسوو . تر څو پښتـــو ژبه د ساينس او ټيکنالوژۍ، علومو او پرمختګونو ژبه نسي، د نړۍ له هيڅ ژبي سره د سيالۍ او رقابت لاپې نه سي وهلای . موږ بايد په ټيـــنګ هوډ او سره سينه، پښتو د علم او پوهي په ژبــه واړوو . هـــر پښتون عالِم او کمال داره که مؤرخ وي که ټولنپوه ، که ساينس پوه وي که مخترع، که شاعر وي که هونرمند بايد په پښتو ژبه نوي، علمي او هونري اثار وړاندي کـــړي؛ او په دې توګه پښتو ژبي ته، د هيواد په دننه او بهر کي لا زيات مينه وال او خواخوږي پيدا کړي .

له نورو ژبو سره د پښتو د علمي او معقولي سيالۍ په اړه تر دې لنډو خبرو وروسته بيرته د صدراعظم او نخست وزير اصطلاح ګانو ته راګرځو . په دې برخه کي بايد تر هر څه مخکي دا پوښتنه را منځ ته سي، چي موږ ولي د ايرانيانو په پېښو او تقليد د صدراعظم ټکي ته د � لومړي وزير � تـــکی وټاکو؛ څکه زموږ خلـــــــګ خو ټول له عمرونو راهيسي د صدراعظم له کليمي سره پوره اشنايي لري . دغه راز، � صدارت � هم افغانانو ته هغه اشنا او مأنوس ټکی دئ، چي د صدراعظم د دفتر يا اداري مانــــا لري . که موږ هم د ايرانيانو پر لار ولاړ سو، نو بايد � صدارت � ته � د لومړي وزير دفتر � و وايو؛ او په دې توګه د � صدارت � يو ټکی په درو تـــکو (لومړی + وزير + دفتر) واړوو . ښه که دا ومنو، چي د صدراعظم مأنوسه او اشنا کليمه بايد هرومرو د پښتو په رنګ ور نګيږي ؛ څکه موږ هم بايد خامخا هر څه د � سوچه کولو � په ماشين کي واچوو، نو بيا دا پوښتنه طرحه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، چي ولي باید د ایرانیانو د � نخست وزیر � جعل سوې کلیمه ټکی په ټکی په پښتو وژباړو . موږ په پښتـــو کي صدارا‌عظـــم ته � لـــوی وزیر �، � مشـــر وزیـر �، � ستر وزیر � او داسي نور ویلای سو، چي هم یې هرتر کیب د نورو ژبو له اغېزې خلاص دئ؛ او هم ساده او اسانه دئ . د صدراعظم اصطلاح په څلورلسمـــــه میلادي پېړۍ کـــي له لاتین ژبي څخه انګرېزي ته ننوتلې ده؛ او اوس په پرایم ریټ prime rate) ، پرایم لوکېشن(prime location) ، پرایم سپاټ(prime spot) ، پـــــرایـــــم ســـایټ(prime site) ، پرایم ټایم (prime time) او داسي نورو ترکیبونو کي کارېږي . لکه څنګه چي ګورو د انګرېزي ژبي د پرایم مینیسټر (prime minister)په حقـــــوقي اصطلاح کي هم د � پرایم � ټکی تر هر څه مخکي د مشر، اساسي، لوړ او عالي په ماناوو راغلئ دئ نه د لومړي یا اول په مانا . (Robinson 1101)

د افغاني فرهنګ پر اسمان تلـپاته او روښـــانه ستوري - لوی استاد عـــلامه عبدالحي حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) د � اشرف الوزرأ � تر سرلیک لاندي په هغه ارزښتناکه تاریخي مقاله کي، چي د ا حمد شاه بابا د صدراعظم (بګي خان) د شخصیت او کارنـــــــامو په اړه یې کښــــــلې ده، د صدراعظم پر ځای د � لوی وزیر � اصطلاح کار کړې ده . تر علامه حبیبي وروسته په پښتو څېړنو کي بل لوی او بې ساری شخصیت - عـــــلامه عبدالشکور رشاد (۱۳۰۰ ش / ۱۹۲۱م - ۱۳۸۳ ش / ۲۰۰۴ م) هم د پټي خزانې د فرهنګ په دوهمه برخه (٦٣) کي د همدې شاه ولي خان اشرف الوزرأ (بګي خان) له پاره د صدراعظم پر ځای د � ستـــر وزیر � نوم استعمال کړی دئ (حبیبي، � اشرف الوزأ، � وړمه ۱ د ۱۳۵۳ ورى : ۱؛ رشاد، پوهاند عبدالشکور، د پټي خزانې فرهنګ ، لومړۍ برخه ٦٣) . باید یادونه وکړو، چي د بګي خان په نامه دي هوښیار او مخور خان، په ۱۱٦۰ ق کال، د بامیزو د کوچنۍ قبیلې په استازیتوب، د کندهار په � شیر سرخ � کي، د احمدشاه بابا (۱۱٦۰- ۱۱۸٦) د پاچـــا کېدو په څو کسیزه جرګه کي هم فعاله برخه لرله . احمدشاه بابا بګي خان ته د هغه د پوهي، هوښیارۍ، رېښتنولۍ او سترو خدمتونو په بدل کي، د شاه ولي خان اشـــرف الوزرأ لقب ورکړ. بګي خان خپله لور (بلقیس) د احمدشاه بابا زوی (شهزاده سلیمان) ته په نکاح کړې وه . اوس د کندهار د شاولي کوټ ولسوالي د همدې پوه او ستـــــرګه ور قامي مشر په نامه نومول سوې ده.

د پښتو لغت جوړوونکي باید په دې خبره ښه سر خلاص کړي، چي د پښتو ژبي سوچه کول، یوازي پردو ټکو او اصطلاحاتو ته دپښتو رنګ ورکولو په مانا نه دئ . په بله ژبه، پردوکلیـماتو او عبارتونو ته یوازي پښتو جامه ور اغوستل، هیڅکله زموږ درد نه دوا کوي . باید پردې خبره هم بشپړ غور وسي، چي پردو ټکو او لغتونو ته ورکړل سوی رنـــګ او روغــــن، له سلیم عقل او ژور منطق سره برابري لري که یا؟ یو وار خپلو کالو او کړو وړو ته وګورئ، چي ایا ستاسي او ستاسي د نیکونو په جامو او کړو وړوکي هیڅ توپیر او بدلون نسته . هر څوک دا مني، چي زموږ کالي، د ژوندانه وسایل او په مجموعي ډول ټول کړه وړه زموږ د نیکونو او تېرو سوو پښتونو له هغو سره هر اړخیز توپیر لري . دا توپـــیر او بدلون په هر هیواد او هره ټولنه کي لیدل کېږي . که د پر مختګ او تکامل دې زرین

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل ته غاړه ږدو، نو بیا سمدلاسه دا پوښتنه پیدا کیږي، چي ژبه او دودونه مو څنګه له پخوانییو نسلونو سره توپیر نسي لرلای . . . د دې خبرو مقصد دا دئ، چي د ټولو لرغونو ټکو، پخوانییو دودونو او رواجونو بیا را ژوندي کول، د ټولنیزو او طبیـــعي قوانینو پر خلاف عمل دئ. . .

دلته د پښتو ژبي د � سوچه کېدو � په نیت د ځینو هغو بولګو او مثالونو یادونه کوو، چي ظاهراً د پښتو په رنګ لړل سوي دي؛ خو د منطق او استــدلال له اړخه کمزوري ښکاري . په دې وروستییو وختونو کي د عربي ژبي د � جمهور رئیس � ټکي له پاره، په پښتو کي د � ولسمشر � ترکیبي نوم غوره سوی دئ . هر څوک په دې پوهېـــږي، چي � ولسمشر � له ولس (تورکي الاصله کلیمه) او مشر (پښتو) څخه جوړ دئ . جمهور رئیس هم دوې بېلي برخي (جمهور + رئیس) لري، چي دواړه یـــــــــې عــــــربي دي . د جمـــــهور رئیس ټکی زموږ د هیواد د اساسي حقوقو په تاریخ کي ډېر اوږد عمر نه لري؛ ځکه په دې مځکه کي له پېړییو پېړییو راهیسي پاچهي حکومتونه وه . د جمهــــوریت او جمهـــور رئیس حقوقي اصطلاح ګاني، زموږ په هیواد کي له تاریخي پلوه په(۱۳۵۲ش)کال، د داوودخان تر کودتا وروسته باب سوې دي . د ایران نامتو څېړونکي - استـاد سعید نفیسي (۱۲۷۴- ۱۳۴۵)، د پارسي ژبي د ناوړه ترکیبونو په اړه د خپلو څرګندونو په ترڅ کي، په دې اړه په زړه پوري استدلال کړی دئ، چي لنډه یادونه یې بې ګټـــــي نه ده . استاد نفیسي باور لري ، چي د � رئیس جمهور � ا صطلاح دقیقه نه ده؛ باید دهغه پر ځای � رئیس جمهوری � وویل سي؛ ځکه � رئیس جمهور � په حقیقـــــت کي د یوه رژیم مشر دئ نه د ټولو خلګو. د پارسي ژبي د ناوړه ترکیبونو په باره کي، د پیاوړي محقق ، استاد نفیسي ، نظریې په هغه کتاب کي راغلي دي، چي د � در مکتــب استاد � په نامه کتاب خپور سوی دئ (متأسفانه دا کتاب مي اوس په واک کي نه دئ) .

د استاد نفیسي د استدلال په تایید، ریشتیا هم د نړۍ په بېلابېلو هیوادونو کي ډېر داسي جمهور رئیسان سته، چي له خپلو مخالفانو څخه د څـــــــو رایـــــو په ډېروالي، واک تر لاسه کوي . هره ورځ د یوه عالَم ګوندونو او ولسونو له ښکاره مخالفتونو او آن بغاوتونو سره مخامخ وي . پر دې سربېره د داسي جمهور رئیسانو شمېـــــر هم لږ نه دئ، چي د پوځي کودتاوو له لاري د واک پر ګدۍ ناست دي؛ او د برچې په زور پر خلګو حکومت کوي . په داسي شرایطو کي د دولـــــــــــــت دغه راز مشــــــــــر ته څنــــــګه د � جمـهــــــور رئیس � یا � ولسمشر � خطاب سم او پر ځای بریښي ؟ که څوک میــــرویس خان، احمدشاه بابا، خان عبدالغفار خان، خان عبدالصــــــــمد خان ، مهاتماګـــــــــاندي، جواهر لال نهرواو داسي نور کسان د � ولسمشر � په نامه یادوي، په دې ډول خطاب او نوم اخیستنه کي هیڅ تېروتنه نسته؛ ځکه دا شخصیتونه په ریښتنــــــــــي ډول د ولســـونو مشران او مخکښان وه؛ خو د یوه رژیم مشر ته د � جمهور رئیس � یا � ولسمشر � په نامه خطاب کول ، علماً او منطقاً سم کار نه دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اُردو ژبه کي جمهور رئيس يا دولتي مشر ته، د � صدر � عربي ټکی کاروي، چي لنډ، ساده او اسانه دئ . د پښتو په ګډون زموږ د سيمې په زياتـرو ژبو کي د عربي ژبي اغېزه، د يوه يا دوو ټکو په پښتو کولو سره نه ختميږي . زموږ د هيواد زياتره حقوقي اصطلاحات په عربي ژبه دي . دولت، حکومت، محکمه، رياست، مـــديــريت، آمريت، عدالت، انصاف، نکاح، طلاق، ميراث، دعوه، جرم، مدعي، مدعي عليه، اتهام، الزام، قتل، جرحه، جنايت، جنحه، قباحت، مجني علـــيه، سرقت، زنا، عـــــــــقد، قرارداد، اصول ، قواعد، مقررات او په سلګونو نور حقوقي او فقهي مصطلحات ټول عربي دي . دا اصطلاحات اوس زموږ د ټولني په حقوقي او سياسي سيستم کي داسي اخښلي او بخښلي دي، چـــي په چټکۍ سره يې ليري کول او اړول خورا لوی مشکلات پېښوي . د دې خبري مانا دا نه ده، چي حقوقي اصطلاحات بايد هرومرو په عربي يا بله پردۍ ژبه وي . که په پښتـــو کـــي داسي موزون او مناسب ټکي ومومو، چي د عربي يا بلي پردۍ ژبي مفهوم په سم او دقيق ډول افاده کړي، نو بيا هيڅ دليل نسته، چي د هغو په دودولو او تعمـــيم لاس پوري نه کړو؛ مګر دا کار بايد تر بشپړي څېړني او پلټني وروسته په کرار کرار وسي؛ ځکه د ژبي سمون او پر مختګ د عسکري کودتاوو او سياسي انقلابونو په څېـــر په څو ساعتونو او ورځو کي نه کيږي . که سره له دې ګردو خبرو بياهم هدف دا وي، چي د � جمهور رئيس � اصطلاح ته چي له اوس له څو کلونو راهيسي زموږ د ملي ټرمينولوژۍ يوه برخه ګرځېدلې ده، بايد خامخا يو پښتو ټکی پيدا سي، نو بيا ښه دا ده چي په پښتـــو کي د هغه پر ځای � دولتي مشر � يا د عربي � صدر � په څېر په لنډ ډول يوازي � مشر � ووايو، چي هم روښانه او هم سوچه پښتو ټکي دي او هم تر ډېره حده له منطق او عقـــل سره اړخ لګوي . � دولتي مشر � يا � مشر � کېدای سي د کودتا يا بلي نامشروع لاري واک ته رسيدلئ وي؛ مګر � ولسمشر �، � جمهور رئيس � ، � ملي مشر � ، � ملي قـــايد �، � ملـــي زعيم � او داسي نور د هغو کسانو لقبونه دي، چي په ريشتيا سره د ټولو خلګو او ولسونو د مشرتابه وياړ ولري.

په عربي ژبه کي څو ټکي سته، چي هر يو يې د جغرافيايي مفهوم له پلوه توپير لري؛ مثلاً محلي، ساحه يي، منطقه يي، ملي، بين المللي او جهاني . تر هـــــغـــــه ځايه، چي ماته مالومه ده د پښتو ژبي د � سوچه کولو � په لړ کي د � بين المللي � او � جهاني � دواړو عربي کليمو ته په پښتو کي د � نړيوال � ټکی جوړ سوی دئ . په داسي حــــــال کـــــي، چــــــي د � بين المللي � او � جهاني � تر منځ په مانا او مفهوم کي ډېر توپير سته . د � جهاني � کليمه لکه څنګه چي له نامه يې ښکاري پر هغه څه دلالـــــــت کوي، چي ګـــرده نړۍ يکښي نغښتي وي؛ د مثال په توګه د ملګرو ملتو سازمان داسي يوه جهاني مؤسسه ده، چي تقريباً د ټولي نړۍ هيوادونه، حکومتي او غېر حکومتي بين الملـــــــلي سازمـــــــــانونه، ازادي بخښوونکي غورځنګونه او داسي نور بين المللي شخصيتونه يکښي را غونډ سوي دي؛ خو د اسيــــــــان(ASEAN) ، ســـــارک (SAARC) ايـــــــکو(ECO) ، اروپـــــايي اتحـــــــاديې(European Union) ، افريقايي اتحاديې African Union) ،) عرب ليګ (Arab League) او لسګونو نور په څـــــېر سازمانونه په هيــــــــڅ وجـــه نړيواله بڼه نه لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې په نومونو کې يې ويل سوي دي، دا سازمانونه په يوه ټاکلې سيمه يا ټاکلو هيوادونو پوري اړه لري . له دې امله د � نړيوال � ټکی د هغو له پاره سم او دقيق نه دئ . دا سازمانونه سره له دې چې په ځينو برخو کې د بېلابېلو هيوادونو او ملتونو تر منځ اړيکي تنظيموي، په حقيـــقت کـــي سيمه ييز يا منطــــقه يي خصوصيت لري .

د � نړيوال � کليمه يوازې د جغرافيايي ارتوالي او لويښت په مانا ده؛ او په هغې کې د ملتونو يا هيوادونو تر منځ اړيکو ته هيڅ اشاره نسته . په دې خـــاطر، د هر هغه مفهوم له پاره کارېږي، چې د نړۍ په ګچه پراخوالی او لويښت ولري؛ د مثال په توګه تروريزم، نشه يي مواد، لوږه او بېکاري ټولې نړيوالې ستونزې دي . د � نــــړيــوال � په مقابل کې زياتره د � منطقه يي �، � ملي �، � ايالتي �، � ساحه يي �، � محلي �، � کليوالي � او داسې نورو مفهومونه ويل کيږي، چې هر يو يې د غټوالي او ارتوالي له پلــوه يو له بله توپير لري؛ مګر د � بين المللي � په مانا کې د مسألې غټوالي او پراخوالي ته هيڅ اشاره نسته؛ او په واقعيت کې يوازې هغو اړيکو يا همکارييو ته ګوته نيسي، چې د دوو يا څو ملتونو تر منځ په ځانګړو برخو يا ساحو کې رواني وي .

هغه کسان، چې د � بين المللي � او � جهاني � تر منځ توپير نه مني، د ځينو بهرنييو متنونو په ژباړولو کې له پېچومو او کړاوونو سره مخامخ کيږي؛ مثلاً په دې انګرېزي متن کې د جهاني (Universal) او بين المللي (International)ټکي څنګ پر څنګ راغلي دي :

" The Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with Universal International Organisations."

ويانا کنوانسيون - له جهاني سازمانونو سره په اړيکو کې، د دولتونو د استازيتوب په اړه . يا ويانا کنوانسيون له هغو بين المللي سازمانونو سره په اړيکو کې، د دولتونو د استازيتوب په اړه، چې جهاني بڼه ولري .

له دې انګرېزي متن څخه هم په ډاګه ښکاري، چې هر بين المللي سازمان، جهاني نه دئ . په ډېرو سازمانونو کې پر بېلابېلو هيوادونو سربېره ډول ډول سياسي، حقوقي، فرهنګي او اقتصادې سازمانونه برخه لري؛ خو د هغوی د سياسي، پوځي، فرهنګي، اقتصادي او نورو فعاليتونو ساحه ټوله نړۍ يا حتا د نړۍ زياتره برخه په ځان کې نه نغاړي .

دغو توپيرونو ته په يوې ځغلنده کتني سره دا نتيجه اخلو، چې د � نړيوال � او � بين المللي � تر منځ غټ فرق سته . که څوک په پښتو کې، د عـــــربـــي ژبـــــــي � بين المللي � ټکي ته ساده، اسانه، خوږه او پخه کليمه و مومي دا به ډېره ښه او په زړه پوري خبره وي؛ ليکن تر هغه مهاله بايد مــــوږ د � جهاني � او � بين المـللي � تر منځ بېل مفهومونه ګډوډ نه کړو . له بله پلوه د � جهاني � او � بين المـللي � دوو بېلو ټکو ته د � نړيوال � يوه پښتو کليمه غوره کول، د دې ژبې د محدودولو او تنګولو په مانا دئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو هم د نورو ژبو په څېر هیڅکله د نورو ټولنو له سیاسي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي اغېزو لیري نه سي پاته کېدای . د دې خبري مانا دا ده، چي مــــوږ نه یــــــوازي د نورو ژبو پخوانۍ کلیمې له خپلي ژبي په بشپړه توګه نسو ایستلای؛ بلکي د نورو ژبو ځیني نوي ټکي او اصطلاحات به هم په خوښۍ یا ناخوښۍ سره مــــــــــنو . د فرهنګي راکړي ورکړي د همدې قانون پر بنسټ به زموږ د ژبي لغتونه، اصطلاحات او محاورې هم د دې هیواد د سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتـــــصادي نفوذ په تناسب، نورو ژبــــو تـــــه ننوزي . راکړه ورکړه د بېلابېلو ولسونو تر منځ د متقابلو اړیکو انکار نه منوونکې اړتیا ده . په پښتني ټولنه کي خو پر راز راز اړیکو سربېره باید، د ګډو انساني پیوندونو عیني واقعیت هم له پامه لیري و نه غورځوو . ټول پوهېږو، پښتانه د ډیورند د نامنلي کرښي ها خوا له بلوڅو، پنجابیانو، سینـــــدیانو (د سندهـ د ایالت اوسېدونکي) او هندي الاصله مهاجرو سره د دوستۍ او خوېښۍ اړیکي لري . د ډیورینډ کرښي په دې خوا کي خو د افغانستان له نورو ورونو قومونو سره د پښتنو ګډې کورنۍ اړیکي تر کښته پښتنو هم ډېري پیاوړې دي . له بېلابېلو قومونو، مذهبونو، فرهنګونو او ژبو سره، د داسي ټینګو او هر اړخیزو اړیکو سته والي ته په پام سره، د پښتو ژبي د سوچه کېدو هیله ګرسره علمي او عملي تاداو نه لري . د مذهبي، فرهنګي او ژبنۍ راکړي ورکړي په داسي شرایطو او حالاتو کــــــــي باید تلاش وسي، چــــــي د پردو ژبو کلیمې، اصطلاحات او ترکیبونه د خپلي ژبي له ځانګړتیاوو او دودونو سره سم وواړو او ولیکو . خپلي ژبي ته باید په تکلُف او تصنُع سره د پردۍ ژبي رنـــګ ور نه کړو . که په پارسي کي له هر مطلب سره د � می ګیریم � ټکی بدرګه کوي، دا د دوی خوښه ده؛ لکه � به بحث می ګیریم �، � به خوانش می ګــــــــیریم �، � به بررسي می ګیــــــریم � او داسي نور . په پښتو کي د � می ګیریم � ترجمه هیڅ ځای نه لري . په پښتو کي باید و وایو : � سره وړغېـــــږو �، � وایو یـــــې �، � څـــېړو یې � او نور.

سوچه او ناسوچه ټکي باید څنګه بېل کړو؟

د � سوچه کولو � په بهیر کي کله کله داسي هم پېښ سوي دي، چي ځیني کلیمې بې څېړني او پلټني پردۍ ګڼلي سوي؛ او د دې ناسمي انګېرني له مخي د هغو پر ځای د پښتو د � سوچه ټکو � په نامه، نوي کلیمې وړاندي سوي دي . لکه څنګه چي پوهېږو د هري ژبي کلیمات، اصطلاحات او محاورې د بېلابېلو سیـــــاسي، اجتـــــــــماعي ، فکري، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو له امله خپل رنګ او جوله اړوي . هغه څوک چي د اوښتو ټکو او عبارتو پلار او نیکه و نه پېژني، بې شکه دغه راز کلیمې، ترکیـــــبونه او اصطلاحات ټول پردي ګڼې؛ او په ډېري زړورتیا سره ځان ته حق ورکوي، چي هغو ته د دوی په ګومان نور پښتو ټکي او لغتونه وټاکي (په دې اړه د نور مالـــــــومـــــــات له پاره وګورئ : حبیبي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۹۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد - علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په هغه ژوره څېړنه کې، چې � د پښتو لغاتو د تحقيق لاري � نوميږي، د هغو کليمو ځو بولګې وړاندې کړي دي، چــــي ځينو خلګود ظاهري جولې (تلفظ او املأ) پر بنسټ پردی ګڼلي دي؛ او بيا يې د همدې دليل له مخې لستونې را نغښتي دي؛ او هغو ته يې د دوی په ناسم ګومان نوري � سوچه � پښتوکليمې جوړې کړي دي . پــــه داسې حال کې، چې د ايټيمولوژی او مورفولوژی له اړخه دغو ټکو ته په ژوري او هر اړخيزې کتنې سره له ورايه څرګنديږي، چې دا بې وزلي او رټل سوي لغتونه هيڅکله پردي نه دي . د دغو ټکو ځو نمونې په دې ډول دي:

ښکلئ، ښکلا، کښلئ

د ځينو په ګومان دا کليمې د عربي ژبې له � شکل � او � شکيل � څخه اخيستل سوي دي . د افغاني فرهنګ بابا، علامه حبيبي، د شيخ متـــــي او ښکارندوی له اشعارو څخه نيولې بيا د رحمان بابا تر شعرونو پوري، د دې کليمو پراخ نظاير ښوولي دي (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۷ � ۹۸) .

لـــــوی استاد د همدې مقالې په يوه بله برخه کې داسې استدلال کوي : � په عربي کې � شکل � د صورت په مانا دئ، چې ښه او بد دواړه پکښې راځي؛ خو د پښتو� ښکلئ � يـــــوازې حسين، قشنګ، او ښايسته ته وايي . � علامه حبيبي، وروسته د ډنکن فوربس د سنسکريت ژبې قاموس په استناد، د ښکلي ريښه داسې بيـــــانوي �Shukla � يا : � Shukle� په سنسکريت کې سپين او نوراني ته وايي . شکلته Shuklata) (نور، سپين والی، سفيدي او شکله پکشه (Shukla � Paksha) د سپـــــــوږمې رڼا ده . دغه راز، د همدې معتبر قاموس په حواله زياتوي، چې کشل (Kushal) د روغتيا، سعادت، کامرانۍ او فرخندګۍ په معـــــــناوو راغلئ دئ . کشله (Kushala) خوښ، ښه، سم او درسـت تـــــــــه وايـــــــــي . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۹) . لوی استاد، په دې ډول نتيجه اخلي، چې هم د � ښکلي � او هم د � کښلي � ريښې کـــــټ مټ په دغو ماناوو په سنسکريت کې سته.

-اپټ

لوی استاد، علامه حبيبي، په پښتو کې د � اپټ � ماناوي داسې شمېري :

�۱ -رنځ، زحمت او تکليف.

۲ -پر کښت او باغ يو نباتي يا آسماني آسيب راتلل.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -که دا کلمه د سړي سره د صفت په ډول راسي، مقصد يې مکار، محيل او چالاک دئ . پلانی ډېر اپت سړی دئ . په عربي کي هم افت جمع يې افات سته . مگر پښتو دا کلمه له عربي څخه نده اخيستې، ځکه چي په سنسکريت کي هم اپت (Apat) يا اپتي (Apatti) فاجعې، بدبختی، پرېشانی، خفـــــت او رسواتوب ته وايـــــي . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۹).

معظم استاد، د � اپت � کليمې په اړه له نورو اريايي ژبو سره د پښتو د ګډوالي مسأله داسي څرګندوي : � په سنسکريت کي هم د پښتو په څېر د اپـــت کـــــــال (Apat-Kal) اصطلاح سته، چي د مرضونو، اپتونو او کاختۍ کال وي . د داسي ټکو د پېژندني له پاره بايد وګورو، چي آيا دا کلمې په آريايي ژبو کي ريښې او بولګې لري که يا؟ که يې په آريايي ژبو کي ريښې ومونډل سوې، بايد هغـــــه پردی ونه ګـــڼو، ځکه پښتو زړه ژبه ده، چي د اوستا او سنسکريت سره نژدې اړيکي لري . کـــــه دا ريښې په آريايي ژبو کي پيدا نسوې، هغه مهال بايد هغو ته د دخيلو ټکو په سترګه وګورو، او د مفغن توب يا پښتووالي د قانون پر بنسټ له هغو سره چلند وکوو (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹٦) . د همدې استدلال له مخي د � اپت �کليمه مفغنه نه ده؛ بلکي زړه اريايي کليمه ده.

لوی استاد په پښتو لنډيو کي د� اپـــــت � بـــــولګې داسي بيان کړي دي:

لکه شين کښت ژليو زمول کړم

را باندي راغله له آسمـانه اپتـــونه

اپت وهلي کښت ته راغلم

نه يې شين توب سته، نه هغه خوند را کوينه

۲ -ابير

د پښتو ادب وتلي او منلي بابا ، لوی استاد علامه حبيبي، د � ابير � د اريايي ريښې تر څېړني مخکي، د دې ټکي د مانا په اړه داسي ليکي : � په پښتـــــــو خوشبـــويي دوا ته وايي، چي له څو اجزاوو څخه مرکبه سوې وي . په سنسکريت کي هم په دغه شکل يو خوشبويه پوډر سته، چي په ښو ورځو کي استعمالېږي� .

لوی استاد، د � ابير � اصلي اريايي بڼه او په بېلابېلو ژبو کي د دغه ټکي د تعريب سوي جولې په تړاو داسي کاږي : � په عربي کي هم عبير سته . په پارسي کـــي هم د صندلو او ګلابو او مښکو څخه مرکبه دوا ده . پارسي کټ مټ عربي بڼه اخيستې ده، خو د پښتو عبير اصلي آريايي کليمه ده، او لکه اکثر فرهنګ ليـــــکوونکي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي عربي عبير هم له سنسکريت ابير څخه معرب سوی دئ . ځکه چي عربو د ډېرو دواوو نومونه له هنده په خپله ژبه کي قبـــــول کړي دي، لکه صنــــــدل د چنـــدڼ معـــــــــــــرب او نـــور . � (حبيبـــــــــــي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۱) .

۳ -ابرک(Abrak)

لوی استاد، د� ابرک � د ټکي د ريښې او مورفولوژيکو بدلونونو په اړه په زړه پوري بيان لري . ابرک، يوه سپينه کاني برېښېدونکې پسته ډبره ده، چي پــــــاني پاني کيږي، او زربرخ ځني جوړيږي په انګليسي يې Mica � يا � Talcبولي . ځيني خلګ يې اشتباهاً عربي ګڼي، او ابرق يې ليکي مګر پخپله په عربي بېل نوم لري، او طــــلق يې بولي او دغه نوم له عربي څخه اروپا ته هم تللئ، او لکه المنجد چي وايي � Talc � سوی دئ . علامه حبيبي، د عربي ژبي د نامتو قاموس � المنــــــــجد� په حواله ليکي، چي ابرق په عربي بله مانا لري . ياني داسي کلکه مځکه، چي ډبري او ختې پکښي ګډې وي؛ يا داسي شی چي تور او سپين وي . وروسته په � فرهنګ انندراج � کي د ابرق مانا را اخلي، چي توري او سپيني رسۍ ته يې وايي . لوی استاد باور لري، چي په سنسکريت کـــــي هم ابهرک (bhrak A) په همدغه پښتو مـــــــانا سته (حبيبــــــــــــي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۱).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ -اپي یا هپي(Api, Hapi)

اپي په پښتو کي مار یا اژدهار ته وایي . دا چي په عربي کي افعي په دغه مانا سته دا د دې دلیل نه دئ، چي دا کلمه له عربي څخه مغغنه سوې وي . لوی استاد، په خپله عالمانه او مستنده څېړنه کي د دې کلیمې ریښې په پښتو ادب او ولسي محاورو کي ثابتوي؛ لکه څنګه چي د خوشال خان خټک دکلام یوه بولګه داسي ښیي :

مه لړم شه، مه اپي شه

غم فزا، راحت زدا

یا دا لنډۍ:

موزي اپي مار راته بس دئ

اپي ماران دي د موزیانو په ګورسینه

لوی استاد، علامه حبیبي، وروسته د همدې ټکي د مصدر په اړه داسي زیاتوي : � په ژبه کي اپ یا هپ ژر ژر خوړولو ته وایي، چي کټ مټ په همدې معنا په هندي ژبه کي هم سته . په پښتو کي وایي : هـــــپ یې کړل یعنی بلعید . بل مصدر یې اپیېل یا هپېدل دي . نو اپي یا هپي بلعیدو ته وایي (حبیبي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲).

۵ -اتبار(Etbar)

لوی استاد د � اتبار � د سوچه اریایي ټکي بېلابېلي ماناوي داسي شمېري:

�اتبار د عزت، اعتماد، روښناسی او یقین په معناوو دئ، مثلاً زلمی د اتبار خاوند دئ . یعني روښناس او با عزت دئ . اتبار وکړه، چي خبره داسي ده . یعـــــــني یقین وکړه، چي داسي ده . د علي خان خټک په دې بیت کي د ویسا او اعتماد په معنا:

چي ډېر دوست یې ګڼې لا دي ډېر دښمن شي

د هر چا تر منځه ورک ویسا، اتبار شو

دا کلیمه کټ مټ په سنسکریت کي د ډېر معاشرت او رفت او آمد په معنا ده، چي اوسنی معنا ته ډېره نژدې ده . � (حبیبي، د پښتو لغاتو د تحـــــــــقیق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ -اتيات(Atyat)

بله هغه کليمه، چي خلگ يې په تېروتني سره د � احتياط � مفغنه بنه گڼي، د � اتيات � ټکی دئ، چي ژوره اريايي ريښه لري . د استاد المحققين، علامه حبـــــــيبي، په نظر � اتيات � په توجه، غوَر او تدقيق سره د يوه کار کولو ته وايي؛ لکه څنگه چي وايي : اتيات کوه غوزار نسې ! پردې سربېره ، د صبر او تقوا په مانا هم د دې کلـــــــــــيمې د استعمال يوه بولگه داسي وړاندي کوي :

اتياتي ياره راته گوره!

نن دي کاله ته په روا نکاح در ځمه!

لوی استاد، د � اتيات � د اريايي ريښې د زباتولو له پاره، په سنسکريت کي د اتيت (Atit) کليمې يادونه کوي، چي د زاهد، متقي او پارسا په مـــاناوو راغلې ده . د سنسکريت دا مانا د پښتو له � اتيات � او � اتياتي � سره مشترکه ريښه لري (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحــقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲ - ۱۰۳).

هغه کسان چي بې څېړني او پلټني، د خپلو اشنا او مأنوسو ټکو پر ځای نوي کليمې، ترکيبونه او اصطلاحات جوړوي، بايد په دې واقعيت ځانونه ښه خبر کړي، چي زموږ د ژبي ډېري کليمې او لغتونه له نورو اريايي ژبو سره گډې ريښې لري . داسي ټکو، اصطلاحاتو او عبارتونو د تاريخ په اوږدو کي تر بېـــلابېلـو سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنگي او اقتصادي بدلونونو وروسته، خپله اصلي بڼه تر ډېري گچي اړولې ده . په نورو ژبو کي د هغو پراخ کارېدنگ په دې مانا نه دئ، چي گوندي داسي ټـــــــــکي پښتوله پردو ژبو څخه اخيستي دي؛ اود دې غلط تحليل له مخي بايد، د هغو پر ځای د چا خبره له سره نوي � سوچه � پښتو ټکي او ترکيبونه جوړ سي . د داسي کليــمو او اصطلاح گانو له پاره د نوو ټکو وضعه کول، هيڅ علمي او منطقي جواز نه لري؛ ځکه په زياترو اريايي ژبو کي دهغو اصلي ريښه تر اوسه ژوندۍ ده. داسي ټکي او ترکيبونه له پېړيو پېړيو راهيسي په پښتو ژبه او ادب کي باب دي؛ خود پښتو ژبي د ځينو بې خبره لغت جوړوونکو په گومان يې يوازنۍ گونا (گناه) دا ده، چي په نورو اريـــايي ژبـــو مثلاً پارسي او هندي يا ځينو سامي ژبو لکه عربي يا ځينو ترکي الاصله ژبوکي هم په خورا پراخ لاس کارېږي.

انسان د لوی ښتن داسي مخلوق دئ، چي تل له تنوع او رنگارنگۍ سره مينه لري . په انسان کي د پلټني او نوښتگرۍ ناپايه مينه، له محدودو پـــــولو او يـــو رنگۍ سره ښکاره تضاد لري . دا د انسان خوی او فطرت دئ، چي تر يوه رنگ په څو رنگونو، تر يوې کليمې په څو کليمو، تر يوې راديويي او تلـــويزيوني شبکې په څو شبکو او کانالونو خوشاله کيږي؛ خو د ورځپاڼو، مجلو، راديويي او تلويزيوني شبکو ډېروالی يې په زړه کي د سينما، ژونديو نندارو، نڅاوو، موسيقۍ او نورو هونرونو ميـــــنه هم نه لږوي . ژبپوهان، اديبان او شاعران بايد په خپلو علمي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هونري اثارو کي د ژبي لغوي او ادبي پانګي لا پسي پراخي او بډايي کړي؛ نه دا چي په خپلو حق او نا حق لغت جوړونو سره، په خلګو کي د ژبي د فردي کولو او انحصاري کولو پر لور ګامونه پورته کړي .

د افغاني فرهنګ په پراخ اسمان کي تلپاته او ځلانده ستورى، علامه حبـــــــــــيبي، په يوه ځغلنده علمي کتنه کي، د ژبي دسوچه کولو ناکام بهير ته داسي ګوري :

�د ژبو د سپېڅلتوب او خالص کولو شوقيان په هر ولس کښي هر وخت ډېر وي، مګر دا شوق او هوس کوم پوخ اساس نه لري . زما په عقيده د فطــــــــرت له سيره مخالف يو بې ځايه هوس دئ . ژبه خو په حقيقت کښي فقط د افهام او تفهيم آله ده، نو چي يو ملت په ځينو الفاظو يوله بله ښه سره پوهېږي او هيـــــــــــــــخ مشکلات نه وي ورته، څه ضرور دئ، چي دوى به نوي لغات او کلمات له ځانه تراشي يا به ځيني وحشي او نامأنوس الفاظ د مدني او منلو الفاظو پر ځـــــــاى دروي ؟ � (حبيبي، د ژبو مشترک کلـــمات، شل مقالې ۷، ۷۳).

البته د دي خبرو مفهوم دا نه دئ، چي لوى استاد په پښتو کي د نوو ټکو او اصطلاحاتو د جوړولو کورټ مخالف دئ . لکه څنګه چي پوهېږو، هره ژبه او له هـغې ډلي څخه پښتو د خپل بشپړتيا له پاره نه يوازي د خپلو لرغونو پانګو بيا را ژوندي کولو او دودولو ته اړتيا لري؛ بلکي له بېلابېلو طبيعي او غېر طبيـــــــــعي بدلونونو سره ګام په ګام د نوو ټکو، نوو ترکيبونه او نوو اصطلاحاتو جوړول، د پښتو ژبي د بشپړتيا بله ضروري او مهمه لار ده . د دي تر څنګ د هغو کليمــــــــو، عـــــــــبارتونو، تعـــــــــبيرونو او اصطلاح ګانو کارونه هم د پښتو ژبي د پراختيا او پر مختيا پوخ ضمانت کوي، چي له پېړيو پېړيو راهيسي زموږ د خلګو په ژبه، ادب او نورو برخـــــــــو کـــــــــي د يوه نه بېلېدونکي عنصر په توګه اخښلي او بخښلي دي.

د لوى استاد، علامه حبيبي، د لوړو علمي نظريو په رڼا کي د پښتو ژبي د کمال او بشپړتابه مسأله تر بېل سرليک (په پښتو کي بايد د خپلو او پردو ټکو تر منځ څنګه انډول وسي ؟) لاندي په لنډه توګه څېړو.

په پښتو کي بايد د خپلو او پردو ټکو تر منځ څنګه انډول وسي ؟

په هر ه ژبه کي د خپلو او پردو ټکو تر منځ معقول انډول، ډېره ارزښتناکه مسأله ده . که د دي معادلې ټولو اړخونو ته بشپړ پام ونسي، د ژبي د ودي او پرمختګ بهير له سختو کړاونو او خنډونو سره مخامخ کيږي . له دي امله بايد پوره هڅه وکړو، چي له يوې خوا د خپلو مندو او پلرونو ژبني، فرهنګي او تاريخي ميراثونه خوندي کړو؛ او له بلي خوا په ژبه کي د اوس او راتلونکو وختونو له غوښتونو سره سم، د نوو پر مختياوو لاره پرانيزو . په بله وينا بايد له يوې خوا، خپله ژبه د نورو ژبو او دودونو له ورانوونکو يرغلونو وساتو؛ او له بلي خوا د خلګو په ژوند کي ژورو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي بدلونونو ته په پاملرني سره د ژبي د اسانی، سادګی، خوږوالي او عموميت لاره غوره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو . دې لوړ مقصد ته رسېدل، پوازې هغه وخت ممکن دئ، چې زموږ ژبپوهان، اديبان او ليکوال له دې حساسې مسألې سره علمي او منطقي چلند وکړي . د ژبې د افراطي سوچه کولو هڅې او د پردو ژبو ، فرهنګي او فکري جريانانو د پراخو يرغلونو په وړاندې لاس تر زنې کښېنستل دواړه په واقعيت کې د ژبې د محدوديت، ورانۍ او زوال لارې دي.

د پښتو ژبې او ادب لوی او بې سارى استاد - علامه عبدالحی حبيبي (۱۲۸۹ ش / ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش / ۱۹۸۴م) په يوه علمي او ژوره شننه کې، د پښتو ژبې د بشپړتوب لارې او اصول داسې شمېري:

�۱ -د پښتو لغاتو او کلماتو ټولول او مواد يې راغونډول او قاموسونه يې ليکل.

۲ -هغه کلمات مخصوصاً پلټل او ميندل، چې په ژبه کښې اوس سوچه لغات نه لري، او د پرديو ژبو کلمات مستعمل دي.

۳ -تر پلټنې او استقرأ وروسته که د کومې کلمې لپاره په ژبه کې لغت ميندہ نسو، او له هرې خوا تر پلټنې وروسته يأس حاصل سو، نو د پرديوکلماتو په عوض کې نوې پښتو کلمات وضع کول او رواجول.

۴ -د نوو شيانو او اختراعاتو لپاره اوس نوې نومونه د پښتو پر اصولو وضع کول يعني پر نوو شيانو نوم ايښوول . � (حبيبي، د پښتو نوې علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې ۷، ۱۰۶).

د علامه حبيبي په دې څلورو اصولواو لارو کې د پښتو ژبې د بشپړتابه ټولې هغه خواوې را غونډې سوې دي، چې نن يې ژبپوهان د ارکاييزم(Archaism) ، ډيالېکټيزم(Dialectism) ، له نورو ژبو راغلې يا دخيل ټکې (Adaptism) او نيلوجيزم (Neologism) بولي . په دې برخه کې د مسألې ځينو اړخونو ته لنډه کتنه کوو:

الف) د پښتو د لرغونو ټکو او اصطلاحاتو بيا را ژوندي کول او په بېلابېلو لهجوکې

د مروجو ټکو څېړول او عامول

د هرې بلې ژبې په شان، د پښتو د سوچه والي، سپېڅلتيا او شتمنۍ راز تر هر څه مخکې د دغې لرغونې ژبې د پخوانيو ټکو، اصطلاحاتو، ترکيبونو، محاورو او نورو ادبي - کلتوري اثارو په را ژوندي کولو، خوندي کولو او دودولو کې نغښتی دئ . که د خپلمندو او پلرونو د ژبنيو او نورو فرهنګي ارزښتونو په ساتنه او بابولو کې پرله پسې کوښښونه ونه کړو، د پښتو ژبې د اصالت او سپېڅلتيا تر ټولو لوی او پوخ تاداو کرار کرار نړېږي . دا لو ی فرهنګي اپت د وخـــــت په تېرېـــدو سره ، د پښتنو د لرغــونو شاعرانو، ليکوالو او پوهانو له ډول ډول علمي، ادبي، ديني،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخي او فرهنګي اثارو سره د نني نسل، په تېره بيا راتلونکو نسلونو اړيکي د پرې کېدو تر پولي کمزوري کوي؛ او په پای کي د پښتو ژبي ډېري ارزښتمني خزاني له لاسه وزي .

لوی استاد- علامه حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په دې اړه داسي استدلال کوي : � که زموږ ژبه ارته او سوچه نسي، نو به په وطن کي د عِلم خپرونه هم ممکنه نه وي . جرمنيانو، يونانيانو، توركانو، عربانو، ايرانيانو ټولو د خپلي ژبي پخوانۍ کلمې را ژوندۍ کړي دي . . . � د لوی استاد په باور، پښتنو ته هم دا حتمي او ضروري ده، چي د خپلي ژبي پټي او قيمتي خزانې راټولي کي، او خپله ژبه مستغني او د پردو له اغېزو خوندي کي . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷ ، ۱۰۷) .

لوی استاد زياتوي :� که د پښتو ټول لغتونه، کلمې، اصطلاحات، ترکيبونه او تعبيرونه په علمي او معقوله لاره را ټول سي، نو به پښتو پردو لغاتو ته هيڅ اړه نسي؛ ځکه چي د دې ژبي مواد او کلمات ټوله په غرو او رغو او ليري بيديا وو کي مهجور او متروک پاته دي . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷ ، ۱۰۷).

علامه حبيبي، د پښتو د لرغونو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو د را غونډولو په اړه، دغه لاري په ګوته کوی :

�۱-د ژبي مينان بايد د لغاتو ټولول خپله ملي وظيفه وګني، او هر څوک دي يې علمي مرکزونو ته د ضبط او نشر لپاره وسپاري.

۲ -سياري ډلي بايد د پښتونخوا غرو او رغو ته وليږلي سي.

۳ -له ادبياتو او پښتو اثارو څخه دي استفاده وسي . د پښتو کلماتو ذخيري دي له کتابو را ويستلي سي، او د قوم پر اصطلاح دي تطبيق او ضبط سي.

۴ -د پښتو قاموسونه دي په عِلمي لارو وليکل سي، چي د کلماتو د استعمال مختلف تحولات او موارد ولري.

تر هغه مهاله، چي د پښتو لرغوني ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات په دقيقه او علمي توګه راټول؛ او په نوو علمي قاموسونوکي خپاره نسي، د پښتو د پخوانييو لغوي پانګو بيا ژوندي کول او دودول ګران کار دئ . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷، ۱۰۹).

د معظم استاد، علامه حبيبي، په نظر که پردۍ کليمې ګرځنده ډلو ته ورکړل سي، چي په هره سيمه کي يې پښتو ټکي وپلټي، نو به هيڅ داسي کليمه پاته نسي، چي پښتو معادل ونه لري . لوی استاد، تر پلټني او ګروېږني مخکي د نوو ټکو د جوړولو او بابولو په اړه ليکي : � ځيني کسان سته، چي د داسي کلماتو لپاره تر تحقيق او پلټني دمخه لغات وضع کوي، او بيا غواړي چي رواج يې هم کي، مګر چي موږ په خپله ژبه کي د ځانه زړه کلمه ولرو، نو نوې کلمه وضع کول غلط کار دئ . هو که موږ پوره پلټنه وکړه، او په ژبه کي مو داسي سوچه پښتو کلمه نه کړه مينده،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له هري خوا مأيوس سو، هلته که نو موږ د پرديو کلماتو په مقابل کي نوي وضع کوو، البته ښه به وي، مثلاً آخور اوس په موږ کي خورا مروجه کلمه ده . په مقابل کښي يې د ښاري محاورو پښتو هم نه لرو. يو وخت چا د دې لپاره � بسنخرى � نوم وضع کاوه، وروسته دا نوم موږ په سوچه پښتو د مروتو په محاوره کښي وموند، چــي � يمبى � يــې بولي . نو چه اصله او موضوعه زړه کلمه وي، نوي ته حاجت نسته . په دې ډول تر پلټني دمخه شيانو ته نومونه وضع کول ژبه خرابول دي . � سګک � په مروجه محاوره کښي پښتو نوم نه لري . چا د دې لپاره د ترجمې په ډول � کوترى � نوم ښه ګڼلئ دئ، مګر تر پلټني وروسته ښکاره سوه، چي دا شی په پښتو کي � غربى � بولي . نو که تر وضع دمخه پلټنه سوې واى، غلطي به نه پېښېده . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷، ۱۰۹).

لوى استاد د همدې څېړني په يوه بله برخه کي د پښتو لغت جوړوونکو د تلواري او سرسري چلند په اړه داسي کاږي : � ډېر پوهان په وضع کي خورا تلواري دي . دوى ژر ژر نومونه تجويز کوي، مګر زه وايم که تر دې دمخه پلټنه وسي، حاجت وضع ته نه پاتېږي . پخپله ژبه دغه مواد لري . موږ يې د وضع حق هم نلرو . . . ما ډېر پښتــــــانه ليدلي دي، چي په دې کار د علم له خوا نه ور ګډېږي، او هر څوک خپل عندي افکار پر ښکاره کوي، او له ځانه په ژبه کښي نوي مواد او کلمات راباسي . زه پخپله د دې کار ډېر مخالف يم، ځکه چي ښبله علمي لاري داسي اقدامات د ژبي له پاره مضر ګڼم . هر کار خپله لاره لري، که پر خپله لاره ورسو عيب نه لري . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې ۷، ۱۰۵).

د پښتو ژبي او ادب وتلئ او منلئ بابا، علامه حبيبي، په هغه مقاله کي چي � پخواني کلمات او نوي مفاهيم � نومېږي، د پښتود لرغونو ټکو، ترکيبونو، تعبيرونو او اصطلاحاتو د بيارا ژوندي کولو او رواجولو يوه بله لاره وړاندي کوي، چي هغه د ټولنيز ژوند پر بېلابېلو نوو شيانو او پېښو باندي د پخوانيو نومونو ايښوول دي . شک نسته، چي د ژبي ځيني کليمې او اصطلاح ګاني په خلګو کي له اوږدو وختونو را هيسي په يوه او بله مانا دودو وي . د انساني ژوند په پرمختګ سره په ژبه کي نوي پېښې او نوي څيزونه پيدا سي . ژبپوهان او اديبان د خلګو په ژبه او ادبياتو کي دا دود سوې او اشنا کليمې په نوي او پرمختللي ژوند کي د يوه بېل مفهوم له پاره استعمال کړي؛ او په دې ډول خپلو مړو او هېرو سوو ټکو ته په يوه نوي چاپېر کي د بيا ژوند کېدو او بابولو امکانات برابر کړي . د ې کار ته د ژبپوهني په اصطلاح � تولــيد � او په نوي محيــــط کي دود سوو ټکـــو ته � مؤلدات � وايي . ژبپوهان په ژبه کي د نوو ټکو د جوړولو پر ځای دکليماتو توليد غوره ګڼي؛ ځکه لرغوني ټکي دخلګو په ژبه او ادب کي ژوري ريښې لري . خلګ په يوه او بل ډول له هغو سره پېژندګلوي لري؛ او بيا رواج يې تر نوو ټکو ډېر اسانه وي . د نړۍ په نورو ژبو کي هم دا کار په خورا ټينګار او جديت سره سوى دئ؛ د مثال په توګه عربانو د استاذ، دبابه، سياره، طياره، مسلسل او داسي نورو په څېر خپل زاړه لغتونه د پروفيسر، جنګي ټانک، موټر، الوتکي، ماشينګڼ او نورو پر ځای کار کړه . ايرانيانو هم د خپلي ژبي ځيني پخواني ټکي؛ لکه دانشګاه، دانشکده، دستور، پيشوند، پسوند او په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسګونو نور په لړ او ډېر بدلون سره د پوهنتون، پوهنځی، ګرامر (پښویه)، مخ وندي یا مختړ(سابقه) شاوندي یا شاتړ (لاحقه) پر ځای دود کړه . پخوا د دې مفهونو له پاره په پارسي کې زیاتره عربي نوMونه کارېده.

لوی استاد، پر نووشیانو او مفهومونو باندې د زړو لغتونو او اصطلاحاتو د بیا جال کولو په باره کې، داسې په زړه پوري مثال وړاندې کوي : � په پښتو کې له قدیـــمه د' تون ' ادات د ظرفیت له پاره موجود ؤ، کله چې موږ دغه ادات لومړی پلا په نومونو کښې استعمال کړ، ځینو خلکو ونه مانه او انتقاد یې پر وکړ، مګر وروسته چې په پوهنتون، روزنتون او درملتون او نورو کښې استعمال سو اوس ګورو، چې خلک یې په ډېره مینه استعمالوي . په پښتو ژبه او ګرامر کې هم موږ ډېرو اصطلاحاتو ته ضرورت لرو، او باید د فونیم، مورفیم، کلمې، سلایبل او کلام په مقابل کښې خپل پښتو کلمات او اصطلاحات ولرو (حبیبي، پخواني کلمات او نوي مفاهیــــــم، شـــــل مقالــــې ۷، ۵۲).

د لرغونو ټکو د بیا را ژوندي کولو په اړه، دلته دا پوښتنې پیدا کیږي، چې ایا د پښتو هره لرغونې او نامأنوسه کلیمه باید د ټولنیز ژوند پر نوو مفهومونو له سره کښېښول سي ؟ ایا هر پخوانی ټکی، په ژبه کې له نوو راغلو ټکو سره د مقابلې وس لري که یا ؟ ایا خلګ د ژوندانه په نوي چاپېر کې د هرې لرغونې کلیمې منلو ته تیار دي که یا ؟ دې پوښتنو ته یوازې د ټولنپوهنې له قوانینو سره سم علمي جواب وړاندی کېدای سي . د تکامل او پرمختګ قانون ته په ژوري پاملرنې سره باید دې مسلَم حقیقت ته غاړه کښېښول سي، چې ځینې زاړه او متروک ټکي د کلیماتو د ژوند او مړینې له اصل سره سم کله په نوي محیط کې د بیا ژوند کولو وړتیا نه لري؛ ځکه داسې ټکي خلګو ته تر مروجو او نوو جوړو سوو کلیمو ډېر ګران او نااشنا وي . طبیعي (د زماني تېرېدل، د جغرافیايي چاپېر بدلون . . .) او غیرطبیعي (سیاسي، اجتماعي، فکري، فرهنګي، اقتصادي . . .) عوامل ډېر ځله خلګ له خپلو لرغونو ژبنیو، کلتوري او تاریخي پانګو څخه دونه لیري کوي، چې د نورو ژبو ټکي او اصطلاحات د خپلو لرغونو کلیمو او ترکیبونو په پرتله ډېر مأنوس او اسانه احساسوي . په بله وینا، یوازې هغه لرغونې کلیمات، ترکیبونه او اصطلاحات په نوي چاپیر کې د بیا ژوند او ودې امکان لري، چې د خلګو په ژبه او ادب کې تینګې او پیاوړې ریښې ولري؛ او په نوو مانااوو سره د جال کېدو له پاره د وګړو د سیلم عقل او لوړ ذوق غوښتنو ته مثبت جواب ووایي . معظم استاد، علامه حبیبي، د پښتنو د توري او قلم د بابا - خوشال خان خټک (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰هـ ق) په اشعارو کې د د غو نظایرو په وړاندې کولو سره استدالال کوي، چې کولای سو د � ویی � او � وی � په څېر زړې او متروکې کلیمې په ژبپوهنه او ګرامر کې د کلیمې او جملې له پاره استعمال کړو:

چې بې تل تر تا را تېر کړم

دا ویی د زړه وباسه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک په بل ځای کي وايي:

یو ویی د دلاسا راته پرې نړدې

ځان که هر څو خپل مین ته مرور کړم

یا

دا ویی زما دراز دئ

دا منزل دورو دراز دئ

چي په نیم ویی یې کارکیږي د خلق

د خلاصی مي همېشه کاندي جدال

بیا هم د خوشال خان خټک کلام دئ، چي وايي:

دا ووی مي خوش دئ چي چا ویلي دي

ډېر مي په زړه باندي شه لګېدلي دي

لکه څنګه چي ګورو، د � ویی � او � ووی � ټکي په پښتو ادب کي ژوري ريښي لري . د همدې دلايلو له مخي کېدای سي، په ژبپوهنه او ګرامر کي

�فونيم � ته ږغ، � ګرافيم � ته توری،� مورفيم � یا کلمې ته ویی، انګرېزي سیلېبل یا د څو ږغونو مجموعې ته � ګړ � ، د څو ګړو مجموعې ته ووی (کلام) او د څو وويو یا جملو مجموعې ته وينا ووايو؛ او په دې توګه خپله پخوانۍ لغوي پانګه را ژوندۍ کړو (حبيبي، پخواني کلمات او نوي مفاهيم، شل مقالې ۷، ۵۲ -۵۳).

اما څرنګه چي لوی استاد هم په دې مقاله کي څو واره اشاره کړې ده، داسي زاړه او متروک ټکي بايد يوازي په ګرامر او ژبپوهنه کي، د هغو عربي او اروپايي ټکو پرځای په کار ولوېږي، چي موږ یې په خپله ژبه کي مناسب او موزون معادل ټکي نه لرو . پوهنتون (پوهنه + تون)، پوهنځی (پوهنه + ځای)، روزنتون (روزنه + تون)، درملتون (درمل + تون)، نندارتون (ننداره + تون) او داسي نور هغه ترکيبي کليمې دي، چي د پښتو له زړو ټکو څخه د نوو مفهومونو له پاره جوړې سوي دي؛ او اوس د ټولني د بېلابېلو طبقو او قشرونو خلګو په خوښی سره منلي دي؛ خو د دې پرخلاف ځينو عسکري نومونو؛ لکه بريدمن، تورن، جګړن، ډګرمن، پرک، کنډک، غونډ او داسي نورو (چي پر یوه ځانګړي شخص یا ځانګړي عسکري واحد دلالت کوي) يوازي په یوه تنګ او ټاکلي چاپېرکي د بیا ژوندي کېدو چانس موندلئ دئ . موږ اوس په خپلو ورځنيو خبرو کي نه وايو، چي پلانی بريدمن، تورن یا جګړن سړی دئ . دغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګه د � یوه ټولۍ خلک �، � دوه کنډکه بزګران �، � دري غونډه ختګران � او داسي نورو په شان اصطلاحات زموږ په ورځنیيو محاورو کي نور ځای نه لري . پښتانه باید د دغه راز سوچه پښتو نومونو په ساتنه او خوندي کولو کي، چي له نېکه مرغه اوس زموږ د ملي ټرمينالوژۍ یوه ارزښتناکه برخه ده، د زړه له کومي هڅه او کوښښ وکړي . د دي پوښتني جواب چي ولي د داسي سوچه پښتو ټکو دکار اخیستني لمن زموږ د ټولنيز ژوندانه نورو برخو ته پراخه نسوه، هم باید د د طبیعي او ټولنيزو بدلونونو په قانون کي ولټوو . په بله وینا طبیعي او غیر طبیعي عواملو د دغه راز پښتو ټکو او ترکیبونو پر ځای داسي نوري کلیمې، عبارتونه او اصطلاحات را منځ ته کړه، چي کرار کرار يې زموږ د اصیلو پښتو کلیمو او عبارتونو ځای ونیو . دا د یوه، دوو یا څو کسانو ګونا نه وه، چي ولي يې د خپلو مندو او پلرونو ویاړلې ژبه په سم ډول و نه پالل ؛ او پر ځای يې د پردو ژبو بې خونده او ناسمو ټکو، ترکیبونو او تعبیرونو ته مخه کړه . په دغه راز فرهنګي ناورینونو کي یوازي د هغو سرکښه بدلونونو لاس دئ، چي زیاتره يې واک او قیضه زموږ په لاس کي نه وي، نو ځکه اوس ناڅاپي نه ده، چي د بیټک، اچانک، ګبراو، میلاو، جي، ټیک، ګنټه، بروسه، ماچس، کمره، روډ، پلازا، اسپتال، سکول، کالیج، یونیورسیټي په شان سلګونه پردي ټکي د ډېورینډ د کرغېړني کرښي د ها خوا پښتنو په ښایسته او خوږه پښتو ګډ سوي دي؛ او نن هغوی ته د پښتو تر سوچه او لرغونو ټکو ډېر ساده او اسانه برېښي . د زماني قهر زموږ برو پښتنو په ژبه هم خورا ډېر پردي ټکي را ګډ کړي دي، چي اوس د مانا او استعمال له پلوه د پښتو تر ځینو متروکو او مهجورو ټکو ډېر ساده او اسانه دي . په دې ډول، نتیجه اخلو چي موږ ټولو پښتنو ته د سوونو کلونو تر ژورو او اوږدو بدلونونو وروسته، نور د امیر کروړ ژبه په سمه او بشپړه توګه د پوهېدو وړ نه ده . د پلار او نیکه زوړ کُوسی تل تر تله زموږ سره نه سي پاته کېدای . باید خپله ژبه او دودونه د نوو بدلونونو په رڼا کي پراخ، شتمن او پرمختللي کړو . که نه نو زموږ ژبه او دودونه به ډېر د پردو ژبو او فرهنګونو د ورانوونکو یرغلونو تر اغېزي لاندي خپل هر څه له لاسه ور کړي؛ ځکه بشري پرمختګ نوي غوښتني او اړتیاوي وړاندي کوي، چي دې ټولو ته معقول او منطقي جواب یوازي د لرغونو او نابابه ټکو په خوندي کولو او را ژوندي کولو سره نه کیږي .

لوی استاد، علامه حبیبي، په خپلي ژوري علمي شنني سره، د محمد هوتک د � پټي خزانې � په تعلیقاتو کي، د دغه ارزښتناک کتاب ځیني لرغوني او متروک ټکي د ادبي او تاریخي اثارو په رڼاکي څېړلي دي . دا کلیمات او ترکیبونه پخوا زموږ د خلګو په ورځنیيو خبرو، دیني، ادبي او تاریخي لیکنوکي په پراخه توګه کارېده؛ خو د زماني ژورو بدلونونو اوس د هغو زیاته برخه د ټولني د نورو ژوندییو موجوداتو په څېر، په خاورو کي ښخ کړي دي؛ او بیا را ژوندي کول يې د مړو انسانانو د راژوندي کولو په څېر الهي معجزې ته اړتیا لري . خلګ يې سره ټولو تبلیغاتي کوښښونو، د ګرانۍ او نا اشنایي په خاطر منلو ته تیار نه دي . په دې ډله کي لونل، اشلوک، ګروهېدل، مېرځمن، میرڅی، پاړکي ، ګرونګي او په لسګونو نور زاړه ټکي شامل دي . د دې خبري مقصد دا دئ، چي موږ باید د پښتو د لرغونو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو په بیا دود کولو کي داحساساتو او افراط لاره غوره نه کړو . د پښتو ادب له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاسیکو اثارو څخه د کومي نابابه او زړې کلیمې را اخیستل، هغې ته د بیا ژوند سملاسي پاسپورټ یا لایسنس نه ورکوي . په بشپړ باور سره د یوې ژوندۍ کلیمې په توګه د دغه راز ټکي بابول د هري نوي کلیمې په څېر له ځینو خنډونو او ستونزو سره مخامخ کېږي . که په ژبه کي د دې کلیمې پر ځای بله عامه، اسانه او خوږه کلیمه جال سوې وي، نو د دې زړې کلیمې بیا را ژوندي کول هم د نوو کلیمو په شان د مروجو ټکو د زورور مقاومت له امله بې حتمي ماتي بله لار نه لري؛ خو که په ژبه او ادب کي تر اوسه هم د زړې یا متروکي کلیمې له پاره وړ او موزونه کلیمه نه وي جوړه سوې، نوځګه په څوَب او مینې سره د خپل زاړه او هېر سوي ټکي بیا را ژوندي کولو ته غاړه ږدي . د همدې استدلال پر بنسټ باید، د نورو ژبو او فرهنګونو تر یرغلونو مخکي د نوو مفهومونو له پاره د خپلو لرغونو ټکو په بیا ژوندي کولو او جال کولو کي نه ستړې کېدونکي کوښښونه وکوو .

په پښتو کي داسي ټکي هم سته، چي پر خپلو ژورو او ټینګو اریایي ریښو سربېره، د زمانې د غوسې او بې رحمۍ په وجه اوس د مړو اومتروکو ټکو په ډله کي راغلي دي؛ د مثال په ډول � کوټ � ، � کوټوال � او � کوټوالي � داسي اریایي کلیمې دي، چي د غزنویانو له زمانې څخه تر څلوېښت - پینځوس کاله مخکي پوري هم زموږ په ژبه، ادب او اداري نظام کي خورا باب وې؛ مګر په تېرو لسیزو کي سیاسي، اجتماعي او فرهنګي بدلونونو اوس د � کوټ � پر ځای کــــلا (د عربي قلـــــــعه مغفنه بڼـــه)، د � کوټوال � پر ځای سرحدار، قلعه دار، امنیه قومندان، د پولیسو قومندان او د � کوټوالۍ � پر ځای � امنیه قومندانۍ �، � سرحدي قوأ �، � ژاندرمري � او داسي نوري کلیمې درولي دي (حبیبي، پټه خزانه، د ۱۵ او ۴۷ مخونو لمنلیکونه) . د کوټ ټکی لا تر اوسه د ځینو ځایونو په نومونو کي تر سترګو کیږي؛ خو د کوټوال او کوټوالۍ ټکي نور د مرګ او نابودۍ په حال کي دي

ب) د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د لغوي، ادبي، علمي او فرهنګي پانګو پلټل او راټولول

لکه څنګه چي د پښتو ژبي او ادب بابا، لوی استاد علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) هم په ټینګار سره یادونه کړې ده د پښتو ژبي لغوي، ادبي، فرهنګي او علمي سرچینې زیاتره د پښتنو په کلو او بانډېوکي پرتې دي . ځیني ارزښتناکي پانګي د زمانو له جور و ظلمه ښځي له منځه تللي دي؛ او ځیني نوري یې زموږ د بې غَوْرۍ له امله ورځ په ورځ د تباهۍ په حال کي دي . پښتانه منورین او د پښتني میراثونو د خوندي کولو ټولي اداري باید په ګډه د خپلو خورو ورو پانګو په را غونډولو کي یوبل ته لاس ور کړي . که د پښتنو په غرونو او دښتونو کي دا ګران بیه لغوي، ادبي، کلتوري او علمي زېرمي را ټولي سي؛ اوله نوو علمي لارو چارو څخه په کار اخیستني سره، خلګو ته د قاموسونو، اطلسونو،کتابونو او نورو ګټورو سرچینو په بڼو وړاندي سي، هیڅ شک او تردید نسته، چي پښتو ژبه به د پخوا په پرتله ډېره غني او بډایه سي . په ډېرو ځایونو او حالاتو کي به ښځي د دې اړتیا نه وي ، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوه یا ادیب بې څېړنې او پلټنې له ځانه لغتونه او اصطلاح ګاني جوړي کړي؛ او په خپلو جعل سوو ټکو، ترکیبونو او اصطلاحاتو سره د پوهانو، څېړونکو، په تېره بیا عامو وګړو مخالفت او مقاومت را وپاروي .

د پښتنو په بېلابېلو سیمو کې د لغوي پانګو، شفاهي او کتبي ادب د راټولولو په اړه یوه بله ارزښتناکه خبره داده، چې راغونډې سوې کلیمې یا اصطلاح ګاني باید د شخصي ذوق، لهجه یي تمایلاتو او نورو ناسمو کړنو له مخې د یو بل پر ځای و نه درول سي . کله چې د پښتو ژبې پخواني او هېر سوي کلیمات، ترکیبونه او اصطلاحات په علمي لاره راټول او خپاره سي، یوازې ولسونه د اسانۍ، سادګۍ، خوږوالي او پوخوالي پر بنسټ په هغو کې د چاڼ کولو حق لري؛ مثلاً پښتانه د � طفل � د عربي ټکي یا د � کودک � د پارسي ټکي له پاره � کوچنی �، � کمکی �،� ووړ �، � وړوکی �، � وړکوټی �، � ماشوم � � معصوم �، � حیوان � او داسي نورو ټکي کاروي، چې ځیني یې سوچه پښتو، ځیني یې پردي او ځیني نور یې په پښتني کټو کي ایشېدلي یا په بله اصطلاح مفغن سوي ټکي دي . د ذوق څښتنان هیڅکله ، په دې ډله کې د � معصوم � او � حیوان � کلیمې نه خوښوي؛ ځکه له یوې خوا پردي (عربي) ټکي دي، چې ویل او لیکل یې موږ پښتنو ته ګران دي؛ او له بلي خوا د پوخوالي او لوړ ذوق غوښتنو ته جواب نه وایي . هیڅ هوښیار او پوه پښتون نه غواړي، چې خپل بچي ته د � کوچني �، � کمکي �، � واړه �، � وړکوټي � او نورو پر ځای د � حیوان � لغت استعمال کړي . هغه کسان، چي کوچنی یا ووړ د حیوان په نامه بولي، د ښه او لوړ ذوق څښتن نه بلل کیږي . دغه راز ، د پښتو په بېلابېلو لهجوکي د � فریاد� پر ځای غلبله، کوکاره، بلغاکه، غړانګه، ناره، سوره، چیغه، کرږه، کوکه، بوغاره (بغاره)، بروه، سانده، کوربل، غوغا، انګولا او داسي نوري کلیمې استعمالیږي (کاکړ، او حبیبي، سپېڅلې پښتو ۲۰۴) . دا ټول ټکي د پښتو لغوي پانګه ده . باید کوښښ و نه سي، چي په دغو ټکو کي یوازي یو لغت د نورو ټولو پر ځای ودرېږي؛ او په دې توګه د پښتو د ډېرو سپېڅلو او مروجو کلیمو وژلو او ورک کولو ته لاره هواره سي . د لته د یوې یا بلي لهجې د اصالت، اکثریت او اقلیت یا د پښتو د هري لهجې ځینو ټکو او اصطلاحاتو ته د ونډې ورکولو په شان خبرې، هیڅ علمي اساس او تاداو نه لري . د پښتو ژبې بېلابېل قاموسونه یا سیندونه باید د پښتو د ټولو لهجو لرغوني او متروک (ارکاییک) ټکي د هغو له سم / سمو تلفظونو، ډول ډول ماناوو، بېلابېلو بدلونونو، ادبي نظایرو او جغرافیایي موقعیت سره خلګو ته وښیي . خلګ په خپله خوښه د � ښه منلو او ناوړه پرېښوولو� له قاعدې سره سم، تر ټولو ښه او خونده ور ټکي اخلي او ناوړه پرېږدي؛ مګر له بده مرغه په دې برخه کې تر اوسه سمه لاره نه ده خپله سوې . د پښتو ژبې د اوسني دور ځینو ژبپوهانو او ادیبانو په یوه او بل ډول کوښښ کړی دئ، چي په پښتو لهجو کي دود ټکي، ترکیبونه او اصطلاحات له خپلو وضعه کړوکلیماتو سره یو ځای د معیاري او کره پښتو په توګه، پر نورو خلګو وتپي . په دې اړه خبري نور نه اوږدوو؛ ځکه هغه چې ښکاره دي، بیان او استدلال ته اړتیا نه لري؛ خو دا خبره باید په څرګندو او روښانه ټکو ووایو، چي موږ باید هیڅکله یوه سوچه، اصیله او زړه پښتو کلیمه د بلي په رواجولو سره له منځه یو نه سو؛ ځکه ټولي لرغوني او زړې کلیمې زموږ د سپېڅلې پښتو اررښتناکه لغوي پانګه ده . داسي ستره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګه باید هيڅکله په پوهي يا ناپوهۍ سره له لاسه و نه باسو . د معيار مقام ته د پښتو د سوچه کليمو يا نوو جوړو سوو ترکيبونو رسول، يوازې د سليم ذوق په خاوندانو اړه لري . له پښتو سره د خواخوږۍ او دلسوزۍ مدعيان بايد په ژبه کې له خپلو نفسي تمايلاتو او راز راز خطرناکو لوبو لاس واخلي . همدغه رنګه بايد د پښتو ژبې د سپېڅلتيا او بډايتوب په هيله هيڅکله تر اوبو دمخه ګاولي و نه باسو . د دې پښتو متل مانا دا ده، چې هر پردي ټکي او اصطلاح ته د سم پښتو لغت او اصطلاح د موندلو په خاطر بايد، لومړی د خپلې سپېڅلې او شتمنې ژبې په بېلابېلو لهجو کې څېړنه او پلټنه وکوو؛ د پښتو د کلاسيک، منځنۍ او معاصر پېر د ټولو اثارو پاڼې واړوو؛ او هرې ستونزې ته د حل لاره و مومو . که مو د خپلو ولسونو په ژبه او دودونو، ادبي او علمي اثارو کې د هغې له پاره د حل څرک پيدا نه کړ، بيا نو په علمي او معقولو لارو سره د نوي ټکي، نوي ترکيب او نوي اصطلاح په جوړولو لاس پورې کړو؛ او په دې کار کې هم د اسانتيا، سادګۍ، خوږوالي او پوخوالي له چوکاټه و نه وزوو.

ج) په پښتو ژبه کې د دخيلو او مفغن سوو ټکو پالنه(Adaptism)

د پښتو ژبې د بشپړولو په لړ کې د لرغونو کليمو او اصطلاحاتو پر بيا ژوندي کولو، د دې ژبې په بېلابېلو لهجو کې د لغوي، ادبي او علمي پانګو پر راټولو او خپرولو سربېره، بله مهمه موضوع دهغو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو دخوندي کولو مسأله ده، چې د طبيعي او غېرطبيعي عواملو له امله يې، د اوږدو پېړيو په ترڅ کې پښتو ژبې او ادب ته لاره موندلې ده ؛ اوس زموږ له سوچه پښتو کليماتو او اصطلاحاتو سره داسي اخښلي او بخښلي دي، چې جلاکول يې د سليم عقل له مخي نه کېدونکی کار برېښي.

د � ايا پښتو ژبه سوچه کېدای سي ؟ � تر سرليک لاندې مو د لوی استاد- علامه حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) د عالمانه نظريو په رڼا کې، د مفغناتو د بېلابېلو ډولونو په اړه ځيني ټکي وړاندې کړه، دلته يوازې د دې خبرې پر يادوني ټينګار کوو، چې مفغنات د پښتو ژبې ډېره ارزښتناکه او په زړه پوري لغوي پانګه ده . په نړۍ کې داسي ژبه نسته، چې په هغې کې د نورو ژبو او تهذيبونو اغېزې له ورايه نه وي څرګندې . دا ډول دوه اړخيزې يا څواړخيزې اغېزې، په بشري ټولـــــنو کې د بېلابېلو طبيـــــــــعي او غېر طبيعي عواملو زېږنده دي . په پښتو کې هم د مفغن سوو ټکو او اصطلاحاتو تر شا ډېرې اوږدې تاريخي کيسې پرتې دي؛ هر ټکی، عبـارت او اصطلاح ځانــته خـــاص دلايل، علتونه او عوامل لري . د دې ليکني په لومړنيو څپرکو کې مو د دغه راز علتونو او سببونو په اړه څو لنډې خبرې وکړې، دلته د دې حقيقت په وړاندې کولو بسنه کوو، چې دې ټکو په پښتني ټولنه کې، د خپلې اوږدې استوګنې په ترڅ کې اوس کوربڼ افغاني رنګ اخيستی دئ . بايد په هيڅ ډول کوښښ ونه سي، چې د پښتـــــو ژبې او ادب دا ستره او نه بېلېدونکې زېرمه د وچو تعصوبونو او تنګه نظره احساساتو پر بنسټ زيانمنه سي . موږ بايد هم � پلورل � ووايو او هم د � خرڅ � له مفغن ټکي څخه جوړ سوی مصدر � خرڅول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� . د � خرڅ � له مفعن ټکي څخه اوس په پښتو کي د � خرڅوونکي (پلورونکي)، خرڅيلاو (خرڅلاو)، خرڅه (خرچه، مصرف يا لګښت) خرڅاوو يا خرڅي (خراج، لاس خلاصی، لګوونکی، مصرف کوونکی)، خرڅښت، خرڅېدنګ، خرڅوَنګ، خرڅېدل، خرڅېده، خرڅګير (په بندرونو کي د ماليې يا محصول مامور)، خرڅون، خرڅونی يا خرڅېدونکی (مال، جنس، متاع) او داسي نورو په شان ټکي جوړ سوي دي، چي هر يو يې د پښتنو په بېلابېلو سيمو کي کارېږي . که څوک د � خرڅ � ټکی په دې کرېږي، چي د � خرج � يا � خرچ � له پردی کليمې څخه مشتق سوی دئ؛ او پر ځای يې په سرټمبګۍ سره يوازي د پښتو سوچه ټکی (لګښت) دروي، په حقيقيت کي نه يوازي د � خرڅ � له کليمې سره بې ځايه دښمني کوي؛ بلکي له دې ټکي څخه هغو مشتق سوو ترکيبونو او عبارتونو ته هم د شک او ترديد په سترګه ګوري، چي له پېړيو پېړيو راهيسي په پښتنو کي جال او دود دي . داسي کارونه په حقيقت کي د تکامل او پرمختګ د قوانينو پر ضد عمل دئ، چي بې ناکامۍ هيڅ نتيجه نه لري . په هره ژبه کي د لغوي، ادبي او علمي پانګي غځوالی او ارتوالی، د هغې ژبي د شتمنۍ او بډايتوب په مانا دئ . د دې اصل له مخي هيڅوک حق نه لري، چي په لوی لاس زموږ پراخه او غني ژبه نېستمنه کړي.

ځيني داسي کليمې سته، چي هم په پارسي کي کارېږي؛ او هم په څه اړولې ګونه په پښتو کي؛ لکه هندوانه (ايرانيان په خپله پارسي کي د � تربُز � ټکی نه کاروي)، سپيست، سين، ميهن او داسي نور، چي په پښتو کي هم استعماليږي . د پښتو د لوېديزي (لوېديځي) لهجې ويوونکي هغو وښو ته � شپيشتي � وايي، چي ځيني پښتانه او ټول دري ژبي يې � رشقه � بولي . د سين (د شاهين لرغونې بڼه) ټکی، چي د پارسي ژبي په � سيندخت � او ځينو نورو ترکيبونو کي استعمال سوی دئ، په پښتو کي د� شئين � يا د � شيين � په بڼه ويل کيږي . � کَواره � هغه لرغونې پښتو کليمه ده، چي سوونه کلونه مخکي پارسي ته ننوتې وه او د � کبار � په بڼه په پارسي ادب کي کارېده . وروسته پارسي ژبو د دې ټکي پر ځای د � سبد � ټکي ته مخه کړه؛ او د � کبار � اصيل اريايي ټکی يې پرېښود؛ خو له نېکه مرغه د پښتو په لوېديزه لهجه کي تر اوسه د � کواړي � او � سودې � دواړه ټکي خوندي او ژوندي دي . پر دغو مثالونو سربېره، د د داسي کليمو او ترکيبونو شمېر ډېر زيات دئ، چي ريښې يې په اوستا، سنسکريت ، پښتو، زړه پارسي (فرس قديم) ، پهلوي، هندي او ځينو نورو اريايي ژبو کي مشترکي دي . د پښتو ژبي د نوو لغتونو او اصطلاحاتو جوړوونکي بايد د لغت جوړوني پر مهال دې حساسو او باريکو ټکو ته په ټينګه پام وکړي . هيڅکله هر هغه ټکي او اصطلاح ته د دوی په ګومان د � سوچه � پښتو کليمې د جوړولو کوښښ و نه کړي، چي د نورو ژبو (مثلاً پارسي، اُردو ، هندي، پنجابي، سنسکريت او نورو) ويوونکي يې په خپلو خبرو او محاورو کي کاروي . دا ټکي له لرغونو زمانو څخه په پښتوکي هم باب دي؛ خو له بده مرغه چي د زمانو سرو او تودو يې د پراختيا او تعميم مخه نيولې ده . ځيني يې يوازي د پښتو په ځانګړو او محدودو لهجو (ګړدودونو) کي کارېږي ؛ او ځينو يې د کليماتو د ژوند او مرګ د اصل له مخي، ورو ورو خپل ځای نورو ټکو او ترکيبونو ته پرېښی دئ . د افغاني فرهنګ نوميالی او تلپاتي استاد، علامه عبدالحي حبيبي، په هغه مقاله کي، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د � پښتو ځيني نوي موندل سوي کلمات � نوميږي، د اريايي ژبو تر منځ د داسي ګډو ټکو ځيني بولګې (نمونې)، د هغو ريښې او مورفولوژيک بدلونونه په ډېره علمي توګه بيان کړي دي (د زيات مالومات له پاره و ګورئ : حبيبي، � د پښتو ځيني نوي موندل سوي کلمات، � کابل ١٢ د ١٣٥٣ کب : ١- ٩) .

لوی استاد، د ژبو تر منځ د مشترکو ټکو په لړ کي د پزي يا پوزي ټکی داسي شني : � پوز، پوزه او پزه ټول له اريايي ريښې څخه دي؛ او عنصري توري يې ' پ، ز ' دي . دا اريايي کلمه له ډېري پخوا په عربي ګډه سوې ده؛ او د انتقال تر قانون لاندي تللې ده، پېرى پېرى پر تېري سوي دي او تر اوسه هم په عربي کښي موجوده ده . که موږ له ځانه سره د ژبي د تخليص او سوچه کولو فيصله وکړو، نو بايد چـي د پښتـــو (پزه) ور پرې کړو، ځکه چي دا کلمه خو هم په پارسي او هم عربي کي سته . حال دا چي په پښتو کي موږ بل نوم هم نه ورته لرو او نه نوی نوم ورته وضع کولای سو، نو نا چاره يو چي د پښتو (پزه يا پوزه) ومنو او دا لغت له لاسه ونه باسو . په دې ډول ډېر مشترک لغات او په سوو سوو کلمات لرو، چي بايد په خپله ژبه کي يې پرېږدو او خپل اصلي مال يې وګڼو او په دې يې و نه کړو، چي دا لغت خو په نورو ژبو کښي مستعمل دئ (حبيبي، د ژبو مشترک کلمات، کابل ٢ د ١٣٢٤ غويی : ١- ٣) .

برهان المحققين - علامه حبيبي د همدې استدلال په دوام ليکي : � د پښتو او دري او هندي ژبو ډېر لغات سره مشترک يا سره نږدې دي . دا ځکه چي يو خو په ريښه کي سره شريک دي؛ او بل دا چي د دغو خلقو په منځ کي تل اقتصادي او تجارتي او فرهنګي روابط او تګ راتګ موجود ؤ، نو ډېر کلمات له غربه شرق ته نقل سوي، يا له شرقه غربي خوا ته تللي دي . (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتنې ٥٩) .

لوی استاد، د دغي څېړني په يوه بله برخه کي د اريايي ژبو د ګډوالي او ورته والي يوه بله بولګه داسي بيانوي : � د پښتو آس، د دري اسپ، د سنسکريت اشوځوني سره نږدې دي . د پښتو ډېوه او د سنسکريت ډېوه سره مشترک دي، د پښتو لس او د هندي دس او د دري ده د تبديل تر خاص قانون لاندي دي؛ او ځکه چي هيڅ ژبه له مشتروکو لغاتو او کلماتو څخه نه وه خالي، نو ايا د يوې ژبي تخليص د نورو ژبو له اثره څخه ممکن دئ ؟ زما په عقيده يه ! اما دلته بايد دا خبره هم وکم، چي د ژبي سوچه کول خو بالکل ممکن نه دي، مګر د ژبي بنياد قوي کول او روزل او پالل ښه کار دئ . په ژبه کي چي کوم کلمات اوس مستعمل دي، هغه په دې ګناه ايستل، چي له بلي ژبي څخه راغلي دي، معقول کار نه ښکاري . مګر دغه کلمات په ثقافتي تعامل کي اچول او له هغو څخه کاراخيستل ډېر ښه کار دئ .

معظم استاد، د اريايي ژبو د ګډوالي او ورته والي پر بنسټ، د پښتو ژبي د سوچه کولو دعوه له لويه سره بې ځايه ګڼي؛ او داسي استدلال کوي : � د دنيا ژبي څو کورنۍ دي؛ او هره ژبه په يوه کورنۍ پوري اړه لري . د هري کورنۍ ژبي بيا ځانته ريښه او بنسټ لري، چي هغه بنسټ د يوې کورنۍ ژبو لپاره مشترک دئ؛ او ډېري ژبي په ځينو خصوصياتو کي سره نښتي وي، نو که موږ دغه نښتون او اشتراک پرعلمي اساس باندي ومنو، نو د ژبي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خالص توب دعوې به پرېږدو . مثلاً آريايي ژبې چې په هند، افغانستان، پارس، خراسان کې ويلې کېدې، ټولې له يوې ريښې څخه را ټوکېدلې دي، نو ځکه اوس د دغو ژبو لغات سره مشترک او نږدې دي . په دغو ژبو کې پښتو له سنسکريت ، اوستا، پهلوي، او درى سره ډېره خپلوي لري؛ بلکه د دغو ژبو ډېر زاړه او لرغوني کلمات اوس لا هم پښتو ساتلي دي . د پښتو اوبچه هغه د پخوانو آريايانو وبجه ده، د پښتو اوسنۍ ورشو د پخوانو تاريخي ژبو (ورشو) ده . د پخوانۍ درى (اير- هير) د پښتو اورو يا اير دي . د پښتو هټ له هندي ژبو سره مشترکه کلمه ده . دغسي هم رود، ديوال، بڼه، پيغاره او داسي په سوو کلمات يې له درى سره مشترک دي، بلکه بڼه او پېغور اوس درى زبانان نه وايي، مگر پښتانه يې وايي . دا مشترک لغات زموږ دي، او کورټ يې موږ له ژبې څخه نه باسو . دغسي هم له عربي څخه ډېر مفغن کلمات لرو، چې اوس زموږ سوي دي؛ او خاص د پښتو مال دئ، او نه ښايي چې پردي و گڼل سي . کيسى، پاتا، ميرات، ناره، تپوس، ماشوم له دې ډلې څخه دي، چې اوس پوره پښتو بلل کيږي . � (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ٦٠).

لوی استاد، وروسته د لغوي راکړي ورکړي د بهير څرنگوالي ته داسي کتنه کوي : � د لغاتو دانتقال په دوره کي له يوې ژبي سره ډېر ليري کلمات هم گډيږي؛ او داسي الفاظ هم ورته را درومي، چي اصلاً د هغې ژبي له کورنۍ څخه هم نه وي، مثلاً سنسکريت چي يوه آريايي ژبه ده، او عربي چي له سامي کورنۍ څخه ده . په پخوانو تجارتي روابطو کي د لومړى ژبي ډېر الفاظ عربو ته تللي؛ او په عربي ژبه گډ سوي دي، لکه ايت، چندن، مشکاة،کيور، نانبول، چي په عربي کي آفت، صندل، مسک، کافور، ننبول ځيني جوړ سوي دي . اوس چي موږ گورو، دغه لغات په پښتو کي هم سته . ايت، چندن، مشک او کاپور ټول مستعمل دي . نو دا الفاظ د سامي عربي ژبي او د آريايي ژبو تر منځ مشترک گڼل کيږي،او په فارسي کي هم بيرته په عـــــربي شکل مستعمـــل دي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ٦٠ - ٦١) .

لوی استاد، د بېلابېلو بدلونونو له کبله د يوې کليمې پر ځای د بلې کليمې د را پيدا کېدو او عامېدو په اړه داسي ليکي : � په پخوانييو آريايي ژبو کي، د � م او ن � عنصري توري ، په پيل کي د ارادې په مانا کارېده ؛ وروسته په سنسکريت کي د � من � ټکي د � زړه � مانا پيدا کړه؛ ځکه پخوا خلگو داسي انگېرل، چي � زړه � د انسان د حرکاتو، افکارو او احساساتو مرکز دئ . د امير کروړ جهان پهلوان په وياړنه کي هم د � من � کليمه د � زړه � په مانا کار سوې ده . وروسته په پښتو کي د � ارادې � او � زړه � په ماناوو د � من � لرغونى ټکى په بشپړه توگه له منځه ولاړ؛ او پر ځای يې � زړه � ودرېد . که څه هم د � من � کليمه مړه سوه؛ خو ډېر اولاد او زامن ځني پاته سول . د دې زامنو په ډله کې يې د � منل �، � منته �، � منښت �، � مننگ �، � منوونکى �، � منلى �، � مني � او نورو يادونه کولای سو . اما که موږ د (ارادې) لپاره مثلاً بله کلمه ونه لرو نو کولای سو، چې د قديم (من) د دغې معنى لپاره مستعمل کړو . که څه هم او س زموږ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستعمله (اراده) هم ښه کلمه ده، او په ژبه کښي داخله سوې ده او ضرورت هم نه لرو، چي متروکه، مهجوره او نتلې کلمه یې پر ځای ودروو . � (حبیبي ، د کلماتو مرگ او ژوند، شل مقالې ۷، ۷۸) .

د پښتو ژبي او ادب په تاریخ کي تلپاته ستوری ، علامه حبیبي، د همدې مقالې په یوه بله برخه کي د کلیماتو د نوو ماناوو او مفهومو د پیدایښت په لړ کي د � ود � د مړه سوي اریایي ټکي ریښه او مشتقات داسي په گوته کوي : � وده، ویده، ویدا، ودنه، واده، ودول، ودېدل، ودون، ودوونکی، ودېدونکی، ودېدونې، ودېدون، ودېدنه، ودونه او نور ټول له یوه مادې څخه زېږېدلي دي، چي هغه د� ود � ټکی دئ، چي وروسته له هغه څخه د � ویدا � کلیمه پیدا سوه . آریاییانو تر مېلاد څورلس سوه کاله دمخه خپلو علمي او دیني سندرو ته' ویدا' ویل، چي د پوهنې مانا لري . په سنسکریت کي هم د � ود � ماده سته، چي د عِلم او پوهې په مانا ده . � (حبیبي، د کلـــــماتو مـــرگ او ژونـــد، شـــل مقالې ۷، ۷۷- ۷۸) .

لکه څنگه چي لوی استاد کاږي د دې کورنۍ پلار (ود) اوس مړ دئ؛ او څوک یې نه وایي؛ خو بچیان یې تر اوسه پاته دي . په پښتو ژبه کي داسي ټکي خورا ډېر دي، چي ریښې یې اوس زموږ په ژبه او ادب کي ببخي مړي دي؛ خو د نوو ټکو او ترکیبونه په بڼه د هغو نوي نسلونه ورځ په ورځ ډېرېږي . دا خبره د کلیماتو د مړیني او ژوند پر قانون د سموالي او ریښتینوالي مُهر لگول دي . د دې قانون په منلو سره اوس هیڅ د اریانۍ ځای نه پاتیږي، چي د زمانې په تېرېدو سره به زموږ خورا ډېر لرغوني ټکي او اصطلاح گاني خپل ځای نوو ټکو او ترکیبونه ته پرېږدي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د) د نوو ټکو جوړوَنه یا نیولوجیزم(Neologism)

د دې واقعیت په منلو کې اوس هیڅوک شک او تردید نه لري، چې ژبه د یوه ټولنیز مخلوق په توګه له بېلابېلو طبیعي او غیر طبیعي بدلونونو سره ګام په ګام څېره اړوي . که د پښتو ژبې تاریخ ته هم پام واړوو له ورایه ګورو، چې په دې ژبه کې هم له راز راز بدلونونو سره سم ډول ډول کلیمې، ترکیبونه، اصطلاحات او نوري ژبنۍ پانګې را منځ ته سوي دي . کله کله یې د نورو ژبو لغتونه او الفاظ اخیستي؛ او کله کله یې خپل سوچه ټکي هم په دایمي یا مؤقتي توګه له لاسه ور کړي دي . د اوستا، سنسکریت، هندي، یوناني، پارسي، عربي، تورکي، مغولي، انګرېزي، روسي او ځینو نورو ژبو ډېري نښې نښانې همدا اوس هم زموږ په ژبه کې ښکاره دي . د دوو اړخیزو یا څو اړخیزو اغېزو اړیکو دا قانونمند طبیعي بهیر په هره ټولنه او هر چاپېر کې روان دئ . په نړۍ کې د بېلابېـــلو ګړندیو تحولاتو، په تېره بیــا اریانـــوونــکو سیاسي، فرهنګي، تخنیکي او اقتصادي پرمختګونو له امله هره ورځ د نوو ټکو، نوو تعبیرونو اونوو اصطلاح ګانو لوی سېلاو زموږ پر لور را روان دئ؛ د مثال په توګه دکمپیوټر په اختراع او عامېدو سره نه یوازي په خپله د کمپیوټر ټکی؛ بلکي د هغه د ډېرو برخو او سامان آلاتو بې شماره ټکي او اصطلاحات هم د پښتو ژبې په ګډون د نړۍ زیاترو ژبو ته ننوتل؛ او هره ورځ د دغه راز ټکو او اصطلاح ګانو د را ننوتلو لاره پرانیستې ده . چې نورو ژبو په څېر د پښتو ژبې لرغوني لغوي پانګې ، د دغو نوو اختراعاتو او نوو مفاهیمو د افادې له پاره څه نه لري؛ نو ځکه خلګ په ناچارۍ سره هر څه یا په خپله اصلي بڼه یا د نورو ګاونډیو ژبو په ترجمه سوې بڼه اخلي . که د پردو ټکو او اصطلاحاتو دې وحشتناک او بې رحمانه فرهنګي یرغل ته لاس تر زني کښېنو، ډېر ژر به زموږ د لرغوني او سپېڅلې ژبې جنازه هم په خاورو کې ښخه سي . همدې سترو خطرونو ته پام کولو سره، په پښتو کې د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول، یو داسي عیني ضرورت دئ، چې تل باید له پامه و نه غورځول سي . د نوو ټکو، ترکیبونو او اصطلاحاتو جوړونه هم پوهه ده او هم هونر . پوهه یا عِلم په دې مانا، چې د نوو لغتونو د جوړولو له پاره باید لغت جوړوونکی د ژبپوهني، لغت پوهني، ادب پوهني او د علومو له ځینو نورو اړونده څانګو سره اشنایي ولري؛ ځکه هر څونه چې د نوو ټکو، عبارتونو او اصطلاح ګانو په جوړولو کې له علمي اساساتو او لارو ګټه واخیستله سي، په هغونه اندازه معقولي او منطقي نتیجې تر لاسه کیږي . د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول د شعر، موسیقۍ، انځورګرۍ او نورو نوښتګرو کارونو څېر پر پوهي سربېره هونري او ذوقي بڼه هم لري . ډېر څله یو څوک د شعر، موسیقۍ، انځورګرۍ او نورو تخلیقي هونرونو په اړه ژوره پوهه او په زړه پوري مالومات لري؛ خو نه سي کولای په خپله څه هونري هستونه وکړي . بالعکس کله کله څوک د شعر، موسیقۍ او نورو ابداعي ایجاداتو په باره کې د خاصي پوهي او صلاحیت خاوند نه وي؛ خو د خپل فطري او هونري ذوق پر بنسټ خورا په زړه پوري شعري او هونري هستوني کوي . په پښتو کې د دغه راز شاعرانو او هونرمندانو شمېر خورا زیات دئ . د نوو ټکو او اصطلاحاتو په برخه کې هم دا خبره کټ مټ همداسي ده . ډېر څله د پښتو نوي ټکي، ترکیبونه او اصطلاحات د داسي باذوقه کسانو له خوا جوړ سوي دي، چې حتا پوره لیک لوست نه سي کولای . د دې پر خلاف داسي مثالونه او بولګې هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ نه دي، چي د مسلکي ژبپوهانو او اديبانو له خوا وضعه سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاحات د عامو خلګو له خوا نه وي منل سوي . په هر حال، ژبه د خلګو او ولسونو مال دئ . هر څوک (لوستی او نالوستی) بشپړ حق لري، چي د خپلي مورنۍ ژبي د پياوړتيا او غنا له پاره، د اړتيا پر مهال نوي ټکي او اصطلاح ګاني جوړي کړي؛ خو هيڅوک حق نه لري، چي خپل جوړ کړي لغتونه او ترکيبونه د معياري او کره ټکو په توګه پر خلګو و تپي؛ او د نورو له خوا وضع سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاح ګاني په بلابلو نومونو وکړي . د نوو ټکو د معياري توب او کره توب پرېکړه د خلګو په لاس کي ده . خلګ د اسانۍ، ساد‌ګۍ، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي، عموميت او ځينو نورو اصولو په رڼا کي د ځو نوو ټکو او اصطلاحاتو له منځه تر ټولو غوره اخلي؛ د مثال په ډول په پښتوکي له اوږدو زمانو څخه په تحقيقي ليکنو کي د اِستِناد سوي اثر له پاره د � سند �، � حوالې � ،� مدرک �، � مرجع �، � منبع �، � ماخذ �، � ريفرينس � او داسي نورو ټکي کارېده . په دې وروستيو کلونوکي زموږ ښاغلو لغت جوړوونکو د همدې پردو ټکو له پاره د � اخځ �،� اخيستنځۍ � ،� اخځليک � او داسي نورو په شان پښتو ټکي هم جوړکړه . پخواني پردي ټکي نه يوازي په پښتو؛ بلکي ډېرو نورو سامي او اريايي ژبو کي له سوونو کلونو راهيسي دود دي؛ مګر يوازنۍ ګونا يې دا ده، چي زموږ د لغت جوړوونکو په نظر پردۍ ريښه او جوله لري . دا چي په پښتو کي د � ماخذ � د پېژندل سوي او اشنا ټکي پر ځای واقعاً بل ټکي ته اړتيا سته که يا او دا چي په پښتو کي زموږ د لغت جوړوونکو دا نوي وضعه سوي ټکي د فصاحت او بلاغت له پلوه له لرغونو پردو ټکو سره سيالي کولای سي که يا ؟ هغه مهمي او اساسي پوښتني دي، چي زموږ ټولو په ذهن کی پيدا کيږي . دې پوښتنو ته تر جواب وړاندي کولو مخکي د � ماخذ � عربي ترکيب ته يوه لنډه او سرسري کتنه کوو، چي زموږ هر پوه او محقق لوستونکي يې، د پښتو د اوسنيو جوړو سوو ترکيبونو سره په غَوَر پر تله کړي .

د ماخذ / δa xˊā m / [د خ په زْوَر] عربي ترکيب اصلاً د � ما � او � خذ � له دوو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . د � ما � ټکی د څه يا څه شي په مانا دئ، چي د � الی �، � بِ � ، � لِ � او � حتی � تر اداتو وروسته د � چيري �، � تر کومه ځايه �، � کومي لاري �، � له څه شي سره �، � له څه سره �، � ولي �، � څه له �،څونه � او داسي نوري ماناوي لري . د خذ / δ a x / ټکی د � اخذ � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ، چي د اخيستلو په مانا دئ . د ماخذ ټکی په ترکيبي ډول د سرچينې، ريفرينس يا هغه اثر په مفهوم دئ، چي ليـــکوال يا څېـــــړونکی په خپله تحقيقي ليکنه کي ګټه ځني اخلي يا په هغه اِستِـــــناد کوي . د مـــاخـــذ جمع په عـــــربي کي د مــــآخـــذ / δ ɪ́ x ā am / [د خ په زبر] ټکی دئ، چي په ليکلو کي له يکړ يا مفرد حالت سره يوازي د مد توپير لري . په وينګ کي مفرد حالـــت د � خ � په زْوَر او جمـــع يې د � خ � په زبر سره ويل کيږي . په مفرد حالت کي مقصور الف (ا) او په جمع کي ممدود الف (آ) کار سوی دئ (6 � 888, Wehr .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عربي ماخذ کي د � ما � او � خذ � دوه بېل ټکي په داسي ډول سره يو ځای سوي دي، چي څوک د دوو بېلو ټکو ګومان هم نه پرکوي . په بله ژبه دا ترکيبي نوم سره له لنډوالي او اسانی، جامع مفهوم افاده کوي . د � ما � او � خذ � دوو بېلو ټکو په يو ځای کولو کي يوازي د � ا � توری حذف سوی دئ . سربېره پر دې، د دې ټکي د مفرد او جمعي په حالت کي ډېر لږ توپير سته، چي دا په خپله هم د دې ترکيبي کليمې د اسانی او سادګی په مانا دئ . تر دې شپګېو چي تېر سو دا ترکيبي لغــت له سوونو کــــــــــلو را هيسي په پښتو او نورو ګاونډيو ژبو کي دود دئ . شک نسته، چي د� اخيستنځی � په ترکيب کي د دې ترکيبي ټکي دوو متشکله برخو (اخيستل + ځای) ماناوي له ورايه څرګندي دي؛ خو زه په خپله د � ماخذ � د لنډوالي او اسانی خوند نه پکښي وينم .

که څه هم نحت (د بېلابېلو کليماتو په يو ځای کولو يا موښلولو کي امتزاج او تخفيف) د ژبپوهني له اړخه روا او حتا ضروري کار دئ؛ خو ژبپوهان د نوو ټکو او اصطلاح ګانو په جوړولو کي د کليمو د ډېر امتزاج او ترخيم پلوي نه کوي . په دې مانا چي نوي ترکيبي ټکي بايد تر وسه وسه په داسي توګه وي جوړ سوي، چي د ترکيبي ټکو جوړوونکي برخي يا متشکله عناصر پر خپل اصلي حال پاته وي؛ که نه نو هغه نوی ترکيب، چي د څو ټکو له لنډوالي او يو ځای توب څخه جوړ سوی وي، خلګو ته په پوهېدو کي سختي پېچومي پيدا کوي؛ مثلاً � نبخه � د پښتو ژبي ترکيبي ټکی دئ، چي په حقيقت کي د � نه � ، � يم � ، � خبر � له درو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . داسي ترکيبي ټکي په اسانی سره خلګو ته د پوهېدو وړ نه دي .

د همدې تيوريک بحث په رڼا کي اوس هر څوک په اسانی سره کولای سي، چي د عربي ژبي � ماخذ � د پښتو د � اخځ �، � اخيستنځی � او � اخځليک � په وړاندي و ګوري . دا خبره بايد هېره نه کړو، چي منحوت ترکيبونه بايد له لنډوالي او سادګی سره سره، د مانا او مفهوم له اړخه هم هيڅ ستونزه ونه لري . په بله وينا داسي ترکيبونه بايد تفسير او تشريح ته اړتيا و نه لري . د � اخځ � په ترکيبي نوم کي ريشتيا هم د لنډوالي او اسانی قاعده مراعات سوې ده؛ خو زه په خپله يې د مانا په پوهېدو کي ستونزه لرم . د دې ترکيبي ټکي د جوړوونکو برخو اساسي عناصر ، توضيح او تفسير ته اړتيا لري . ګومان کوم، چي د � اخ � برخه يې د � اخيستل � د مصدر لنډه يا ترخيم سوې بڼه وي؛ او � ځ � توری د � ځای � لنډه بڼه، چي هر څوک يې په اسانی سره پېژندلای سي؛ خو د� اخ � مخفف توري د � اخيستل � ټکی په سمه توګه نه سي بيانولای . په بل عبارت په دې دوو تورو کي د � اخيستل � د مصدر جوړوونکي عناصر نه دي ښوول سوي؛ نو ځکه يې څوک واردواره په مانا نه پوهيږي . لغت جوړوونکی بايد تل د دې ترکيب د بيان او څرګندوني له پاره نور مالومات وړاندي کړي، که نه نو لوستونکی به تل له بې ځايه سرخوږي سره لاس او ګرېوان وي . دلته په لنډ ډول هغو التباسونه ته يوه اشاره کوو، چي د � اخ � د ټکي په لېدو سره د لوستونکي په ذهن کي پيدا کيږي . � اَخ / x΄a / � [د الف په زوَر] د ږغ نوم يا اسم صوت دئ، چي په پښتو او پارسي کي د کرکي، نفرت، کاهښت، درد او تکليف د بيانولو له پاره ويل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي (عمید ۱: ۱۱۱) . دغه راز، � أُخ / x o / � [د الف په پېښ] هم د ږغ نوم یا اسم صوت دئ، چي په پارسي او پښتو کي د خوښی، خوند، افسوس، ارمان او ویش و واخ له پاره کارېږي (عمید ۱: ۱۱۱؛ امرخېل ، او نور ۱: ۱۱۷) . سربېره پردې دوو صوتي ږغونو، د � اَخ / x´a / � [د الف په زْوَر] عربي ټکی د ورور، ملګري، ګاونډي او دوست په مانا دئ، چي اخوان او اخوة یې د جمعي حالتونه دي) عمید ۱: ۱۱۱ ؛ . (Wehr 9په دې توګه ګورو، چي په � اخځ � کي استعمال سوی � اخ � له درو بېلو ټکو سره د التباس مشکل هم منځ ته راوړي . دې شکلي او مانوي (معنوي) ستونزو ته په کتو سره د � اخځ � وضعه سوی لغت تر � اخیستنځی � هم کمزوره ښکاري.

د اینټرنیټ له را پیدا کېدو سره د ویب سایټ (website) اصطلاح هم منځ ته راغله . د پښتو ځینو لغت جوړوونکو هغه په � ویبپاڼه � ترجمه کړه؛ ځینو � اینټرنیټ پاڼه � وبلله؛ ځینو نورو د � جالپاڼي � نوم پرکښېښود؛ او په پای کي ځینو نورو د هغې اصلي بڼه (ویب سایټ) � تر ژباړل سوو پښتو ټکو اسانه او ښه و ګڼله . د معیاري مقام د تر لاسه کولو له پاره به د دې څلورو - پینځو ټکو تر منځ څه موده سخت ټکرونه او جګړې رواني وي . وروسته به په ټولنه کي د بېلابېلو بدلونونو د اغېزمنتیا پر بنسټ ، یوه کلیمه له نورو میدان وګټي؛ او نور ټول سیال ټکي به د ژوند او هستۍ له نعمته بې برخي کړي . لکه څنګه چي د پښتو ژبپوهني، ادب او تاریخ بابا - لوی استاد علامه حبیبي(۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په ټینګار سره یادونه کړې ده ژبپوهان، لغت جوړوونکي، شاعران او لیکوال باید هیڅکله ژبه تر خپل ذوق، احساساتو او فکر قربان نه کړي؛ ځکه هره ژبه د یوه قوم په ټولو خلګو پوري اړه لري؛ او ټل د ولس په غېږ کي وده او پرمختګ کوي . په بله وینا، د ژبي او ادب پوهان باید په ژبه کي له ناروا تصـــــــرف څخه لاس واخلي . . . (حبیبي، آیا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې ۷، ۵ - ٦) . د ناروا لاس وهني یوه بڼه دا ده، چي څوک د خپل نفس د غښتلو په موخه، حق او ناحق لغتونه را وباسي؛ په ژبه کي هر نوي یا مروج پردي ټکي ته بې پلټني او څېړني له ځانه کلیمې او ترکیبونه وضعه کړي؛ او بیا یې په هر ځای کي د کره او معیاري ټکو په توګه تبلیغ کړي . په خواشینۍ سره، په پښتو کي اوس د غه راز لغت جوړونه خورا پراخه سوې ده.

د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ استاد ، علامه حبیبي، دغه راز خبرداری ورکوي، چي ژبه په حقیقت کي فقط د افهام او تفهیم آله ده . که خلګ په اسانۍ سره د یوبل په ژبه ښه وپوهیږي، نو ژبپوهانو او لیکوالو ته د دې اړتیا نه سته ، چي له ځانه نوي لغات او کلیمات وتراشي؛ او په خلګو کي د منلو الفاظو پر ځای ځیني وحشي او نامانوس ټکي ودروي . . . (حبیبي، د ژبو مشترک کلمات، شل مقالې ۷، ۷۳).

دغو خبرو او دلایلو ته په پاملرني سره دا نتیجه اخلو، چي په پښتو ژبه کي باید د خپلو او پردو ټکو د د قیق انډول په خاطر، ټل د ټولنیزو قوانینو له حُکمونو سره سم عمل وکړو؛ د ژبي د بشپړتابه ټولو برخو او څنګونو ته ټینګ پام وکړو؛ په هره برخه کي یې د افراط او تفریط په کلکه مخه ونیسو؛ که نه نو په لوی لاس به د خپلي خوږې او سپېڅلي ژبي په له منځه وړلو یا کرغېړن کولو کي برخه واخلو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کي التباسونه او ناوړه ترکیبونه

د � معیاري � او � سوچه � پښتو په لار کي لیونیيو هلوځلو، نن سبا د پښتو په ویلو او لیکلو کي ډول ډول التباسونو او ناوړه ترکیبونو ته لاره پرانیستې ده . پښتو ژبه د علمي، ریښتني او منلي معیار پر ځای د ځینو کسانو د ناسمو او غیر علمي لاس وهنو له امله پر کږه لاره روانه ده . دغه راز، د ژبي د سوچه کولو خیالي او موهومو کوښښونو اوس زموږ اسانه او خوږه پښتو له داسي کړکېچنو، بد ذوقه او ناوړه ترکیبونو ډکه کړې ده؛ او ورځ په ورځ يې لمنه پراخیږي، چي له یوې خوا په هیڅ وجه د پښتو له واقعي سوچه کولو سره مرسته نه کوي؛ او له بلي خوا یې ساده، روانه او په زړه پوري پښتوخپلو اصلي ویوونکو ته ستونزمنه او گرانه کړې ده . دلته د د ې موضوع د دوو بېلو اړخونو په اړه تر جلا جلا سرلیکونو لاندي څو لنډي خبري کوو.

الف) التباسونه او گډوډۍ

د تېل سوي � معیاري � پښتو پلویانو د پراخو جعل سوو کلیمو او نامنلو معیارونو په وړاندي کولو سره، زموږ په اسانه، ساده او خوږه ژبه کي ډېر التباسونه او گډوډۍ پیدا کړي دي . د پښتو ژبي په وینگ(ویلو) او کښنگ (کښلو)کي دي ناوړه لاس وهنو، نه یوازي بهرنییانو ته پښتو ژبه تر بلي هري ژبي لانجمنه کړې ده؛ بلکي موږ پښتنو ته یې هم د خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي په پوهېدو کي لوی خنډونه او ربړونه پېښ کړي دي . په ژبه کي دا ناسم او خپلسري تصرفات، د پښتو ژبي د ودي او پرمختگ پر ځای، د هغې د بې خوندۍ او وروسته پاته والي شرایط او موجبات برابروي . د پښتو ژبي تکړه لیکوال او څېړونکي، ښاغلي محمد معصوم هوتک، په هغه مستنده او مستدله لیکنه کي، چي � پرمعیاري ژبه دمعیارپه ژبه یوه څېړنه � نومیږي، د دغه راز التباسونو او گډوډییو په اړه اوږدي خبري کړي دي (گران لوستونکي کولای سي د ښاغلي هوتک علمي او تحقیقي لیکنه پرکتابي ډول سربېره ، د اینټرنیټ له لاري د ښونا ویبپاڼي د برېښنایي کتابتون په برخه کي هم ولولي) . له دې امله په دې لیکنه کي هڅه کوو، چي د دغه راز التباسونو او گډوډییو د لا روښانتیا په هیله د ځینو نورو بولگو په راوړولو سره بسنه وکړو.

۱ -د اوږدي او لنډي � ی � تر منځ التباس او گډوډوي

پر پښتو ادب سربېره، زموږ په ورځنیيو خبرو کي په سلگونو داسي بولگې او مثالونه سته، چي په هغو کي د اوږدې (مجهولي) او لنډي � ی � تر منځ ښکاره او روښانه توپير سته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه ښځګه چي پوهېږو، په پښتو کي د هغو ټولو ښځينه (مؤنث) نومونو، د جمعي په حالت کي لنډه � ی � راځي، چي په پای کي يې زورکی راغلئ وي؛ او په ويلو کي يې خج يا فشار (Accent) پر لومړي سپوڼ (هجا) وي ؛لکه : ښځه، کلوښه، ژرنده، ژوره، برخه، څنډه، کمبله، کوډله او داسي نور، چي د جمعي صيغې يې بايد د ښځي، کلوښي، ژرندي، ژوري، برخي، څنډي، کمبلي، کوډلي او داسي نورو په بڼه وليکلي سي . دغه رنګه، په پښتو کي بايد د هغو ښځينه (مؤنث) ټکو د جمعي صيغې په مجهوله يا اوږده � ې � وليکلي سي ، چي په اخير کي يې زور راغلئ وي؛ او په وينګ کي يې خج (فشار) پر دوهمه څپه (هجا) وي ؛ لکه پلوشه، وړانګه، ډېوه، جلوه، ناره، ګيله، ټوټه، کيسه، کينه او داسي نور، چي د جمعي صيغې يې بايد داسي وليکلي سي : پلوشې، وړانګې، ډېوې، جلوې، نارې، ګيلې، ټوټې، کيسې، کينې او داسي نور.

د دې ګرامري قاعدې له مخي د � چي �، � مي �، �کي � او داسي نورو په څېر ظرفي حالتونه د � چې �، � مې �، � کې � او داسي نورو په شان ليکل، د اوږدې (ې)او لنډې (ي) تر منځ ګډوډي را منځ ته کوي؛ ځکه د � چي �، � مي �، � کي � او داسي نورو په ليدو سره ځوک له ورايه داسي انګېري، چي ګوندي د ليکوال يا شاعر مقصد د � چي يې �، � مي يې �، � کي يې � لنډه بڼه ده .

د پښتو ادب د منځنۍ دورې په اثارو او د پښتو ژبې د لوېديزې (لوېديځې) لهجې په اوسنيو محاورو کي د� کي � او � کې �، � مي � او � مې �، � چي � او � چې � تر منځ واضح او ښکاره توپير سته . د پښتو ګرامر د اصولو او قواعدو له مخي � کي � له ظرفي اداتو (Prepositions) څخه دئ، چي تل په يوه ځای يا مظروف کي د شخص يا شي حالت بيانوي . په انګليسي کي د همدې موخي يا هدف له پاره ، له نومونو سره د � inاضافي توري کاروي، چي په حقيقت کي د جوملې د مبتدا او خبر يا فاعل او مفعول تر منځ اړيکي ټينګوي؛ لکه :

He is in the office. She is in the garden. They are in the park etc.

په پښتو کي ظرفي ادات کټ مټ د انګرېزي په شان دي؛ مثلاً موږ وايو: په کوځه کي، په خونه کي، په کور کي، په پوهنتون کي، په ښار کي او داسي نور .

�کې � په حقيقت کي د � که يې �، � چې � د � چي يې �، � مې � د � مه يې �، � نې � د � نه يې � لنډه يا مخففه بڼه ده؛ او له � کي �، � چي �، � مي �، � ني � او داسي نورو سره په مانا کي لوی توپير لري؛ د مثا ل په توګه موږ وايو : � کې در نه کړ � = � که يې در نه کړ �، � نې در کوم � = � نه يې در کوم � او داسي نور . داسي توپيرونه د پښتو ژبې د زياتره لويو او وتلو شاعرانو په ديوانونو کي هم له واريه مالوميږي؛ د مثال په ډول د پښتو د لوی عارف شاعر- علي محمد مخلص (تر ۱۰۶۹ ق

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوري په يقيني توګه ژوندی) د ديوان په يکړه او يوازنۍ خطي نسخه کې د � ی � د دغه ډول ظرفي او اختصاري حالتونو تر منځ توپيرونه سوي دي . د هغه کلام دئ، چي وايي:

و هر چاتې د صفات معرفت ورکړ

زه د ذات په معرفت تر کل بهتر يم

بل ځای وايي:

دواړه کونه په خدمت ورته ولاړ دي

چه له حقه يې توفيق د همت بيا مند

د پښتنو د عارف شاعر، علي محمد مخلص، په شاعرۍ کې د اوږدې او لنډې � ی � د توپير يوه بله بولګه:

بسته در د جبروت به پر ګشاد شي

ملکوت د جبروت د در کليده

د روحانو حقيقت به ور څرګند شي

مقيم روح د حيوان يو، جاري تفريده

په دغو بيتونو کې � تې � د � ته يې � لنډه بڼه ده؛ او د � دي � او � شي � په ټکو کې ظرفي � ی � راغلې ده . اوس نو که � دي � او � شي � د� چې، کې، مې � په شان په مجهوله يا اوږده� ی � وليکو، نو نه يوازې د بيتونو مانا اړوي؛ بلکې د بيتونو ګرامري جوړښت هم مځکه او اسمان توپير مومي؛ ځکه په دغو بيتونو کې دمفرد غايب شخص په اړه خبري کيږي . که همدا ټکې په اوږده � ی � وليکو هلته مخاطب ته بيان دئ؛ او د لومړي بيت په لومړۍ ميسره کې د � پر ګشاد � له تر کيب سره هيڅ سمون نه لري؛ ځکه دغه ترکيب دريم شخص ته اشاره کوي . دغه رنګه په دوهم بيت کې هم د � شي � ظرفي حالت د � شي � په خطابي حالت اوړي، چي هغه هم د د دوهم بيت په دوهم ميسره کې د � ور څرګند � له ترکيب سره هيڅ برابري نه لري؛ ځکه د� ور څرګند � ترکيب له ورايه جوتوي، چي شاعر د دريم شخص (د پټو حقيقتونو د پلټوونکي) په اړه خبري کوي.

تر علي محمد مخلص وروسته، د پښتو لوی نازک خيال شاعر (حميد بابا) وايي:

نور به ګور لره حميد وړي کومه شمعه ؟

کې په ګور نه کا د ښکلي مخ پر تو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علي محمد مخلص او حميد بابا په مخكنييو بيتونو كي د � تي � او � كي � ټكي د � ته يي � او � كه يي � په اختصاري يا مخففه بڼه كار سوي دي؛ او كه يي� ته يي � او � كه يي � په بشپړه ډول وليكو، د بيت په ميسرو كي د وزن له اړخه جدي سكتګي او ستونزه پيدا كيږي .

د اوږدي او لنډي � ى � توپير، د رحمان بابا په يوه بيت كي داسي بيان سوى دئ:

چه د څنګه مي دلبر په لاس كښي جام دئ

نن اورنګ د زماني زما غلام دئ

كه د اوسني نامنلي معياري ليكدود له لارښوونو سره سم ، د رحمان بابا په دغه بيت كي د � مي � او � كښي � ظرفي يا ګاني په اوږده يا مجهوله � ى � وليكو، نو د بيت په مانا كي جدي ستونزه پيدا كيږي؛ ځكه په دې حالت كي � مي � له ظرفي حالت څخه د � مي يي � بڼه غوره كوي ؛ او د دې بڼي په غوره كولو سره د بيت ګرامري جوړښت او وزن ، مځكه او اسمان توپير كوي . د رحمان بابا په لوړي او خوږې شاعرۍ كي هيڅكه داسي بيت نسته، چه هلته دي د ګرامر او وزن داسي ستونزي تر سترګو سي.

زموږ د وخت حساس او خوږ ژبی شاعر، پياوړی ليكوال او څېړونكی - فاضل استاد عبدالرؤف بېنوا (١٢٩٢ش/ ١٩١٣م - ١٣٦٣ش/ ١٩٨٥) په خپل � پرېشانه افكار � كي د � بياباني ګل � تر سرليک لاندي داسي وايي :

چي لا مست په زلميتوب ؤ، د هغه مراد زړګی يم

نور صورت يې خاوري سوی، زې د ميني سور غمی يم (بېنوا ١).

د پورته بيت په دوهمه ميسره كي د � زې � تركيب په حقيقت كي د � زه يي � لنډه بڼه ده؛ خو په بيت كي بايد هرومرو د � زې � په بڼه راسي؛ ځكه بشپړه بڼه يي د بيت وزن خرابوي .

د پښتو ادب په ځينو پخوانييو نسخو كي د املايي تشتُت او رنګارنګی په لړ كي يو او نيم داسي مثالونه او بولګې هم سته، چي � ى � ګاني د يو د بل پر ځای ليكلي سوي وي . ښايي دا كار د كاتبانو او ناسخانو د بې خبرۍ او بې پروايۍ له كبله وي؛ او يا هم د دې حقيقت ښكارندوی وي، چي په هغه زمانه كي د بېلابېلو خلګو له خوا د � ى � ګانو تلفظ جلا جلا بڼې او جولې لرلې . داسي مثالونه د پښتو د نورو سترو او منلو شاعرانو په كلام كي هم خورا ډېري دي.

لكه څنګه چي ګورو، د پښتو په نوي � معياري � ليكدود كي د � كي � او � كې � تر منځ توپير نسته . هره ظرفي � ى � په اوږده يا مجهوله � ى � ليكي؛ او په دې ډول د مانا له پلوه لويي پېچومي را منځ ته كوي . دلته د � ى � ګانو له ګډوډۍ او التباس څخه دكليمو په مانا كي د لويو بدلونونو څو نمونې وړاندي كوو:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-بلي (روښانه، لګېدلي ،مشتعل، برافروخته) ؛لکه بلي ډېوې، بلي شمعې او داسي نور له بلې (هو، آرې) سره التباس پیدا کوي .

-رېبي [په پارسي کي درو مى کُند] (د � رېبل � له مصدر څخه د غایب مفرد له پاره د ساده ماضي زمانې فعل ؛ لکه احمد شپیشتي رېبي .) له رېبې ! [په پارسي کي درو مى کُنى!] (د � رېبل � له مصدر څخه، مخاطب شخص ته د جاري فعل صیغه) سره ګډوډي پیدا کوي ؛لکه : احمده شپشتي رېبې!

-ولي (چرا ؟)؛ لکه ولي کار ته رانغلې ! له ولې (جوى ها، انهار)سره د جدي تېروتني لاره هواروي.

-کوي (د � کول � له مصدر څخه د دریم مفرد شخص له پاره، د ساده ماضي زمانې فعل ؛ لکه احمد هره ورځ لوبي کوي .) له کوې! [په پارسي کي مى کُنى!] (د � کول � له مصدر څخه د مخاطب له پاره د جاري زمانې فعل) سره التباس مومي؛ لکه احمده خونه جارو کوې !

په همدې ډول د خوري او خورې، شړي او شړې، څيري او څېرې او نورو لسګونو ټکو تر منځ په مانا او ګرامري جوړښت کي لوى توپیرونه سته . � احمده انار خورې؟ � او � احمد انار خوري . � دوې بېلي جوملې دي؛ ځکه په لومړۍ جوملې کي احمد دوهم مفرد شخص دئ، چي پوښتنه ځنې سوې ده؛ او فعل یې جاري بڼه لري؛ په داسي حال کي چي په دوهمه جوملې کي احمد دریم مفرد شخص دئ، چي د وینا پر مهال حاضر نه دئ؛ او د خوړلو فعل یې ساده حال بڼه لري . که په دواړو جوملو کي د خوړلو فعل په اوږده یا مجهوله � ى � و لیکل سي، نو په دواړو جوملو کي احمد د حاضر شخص په توګه بیانېږي، حال داچي حقیقت داسي نه دئ . لومړۍ جوملې د پوښتني یا سوالیې په ډول او دوهم جوملې د بیانیې په ډول ویل سوې ده . په هره ژبه کي د زمانې په اړولو سره، فعل بېل شکل غوره کوي؛ لکه په انګـــــــــرېـــــــــزي کــــــــي:

� Ahmad eats pomegranate everyday.�له� Ahmad, are you eating pomegranate ? � سره مځکه او اسمان فرق لري.

د حمید بابا په یوه غزله کي یو بل مثال ته پام وکړئ:

لکه ته و ساده رویيو ته پخسېږې!

نه پخسیږي و نارنج ته رنځور هسي (د حمید بابا د دیوان خطي نسخه .)

که د حمید بابا په دغه بیت کي د � پخسېږې ! � او� پخسیږي � دواړه ټکي په اوږده یا مجهوله � ى � ولیکل سي، نو د بیت مفهوم کاملاً له منځه ځي؛ ځکه په لومړۍ میسره کي د � پخسېږې ! � ټکی دوهم شخص (مخاطب) ته خطاب دئ؛ چي خبري نېغ په نېغه اړوي ؛ او فعل یې ساده جاري بڼه لري . په دوهمه میسره کي د � نه پخسیږي � ترکیب مفرد غایب شخص ته اشاره ده؛ او د جوملې فعل د ساده حال په زمانې پوري اړه لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته دوو مشابه کلیمو یو نمونه وړاندي کیږي، چي د جمعي په صیغه کي یې د اوږدې او لنډې � ی � تر منځ لوی توپیر سته :

کډه / əḍák / [خج یا فشار پر لومړۍ څپه] ۱) کوچ، د کور سامان ، د کور وسایل، بار و بُنَه ؛ ۲) له یوه ځایه بل ځای ته د کور د سامانونو وړل؛ ۳) د پښتو په ځینو لهجوکي مېرمن، ماینه، ماندینه، دکوچنیانو مور، ارتینه، اورته، اروته، ارتینه، کور ودانه، کوروالا او داسي نور .

کډه / a ́ḍ a k / [خج یا فشار پر دوهمه څپه] ژور ځای، کنده، ډب او داسي نور .

لکه څنګه چي ښکاري، کډه / əḍák / او کډه / a ́ḍ a k / دوې بېلي کلیمې دي، چي پر وینګ سربېره په مانا کي هم یو له بله ډېر توپیر لري . اوس نو که د دواړو ټکو د جمعي حالت په اوږده � ی � ولیکل سي، د دې د وو کاملاً جلا کلیمو د مانا او مفهوم په لحاظ ناوړه التباس پېښیږي . د دواړو ټکو) کډې / ɪḍák / او کډې / (́e ́/ ḍ a k د جمعي حالتونه یوه بڼه غوره کوي ؛ او دا ورته والی په پای کي دا څرګنده تېروتنه او ستونزه پېښوي، چي دواړي بېلي کلیمې د) کډې / (́e ́/ ḍ a k جوله واخلي .

په پښتو کي دوه ټکي خورا ډېر کاریږي، چي یو یې په لنډه � ی � او بل یې په اوږده یا مجهوله � ی � لیکل کیږي . دا دوه بېل ټکي د ریښې، تلفظ او مانا له پلوه مځکه او اسمان توپیر لري؛ مګر په مجهوله� ی � د دواړو کښل لویي سرګردانۍ پېښوي . دا دوه ټکي دا دي:

مستي / masti / ۱ (بې خودي، بې هوښي، نشه، وجد، بې حالي؛ ۲) لوبي، بازۍ، ساتېرې.

مستې / maste ́/ له شیدو څخه جوړ سوي خواړه ، په پارسي کي ماست؛ په هندي او اردو کي دهی او په انګرېزي کي یوګورت. (yoghurt = yogurt)

اوس که د � معیاري � لیکدود له مخي دا دواړه بېلي کلیمې په مجهوله یا اوږده � ی � وکښلي سي، د دواړو تر منځ د ګډوډۍ او التباس جـدي سـتــــــــــونزه پیدا کیږي . ژبپوهان، ادیبان او شاعران باید په ژبه کي د خلګو ستونزي لیري کړي؛ هر څه د خلګو په ژبه بیان کړي؛ خو دلته ګورو چي هغوی په خپلو لاس وهنو او تصرفاتو سره عمداً خلګو ته مشکلات او پېچومي پېښوي . دا کار هیڅ علمي اساس نه لري.

له ګرامري پلوه، اوږده یا مجهوله � ی � د شیدې، مستې، شلومبې، منې، دانې، پلوشې، ازانګې په څېر ټکو کي کاریږي، چي ځیني یې ښځینه نومونه (شیدې، مستې، شلومبې) او ځیني یې د ښځینه نومونو د جمعي صیغې دي (منې، دانې، پلوشې، ازانګې) . په دغو ټکو کي � ی � اوږد ږغ لري؛ خو په چي، کي، مي، سي، ځي، سړي، زمري، قومي، ملي او داسي نورو ټکو کي کار سوې � ی � پوست او نرم ږغ لري . د دې د دوو ږغونو تر منځ غبځ توپیر سته . اوس نو که دا ټکي؛ مثلاً ځي، سړي، زمري، قومي، ملي او نور په اوږده � ی � ولیکل سي، باید

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيدې، مستې، شلومبې او نورو په شان وويل سي . په داسي حال کي، چي هيڅوک دا ټکي د سرې، زمرې، قومې، ملې په ډول نه وايي؛ ځکه په اوږده � ی � د دې ټکو ويل، د مانا له اړخه بدلون راولي؛ د مثال په توګه سرې د تودې په مقابل کي استعماليږي، چي له سړي سره په ږغ او مانا کي مځکه او اسمان تفاوت لري . که څوک د� چې، مې، کې � ظرفي � ی � له دې قاعدې باسي؛ او په اوږده � ی � يې کاږي، نو دا کار خو نه يوازي له � چې يې � ، � مې يې � او � کې يې � له ترکيبي بڼو سره التباس را منځ ته کوي؛ بلکي د هغو پښتنو له تلفظ هم سره د ښکاره اختلاف او بېلوالي لار غوره کول دي، چي د چې، کې، مې، سې، ځې، سرې، زمرې، قومې، ملې په شان ټکي ټول په نرمه يا معروفه � ی � وايي .

که د پښتو ژبي دځينو لهجو په ورځنيو محاوروکي اوس دا باريک او حساس توپيرونه له منځه تللي دي، د اندېښني او پرېشانۍ وړ خبره نه ده؛ ځکه ژبه د ټولنيز چاپېر په غېږ کي زېږي، لوييږي؛ او په پای کي مري . ځيني ځانګړتياوې او خصوصيتونه له لاسه ورکوي؛ او ځيني نوري په خپله لمن کي را نغاړي . د ژبو د تکامل قوانين هم داسي عمل کوي . بايد د اسي توپيرونه د يوې او پراخي پښتو له نورو ويونکو زده کړو؛ او په دې توګه د ګډوډويو او التباسونو مخه ونيسو، که نه نو له لويه سره څه اړتيا ده، چي په پښتو کي پينځه بېلابېلي � ی � ګاني ليکو او پالو، د پارسي په څېر به يوه � ی � ليکو او هر څوک به يې له خپلي لهجې سره سم تعبيروي؛ خو دا کار له څه اسانۍ او سادګۍ سره سره، علمي او منطقي تاداو نه لري . د ږغ پوهني (فونولوژۍ) د قواعدو او اصـــولو له مخـــــــي بايد هـــــــــر ږغ (Phoneme) ته بېـــل تــــــــــــوری (Grapheme) يا نخښه (Symbol) و مومو ؛ ځکه د ډول ډول ږغونو له پاره ديوه توري کارول، له يوې خوا پوخ علمي او منطقي جواز نه لري؛ او له بلي خوا په زده کړه او ښوونه کي بې شماره ربړونه پيدا کوي . هيڅوک به له دې خبري سره هوکړه ونه کړي، چي د موټر او موټرسايکل، يا خره او آس له پاره يو نوم استعمال سي؛ لکه څنګه چي د دغو وسيلو او موجوداتو تر منځ لوی توپيرونه سته، په ژبو کي هم د بېلابېلو ږغونو تر منځ همدونه توپيرونه ليدل کيږي . په پای کي د وړاندي سوو څرګندونو او مثالونو پر بنسټ دا سمه نه ده، چي و وايو : په کوڅه کې، په کور کې، په پوهنتون کې، په خونه کې او داسي نور؛ ځکه په دې ګردو جوملو کي ظرفي � ی � کارسوې ده؛ او بايد د مجهولي � ی � په ليکلو سره يې له � که يې � سره ګډوډ نه کړو.

۲ -د فعلي او نرمي � ی � تر منځ التباس

ځيني کسان فعلي � ی � يوازي په امريه جوملو کي کاروي؛ لکه وخښئ، وخورئ، وګورئ او داسي نور ، په داسي حال کي چي د تللئ، کتلئ، وتلئ، ليدلئ په څېر فعلونوکي هم د فعليه � ی � ږغ نغښتی دئ . که سړی، زمری، ګردی، چينجی، لسی (د لسو افغانو نوټ يا لوټ)، شلی (د شلو افغانو لوټ) او داسي نور نومونه په سخته � ی � ليکو، نو څنګه کېدای سي د تللئ، کتلئ، وتلئ، ليدلئ په شان فعليه کليمې هم په دغه راز � ی � وکاږو؛

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د دې دوو ډلو کليماتو تر منځ د ږغ او ګرامر له پلوه بېلوالی سته . همدغه راز، په جومله کې د ضمير او فعل له پاره، د يو ډول � ی � کاروَنه، د دې د دوو بېلو ټکو په پېژندنه او سم وينګ کې لويه ګډوډي پېښوي؛ مثلاً دی ښه سړی دئ . دی په کور کې دئ . په دې جوملو کې لومړی � دی � د مفرد غايب شخص له پاره اشاري ضمير دئ؛ او دوهم � دئ �، چې د جوملې په پای کې راغلئ، د جوملې فعل دئ . د دې دوو � ی � ګانو تر منځ په ګرامري ځرنګوالي کې هم توپير سته . په انګرېزي ژبه کې هم د پښتو په شان، د دې دوو ټکو تر منځ همدا توپيرونه جوَت دي؛ د مثال په توګه که تېري پښتو جوملې په انګرېزي و واړو : He is a good man. He is at home.

په دې دوو جوملو کې د � He � او � is � تر منځ مځکه او اسمان فرق سته � He � . په داسي حال کې، چې د جوملې د مبتدأ يا فاعل کار کوي، د دريم شخص له پاره اشاري ضمير دئ؛ خو � is �د جوملې فعل دئ . د دې فعل اصلي حالت � be � دئ، چې � am, are, is � يې د حاضري زمانې، � was, were �يې د ماضي زمانې، � been �يې د نيژدې ماضي زمانې او � being � يې د جاري زمانې له پاره کارېږي .

شک نسته، چې د پښتو د بېلابېلو سيمو خلګ د � ی � ګانو په کاروَنه کې د خپل سيمه ييز تلفظ دود او دستور پالي . موږ د ځينو نورو په څېر د � ی � ګانو په وينګ يا تلفظ کې د کتني وړ توپيرونه لرو . دا اختلافونه او بدلونونه طبيعي خبره ده؛ خو د پښتو د يوه منلي معيار له پاره بايد د ټولو پښتنو بېلابېل تلفظونه په پام کې و نيول سي . دا خبري په پښتو کې د اکثريت او اقليت يا هري لهجې ته د فيصدی او د ونډې (څه ستا او څه زما) پر بنسټ نه سي حل کېدای . ژبني توپيرونه د اکثريت او اقليت (زه نه پوهېږم په پښتو کې څوک اکثريت او څوک اقليت دي ؟ چا دا شمېرني وکړې ؟ او تر کومه ځايه د باور وړ دي ؟) يا فيصدی او ونډې پر بنسټ حلول، هيڅ علمي او منطقي تاداو نه لري . اکثريت او اقليت، يا هر چا ته د هغو د وګړو په اندازه ونډه ورکول، ټول د سياست د ډګر خبري او مقولې دي . بايد په دې خبره سر خلاص کوو، چې د خپلسرو او ناسمو معيارونو په تېلو سره، خلګ له پښتو کرکه پيدا کوي؛ خپله ژبه ورته پردی کېږي؛ او په دې ډول زموږ د سپېڅلي او رېږېدلي ژبي ژوند او پرمختګ له لوی ګړکېچ سره مخامخ کېږي . له دې امله بايد د پښتو ژبي تکامل او بشپړتيا هيڅکله د څو محدودوکسانو د هوسونو او غوښتونو قرباني نه سي . هر څوک له خپل وس او ځواک سره سم کولای سي، د ژبي په شتمنۍ او پرمختګ کې برخه واخلي؛ خو هيڅوک د دې حق نه لري، چې د پښتنو د ستر قوم د اسانه او خوږې ژبي واګي په خپل لاس کې ونيسي؛ او له خپلو شخصي غوښتنو سره سم يې معيارونه وټاکي . خلګ داسي خپلسري او تېل سوي معيارونه هيڅکله نه مني؛ او په پای کې بې ناخوالو او ګډوډيو هيڅ ګټه نه لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -د � په � او � پر � ګډوډي

د اوسني تېل سوي معياري ليکدود په لړ کي يوه بله ستونزه د � په � او� پر � تر منځ ګډوډي ده . د � په � او� پر � ادات په حقيقت کي هغه توري دي، چي د جوملې له نورو برخو سره د نوم (اسم) يا ضمير اړيکي ټينګوي . په انګرېزي کي هم د (on, in, over, to, for, from, under, underneath) او نورو په شان ادات هر يو پر خپل ځای کارېږي؛ او د هغو تر منځ ګډوډي په جوملـه کي د مانا له پلوه بې خوندي را منځ ته کوي . په انګرېزي ژبه کي د هيواد، ښار، کلي، کوځې، خوني، ځنګله او داسي نورو له پاره د � in � ادات کاروي؛ لکه څنګه چي وايي:

in the room, in our village, in the town, in the forest, in our country, etc.

John E. Warriner, English Grammar and Composition 18.))

په پښتو کي هم د � په � او � پر � تر منځ ډېر توپير سته . د يو بل پر ځای د � په � او � پر � په کارولو سره د جوملې مانا ډېره اوړي؛ د مثال په توګه که ووايو : احمد يې په چاړه و واهه ياني احمد يې په چړې سره يا د چړې په وسيله وواهه . په دې ځای کي چاړه د وهلو يا ټپي کولو آله يا وسيله (instrument) ده . اوس نو که په جوملـه کي د � په � پر ځای د � پر � ادات کار کړو، جوملـه داسي بڼه پيدا کوي : احمد يې پر چاړه وواهه . د دې خبري مانا دا ده، چي احمد يې د چړې له امله وواهه . په بله ژبه چاړه يې د شخړې او بلاخره وهلو علت وه . که څوک وايي په څه يې وهې ! مانا يې دا ده، چي په څه (کومه وسيله يا آله) يې وهې : په لښته، په ډانګ، په چلاخه يا څه شي ؟ که څوک ووايي پر څه مي وهې ! ياني ولي مي وهې ! د وهلو سبب او وجه (cause, reason) مي څه دئ؟ په همدې ډول � احمد پر انګرېزي ليکني کوي � او � احمد په انګرېزي ليکني کوي � د مانا په لحاظ دوې جلا جوملې دي . که څوک ووايي پوهاند ډاکټر محمدحسن کاکړ پر انګرېزي ليکني کوي، مانا يې له ورايه دا ده، چي ښاغلی کاکړ د انګرېزي ژبې په اړه ليکني کوي؛ خو که د دې پر ځای و ويل سي : پوهاند ډاکټر محمدحسن کاکړ په انګرېزي ليکني کوي . د دې جوملې مانا دا ده، چي ښاغلی کاکړ خپلې تاريخي څېړني په انګرېزي ژبه کاږي . دلته د � په � ادات د انګرېزي ژبې له پاره، استعمال سوی دئ، چي د ليکنو او څېړنو وسيله ده . په سترخان (سترخوان، خوان) ياني هر هغه څه چي په سترخان کي پېچلي وي . پر سترخان ياني هر هغه څه چي پر سترخان پراته وي . په لومړۍ جوملـه کي بايد سترخان پېچلئ وي؛ او په دوهمه جوملـه کي بايد سترخان خامخا هوار وي . په انګرېزي کي هم دغه راز مثالونه خورا ډېر دي؛ مثلاً وايي � on the table. � : ياني پر مېز سربېره � in the table. � ياني په مېز کي، چي هدف يې د مېز جعبه يا الماری ده .

په مکاني او زماني ظرفونو کي د � په � او � پر � بېلول ډېري باريکۍ لري . په ځيني مکاني ظرفونو کي � په � او � پر � دواړه استعماليږي؛ خو د جوملو په ماناوو کي بدلون راځي؛ د مثال په توګه : احمد په کور کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ . کاملاً سمه جومله ده . که و وایو احمد پر کور دئ . دا جوموله هم سمه ده؛ خو مانا یې دا ده، چي احمد له کوره چیري نه دئ تللئ . یا احمد له کاره بېکاره سوی دئ؛ او اوس پر کور ناست دئ . که و وایو په دښت کي اور بل دئ . یا پر دښت اور بل دئ . دا دواړي سمي جوملې دي که و وایو په مځکه کي یې کوکنار کرلي دي . دا سمه جوموله ده . همدغه راز، دا جوموله هم هیڅ بدي او غلطي نه لري، چي و وایو : پلاني پر مځکه اوبه وپاشلې . په دې جوملو کي یوازي د حدودو او موقعیت توپیر سته . که چیري یو شی په بل شي کي اېښوول سوی وي، نو په دې وخت کي باید د ظرف له پاره هرومرو � په � استعمال سي نه � پر � ؛ لکه په جېب کي، په جعبه کي، په کور کي، په باغ کي، په موټر کي او داسي نور . په داسي حالاتو کي تل له � په � سره ظرفي � کي � یا � کښي � کارېږي . په بله وینا، هر چیري، چي ظرفي � ی � راغلې وي، هلته د � پر � ادات نه سي راتلای . که یو شی په بل شي کي نه وي دننه؛ بلکي په سربېرن ډول د هغه پر څنډو یا یوې برخي پروت وي، نو د داسي شي د موقعیت یا ځای ځایګي له پاره باید � پر � استعمال سي نه � په �؛ لکه د مېز پر ژۍ، د کتاب پر څنډه، د سیند پر غاړه، د کندهار - کابل پر لویه لاره او داسي نور . په انګرېزي کي هم کټ مټ همدا قاعده باب ده؛ مثلاً په هرځای یا شي کي د بل شي د ظرفیت او موقعیت له پاره وایي� in the pocket � : ، in the � car، � in the garden �، � in the house � ، � in the drawer�؛ خو پر یوه شي باندي د بل شي د سربېرن اېښوولو له پاره د � on � او � over � ټکي کـــــــاروي؛ لـــــکه He lives over the � mountain. �،

� They chat over the phone. �، � on the bank of the river. �، on Kabul - Kandahar � highway. �، � flags waved above/over our heads. �او داسي نور A Practical English Grammer (A. J. Thomson, & A. V. Martinet , (98-99.

د زماني ظرفونو له پاره هم دغه قاعده په پام کي نیوله کېږي . که کومه پېښه په یوه ټاکلې زماني موده (پېړۍ، کال، موسم، میاشت، هفته، ورځ) کي وسي، د هغو له پاره � په � کاروو نه � پر �؛ د مثال په ډول وایو : � په یویشتمه پېړۍ کي �، � په ۱۳۸۰ کال کي �، � په ژمي کي �، � په برات کي �، په � تېره اوونۍ یا تېره هفته کي �، � په دوشنبه �، � په جمعه � او داسي نور ؛ خو د ساعت له پاره د � په � پر ځای د � پر � ټکی غوره بلل سوی دئ؛ لکه چي وایو : � د سهار پر اتو بجو �، � د شپې پر یولسو بجو � او داسي نور؛ خوکله چي په ظرفي ډول د ساعتونو یادونه کېږي، بیا هم د � په � او � کي � د یو ځای والي قاعده تطبقیږي؛ لکه � په درو ساعتوکي �، � په لسو ساعتوکي � . دلته داسي نسو ویلای : � پر درو ساعتو کي �، � پر لسو ساعتوکي � او داسي نور.

د پښتو په مدونه شاعرۍ کي هم کله کله د � په � او � پر � تر منځ ګډوډۍ لیدلي کېږي . داسي التباسونه او ګډوډۍ ښایي تر ډېره حده، د خطي نسخو د کاتبانو او ناسخانو د لاس وهنو یا تېروتنو له امله وي؛ خو دا ګومان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم باید له پامه لیري نه سي، چي کېدای سي د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي، د پښتو په ېلابېلو لهجو کي د دغو اداتو په اړه د توپيرونو او رنګارنګۍ پر بنسټ، د پښتو ژبي ديواني ادب ته لاره موندلې وي .

د پښتو ادب د زياترو پخوانييو متونو په چاپي نسخو کي پر ځينو مانوي (معنوي) ټکو سربېره د ليکدود مسأله هم د متن سموونکو، دشخصي ذوق او انګېرني ، فکري تمايلاتو او لهجه يي ځانګړتياوو په خاطر، بشپړ اتبار او اصالت نه لري، نو ځکه دلته د پښتو ادب د عارف شاعر - علي محمد مخلص (تر ۱۰۶۹ ق پوري په يقيني توګه ژوندی) دپښتو ديوان له يوازنۍ او يکړي خطي نسخې څخه څو بيتونه وړاندي کوو، چي د � په � او � پر � ټکي يې په ځينو بولګو کي سم او په ځينو کي ناسم دي:

د علي محمد مخلص دغزلي په يوه بيت کي راغلي دي :

چه دعِلم چراغ نلري پر زړه کښي

دجاهل کس به په کومي وينا وياړ وي (د علي محمد د ديوان خطي نسخه .)

د دې بيت په لومړۍ ميسره کي د ظرفي حالت (زړه ظرف او عِلم يې مظروف دئ) له پاره د � پر زړه کښي � تر کيب ليکل سوی دئ، چي سمه بڼه يې � په زړه کښي دئ � . په دوهمه ميسره کي، د وينا له پاره، چي دلته دآلې يا وسيلې) په انګرېزي کي (instrument دنده اجرا کوي، په سمه توګه د � په � ادات کار سوی دئ نه � پر � . شاعر � په کومي وينا � وايي نه � پر کومي وينا � چي دا کار د پښتو د لوېديزي (لوېديځي) لهجې له اوسني ګړدود سره بشپړ سمون لري.

نوس، شيطان غله يې و وزي له درونه

چه پر زړه کښي يې د ذکر چراغ بل شي

***

په يوه بل بيت کي وايي:

په هغه بهار څوک څه لره هوس که

چه په مخه يې غارمه د سخت اهاړ وي (د علي محمد د ديوان خطي نسخه .)

لکه څنګه چي ګورو د مخلص د ديوان دخطي نسخې په دې بيت کي هم د � بهار � او � مخه � له پاره د � په � ټکی راغلئ دئ؛ چي د پښتو له اوسنۍ لوېديزي لهجې سره يوه بڼه لري . شاعر نه وايي، چي : پر هغه بهار څوک څه لره هوس که - چه پر مخه يې غارمه د سخت اهاړ وي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکي وايي:

په هغه بهار ځوک څه لره هوس که

چه په مخه يې غارمه د سخت اهاړ وي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د علي محمد مخلص په عرفاني کلام کي، د � په � او � پر � د اداتو ځيني نوري بولګې :

د زړه غوږ که دي شنوا شي و به واروې!

په هر ني کښي د يوه نايي آواز شي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

په دوهم نيم بيت کي � نی � ظرف او � نايي � مظروف دئ؛ له دې امله يې بيا هم د هغه له پاره د � په � ادات کار کړی دئ نه � پر . �

هر زنده يې د نَفَس په مهار ونيو

ښه مولا مانند سروان زنده بصير دئ (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د مخکني بيت په لومړۍ ميسره کي، مهار د نَفَس د نيولو آله ده؛ نو ځکه يې د � په � ادات ورته استعمال کړی دئ نه � پر.�

چه پر نوس فتحه يې بيامنده يقين کړه!

هغه کس به په دوه کَوْنه کښي منصور وي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د پورتني بيت په لومړۍ ميسره کي د يوه شي په وړاندي د بل شي د موقعيت له پاره ،په سم ډول � پر � او په دوهمه ميسره کي د � په دوه کَوْنه کښي � ظرفي حالت له پاره بيا هم د اوسنۍ سمي قاعدې له مخي د � په � ادات کارسوی دئ نه � پر . �

خو په يوه بله ميسره کي د مخکنۍ قاعدې پر خلاف، له ظرفي � کښي � سره د � پر � ادات کاروي؛ په داسي حال کي، چي سمه بڼه يې � په � دئ نه � پر . �

د مخلص کلام دئ، چي وايي:

هر چه پټ شي پر زمين کښي

سمه بڼه يې داسي ده:

هر چه پټ شي په زمين کښي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه � پر � د سرببرن شي له پاره راځي؛ او یو شي هغه مهال پټیږي، چي د بل شي له خوا پوښل سي . په مځکه کي یو شي هغه وخت پټیږي، چي په کي ښخ یا وپوښل سي، نه داچي د مځکي پر مخ پروت وي .

ځیني ځایونه، له ظرفي � کښي � سره د � پر � ټکی کاروي؛ مثلاً وایي:

. . .پر زړه کښي

په داسي حال کي، چي له ظرفي کښي سره د � پر � توري کارول، د وتلي او منلي عارف شاعر، علي محمد مخلص، له مخکنییو شعري نظایرو سره ښکاره تضاد لري .

د علي محمد مخلص په دغو بیتونو کي هم د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي لیدله کیږي:

ځوک پر زر و سیم مین ځوک په اسپانو

ځني نشي په خوراک د ګوشت، اثمار سپر (د علي محمد مخلص د دیوان خطي نسخه .)

لکه څنګه چي ګورو، په لومړی میسره کي له قاعدې سره سم د � زر و سیم � له پاره � پر � او د همدې میسرې په پای کي د قاعدې پر خلاف، د اسپـــانو له پـــاره � په � کارسوی دئ، حال دا چي د ګرامر له اړخه زر و سیم او اسپان دواړه مفعولي حالت لري . د پورتنی میسرې په دوهم نیم بیت کي خوراک ته له قاعدې سره سم د � په � ادات کارسوی دئ نه � پر � . شاعر نه وایي ، چي : ځني نشي پر خوراک د ګوشت، اثمار سپر .

په جهان به پېښ ظلمت شي

چه نور پټ د ولایت شي

په جهان به برغو پو که

پر عالَم به قیامت شي (د علي محمد مخلص د دیوان خطي نسخه .)

د پورتنی څلوریځي په لومړی میسره کي د جهان له پاره د قاعدې پر خلاف � په � ؛ خو په وروستی میسره کي د عالَم له پاره له قاعدې سره سم � پر � استعمال سوی دئ، چي دا کار هم د � په � او � پر � تر منځ د ګډوډی یوه بله بولګه ده . دا کار ښایي د مخلص د دیوان د کاتب یا ناسخ تېروتنه وي؛ او یا هم پر علي محمد مخلص باندي د خپلي مورنی او پلر نی لهجې ګډه اغېزه وګڼله سي (د مخلص مور په تیراه کي د روښاني طریقت د مشهور خلیفه - درویش دادو دولتزي خدایادادخېل - لور وه؛ او پلار یې - ابوبکر کندهاری - د شال یا اوسنی کوټې اوسېدونکی کاسی پښتون ؤ، چي هغه مهال د لوی کندهار یوه برخه وه) ځکه په پورتنییو بیتونو کي د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي د پښتنو په مختلفو لهجو کي د ژبنییو جوړښتونو د بېلابېلو وریانتونو یوه انکار نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منونکې نمونه ده . په ژبه کې د کلیمو د جلا جلا وریانټونو دود له ډېرو پخوا زمانو څخه تر اوسه روان دئ . اوس هم ځیني لیکوال مالوم، خوشال، مانا او داسي نور په اصلي عربي بڼه (معلوم، خوشحال، معنی) لیکي . د کلیماتو په ږغونو او مخرجونو کې هم داډول توپیرونه خورا ډېر دي؛ مثلاً د پښتنو په بېلابېلو لهجو کې د یوه ټکي له پاره د زموږ، زمیږ، زمیگ ، زموگ او زمونگ . . . وریانټونه د یادولو وړ دي .

خو د مخلص د پښتو دیوان د یوازنۍ خطي نسخې تر دقیقي او هر اړخیزي څېړني وروسته دا نتیجه اخیستل کیږي، چي د خطي نسخې په لیکدود کې، څو محدودو تېروتنو په غالب گومان د نسخې د کاتب له خوا لاره موندلې ده؛ څکه د هغه د دیوان په ډېرو غزلو کې د � په � او � پر � تر منځ بېلوالی، د دې حقیقت ښکارندوی دئ، چي مخلص د دې د دوو اداتو تر منځ توپیر په سم ډول پېژانده.

۴ � -له � که � تر � ؟

د پښتو په ځینو لهجو کې د � له � او � تر � د اداتو تر منځ گډوډي او التباس لیدل کیږي؛ مثلاً ویل کیږي پلانی له ځانه تېر دئ . په پښتو کې د دوو نومونو یا دوو صفتونو د پر تله کولو له پاره اصلاً د � تر � ټکی کاریږي؛ خو په ځینو لهجو کې د � تر � پر ځای د � له � ټکی کاروي؛ د مثال په توگه وایي : احمد له محموده کوښښي دئ . د دې جوملې سمه او غوره بڼه دا ده : احمد تر محمود کوښښي دئ . دغه راز په دې دوو جوملو کې : � سور رنگ تر تور رنگ شایسته دئ . � او � سور رنگ له توره رنگه شایسته دئ . � لومړۍ جومله د فصاحت او بلاغت له پلوه، خونده وره او غوره گڼله کیږي . په ځینو جوملو کې د � له � او � تر � ادات په گډه د ځای، وخت، وگړو او شیانو تر منځ د جلاوالي د څرگندولو له پاره کاریږي : له کابله تر کندهاره، له کلي تر ښاره، له احمده تر محموده، له مېزه تر چوکۍ، له سهاره تر ماښامه او داسي نور.

په دې جوملو کې � له � د دوو ځایونو، دوو کسانو، دوو زماني واټنونو، د دوو شیانو تر منځ د بېلوالي پیل؛ او � تر � یې وروستۍ پوله ښیي.

که په پورتنیو جوملو کې د � له � پر ځای د � د � ادات کار سي، بیا هم د جوملې مانا څرگنده ده؛ مثلاً د سهاره تر ماښامه، د کابله تر کندهاره . د پښتو ادب په بېلابېلو اثارو کې د دې ډول جوملو مثالونه او بولگې خورا ډېري دي.

د پښتو په ځینو لهجو کې د � له � پر ځای د � ته � ادات کاریږي؛ د مثال په توگه وایي : احمد ښار له تللئ دئ . احمد نن کور له نه راڅي . کتاب مي د مېز خوا له ایښی دئ . په دې وروستۍ جومله کې د � خواله � ټکی، چي په حقیقت کې د � خوا ته � بل وریانټ دئ، د � خواله � له ټکي سره التباس مومي، چي د راز،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همرازی، پټو خبرو، راز ونیاز، غم شریکۍ او داسي نورو په مانا دئ . په داسي جوملو کي د � له � ادات له خپلي لومړنۍ مانا سره ګډوډي پیدا کوي . ښه به دا وي، چي داسي وواېو : احمد ښارته تللئ دئ . احمد نن کور ته نه راځي . کتاب مي د مېز خوا ته یا د مېز څنګ ته ایښی دئ او داسي نور.

لکه څنګه چي مو مخکي هم یادونه وکړه ، د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د مختلفو ټکو د التباس او ګډوډۍ مسأله دلته نه ختمیږي . متأسفانه دا فهرست ډېر اوږد دئ؛ او د خورا اوږدې او مفصلي لیکني غوښتنه کوي . دلته په دې لنډ بیان کي د دې خبري یادونه ضروري ده، چي پښتنانه ژبپوهان، لیکوال او څېړونکي باید پر دغه راز التباسونو سربېره د � و � د بېلابېلو ډولونو (معدوله، معروف او مجهول) او د ځینو ټکو په پای کي د زورکي د التباس ستونزي ته هم جدي پام واړوي . دکوزي پښتونخوا له ځینو لیکوالو پرته، نورو پښتنو لیکوالو د دې دوو مشابه ټکو تر منځ توپیر نه دئ کړی:

زړه / əṛz / [د ز په سکون] دل، قلب، زړونه جمع .

زړه / /a ṛ a z[د ز په زورکي، خج پر دوهمه څپه] پخوانی، قدیمي، قبلي، تېره سوې، کهنه، ګذشته، زړې جمع .

په لیکلو کي د دې دوو ټکو د بېلولو له پاره دیوې کوچنۍ نخښي کاروَنه په اسانۍ سره دا التباس له منځه وړي .

دغه راز د � و � د درو ډولونو تر منځ په لیکلو کي هیڅ توپیر نسته . خوان(n ā x) ، کور(ork) ، سور(sur) ، ولایت (t aʹγā wal) ټول په یوه راز � و � کښل کیږي، حال داچي د فونولوژۍ له اړخه د � و � د دې ټولو ډولونو تر منځ لوی توپیرونه سته . په خوان(n ā x) کي � و � نه ویل کیږي (په خواست، خواهش، خویش او ډېرو نورو ټکو کي هم � و� همدا بڼه لري) ؛ په کور (ork) کي اوږد یا مجهول � و � او په سور (sur) کي لنډ یا معروف � و � کار سوی دئ . د � و � د دې ږغونو تر منځ ډېر توپیر سته ، باید په لیکنه کي یې بېلوالی وسي، چي د هر ډول ګډوډي او التباس مخه ونیول سي؛ او خلګ یې په ویلو کي له هیڅ ربړ او تکلیف سره مخامخ نه سي . لوی استاد - علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په پښتو ږغپوهنه یا فقه الصوت کي د هغه � و � یادونه هم کوي، چي په سر کي یې زورکی وي؛ لکه کټو(دېګلی)، ببو او داسي نور (حبیبي، پښتو ږغپوهنه یا فقه الصوت ، شل مقالې ۷، ۱۴۲ .)

ب) په پښتو کي ناوړه ترکیبونه

لکه څنګه چي مو مخکي یادونه وکړه، په پښتو کي د � سوچه کولو � او � معیاري کولو � لیونیو کوښښونو، زموږ ژبې ته د خورا ډېرو ناوړو او بې خونده ترکیبونو د را ننوتو لاره هواره کړې ده . دا ناوړه او بد ذوقه عبارتونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازي په پښتو رنگ لړل سوي دي؛ خو په پښتو ادب او ولسي دودونو کي هيڅ ځای نه لري . له دې امله يې د پښتو ژبي د سپېڅلتيا او سوچه کولو پر ځای، په نورو ژبو پوري د دې لرغوني او سپېڅلي ژبي د تړلو خدمت کړی دئ . پښتو يې د ټکي په ټکي او بې خونده ترجمې په ژبه اړولې ده؛ او له خپلي اصلي پښتني روح څخه يې بې برخي کړې ده . پښتانه د داسي ککړو او جعل سوو ترکيبونو په ويلو او ليکلو سره هيڅکله احساس نه کوي، چي دخپلو پلرونو او مندو په ژبه خبري کوي . دلته د داسي نادوده ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو ځيني بولگې وړاندي کوو، چي د پښتو ژبي ټول مينه وال يې په ځير سره وگوري؛ او په خپله قضاوت وکړي چي پښتو د ځينو کسانو په احساساتي او ليونيو ټوپونو سره نه سوچه کېدای سي؛ او نه هم د معيار مقام ته رسيږي.

-صورت نيولئ دئ

دا ناوړه ترکيب د پارسي ژبي د � صورت گرفته � ټکی په ټکی ترجمه ده، چي په پښتو ژبه او ادب کي هيڅ ځای نه لري؛ مثلاً په پارسي کي وايي : � درين بخش پيش رفت قابل توجه صورت گرفته است . � يا � در زندگی ما تغيير بزرگ صورت گرفته است . � که څوک په پښتو کي ووايي : � زموږ په ژوند کي ستر بدلون صورت نيولئ دئ . � په حقيقت کي يې ډېره ناوړه، بې خونده او بې مانا جوملة ويلې ده. پښتانه دا جوملة داسي وايي : � زموږ په ژوند کي ستر بدلون راغلئ دئ . � يا � زموږ په ژوند کي لوی بدلون پېښ سوی دئ . � صورت او د هغه نيول په پښتو محاورو کي ډېر پردی او نابابه ترکيب دئ . که څوک د سوچه پښتو د بابولو په هيله په خپلو خبرو او ليکنو کي د � صورت نيو لئ دئ � په شان ترکيبونه کاروي، په واقعيت کي يې پښتو د سوچه کولو پر ځای په پارسي ژبه او گرامر پوري تړلې ده.

-جوړوي، تشکيل ميدهد

د � جوړوي � ټکی هم د پارسي ژبي د � تشکيل ميدهد � هو به هو ترجمه ده؛ مثلاً په پارسي کي وايي : � اين مبلغ بيست فيصد (يا درصد) مجموع کمک هارا تشکيل ميدهد . � يا � افزايش اخير در قيمت های اجناس، چهل فيصد معاشات کارمندان دولت را تشکيل ميدهد . � او داسي نور.

زموږ ځيني ژورنالستان او ليکوال دغه راز جوملې په دې ډول ترجمه کوي : � دغه پيسې د مرستو په سلو کي شل جوړوي . � يا � د شيانو په بيو کي وروستی زياتوالی، د د ولت د کارکوونکو د تنخاوو په سلو کي څلويښت جوړوي . � او داسي نور .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د � تشکیل میدهد � تر کیب له پارسي ژبي او گرامر سره بې خونده نه ښکاري؛ خو د � جوړوي � په بڼه د هغه ترجمه، په پښتوکي هیڅ مانا او ښکلا نه لري . پښتانه په خپلو ورځنیو محاورو کي د داسي مفهومونو د بیانولو له پاره وايي : � دغه راشه، د مځکي د ټولو پیداوارو په سلو کي شلمه برخه ده . � یا � زموږ د بودجې په سلو کي اتیا بهرنۍ مرستي دي . � د � جوړوي � ترکیب په دغه راز جوملو کي هیڅ ځای او هیڅ مانا نه لري.

-دلته کي، هلته کي، په کوم کي چي ، څوک چي او داسي نور

د� دلته کي � � هلته کي � � په کوم کي چي � او داسي نورو په څېر ترکیبونه له هندي او اُردو ژبو څخه پښتو ته راغلي دي . په هندي او اردو کي وايي : یهـاں پر) یهاپر(، وهاں پر (وهاپر)، � جهاں پر �، � جِس میں �، � جو � او داسي نور؛ خو پښتانه اصلاً په خپلو خبرو او مکالمو کي داسي ناوړه ترکیبونه نه لري . پښتانه د داسي اشاري ضمیرونو له پاره دلته، هلته، دوري، هوري، په هغه کي، په هغه کښي او داسي نور وایي . که څوک ووایي : � دلته کي جشن دئ . � په دې جومله کي له ورایه د بلي ژبي ناوړه او بې خونده اغېزه ښکاري . د دې جوملې سم، اسانه او لنډ دول دا دئ، چي وویل سي : � دلته جشن دئ . � د � کي � ټکی له هندي او اردو ژبو څخه د ځینو پښتنو په لهجه گډ سوی دئ؛ او په داسي جوملو کي یې ویلو او لیکلو ته هیڅ اړتیا نسته . لوستونکي گوري، چي د پښتو ډېر ساده او واضح عبارت څنگه د بلي ژبي د ناوړه اغېزې له امله ستونزمنه او کړکېچنه بڼه اخیستې ده . د دې پر ځای، چي ووایو : � دلته کي ډېر پښتانه اوسیږي . �، � هلته کي ډېر دوکانونه دي . � � اردو ژبه ډېر لوی شاعران لري، په کوم کي چي علامه اقبال لاهوري هم شامل دئ . � یا � دا خواږه د هغو خلگو دي، کوم چي په بهر کي ناست دي . � ولي په خپله سوچه، ساده او خوږه پښتو دا جوملې داسي و نه وایو : � دلته ډېر پښتانه اوسیږي . �، � هلته ډېر دوکانونه دي . �، � اردو ژبه ډېر شاعران لري، چي په هغو کي یو علامه اقبال لاهوری دئ . � او � دا خواږه د بهر ناستو خلگو دي . � یا � دا خواږه د هغو خلگو دي، چي بهر ناست دي . � د � کوم � او � کي � ټکي په دغو جوملو کي زاید او بې خونده دي.

-پخلی کړی دئ

د ژبي ځیني اصطلاحات او محاورې په یوه کوچنۍ سیمه او لږو خلگو پوري اړه لري . د خپلي سیمي اصلي اوسېدونکي د دغه راز ترکیبونو په کارولو کي هیڅ ستونزه نه لري؛ خوکله چي د ژبي ټولو ویوونکو ته وړاندي سي، هر څوک یې په مانا نه پوهیږي؛نو ځکه یې کله کله په تېر وتني سره له نورو مفاهیمو سره گډوي . د پخلي ټکی په دغه ترکیب کي همداسي بڼه لري، چي په ډېري اسانۍ د پخولو یا پخلي له کلیمو سره التباس پیدا کوي؛ د مثال په توگه ویل کیږي : � د دولت ویاند د دې خبري پخلئ کړی دئ . � ډېر کسان، له هغو څخه د پښتو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوېدېزي (لوېديځي) لهجې ويوونکي په دې خبره نه پوهېږي، چې د دولت ویاند څنګه دخبرو پخلی کړی دئ . که د دې ترکيب پر ځای و ويل سي : � د دولت وياند دا خبري منلي دي . � له يوې خوا هر څوک په اسانۍ سره د جوملې په مانا او مقصد پوهېږي؛ او له بلې خوا د مانا له پلوه له نورو ټکو سره د ګډېدو او التباس ستونزه هم نه پېښوي . که څوک د افغانستان په ختيز (ختيځ)؛ په تېره بيا لغمان کې و وايي : � حيوانان مې کورته را وستل . � د ا جومله د دوی په منځ کې چندان ستونزه نه پېښوي؛ خو که دا جومله له غور څخه تر غزني، له تخار څخه تر کراچۍ پورې د پښتو د لوېديزې لهجې هر ويوونکي ته و ويل سي، نو هغوی هرو مرو دا فکر کوي، چې سړي به څاروي يا بوده ګان کور ته راوستي وي؛ ځکه د پښتو د لوېديزې لهجې ويوونکي د � حيوان � ټکی د څاروي په مانا استعمالوي . په دې لهجه کې هيڅکله کوچني يا واړه ته � حيوان � نه ويل کيږي. . .

په دې ډول ګورو، چې د � حيوان � دکليمې مفهوم د سيمې په بدلېدو سره، مځکه او اسمان توپير مومي . داسي کليمې، ترکيبونه او اصطلاحات هم خورا ډېر دي، چې د پښتو د لوېديزې لهجې ټول ويوونکي په خورا اسانۍ په پوهيږي؛ خو د نورو لهجو ويوونکي يې په مانا ښه نه پوهېږي . د همدې استدلال پر بنسټ بايد د پښتو ژبې د ټولو لهجو لغوي او ادبي پانګې په بېلابېلو قاموسونو او کتابونو کې د لوستونکو استفادې ته وړاندي سي . په دې کار سره له يوې خوا د پښتو ژبې او فرهنګ ډېرې ارزښتناکې پانګې خوندي کيږي؛ او له بلې خوا د پښتو د ټولو لهجو ويوونکي د خپلې پراخې او شتمنې ژبې له راز راز لغوي، ادبي او علمي زېرمو سره بشپړه اشنايي مومي . د دغه راز فرهنګونو او کتابونو تر خپرېدو او تعميم مخکې بايد د چاپ او خپرواي په ټولو وسيلو کې د داسي ټکو او ترکيبونو له کارونې ډډه وسي، چې د بېلابېلو لهجو ويوونکو ته د مانا د پوهېدو په برخه کې ستونزې او سرخوږی پيدا کوي . د ژبپوه، اديب، شاعر، ژورناليست، ليکوال او نورو پوهو خلګو خو دا مسلکي وجيبه او رسالت دئ، چې په خبرو او ليکنو کې د فصاحت او بلاغت اړخونو ته په ژوره توګه پام واړوي.

-ترينګلي حالات

په دې ورځو کې له راديو، تلويزيون او نورو ډله ييزو وسيلو څخه دا خبره خورا ډېره اورېدله کيږي، چې وايي : � په پلانۍ سيمه کې حالات ترينګلي دي . � مالوميږي، چې زموږ ځيني ښاغلي ژورنالستان او ليکوال د � ترينګلي � پښتو لغت د خړپړ، خراب، نارامه ، کړکېچن، ګډوډ او داسي نورو په مفهوم کاروي . اوس نو راسئ وګورو، چې ريشتيا هم د پښتو ژبې لغتو پوهانو هم دا کليمه د خړپړ، خراب، نارامه ، کړکېچن، ګډوډ او داسي نورو په مانا راوړې ده که يا ؟ د � ترينګلي � ټکی د ښاغلي لعل محمد کاکړ او لوی استاد- علامه عبدالحی حبيبي(۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په � سپېڅلې پښتو� (۷۸) کې د تريو تندي، تريو مخي په مانا وو راغلئ دئ . په پښتو - پښتو تشريحي قاموس (۱: ٦٧٦) کې، د � سپېڅلې پښتو � پر يادو سوو ماناوو سربېره د بدمزاجه،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدخويه، مرچکي، خوشکتي، بخيل، خروس، سخت، چړوس ماناوي هم ور زياتي سوي دي . داسي برېښي، چي په پښتو - پښتو تشريحي قاموس کي د پښتو له لرغونو اثارو څخه رانيولې بيا تر بېلابېلو لهجو او محاورو پوري، د � ترينګلي � ګرده ماناوي را ټولي سوي دي؛ خو په دې لغوي او مجازي ماناوو کي د خرابۍ، ويجاړتيا، ګډوډۍ، بې ثباتۍ، بد امنۍ، ناارامۍ، اړودوړ، اله ګولي او داسي نورو هيڅ نښه نښانه نه تر سترګو کيږي .

تر کومه ځايه، چي زه پوهېږم د � ترينګلي � ټکی د پښتو ژبي د لوېديزي لهجې په محاورو کي له ډېرو زمانو څخه جال دئ؛ او خلګ يې له ټولو ماناوو سره پوره اشنا دي؛ مګر د دې لهجې په محاورو کي هم دا کليمه د تريوتندي (عبوس)، بړوس (د خوشاله او خنده رويه ضد)، بخيل، سخت، اسي، شوم، وږي، بخيل، خسيس، چړوس، بې مروته او داسي نورو په مانا کاريږي.

سړی نه پوهيږي، چي د خرپړ، خراب، ناارامه ، کړکېچن، ګډوډ او داسي نورو په مفهوم د � ترينګلي � دا نوې مانا له کومه را پيداسوه ؟ ! مالوميږي، چي د � تر ينګلي � له پاره دا نوی مفهوم بې څېړني او پلټني، له ځانه وضعه سوی دئ . کلاتيان، کندهاريان، روزګانيان، هلمنديان، فراهيان، هراتي او غوري پښتانه، د افغانستان په شمالي سيمو کي ځيني مېشت پښتانه، د جنوبي پښتونخوا ټول پښتانه اوسېدونکي په خپلو محاورو کي وايي : � پلانی ډېر ترينګلی سړی دئ . � يا د چا په اړه وايي : � دا تر ينګلی مخ دې (دي يې) پرته سي . � که تر دې هم په څرګندو او روښانو ټکو کي ووايو : د � ترينګلي � صفت يوازي د انسانانو له پاره کاريږي ، نه د پېښو، حالاتو او شيانو له پاره .

په پښتوکي د اوضاع د خرابۍ مفهوم، په خورا ډېرو ډولونو افاده کېدای سي . پر داسي ژورناليستانو او ليکوالو چا اينبي دي، چي يا د عامو او مروَجو، ټکوپر ځای بې خونده نوي ترکيبونه جوړ کړي؛ يا د همدې � ترينګلي � په څېر د پښتو ځيني لرغوني کليمې، عبارتونه او اصطلاحات په ناسمو ځايونو کي استعمال کړي . شک نسته، چي بېلابېلي کليمې د وخت په تېرېدو سره نوي ماناوي مومي؛ خو دا نوي ماناوي او مفهومونه هيڅکله په ناڅاپي او تصادفي توګه نه وي پيدا سوي . لکه څنګه چي هيڅوک په تلتلک کي د غازي او شهيد مقام ته نه سي رسېدای . د کليمو او اصطلاحاتو د هري نوي مانا او مفهوم تر شا هم لويې کيسې پرتې وي . بې هيڅ پېښې او دلايلو له ځانه لغتونو ته نوي ماناوي او مفهومونه تراشل هيڅ جواز نه لري . تاسي وګورئ د پارسي ژبي نامتو ژبپوه او څېړونکي، ډاکټر محمد معين، په خپل پارسي فرهنګ (فرهنګ فارسی معين)کي د� پيشنهاده � او � پيشنهاد � د کليمو د بېلابېلو ماناوو له پاره د دې ژبي دغه ټول معتبر او مشهور اثار د سند په توګه وړاندي کړي دي:

ديوان خاقانی سجستانی، کليات سعدی، فارسنامۀ ابن البلخی، تحفة العراقين، معارف، طرب المجالس، مجموعۀ اشعۀ اللمعات ، فيـــــه مافيـــه او داسي نور (معين ۱: ۹۳۵- ۹۳٦).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تر رياست لاندي، تر مشرى لاندي

په انګرېزي ژبه کي داسي ترکيبونه خورا ډېر دي، چي د لانـدي (under) له تـــکي سره پـــه ګـــډه کـــاريږي؛ لـــکه� under his leadership � : ، � under current rules and regulations �، � � under Immigration Act 1906او داسي نور . په پارسي کي يې دا جوملې داسي ترجمه کړي دي : � تحت رهبرى او �، طبق قواعدو مقررات کنونى �، � تحت قانون ۱۹۰٦ مهاجرت � . دلته زموږ د پارسي ژباړي له ښه والي او بدوالي سره هيڅ اړه او مانده نسته . غواړو په پښتو کي، د دغو ترکيبونو د سمي او معقولي بڼې په باره کي څو لنډي خبري وکوو .

ټول پښتانه ژبپوهان او څېړونکي ښه پوهېږي، چي پښتانه هيڅکله په خپلو خبرو کي د اسي نه وايي : � د پلاني تر رياست يا مشرى لاندي غونډه وسوه �؛ بلکي وايي، چي د پلاني په مشرى غونډه وسوه . په دغه راز جوملو کي، د � لاندي � ټکی په هيڅ ډول د پښتو ژبي او ادب له روحيې سره سمون نه لري . په پارسي کي وايي : � من تحت رياست فلانى کار می کنم . � په پښتو کي هيڅکله داسي نه وايي، چي � زه د پلاني تر رياست يا مشرى لاندي کار کوم . � په پښتو کي دا خبره په دې ډول وايي : � پلانى زما مشر دئ . � يا � زه د پلانی په مشرى کار کوم . � په پښتو کي د داسي مقصدونو له پاره د � لاندي � او � باندي � ټکي نه ويل کيږي . که څوک د پارسي په شان همدا خبري ټکي په ټکي پښتو ته واړوي، نو يې په حقيقت کي پښتو ژبه د انګرېزي او پارسي ژبو پر ګرامر او ژبنيو جوړښتونو برابره کړې ده؛ په داسي حال کي، چي موږ په خپله سپېڅلې او پراخه ژبه کي تر دې اسانه، ساده او په زړه پوري ترکيبونه لرو . زموږ خبري او ليکني بايد د پښتو د اصلي ويوونکي تومنه او جوهر ولري . په بله وينا، زموږ د وينګ او کښنګ ژبه بايد د هغه پردو وګړو غوندي نه وي، چي پښتو يې په نيمګړي ډول زده کړې وي؛ د جوملې سر يې د پښتو ګرامر له اصولو سره سم؛ خو پای يې د بلي ژبي پر قواعدو ولاړ وي . د هري ژبي د اصلي ويوونکي په خبرو او محاورو کي بايد د هغې ژبي سپېڅلتيا، خوند او خوږوالی له ورايه څرګند وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-پلاني شی موجود دئ يا پلاني خيز شتون لري

دا دوه ترکيبونه هم د پردو ترکيبونو د ټکي په ټکي ژباړي يو بله ناوړه بولگه ده؛ د مثال په توگه په پارسي کي وايي : � اين مشکل از گذشته ها موجود است . � پښتانه په خپلو اصيلو او سپېڅلو خبرو اترو کي د دې مفهوم د بيان له پاره وايي : � دا ستونزه يا ربړه له ډېره وخته سته . � ، � دا مشکل پخوا هم ؤ � يا � دا ستونزه وړاندي هم وه � او داسي نور . زموږ ځيني ژورناليستان او ليکوال، په ناپوهۍ سره، زموږ اسانه او خوږه پښتو د پارسي ژبي پرگرامري قواعدو برابروي؛ او وايي : � دا ستونزه له پخوا ځخه شتون لري . � يا � دا ستونزه له پخوا ځخه موجوده وه . � په دغو ناسمو جوملو کي د � شتون � او � موجوديت � ټکو ته هيڅ اړتيا نسته؛ ځکه هم جوملهاوړدوي؛ او هم يې د اصيلي پښتو له نرخه د باندي باسي.

-د دې مسألې پر سر يا د دې پر سر

په دې وروستيو کلونو کي بيا هم د پارسي ژبي د ځينو ترکيبونو؛ لکه � بحث بر سر اينست � يا � مسأله بر سر اينست � او داسي نورو په پيروي، په پښتوکي هم ځيني ناوړه او بد ذوقه ترکيبونه جوړ سوي دي، چي د پښتنو په ورځنيو محاورو کي هيڅکله نه ويل کيږي . زه نه پوهيږم، چي د کومي سيمي پښتانه وايي : � بحث يا خبري د دې پر سر دي . � يا � مسأله د دې پر سر ده . � پښتانه خو په لنډه، ساده او اسانه بڼه وايي : � خبره دا ده . . . � ، � مسأله دا ده . . . � يا پوښتنه دا ده . . . � د � دې پر سر � ترکيب، چي د پارسي ژبي د � بر سر � هو به هو ترجمه ده، په پښتو کي بېخي بې خونده، بې مانا او پوچ ښکاري . زموږ خورا ډېر ژورناليستان او ليکوال د داسي ترکيبونو په کارولو سره په پټو سترگو، د پښتو شمزۍ ماتوي . داسي ترکيبونه زموږ ژبه ډېره ورانوي . بې شکه په خبرو يا ليکنو کي له اړتيا سره سم د يونيم پارسي، عربي، هندي يا اروپايي ټکو کارول هيڅ عيب او بدي نه لري؛ خو که د نورو ژبو ناوړه ترکيبونه او اصطلاحات په ناوړه بڼه زموږ ژبي او ادب ته لاره و مومي؛ او بيا د هري راديو، تلويزيون، ورځپاڼو او نورو ډله ييزو اطلاعاتي وسيلو له لاري د خلگو په غوږونو کي په زرونو واره يو سي، په پای کي زموږ د سپېڅلو ټکو، ولسي ترکيبونو او منلو محاورو ژوند له سختو خنډونو او کړاوونو سره مخامخ کوي.

-پر لاره اچولئ يا پر لاره اچولي دي

په انگرېزي کي د نوي کار، نوي پروژې يا نوي مأموريت د پيل کولو پر مهال، زياتره د � launch � ټکی کاروي . د پارسي ژبي ژباړونکو هغه د � راه انداختن � په ټکو سره ترجمه کړی دئ؛ مثلاً وايي : � نيروهايی امريکايی حملات تازه براه انداخته اند . � پښتو ژباړونکي هغه داسي ترجمه کړ : � امريکايي پوځيانو نوي بريدونه په لاره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اچولي دي . � د داسي ترکیبونو په اروېدو سره د سړي پښتورګي له خندا چوي . سړی اریانیږي، چي � پر لاره اچول � یاني څه؟ ایا حملې یا بریدونه هم د قلم او کاغذ یا کوم بل شي په څېر پر لاره اچول کېدای سي ؟ د داسي جوملې په اروېدو سره دا پوښتنه را پیدا کیږي، چي که یرغلونه او بریدونه پر لاره نه وای اچول سوي، نو به چیري اچـــــول کېـــده ؟ په اسمان کي ؟ په دریاب کي ؟ په کندو او ډبونو کي ؟ یا نورو ځایونو کي ؟ دد غو پوښتنو جواب بیا هم دا دئ، چي موږ د پردو ژبو داسي ناوړه ترکیبونه او تعبیرونه په پټو سترګو خپلي ژبي ته ننباسو، چي په پښتو کي هیڅ مانا او مفهوم نه لري . پښتانه دا جوملې، چي په تکلیف او تصنع سره اوړده سوي ده، په داسي اسانه، لنډه او ساده ډول وایي : � امریکایي پوځیانو نوي بریدونه پیل کړي دي . � یا تر دې هم اسانه او لنډه : � امریکایي عسکرو نوي بریدونه کړي دي . � دا جوملې بې له � پیل � څخه هم ښېخي روښانه او واضح ده؛ ځکه هر څه هغه مهال عملي بڼه مومي، چي په یوه زماني پړاو کي پیل سي . � بریدونه کړي دي � په خپله د پیل مفهوم ادا کوي . د همدې دلایلو له مخي باید له هیڅ کار سره د � په لاره اچول � ترکیب ونه تړل سي . مظاهرې پر لاره اچول، اعتصابونه او مارشونه پر لاره اچول او داسي نور ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکیبونه، په پښتو کي هیڅ مانا نه لري.

-ژوند له لاسه ورکول

نن سبا د ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو په خبرو او رپوټونو کي، دا ترکیب خورا ډېر اروو، چي وایي : � پلاني خپل ژوند له لاسه ورکړ . � یا � په پلانۍ پېښه کي څو کسانو خپل ژوند له لاسه ورکړ . � دا ناوړه او بد خونده ترکیب هم د پارسي ژبي له لاري پښتو ته لاره موندلې ده . حقیقت دا دئ، چي له خپلي ژبي او ادبه بې خبره خبریالانو او لیکوالو په لوی لاس دا خبره دونه اوږده کړې ده . زموږ خلګ په خپلو سپېڅلو او خوږو بیانونو کي هیڅکله نه وایي، چي پلاني ژوند له لاسه ورکړ؛ بلکي په لنډو ټکو کي وایي : � پلانی مړ سو . � یا � پلانی و مړ . � زه نه پوهېږم، چي ځیني کسان ولي یو اسانه او روښانه خبره، بې هیڅ دلیله په دې ډول پېچلې او کړکېچنه بڼه وایي . زموږ د خلګو په ورځنیو خبرو او محاورو کي د تکلف او تصنع داسي بې ځایه استعارې ځای نه لري.

-پلانی پرکرښه دئ یا پلانی مضمون پر لیکه سو

په دې ورستیو کلونو کي، دوه نور داسي ترکیبونه په پښتو کي باب سوي دي، چي په هیڅ ګونه د دې ژبي له دود او دستور سره سمون نه لري . دا دوه ترکیبونه دواړه له انګرېزي ژبي څخه پارسي او پښتو ته راغلي دي . په انګرېزي کي د هغه چا له پاره، چي د تلیفون په مرسته یا د تلیفون له لاري خبري کوي د � on line � ترکیب استعمالوي؛ مثلاً وایي � He/ She is on line. � : که چیري ځیني مواد، په انټرنیټي ویبپاڼه (ویبسایټ) کي د لوستلو له پاره کښېښنول سي (upload) ، نو په انګرېزي کي وایي، چي � so and so is on line. � پارسي ژباړونکو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسي انګرېزي جوملې د خپلې ژبې او ګرامري اصولو پر خلاف داسي ترجمه کړي دي : � فلانی روی خط است . � د پښتو ځینو پېښه ګرو ژباړونکو هم د پارسي ترجمانانو په څېر د کمپیوټر د نړۍ دا انګرېزي ترکیب داسي ژباړلئ دئ : � پلانی پر کرښه دئ . � یا پلانی پر لیکه دئ . � کله کله چا ته وایي : � ستاسي کرښه سمه نه ده . � او کله کله لیکي : � پلانی کتاب یا مجله پر لیکه سوه� .

لکه څنګه چي پوهېږو هره ژبه ځانته جلا صرفي او نحوي قواعد، بېلابېل اصطلاحات او محاورې لري . یو مفهوم په یوه ژبه کي په یوه بڼه او په بله ژبه کي په بل ډول بیانیږي . له همدې امله که انګرېزیان په داسي حالاتو کي د آن لاین (on line) عبارت کاروي، هیڅ ستونزه نسته؛ ځکه دا خبره په دې ژبه کي په دغه راز ویله کیږي؛ مګر په پښتو کي د دې ترکیب ټکي په ټکي ترجمه، پښتو لوستونکو او اورېدونکو ته موضوع سمه نه روښانه کوي . په پښتو کي باید له چا سره د تلیفوني خبرو پر مهال � د تلیفون پر کرښه یاست . � یا � د تلیفون پر لیکه یاست . � جوملو پر ځای داسي و ویل سي : � رغ یا اواز مو اروېدل کیږي . � ، � رغ دي راځي . �، � اواز مو راځي � او داسي نور . په پښتو کي حتا دا خبره هم سمه نه برېښي، چي وویل سي : � تاسي زموږ سره وصل یاست یا زموږ سره تړلي یاست . � ځکه که د تلیفون له لاري خبري کوونکی کس ښځه وي، نو د داسي جوملو ویل خو د افغاني دود او دستور له مخي ډېره ناوړه مانا لري . دا خبره هم نه منطقي ده او نه هم په زړه پوري، چي څوک و وایي : � د تیلفون کرښه مو سمه یا روښانه نه ده . � د دې جوملې پر ځای اسانه او کره جوملة باید داسي وي : � اواز مو سم نه اروېدل کیږي . � یا � رغ مو سم نه را ځي . � او داسي نور.

دغه رنګه پر ویبپاڼو د بېلابېلو موضوع ګانو د خپرولو له پاره دا جوملة سمه نه برېښي، چي وایي : � پلانی کتاب پر لیکه سو . � د � پر لیکه سو � عبارت په هیڅ وجه پښتني روح او خونډ نه لري . عام پښتانه نه پوهیږي، چي � لیکه � څه ده ؟ هغوی خو لیکه یا کرښه د یوه سیده یا مستقیم خط په مانا پېژني . د دې پر ځای دا بڼه غوره ده، چي و وایو : � پلانی اثر د انټرنیټ له لاري خپور سو . �، � پلانی اثر پر ویبپاڼه خپور سو . � یا � پلانی کتاب د انټرنیټ له لاري لوستلو ته چمتو سو . � که د� آن لاین � مفهوم په پښتو کي هم د انګرېزي ژبي د دود او بایدې له مخي وواېو، بیا نو په پښتو کي څه نه پاتیږي، نوم یې باید ډېر ژر له پښتو څخه په کوم بل نوم واوړل سي . په هر پښتو ترکیب او هره پښتو جوملة کي باید د فصاحت او بلاغت اصول په پام کي ونیول سي . هر پردی ترکیب یا اصطلاح باید په داسي بڼه وړاندي سي، چي زموږ خلګو ته اسانه، روان او خوږ و برېښي

-جګپوړي یا لوړ پوړي چارواکي

د انګرېزي ژبې په ورځنیو خبرونو کي د � high - ranking � عبارت خورا په پېخر کارېږي . په پارسي کي یې هغه په � بلند پایه یا بلند رتبه � ژباړلئ دئ . د پښتو پېښه ګرو ژباړونکو هم دا انګرېزي ترکیب په همدې بڼ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونده او ناوړه بڼه ترجمه کړی دئ؛ د مثال په توګه ویل کیږي : � د پلانی هیواد جګپوړو چارواکـــو . . . � یـــــــا � د پلاني وزارت لوړ پوړو چارواکو � . . .

د � پوړ � کلیمه په پښتو- پښتو تشریحي قاموس کي، چي د پښتو ژبي تر ټولو عصري، علمي او بشپړ فرهنګ دئ د طبقې، مرتبې، منزل، صف او قطار په ماناوو راغلې ده (امرخېل، او نور . پښتو- پښتو تشریحي قاموس ۱: ۵۳۳).

زموږ خلګ هم په خپلو محاورو کي پوړ د منزل، چت، طبقې، پوښښ) په انګرېزي کي row, layer storey, floor, , tier, levelاو داسي نورو (په مانا استعمالوي . په انګرېزي کي د � high - ranking authority � ترکیب د هغه/ هغو چارواکي/ چارواکو مانا ورکوي، چي لوی او پراخ واک ولري . زموږ ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو دا عبارت هو به هو ژباړلئ دئ ؛ خو اصلي مانا یې پر خپل ځای پر ایښې ده . د جګپوړي یا لوړ پوړي په اروېدو سره د چا په ذهن کي د ودانۍ د پوښښونو یا طبقو مفـــــــــــــــهوم پيـــــدا کیږي . د � پوړ � ټکی د انسان د جسمي یا فکري لوړوالي په مانا سم نه دئ . ښه به دا وي، چي د جګپوړو یا لوړ پوړو چارواکو پر ځای د لویو چارواکو، غټو چارواکو، سترو مامورینو، لویو کارکوونکو، لویو کاردارو او داسي نورو په شان ترکیبونه کار کړو، چي زموږ د ژبي له ځانګړتیاوو او دودونو سره پوره برابري لري . د لوی منصبدار، لوی مامور، غټ کاردار او داسي نورو په څېر ترکیبونه زموږ په خلګو کي د � جګپوړو یا لوړ پوړو چارواکو � تر جعل سوي او بې مانا عبارت، ډېر مأنوس او اشنا دي . د ژبپوه، لیکوال او ژورنالیست علمي او مسلکي رسالت هم دغه دئ، چي خلګو ته ګران او پېچلي ټکي اسانه کړي؛نه داچي په لوی لاس ستونزي او پېچومي را پورته کړي.

-دننه دننه یا دننه

زموږ د کښته پښتنو په لهجو کي له ډېرو وختو راهیسي؛ خو زموږ برو پښتنو په ځینو لهجو کي، پاکستان ته د اوږده اوترخه مهاجرت له کلونو څخه د � دننه دننه � په نامه یوه ناوړه او بې خونده ترکیب باب سوی دئ، چي اصلاً په هندي او اُردو ژبو کي استعمالیږي . دا ترکیب په هندي او اردو کي د � اندر اندر � په بڼه ویل کیږي، چي د زماني ظرفیت له اداتو څخه ګڼل کیږي؛ مثلاً په اردو کي وايي : � فلان کام دس دن کے اندر اندر ختم هوجائیګا . � ياني پلانی کار په لسو ورځو کي بشپړیږي . د ډیورنډ ترکرغېړني کرښي ها خوا زیاتره پښتانه او ځیني دا خوا پښتانه دا پردی ترکیب ټکی په ټکی ترجمه کوي؛ او داسي وايي : � پلانی کار په لسو ورځو کي دننه دننه بشپړیږي . � حال داچي د � اندر اندر � یا � دننه دننه � عبارت ته په اُردو او په پښتو کي هیڅ اړتیا نسته . اردو او پښتو جوملي دواړي، بې دې اضافي ټکو هم په بشپړ ډول مانا افاده کوي؛ د مثال په توګه که وویل سي : � فلان کام دس دن میں ختم هوجائیګا . � یا په پښتو کي : � پلانی کار به په لسو ورځو کي بشپړ سي . � له هره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړخه سمي او مکملي جوملې دي؛ ځکه � دس دن میں � یا � په لسو ورځو کې � عبارتونو، د کار زماني حدود په سم او دقیق ډول روښانه کړي دي . په داسي جوملو کې د � دننه دننه � پر ځای د � دننه � ټکی هم اضافي او بې مانا دئ؛ د مثال په توګه په پښتو کې دا خبره سمه نه ده، چې ووایو : � پلانی کار په لسو ورځو کې دننه بشپړيږي . � اوس نو که د هندي او اُردو ژبو اصلي ویوونکي په دغه راز جوملو کې دا زاید ترکیب کاروي، خپله خوښه يې . ښايي هیڅوک يې بدی او بې خوندی ته پام هم و نه کړي؛ ځکه هره ژبه ځیني داسي ترکیبونه او عبارتونه لري، چې استعمال يې په هماغه ژبه کې بد نه ښکاري؛ خو په پښتو خبرو او محارو کې دا شان اضافي او بد ذوقه ترکیبونه هيڅ شایست نه لري.

-پلانی . . . پاته سوی دئ

بل ناوړه ترکیب، چې له هندي او اُردو ژبو څخه پښتو ته لاره پیدا کړي ده، د � پاته سوی دئ � عبارت دئ، چې د هندي ژبي د � رهنا � له مصدر څخه اخیستل سوی دئ؛ مثلاً په اردو کې وایي : � فلان آدمی چھ سال پارلیمنٹ / اسمبلے کا مِمبر رهچکاهے . � د کوزي پښتونخوا وګړي همدا جومله داسي پښتو کوي : � پلانی شپږ کاله د پارلیمنټ / اسیمبلۍ مِمبر پاته شوی دئ . � د دي خوا ځیني پښتانه هم په ناپوهۍ سره دا جومله داسي وايي : � پلانی شپږ کاله د پارلمان غړی پاته سوی دئ . � د � پاته سوي � ترکیب په پښتو کي سم او خونده ور نه برېښي . هغه پښتانه، چې ژبه يې د پردو له ناوړي اغېزې په امان وي، دا جومله داسي وايي : � پلانی شپږ کاله د پارلمان یا شورا غړی ؤ . � ، � پلانی لس کاله په پوهنتون کي استاد ؤ . � یا � پلانی څو کاله د کابینې وزير ؤ . � د پښتو خوند، اساني او هونر په دې کي دئ، چې ډېري لويي پرپړې په يوه ټکي کي بیانوي . دلته هم ګورو، چې په مخکنیو درو پښتو جوملو کي د � ؤ � ټکی په یوازي سر د هندي او اردو ژبو د درو ټکو (پاته سوی دئ)جواب وايي .

که څوک په ژبه کي، د یوه معقول او منطقي دلیل له مخي يو نيم پردي ټکي کاروي، دا څه لوی عیب او نه بخښوونکې ګونا نه ده؛ مثلاً که د کوزي خوا پښتانه د � ولسي جرګې � پر ځای د � قومي اسمبلي �، د � مشرانو جرګې � پر ځای د� سینیټ �، د � غړي � پر ځاي د � مِمبر � ټکي استعمالوي، دا ډېره د اندېښني وړ خبره نه ده (که څه هم باید تر وسه وسه کوښښ وسي، چې تر اشد ضرورت ها خواپه پښتو کي د پردو ټکو جدي مخه ونیوله سي)؛ ځکه ټولي ژبي د ټولنیز ژوند د اړتیاوو له امله، په یوه ډول د ډولونو د نورو ژبو کلیمې، ترکیبونه او اصطلاحات اخلي . ځیني ټکي او ترکیبونه د یوه هیواد دملي ټرمینالوژي یوه برخه وي، چې د هغه هیواد په جغرافیایي حدودو کي يې د هري ژبي ویوونکي باید په خوښۍ سره ومني . تر دې استثناً چې تېر سو که یو پردی ترکیب، په خپله اصلي یا ژباړل سوي بڼه، زموږ په ژبه کي د سلیم ذوق، اسانۍ او سادګۍ د اصولو پر خلاف وي، نو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته باید د داسي ناوړه ترکیبونو جدي مخه ونیوله سي، چي پر پردي توب سربېره زموږ د ژبي اصـــــــــیل جوړښت ورانوي.

-تر سره سوی دئ

دا ناوړه ترکیب هم د � صورت نیولئ دئ � په شان، له پارسي څخه پښتو ته لاره موندلې ده . په پارسي کي وایي : � فلان امر توسط فلان شخص انجام یافــــته است . � ځینو پښتو ژباړونکو دا جومله داسي ژباړلې ده : � پلانی کار د پلاني کس له خوا تر سره سوی دئ . � یا � پلانی کار پلاني ترسره کړی دئ . � په دي دوو جوملو کي د � تر سره � ترکیب له پښتو ژبي او پښتني دود سره هیڅ سمون نه لري . زموږ خلګ وایي : � پلاني، هغه کار کړی دئ . � ، � هغه کار پلاني کړی دئ . �،� دا د پلاني کار دئ . � یا � دا د پلاني له لاسه دئ . � که څوک په دغه راز جوملو کي، د پارسي پر پله ګام ږدي او هرومرو په جومله کي د � تر سره � ترکیب ګډوي، نو ښایي دا پوښتنه ځني وسي چي ولي د � تر سره � پر ځای � تر پایه � نه وایي ؟ ځکه په پارسي کي هم د � انجام � یا � پایان � ټکی کار سوی دئ . په داسي حال کي، چي � سر � د پیل یا آغاز په مفهوم دئ.

حقیقت دادئ، چي دلته � تر سره � یا � تر پایه � دواړه پښتو ته د ناوړه ترجمې رنګ ورکوي؛ او له هر ډول پښتني جوهره یې بې برخي کوي . پښتو د زیاتره پردو ټکو او ترکیبونو پر ځای خپل سوچه، خواږه او اسانه ترکیبونه لري . د خپلو ساده، اسانه او په زړه پورو عبارتونو پر ځای د نورو ژبو د ناوړه ترکیبونو کارونه داسي مانا لري، لکه څوک چي له وریښمین ټوکر سره د بورۍ یا کرباس ټوټه پیوندکړي؛ یا بالعکس د بورۍ یا کرباس له ټوټې سره د وریښمین ټوکر یوه ټوټه وګندي . دا دواړي ټوټې د څرنګوالي له اړخه ډېر توپیر لري؛ نو ځکه څنګ پر څنګ ښه نه ایسي .

-سرته رسولئ یا پای ته رسولئ دئ

د ناوړو ترکیبونو په لړ کي، نن سبا دوه نور داسي عبارتونه هم خورا ډېر کاریږي، چي د پښتو ژبي او ادب له سپېڅلي طبیعت سره سمون نه لري . دا دوه ترکیبونه هم له پارسي څخه پښتو ته راغلي دي؛ مثلاً په پارسي کي وایي : � فلانی تحصیلاتش را در رشتهٔ تاریخ انجام داده است . � یا � فلانی تحصیلاتش را در رشتهٔ تاریخ بسر رسانیده است . � ځینو پښتو ژورنالیستانو او لیکوالو د � انجام داده است � یا � بسر رسانیده است � پارسي ترکیبونه په پښتوکي د � پای ته رسولي دي � یا � سرته رسولي دي � په بنو ژباړلي دي . ځیني ژورنالیستان او لیکوال د� سرته رسول � او ځیني نور د � پای ته رسول � عبارت غوره ګڼي . حقیقت دا دئ، چي سر او پای د یوه جسم دوي مخالفي یا متضادي برخي دي . د یوه مقصد له پاره د دوو متضادو ټکو (سر او پای) کارول نه منطقاً سم بریښي؛ او نه هم په پښتو کي ژوري ریښي . ښه خودا ده، چـي و وایو : � پلاني په تاریخ کي زده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، بشپړي کړي دي . � یا په لنډ ډول : � پلاني په تاریخ کي زده کړي، کړي دي . � په لومړۍ جومله کي د � بشپړ � ټکی له یوې خوا د سر او پای دواړو ماناوي افاده کوي؛ او له بلي خوا د پښتو ژبي له دود او دستور سره پوره برابري لري . د دغو دلایلو پر بنسټ، دا جوملې غوره او آن سمي نه دي، چي و وایو : � پلاني خپلي زده کړي تر سره کړي دي . � یا � پلاني خپلي زده کړي پای ته رسولي دي . � او داسي نور.

-پلانی جنایتکار ده، پلانی قاتل ده

له ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو څخه هم اروېدل کیږي، چي د نارینه (مذکر) فاعل له پاره د ښځینه فاعل صیغه کاروي، د مثال په ډول که ووایو، چي احمد ښوونکی ده . په حقیقت کي مو احمد (نارینه) په ښځه واړوه . باید وویل سي : � احمد ښوونکی دئ . � د پښتو ګرامر له مخي، که د جوملې فاعل نارینه (مذکر) وي، باید فعل هم نارینه بڼه ولري . ددې پر خلاف که د جوملې فاعل ښځینه (مؤنث) وي، نو د جوملې فعل هم باید له فاعل سره سم ښځینه صیغه ولري . په دې ډول باید تل ووایو : � پلانی جنایکار دئ . � یا � پلانی قاتل دئ . � ځکه د جوملې فاعل (د جنایت یا قتل کوونکی) نارینه دئ . بالعکس د � ده � فعل باید له تل ښځینه (مؤنث) فاعل سره استعمال سي؛ لکه : � هوسۍ ښایسته ده . �، � غوا لنګه ده . � او داسي نور .

-دوه ورځي، دوه میاشتي، دوه ښځي، دوه رمې، دوه ورځپاڼي. . .

د پښتو په ځینو لهجو کي، له ښځینه نومونو سره د نارینه نومونو د جمعي صیغې کاروي، چي سم کار نه دئ؛ د مثال په توګه د � نجلۍ �، � کښتۍ �، � خونه � او داسي نورو ټکي ښځینه نومونه دي، چي د جمعي په حالت کي يې باید هرومرو د ښځینه جمعي صیغه کار سي؛ لکه : دوې نجوني، دوې کښتۍ، درې خوني، دوې رمې او داسي نور . د � دوه � عدد باید له نارینه نوم سره استعمال سي؛ لکه دوه سړي، دوه ښوونکي، دوه ډاکټران، دوه کورونه او داسي نور . د همدې قاعدې پر بنسټ، ، دوه ورځپاڼي، دوه جوملې، دوه ښځي، دوه میاشتي، دوه ورځي، دوه دقیقې، دوه ثانیې سم نه دي . سمه بڼه يې داسي ده : دوې ورځپاڼي،، دوې جوملې، دوې ښځي، دوې میاشتي، دوې ورځي، دوې دقیقې، دوې ثانیې او داسي نور.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-احمد زموږ خپلوان دئ، موږ غريبانان يو، ډېر خلق راغلئ دئ، په دې کتابتون کي ډېر ښکلي کتابونه شته دئ

د پښتو په ځينو لهجو کي، کله کله له يکړ (مفرد) نوم سره د جمعي صيغه راوړي، چي سم نه دئ؛ د مثال په ډول ويل کيږي : � احمد زموږ خپلوان دئ . � لکه څنګه چي ګورو د جوملې فاعل (احمد) يکړ يا مفرد دئ؛ خو د هغه له پاره د جمعي صيغه (خپلوان) کار سوې ده . د دې جوملې سمه بڼه داسي ده : � احمد زموږ خپل دئ . � کله کله د دې دود پر خلاف، په جومله کي د جمعي له پاره د يکړ فاعل د فعل صيغه کاروي؛ لکه : � ډېر خلق راغلئ دئ . � لکه څنګه چي پوهېږو خلق يا خلګ/ خلک، جرګه، پوځ، لښکر، رمه، کميسيون، هيئت، بورډ او داسي نور هغه ډله ييز يا کولکتيفي نومونه دي، چي له خپل يوازيتوب سره سره، پر ډېرو کسانو دلالت کوي . د دغه راز نومونو له پاره بايد خامخا فعل د جمعي بڼه ولري؛ لکه : غونډې ته ډېر خلق (خلګ/ خلک) راغلي وه . � په دې ډول دا جوملې، چي وايي : � په دې دوکان کي ډېر ځيزونه شته دئ . �، � په دې کتابتون کي ډېر ښکلي کتابونه شته دئ . � او داسي نور سمي نه دي . بايد په لنډه او اسانه بڼه وويل سي : � په دې دوکان کي ډېر ځيزونه يا شيان سته . �، � په دې کتابتون کي ډېر ښکلي کتابونه سته . � ځيني وختونه د � جمع الجمع � صيغې هم په پښتو محارو او ليکنو کي تر سترګو کيږي؛ مثلاً وايي : � موږ غريبانان يو . � دلته د � غريبانان � ټکی دجمع الجمعي (هغه حالت، چي يو نوم دوه پلا جمع سوی وي) بڼه لري . د جوملې سمه بڼه بايد داسي وي : � موږ غريبان يو . � ځکه غريبان د غريب د جمعي حالت دئ؛ او دوهم ځل جمع کولو ته يې هيڅ اړتيا نسته.

-تر غور لاندي نيول، تر بحث لاندي نيول، تر محاکمې لاندي نيول، تر ازمايښت يا ازموينې لاندي نيول

دا او د دوی په شان نور ترکيبونه هم د پارسي متنونو د ترجمې په لړ کي، پښتو محاورو او ليکنو ته ننوتي دي . په پارسي کي وايي : � فلان مسأله را مورد غور و بررسی قرار می دهيم . � يا � فلان پيشنهاد را مورد بحث و مداقه قرار می دهيم . � دا چي دا پارسي جوملې څونه د پارسي ژبې له ورځنيو محاورو او مکالمو سره ورته والی لري، زموږ د دې ليکني موضوع نه ده؛ خو � تر غور لاندي نيول �، � تر بحث لاندي نيول � او داسي نور په هيڅ وجه پښتو روح نه لري . پښتانه په خپلو کلو او پټو کي دا جوملې داسي وايي : � پر پلانۍ خبره به غور وکوو/ وکړو . �، � پلانۍ خبره وڅېړو . � يا � په دې اړه به خبري وکوو/ وکړو . � او داسي نور . � تر محاکمې لاندي نيول �، � تر ازمايښت يا ازموينې لاندي نيول � او داسي نور ناوړه ترکيبونه هم د پښتو په اصيلو محاورو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي جال نه دي . دا پردي او بدذوقه ترکيبونه هم د بې خبره کسانو له خوا د پردو عبارتونو د ټکي په ټکي ترجمې له لارې پښتو ته راغلي دي . ځيني خو لا د � محاکمې � او � محکمې � تر منځ هم هيڅ توپير نه کوي . په داسي حال کي، چي دا دوه بېل حقوقي اصطلاحات دي؛ او کاملاً جلا ماناوي لري . محاکمه / am a k āḥ u m ́/ (د ميم په پېښ او د کاف په زْوَر) هغه عربي ټکی دئ، چي په محکمه کي يو پر بل باندي د دعوې کولو په مانا دئ، چي په انگرېزي کي يې � trial, hearing � اوپه ايراني پارسي کي يې � دادرسی � بولي (عميد ۳ : ۲۱۸۸)؛ خو محکمه / am a k ḥ a m ́/ (د ميم په زْوَر) هغه حقوقي مؤسسه يا اداره ده، چي د خلګو د بېلابېلو دعوو يا شخړو په اړه پرېکړي کوي . په انگرېزي کي يې � court � ، په ايراني پارسي کي يې � دادگاه � او په ځينو هندي الاصله ژبو کي يې � عدالت � بولي . په دې ډول دا خبره سمه نه ده، چي وايي : � پلانی محکمه کيږي . � د دې جوملې سمه او دقيقه بڼه داسي ده : � پلانی محاکمه کيږي . � ياني د پلاني د تور په اړه حکم کيږي.

-تر پوښښ لاندي راغلئ دئ

ايرانيان او د هغو په پيروی زموږ پارسي ژبي ژورناليستان او ليکوال ، اوس د تلويزيوني او راديويي خپرونو په اړه، يو نوی ترکيب کاروي، چي د پښتو ژبي او ادب په سپېڅلي جوړښت کي هيڅ ځای نه لري . دا نوی ترکيب د� تحت پوشش قرار داده است � په ډول کارېږي؛ د مثال په توګه وايي : � تلويزيون آريانا، سه ولايت ديگر را تحت پوشش خود قرار داده است . � په پښتو کي زموږ پېښه گر ژورناليستان، ژباړونکي او ليکوال دا جومله ټکی په ټکی ژباړي؛ او داسي وايي : � آريانا تلويزيون، نور درې ولايتونه تر خپل پوښښ لاندي راوستي دي � .

په پښتو کي د � پوښښ � ټکی د چت، طبقې، منزل، پوړ او داسي نورو په مانا دئ؛ مثلاً پښتانه وايي : � د هغه ودانۍ پوښښ کمزوری دئ . � يا � دا ودانۍ لس پوښښه لري . �، چي په لومړۍ جومله کي د چت او په دوهمه جومله کي د پوړ، منزل يا طبقې) په انگرېزي کي level, tier, floor, stage, storey layer, row , او داسي نورو (په مانا کار سوی دئ . د پښتو په دغه راز جوملوکي د � پوښښ � د ټکي کاروَنه، په ړندو سترګو د پارسي ژبي د سمو او ناسمو ترکيبونه پېښې دي . که مخکنۍ پارسي جومله په اسانه او روانه پښتو واړوو، داسي بڼه يې غوره گڼله کيږي : � آريانا تلويزيون په نورو درو ولايتونو کي خپروني پيل کړي دي . � يا � د آريانا تلويزيون خپروني، اوس په نورو درو ولايتونو کي ليدلي کيږي . � ځکه دغه راز جوملې به هم د ويلو او مانا له اړخه اسانه وي؛ او هم به په هغو کي د بلي ژبي بې خونده او ناوړه اغېزه نه وي نغښتې.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-له پلاني ښخه ملاتړ کوو ، له پلاني ښخه ننګه کوو یا له پلاني سره ملاتړ / دفاع کوو

دا ځو بې خونده ترکیبونه هم له پارسي ښخه په پښتو ګډ سوي دي . په پارسي کې وایي : � از فلان شخص حمایت می کنیم . � یا از فلان کار دفاع می کنیم . � په دې ډول په پښتو کې : � له پلاني ښخه ملاتړ / ننګه کوو . � یا � د پلاني کار دفاع کوو . � د پارسي ترکیبونو هو به هو ترجمه ده . ښه به داوي، چې وواېو : � د پلاني ملاتړ کوو. �، � د پلاني ننګه کوو . �، � د پلاني تر شا ولاړ یوو . �، د پلاني پر خوا یوو . �، د پلاني په پره کې یوو . �، � د پلاني دفاع کوو . � او داسې نور . د � ښخه � او � سره � ټکي له ملاتړ سره کاملاً اضافي دي؛ او دغو جوملو ته کوږ پردی رنګ ورکوي . د � ښخه � ټکی په ځینو نورو جوملو کې هم بې ځایه او اضافي بڼه لري؛ لکه : � له کابل ښخه تر کندهار پوري �، � له سهار ښخه تر ماښام پوري � که دا جوملې په دې ډول ولیکو : � د کابله / له کابله تر کندهاره � ، یا � د سهاره/ له سهاره تر ماښامه � نه د جوملې په مانا کې بدلون راځي؛ او نه هم بې ځایه اوږدیږي . په حقیقت کې لویه جوملہ په داسې کوچنۍ جوملہ اوښتې ده، چې هم ساده ده، هم اسانه.

-له علاج ښخه/ ځنې عاجز دئ، له توان ښخه/ ځنې وتلئ دئ

د مخکني ناوړه ترکیب په څېر، د ځینو لیکوالو او ژورنالیستانو په لیکلې پښتو کې، کله کله داسې جوملې تر سترګو کیږي، چې د ټکي په ټکي ترجمې رنګ او جوله له ورایه پکښې ځرګنده وي؛ مثلاً ویل کیږي : � ډاکټر یې له علاج ښخه عاجز دئ .�، � پلانی کار یې له توان ښخه وتلئ دئ . � یا � پلانی له کور ښخه وتلئ دئ . � او داسې نور . د پښتو په ختیزه لهجه کې، زیاتره د � ښخه � پر ځای د � ځنې � ټکي کاروي؛ او نوره ټوله جوملہ په هماغه بڼه وایي . په داسې جوملو کې د � ښخه � ترکیب د پارسي ژبې د � از � هو به هو ژباړه ده، چې له پښتو ژبې او پښتني جوهر سره هیڅ برابري نه لري؛ ځکه په پارسي کې وایي : � داکتر از علاجش عاجز است . �، � فلان کار از توانش بیرون است . � یا � فلانی از خانه برامده است � .

په پښتو کې د داسې جوملو له پاره د � ښخه � یا � ځنې � ټکو ته هیڅ اړتیا نسته؛ د مثال په توګه که و ویل سي : � ډاکټر یې له علاجه عاجز دئ .� � طبیب یې علاج نه سي کولای . �، � د پلاني کار توان یا وس نه لري . �، � پلانی د کوره / له کور ه وتلئ دئ . � یا � پلانی په کور کې نسته . � او داسې نور ګرده داسې جوملې دي، چې د پښتو اصلي ویوونکي یې په خپلو خبرو او مکالمو کې وایي؛ او د بلې ژبې له هر ډول ناوړه اغېزې ښخه ژغورلې دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تر معالجې يا درملنې لاندې دئ

د مشهورو تېروتنو په لړ کې يو هم دا ترکيب دئ، چې له پارسي څخه پښتو راغلئ دئ . په پارسي کې ليکل کيږي : � فلانی تحت معالجه قرار دارد . � يا � فلانی تحت تداوی قرار دارد . � د دې جوملو پښتو بڼه کټ مټ د پارسي ترجمه ده . سړی نه پوهيږي، چې ولې بايد ناروغ هرومرو تر معالجې يا درملنې لاندې وي؟ که څوک ووايي : � پلانی پر معالجه يا درملنه پروت دئ . � نو په جومله کې څه بې خوندي او ګډوډي راځي؟ لکه څنګه چې دا جومله د خلګو په محاورو کې جال نه ده، تر معالجې يا درملنې لاندې خبره هم له منطق سره څنګ نه لګوي . زموږ عام خلګ خو په پښتو کې، د داسې مفهومونو د بيان له پاره په روښانه او څرګندو ټکو وايي : � پلانی علاج کوي . � يــــــا � پلانی دار درمل کوي . �، � پلانی دارو درمل خوري . � او داسې نور . د همدې دلايلو په رڼا کې، ټول هغه ترکيبونه په هيڅ ډول پښتني تومنه نه لري، چې د نورو ژبو په پيروي د لاندې او باندې په شان ټکي له ځانه سره زياتوي؛ مثلاً : تر مطالعې لاندې، تر څېړنې لاندې، تر ارزونې لاندې، تر کتنې لاندې او داسې نور .

-نوموړی

ځيني ليکوال او ژورناليستان د عربي ژبې د � مزبور �، � مذکور �، � متذکره �، او د پارسي ژبې د � ياده شده �، � نامبرده � او داسې نورو په ځېر کليمې په پښتو کې په � نوموړي � ترجمه کوي؛ مثلاً که څوک په پارسي کې ووايي : � شخص مزبور به جرمش اعتراف نمود . � نو په پښتو کې يې زموږ ځيني ژباړونکي داسې ترجمـــــــه کـــــــوي : � نوموړي پر خپل جرم اعتراف وکړ . � يا � نومړي خپل جرم ومانه � .

د پښتو په لرغونو ادبياتو کې، د � نوموړي � ټکی د نامتو، مشهور، نامدار، نوميالي، نومَوَر، نامي، يا هغه چا په مانا کارسوی دئ، چې په نېکو او ښو کارونو کې يې نوم وړی وي . د پښتو د عرفاني شاعرۍ ځلانده ستوري - علي محمد مخلص (تر ۱۰٦۹ ق پورې په باوري توګه ژوندی) په يوه بيت کې، د الله سبحانه و تعالی بې مثله ذات ته داسې خطاب کوي :

دا کتاب تا تمام کړی ته دانا، ګويا، نوموړی

زه مظهر د ستا د عِلم ته صاحب د عِلم و رأی يې! (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه)

په دې ډول د � نوموړي � ټکی د ياد سوي کس په مانا سم نه دئ . د � نوموړي � ناسمه مانا په حقيقت کې د � مزبور �، � مذکور �، � متذکره �، � ياده شده �، � نامبرده � او داسې نورو ژباړل سوی مفهوم دئ، چې په پښتو ژبه او ادب کې ځای نه لري . هيڅ پښتون په خپلو ولسي خبرو او محاورو کې نه وايي : � نوموړي پر خپل جرم اعتراف وکړ . � بلکې پښتانه د غايب مفرد شخص له پاره د هغه (که نارينه وي) يا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې (که ښځينه وي) ضميرونه کاروي . ياني (يعني) وايي : � هغه يا هغې خپل جرم و مانه . � که غايب کسان د جمعي په حالت کي وي، د هغو له پاره په دې ډول د جمعي اشاري ضمير کاروي : � هغوی خپل جرم ومانه . � په دې ډول ګورو، چي په داسي جوملو کي د � هغه � يا � هغې � په استعمال سره د نوموړي (نوم + وړي)له اصلي او منلي مفهوم (نامتو، مشهور، نامدار،نامي ، نوميالي، نومَوَر) سره د هرډول مانوي (معنوي) التباس مخه نيوله کيږي.

-خاورو ته سپارل، بخاک سپردن

په پښتو کي د مړي د � خاورو ته سپارلو � اصطلاح هم له پارسي څخه راغلې ده. په پارسي کي عام خلګ اصلاً د دې مقصد له پاره زياتره د � دفن � عربي ټکی کاروي . که څوک سره له هغه هم، په پارسي کي د عربي � دفن � پر ځای د� بخاک سپردن � ټکي وايي، له دې خبري سره هيڅ مخالفت نسته؛ خو زموږ د کلو او بانډو پښتانه هيڅکله � خاورو ته سپارل � نه وايي . زموږ خلګ په لنډ او اسانه ډول وايي : � پلانی مو ښخ کـځ /کړ . � د ښخولو ټکی تر خاورو سپارولو ډېر اسانه، ساده او منطقي دئ؛ ځکه هر مړی په حقيقت کي تر خاورو لاندي کيږي . د خاورو سپارولو مفهوم ځرګند او روښانه نه دئ . � خاورو ته سپارل � يو مجازي مفهوم دئ . کېدای سي مړی يا بل شی پر مځکه يا خاورو پروت وي؛ خو ښخ سوی نه وي . داسي خاورو ته سپارل هيڅکله د ښخولو په مانا نه دئ . د ښخولو په سپېڅلي او سوچه پښتو ټکي کي هيڅ بدي نسته . بايد پردی جعل سوی ټکی د ښخولو پر ځای و نه دروو.

-ټاکل او غوره کول

ځيني ژورنالستان او ليکوال، د ژبي د � سوچه کولو � په هيله هڅه کوي، چي د دوی په ګومان د هري پردۍ کليمې په وړاندي خپله موزونه يا ناموزونه پښتو کليمه دود کړي . په دې کار کي کله کله د دوو نسبتاً بېلو مفهومونو له پاره هم يو ټکی کاروي؛ او په دې ډول د خپلي ژبي لمن تنګوي . له دغه ډول ټکو څخه يو هم د عربي ژبـــــي د � انتصـــاب � او � انتخاب � لغتونه دي . لکه څنګه چي پوهېږو � انتخاب � د چاڼ کولو، غوره کولو يا په سياسي او حقوقي مفهوم د خلګو له منځه د يوه کار له پاره د چا د ټاکلو په مــانـــا دئ (عميد ١: ٢٨٠) . په انګرېزي کي د� انتخاب � له پاره د Choose � او � Elect ټکي کاريږي .

د � انتصاب � عربي ټکی د درېدو، کارکولو، ګومارلو، مقرر کولو يا منصوبولو په مفهوم دئ (عميد ١: ٢٨١) چي په انګرېزي کي هغه ته د � Appointment � ټکی کاروي . د دې د دوو ټکو په حقوقي مفهوم کي ډېر توپير سته . موږ نسو کولای د پارلمان وکيل او يوه غير انتخابي کس دواړو ته د � ټاکلو � ټکی استعمال کړو؛ ځکه د پارلمان وکيل اصولاً د خلګو له خوا غوره کيږي؛ او نور غېرانتخابي کارکوونکي لکه وزير، معين، رييس، مدير او نور د حکومت له خوا ټاکل کيږي . د دولتي او خصوصي کارکوونکو يا بل هر چاپه � ټاکنه � يا � ټاکلو � کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب يا غوره کولو حقوقي مانا نه ده نغښتې، په بله ژبه د � ټاکلو � ټکی اصلاً دا خبره نسي بيانولای، چې د پام وړ کس د خلګو په رايه تر مقامه رسېدلئ دئ که د چارواکو په خوښه ؟ بالعکس د انتخاب او انصاب عربي ټکي له ورايه ښيي، چې ټاکل سوي کسان د خلګو له خوا غوره سوي دي که د چارواکو له خوا. په دې ډول که د دواړو له پاره د � ټاکلو � کليمه کار کړو، په حقيقت کي مو د انتخاب (د خلګو له خوا په رايو غوره کول) او انتصاب (بې رايي اخيستني تعيين کول يا مقررکول) تر منځ هيڅ توپير ونه کړ . حال دا چې، د دې دوو ټکو تر منځ په مانا کي لوی فرق سته . په دې ډول � د ټاکنو قانون �، � پلانی پر پلاني مقام وټاکل سو � او داسي نوري جوملې د لوستونکي او اورېدونکي په ذهن کي التباس او ګډوډي پيدا کوي . په دې کي هيڅ بدي نسته، چې موږ هم د انتخاباتو دخيله؛ خو ډېره پخوانی، مروجه او عامه کليمه په خپله ژبه او ادبياتو کي خوندي کړو . همدا اوس په عربي، پارسي، اردو او ځينو نورو ژبو کي د انتخاب او انتخاباتو ټکي په پراخه توګه کارېږي . موږ هم اړتيا نه لرو، چې په خلګو کي دا زړې او اشنا کليمې د پرديتوب په ګونا و باسو؛ او پر ځای يې ستونزمن پښتو ټکي وړاندي کوو . د دې استدلال پر بنسټ دا عامه، اسانه او په زړه پوري ده، چې د ټاکنو د قانون پر ځای د � انتخاباتو قانون � او د ټاکنيزو مبارزو پر ځای انتخاباتي مبارزې/ منډې ترړې و وايو . د منتخب شخص له پاره � غوره سوی استازی � � انتخاب سوی استازی � يا په لنډ ډول � استازی � او د حکومتي واکمنانو له خوا ګومارل سوي کس/ کسانو ته د � ټاکل سوي/ ټاکل سوو � يا � ګومارل سوي/ ګومارل سوو � ترکيبونه استعمال کړو . دا ځکه چې انتخاب او انتصاب دوه بېل لغوي او حقوقي مفهومونه دي او بايد سره ګډ نه سي.

-خلګ يې له ځانه سره وړي دي

ځيني ژورنالستان او ليکوال، په خپلو خبرو او ليکنو کي د � وړی � او � بېولئ � تر منځ توپير نه کوي . څه موده مخکي مي د يوې مشهوري راديو له پښتو خپروني څخه واروېدل، چې يوه خبريال يې په خپل رپوټ کي و ويل : � طالبانو درې کسان له ځانه سره وړي دي � .

د ځينو ژونديو موجوداتو په تېره بيا انسانانو له پاره د � وړل � مصدر کارول، سم نه دئ . بايد د � وړل � پر ځای د � بېول � له مصدر څخه کار واخيستل سي؛ او دا جوملهِ په دې ډول و ويل سي : � طالبانو درې کسان بېولي دي . � د � وړل � مصدر د بې روحه شيزونو له پاره کارېږي؛ لکه : � احمد کتابونه وړي دي .
�

په پارسي کي زياتره دځينو نومونو د بيان او روښانولو له پاره يو بل ټکی هم بدرګه کوي؛ لکه � يک ميل تفنګ �، � يک عراده موتر �، � يـــک رأس ګوسفنـــد �، � يک حلقه چاه � ، � يک باب مکتب �، � يک پايه ماشين � او په لسګونو نور، چې د � ميل �، � عراده �، � رأس � ، � حلقه �، � باب � ا و

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� پايه � ټکي ټول زايد او اضافي دي . که وويل سي : � يک تفنگ �، � يک موټر �، � يک گوسفند �، � يک چاه �، � يک کتاب �، � يک ماشين � ، � يک مکتب � او داسي نور مفهوم په بشپړه توگـــه روښانه دئ . دا چي په پارسي کي ژورناليستان او ليکوال څه وايي او څه ليکي، دلته زموږ د څېړني موضوع نه ده . هغه څه چي په پښتو کي بايد په ټينگه پام پر وسي، د پښتو ټکو، ترکيبونو او اصطلاح گانو پښتني خته او جوهر دئ . په دې مانا چي زموږ کلام بايد کاملاً پښتني روح او پښتني تومنه ولري . خپلي جوملي بايد په داسي ډول وړاندي کړو، چي زموږ عام خلگ يې په خپلو ورځنيو مکالمو او محاورو کي وايي . دا غوره گڼل کيږي، چي په پښتو کي تل په ساده او لنډ ډول و وايو : � يو توپک يا يو ټوپک �، � يو موټر �، � يو پسه �، � يو څا �، � يو کتاب �، � يو ماشين �، � يو کور �، � يو ښوونځی � او داسي نور . هغه څوک چي په پټو سترگو د پارسي پر پله پل ږدي؛ او وايي : � شل کړی ماينونه ونيول سوه �، � پلاني يوه پايه سټلايټ فون اخيستی دئ � يا � د کورنيو چارو وزارت څو عرادو موټرونو ته اړتيا لري � په حقيقت کي د پښتو د ملا تير ماتوي .

د افغاني فرهنگ د معاصر پېر تر ټولو مخکښ او وتلی استاد - علامه عبدالحي حبيبي، له خپلو څرگندونو او تبصرو سره، په پښتو کي د ناوړو عبارتونو له ډلي څخه ځيني په دې ډول ياد کړي دي:

نقش پر غاړه لري . دا څنگه پښتو ده ؟

رول لوبوي : يعني څه؟ د ا د کوم ځای پښتو ده ؟

لوی استاد، علامه حبيبي، په پښتو ټکو کي د بې خونده او ناوړه ترکيبونو په ډله کي، د � نقش � د کليمې په اړه داسي کاږي : � دا کلمه هم د ايران له مطبوعاتو څخه راغله، او اوس په دواړو ژبو [دری او پښتو] کي بې تحقيقه داخله سوه . � نقش بازی کرد � په � نقش ولوباوه � ترجمه سو يا مهم نقش لري، چي د � نقش مهم دارد � ترجمه ده . نقش، چي عربي کلمه ده، دغه معاني نه لري، او ناحقه په پښتو را گډه سوه . په پښتو کي بايد و ويل سي : � لويه برخه پکي لري . � يا � لوی لاس پکي لري . � � در آن قضيه نقش مهمی بازی کرد � دا خو د اصلي ژبي تعبير هم نه دئ، مگر په پښتو کي دغه مطلب بل راز اداکيږي : � هغه شخړه يې وشلوله . �، � پر هغي شخړي يې ډېره اغېزه وکړه . � (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۳).

لکه څنگه چي د پښتو بابا - علامه حبيبي يادونه وکړه . ځيني د � نقش � عربي ټکی په پښتو کي د رول (role) په کليمه ترجمه کوي، چي هغه په خپله هم انگرېزي لغت دئ . البته نه داسي انگرېزي ټکی، چي زموږ خلگ له پېړيو ورسره اشنا وي؛ لکه رپوټ) د رپوټ کليمه د انگرېزي ژبي د رپورټ � report � له لغت څخه اخيستل سوې ده؛ او زموږ خلگ يې په دې هيواد کي د لويو تاريخي پېښو پر بنسټ ، په بشپړه توگه پېژني (او داسي نوري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کليمي . زموږ ځوان ژورنالیستان او لیکوال په پټو سترګو لیکي : � پلانی، په پلاني کار کی لوی رول لوبوي . � یا � پلانی په پلاني کار کي ستر رول لري . � زه نه پوهیږم، چي موږ ولي باید د خپلو اسانو او خوږو پښتو ټکو پر ځای، بې هر ډول لغوي یا تاریخي دلایلو، انګرېزي ټکـــــــي استعمال کړو . � پلانی په پلاني کار کي لویه برخه لري . �، � پلانی په پلاني کار کي ستره ونډه لري . � یا � پلانی په پلاني کار کی لوی لاس لري . � ګرده زموږ د خلــــګو هغه خوږې، ساده او رواني جوملې دي، چي په ویلو او لیکلو کي یې هیڅ ربړ او سختي نسته.

ریاست یې پر غاړه ؤ . څنګه ؟

-ت

ماس ونیسو. یعني څه ؟ او که یې طرف ښځه وي نو. . .

یو لړ خبري، یو لړ معلومات، یو لړ مکتوبونه، یو لړ هر څه

.دي ته په پښتو کي ضرورت نسته . یو څو خبري، یو څه معلومات، یو څه مکتوبونه کافي دي . دا د یک سلسله ناوړه ترجمه ده، او د پښتو د ګلونو په لړ کي یو اغزی.

د ورځي له پلوه، د شپې له پلوه

.دا هم د ترجمې ناوړه اثر دئ .(از طرف صبح یا از طرف شب) .

لوی استاد، علامه حبیبي، کاږي چي په پښتو کي د � ورځي �، � شپې � ټکی کافي دي . � له پلوه � نه غواړي . د ورځي باران وسو او د شپې کور ته ځم . � له پلوه � زاید او ناوړه دئ.

تر څو چي؟

په اکثرو ځایو کي � تر څو � ته ضرورت نسته . پخپله چي یې مقصد افاده کوي (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۳ � ۲۴).

له امله او لامل ؟

د برهان المحققین او ارشد المؤرخین ،لوی استاد علامه حبیبي ، په نظر � امله � اصلاً مجرده نامستعمله کلیمه ده . که مستعمله هم وي، نو د � عمله � د ټکي مفغنه بڼه ده . لوی استاد باور لري، چي دا کلیمه باید هر ځای و نه نښلوله سي . اوس یې دوني تعمیم کړی دئ، چي نه ښایي . دا اوس لکه د یوناني طبیبانو بدرقه داسي ګرزېدلې ده، په هره دوا یې ګډوي (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دي چي د � له کبله � ترکيب د پښتو د منځنۍ دورې په ځينو اثارو کي خال خال تر سترګو کيږي؛ خو زموږ د کلو او بانډو سپېڅلي پښتانه اصلاً په خپلو ورځنيو محاورو کي د � له امله � او � له کبله � ترکيبونه نه کاروي . د ژبي د بدلون او اوښتون په بېلابېلو پړاوونو کي داسي ډېر پېښيږي، چي ځيني ټکي، ترکيبونه او اصطلاح ګاني د باد او باران په شان ژبي ته را ننوزي؛ او د موسم تر اوښتو وروسته بيرته پر خپله لاره ولاړ سي . د ځينو هيڅ نښه نښانه پاته نسي؛ او ځيني د خپلو بچو او لمسو له لاري په يوه بله بڼه او جوله ژوندته دوام ورکوي . دا بدلونونه په حقيقت کي د کليماتو د مريني او ژوند نه دربدونکی بهير دئ، چي هر څوک يې بايد د زړه په غوښت و مني . د همدې استدلال پر بنسټ، زموږ د خلګو په ولسي ادب کي د دغو مفاهيـــمو له پاره وايي : � د پلاني کار عِلت څه ؤ ؟ � ځيني وايي : � د هغه کار سوَب (سبب) څه ؤ؟ ، � پلانی کار ولي وسو؟ �، �پلانی کار ولي پېښ سو ؟ �، � هغه کار پر څه پېښ سو؟ �، � د هغه کار وجه څه وه؟ � يا � په دي خاطر چي ژمی را نيژدې کيږي، نو ځکه مي تاوده کالي را برسيره کړي دي . � او داسي نور . زموږ ځيني ځان غوښتوونکي ژورناليستان او ليکوال په زور او جبر سره کوښښ کوي، چي دا ډول ترکيبونه پر خلګو وتپي . دا چي اوس له ډېرو وختونو په مطبوعاتو کي باب سوي دي پرېږدئ، چي د خلګو د سليم ذوق ازموينه په بري سره تېره کړي؛ خو تر دي ازموينت مخکي بايد د لوی استاد، علامه حبيبي، له ژوندي مثال سره سم، د يوناني طبيبانو د متحدالمال دارو په څېر په هره نسخه ګډ نه سي . په هر ځای کي بې موجبه ونه ويل سي ؛ لکه څنګه چي وايي : � پلانی مامور د پلاني کار د کتني له امله ځي . � يا � که پر اسمان يو لړ اوريځي پيدا سي، نو به له دي امله باران واوري � .

د لوی استاد په عقيده، په دغو دواړو جوملوکي د � له امله � ترکيب سم نه دئ . د دي جوملو سمه بڼه دا ده، چي وويله سي : � پلاني مامور د پلاني کار د کتني له پاره ځي . � ، � سبا به پر اسمان يو څه اوريځي را وخېژي، نو به باران و اوري . � (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴) . دلته د سليم ذوق څښتن په اسانۍ سره قضاوت کولای سي، چي د لوی استاد بيان کټ مټ زموږ د سپېڅلو او بې الايشه خلګو په څېر ساده، روښانه او بې وله دئ . خبره يې په داسي ډول ادا کړې ده، چي عام خلګ يې په خپلو محاورو کي کاروي؛ او بې تکليفه هر څوک په پوهېږي.

فاضل استاد - ګل پاچا الفت (۱۲۸۷- ۱۳۵٦ ش) ، په خپله � لغوي څېړنه � کي ليکي : � کبل، لامل دواړه لفظونه په علت او سبب ترجمه شويدي، مګر په محاوره او خبرو اترو کښې هيڅکله داسي نه ويل کيږي، چه د دې کار کبل څه شی دی يا څه لامل لري . ځکه چه د علت او سبب معنی پکښې نشته . د دې دواړو لغتونو صحيح استعمال په دې ډول دئ : ته د څه لامله دا کار کوې ؟ زه له دې کبله تاته څه نه وايم، چه خپه به شې! � (الفت ٦٦ � ٦٧).

دا ؤ د پښتو د وو وتلو او منلو استادانو، علامه حبيبي او استاد ګل پاچا الفت، د نظريو په رڼا کي د � له امله �، � لامل � او � کبل � لغوي څېړنه؛ خو په عمل کي ګورو، چي د دې لويو استادانو نظريو ته په نه پاملرني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د � له امله � او� له کبله � پر افراطي کاروني سربېره، د � لامل � ټکی هم په هره ليکنه او وينا کي څو ځو ځلي تر سترګو کيږي . ښايي د ژبي د � سوچه کولو � پلويان يې په دې انګېرنه هر ځای د عامل، علت، سبب، وجهي، بابت او نورو پر ځای استعمالوي .، چي ګواکي � لامل � پښتو ټکی دئ؛ او په دې ناسم ګومان پښتو د پردو ژبو له ناوړه اغېزي څخه ژغوري.

-پاملرنه

د لوی استاد له باور سره سم، دا نوې جوړه سوې کليمه هم خورا ډېره او بې ځايه کارېږي . په راديو، تلويزيون او نورو خپرونو کي اروو، چي وايي : پامـــلرنه وکړئ ! پاملرنه مو راګرزوو . دا دواړه عبارتونه د پارسي د � توجه کنيد � يا � توجهٔ تان را جلب مي کنيم � ترجمه ده . مګر داسي پاملرنه په پښتو ويوونکو خلګو کي نسته . دوی وايي : پام کوه، پام ورته کوه، پام پسي کوه، پام پر کوه (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴) .

که پاملرنه د فعل په توګه کار سي، د جوملې په ګرامري جوړښت کي ستونزه نه پيدا کيږي؛ لکه : � ستاسي ناروغۍ ته په پاملرني سره مي، پر تاسي رغ و نه کړ . دلته د � پاملرني � کليمه د پام کولو په مانا ده؛ خو که دا ټکی د نوم په څېر استعمال سي، مانا يې له ګرامري اړخه مشکل پېښوي؛ مثلاً که و ويل سي : � پاملرنه واړوئ ! �، � پاملرنه را وګرزوئ ! �، � پاملرنه وکړئ ! � او داسي نور � سمه مانا نه لري؛ ځکه په پاملرنه (پام لرل) کي په خپله د پام کولو فعل شامل دئ . که بل فعل ور سره يو ځای سي، نو د دوو فعلونو يو ځای والی د جوملې جوړښت بې خونده کوي . په داسي حالاتو کي بايد هرومرو و ويل سي : � پام واړوئ ! �، � پام وکړئ ! � او داسي نور.

-دپاره/ لپاره

دا ټکی هم د ځينو ژورناليستانو او ليکوالو په ليکنو او ويناوو کي ډېر بې ځايه استعماليږي؛ د مثال په توګه ويل کيږي : � د ځلرم ځلي د پاره/ لپاره � چـــي کټ مټ د � برای نوبت چهارم � ترجمه ده . دلته په پښتو کي � د پاره � زايد دئ؛ لکه پلار زوی ته ځلرم ځلي وويل . دلته داسي نه وايو، چي د ځلرم ځل لپاره يې ورته و ويل (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-منل

د � منل � مصدر په پښتو کي خورا ډېر اشتقاقونه لري، چي په هغو کي � مننه �، � منښت �، � منلئ �، � منوونکی � او داسي نور په پښتو کي ډېر ليدل کيږي . له څه موده راهيسي دا ټکی د پارسي ژبي د � بارياب � يا � پذيرفت � د نيمګړي او ناوړه ترجمې په بڼه کاريږي؛ لکه څنګه چي وايي : � پلاني پهلوانان و منل . � لوی استاد، علامه حبيبي، د � منل � د کليمې دا مانا نوې او نامأنوسه ګڼي . د ده په نظر دا جومله په دې ډولونو ډېره اسانه او روښانه بريښي : � پلاني له پهلوانانو سره وکتل/ وليدل . �، � پلاني له پهلوانانو سره خبري وکړې� .

-په ملي يا نړيواله کچه/ ګچه

په دې وروستيو کلونوکي د � کچه/ ګچه � پښتو لغت، په خپرونو او خبري وسيلو کي ښخي ډېر ايسته او دوري کيږي . دا ټکی د پښتو په ختيزه لهجه کي د � کچه � يا � کچ � په بڼه او په لوېديزه لهجه کي د � ګچه � په ډول ويل کيږي . مانا يې، مقياس، پيمايش، اندازه (زياتره د اوږدوالي اندازه) او داسي نور دي (امرخېل، او نور. پښتو - پښتو تشريحي قاموس ۴: ۲۴۵۱ او ۲۶۹۹ .)

ځيني ژورناليستان او ليکوال هرځای دا کليمه د عربي � سطح � يا انګريزي � level � په وراندي کاروي؛ چي اوس د پارسي ژبي له لاري پښتو ته راغلې ده؛ مثلاً که په پارسي کي څوک ووايي : � اين مسابقه در سطح بين المللی صورت می ګيرد . � زموږ ځيني ژورناليستان او ليکوال ، د دې جوملې په پښتو ترجمه کي داسي کاږي : � دا سيالي په نړيواله کچه کيږي . � ځيني ځيني خو يې تر دې هم په ناوړه بڼه داسي وايي او ليکي : � دا سيالي په نړيواله کچه تر سره کيږي . � په پښتو متن کي، د کچي يا ګچي ټکی بې خونده او بې ځايه بريښي ؛ ځکه زموږ ولس هيڅکله � ګچه � يا � کچه � په داسي جوملو کي نه وايي . پښتانه وايي : � دا سيالۍ په ټوله نړۍ کي کيږي . � يا � ټوله نړۍ په دې سياليو کي برخه اخلي � .

-يو شمېر

له څو کلو راهيسي د شمېر او شمېرو ټکي هم دونه استعماليږي، چي د چا زړه بدوي . د لوی استاد، علامه حبيبي، په عقيده � يو شمېر � د � يکتعداد � ناوړه او زموختته ترجمه ده . يو شمېر خلګ ، يو شمېر کتابونه، يو شمېر ليکوال، يو شمېر هر څه . پښتانه په هر ځای کي د� يو شمېر �کليمه نه کاروي . ځيني کتابونه، څو کتابونه، څو خبري، هغه ترکيبونه او عبارتونه دي، چي زموږ خلګ يې په خپلو محاورو کي وايي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴- ۲۵).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد، په دې اړه د خپل عالِمانه استدلال په یوه بله برخه کې داسې زیاتوي : � شمېر او شمېرل د تعدد طبیعت لري . ' یو ' څنګه شمېرل کېږي ؟ ! هغه څه چې تر یوه زیات وي، بیا یې نو شمېر ممکن وي . دا ناوړه ترجمه د انساني منطقه هم لیرې ده . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتنې ۲۴- ۲۵).

-لاس ته راوړنه، لاس ته راوړني

دا ناوړه او نازیبا ترکیب هم د بهرنییو ژبو له لارې په پښتو کې جال سوی دئ . ایرانیانو د انګرېزي ژبې د � Achievementکلیمه په � دست آورد � ترجمه کړې ده . په پښتو کې د پارسي � دست آورد � ټکي په ټکي ژباړې د � لاس ته راوړني � نامعقول او بې خونده ترکیب پیدا کړی دئ.

زه نه پوهېږم، چې د کومې پښتنې سیمې خلګ د � بري �، � بریالیتوب �،� بریا �، � سوبې �، � کامیابۍ �،� غلبې �، � پرمختګ �، � بشپړتیا � او داسې نورو په ځېر، لنډ، خواږه، اسانه او اشنا ټکي پر ېږدي؛ اوپر ځای یې � لاس ته راوړنه � وایي . د � لاس ته راوړني � مرکب نوم، نه یوازې اوږد او بد ډوله دئ؛ بلکې له منطق او عقل سره هم چندان اړخ نه لګوي . ځکه هغه څه، چې تر لاسه کېږي هرومرو بری، سوبه او ترقي نه وي . ډېر ځله داسې هم پېښ سوي دي، چې څوک له ډېرو کوښښونو سره سره ، د بریالیتوب یا پرمختګ مخ نه ویني؛ په داسې حال کې چې د انګرېزي اچیوومینټ) Achievement) ، پارسي � دست آورد � یا پښتو � لاس ته راوړني � مجازي مانا همدغه � بری �، � بریالیتوب �،� بریا �، � سوبه �، � کامیابي �،� پرمختګ �، � غلبه �، � فتحه �، � تحقق �، � تکیمل �، � اجرأکول � او داسې نور دي .

په دې ډول، د� لاس ته راوړني � جعل سوی ترکیب نه یوازې ولسي ریښه نه لري؛ بلکې د بري یاپر مختګ له پاره وړ او موزون ترکیب هم نه دئ .

-تشریف راوړل

د ناوړو ترکیبونو په لړ کې، یو هم د � تشریف راوړلو � ترکیب دئ، چې د پارسي ژبې له � تشریف آوردن � څخه د ترجمې په بڼه پښتو ته راغلئ دئ؛ مثلاً په پارسی کې وایي : � فلانی تشریف آورده است � ، � فلانی تشریف برده � او داسې نور . ځینې ژورنالیستان او لیکوال په تکلف او تصنع سره کوښښ کوي، چې د نامأنوسو ټکو او ترکیبونو په جعل کولو یا ترجمه کولو سره ، د چا خبره ژبې ته � ادبي � رنګ ورکړي . د دوی داسې ادبي ژبه � نه د خلګو له سپېڅلي او خوږې ژبې سره سمون لري ؛ او نه هم په ریښتني توګه د ولسونو د ژبو او ادبیاتو استاریتوب کولای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ د کلو او حجرو سپېځلي پښتانه هيڅکله په خپلو خبرو او محاورو کي نه وايي، چي پلاني تشريف راوړی دئ . يا پلاني تشريف وړی دئ . پښتانه خپلو مشرانو ته د درنښت او عزت په خاطر د بابا، اکا، ماما، مشر، سپين ږيري، مور، خاله، ترور، ترله، خور، ورېنداري او داسي نورو په نامه خطاب کوي؛ او په ساده ډول وايي : � پلانی اکا راغلئ دئ . �، � پلانی ماما تللئ دئ . � او داسي نور .

که راغلئ يا تللئ شخص د هرڅونه عِلمي، روحاني او ولسي وياړ څښتن هم وي، پښتانه د هغو له پاره د درناوي او عـــزت نورعبـــــارتـــــونه کـــاروي نـــــه د � تشريف راوړلو � پردی ترکيب.

-له دې څخه بحث کوو، له دې موضوع څخه خبري کوو

د هغو ناوړه ترکيبونو په لړ کي، چي له پارسي ژبي څخه پښتو ته راغلي دي، يو هم دا بې خونده او بد ذوقه ترکيب دئ، چي وايي : � له دې مسألې څخه وروسته بحث کوو � يا � له پلانۍ موضوع څخه وروسته ږغېږو � او داسي نور . په پارسي کي وايي : � ازين مسأله يا آن موضوع بحث می کنيم . � چي هغه هم له په خپل وار له اروپايي ژبو څخه ورته راغلئ دئ . دا ترکيبونه زمونږ په عامو خلګو کي نسته . هيڅ پښتون په خپلو ورځنيو محاورو کي داسي ترکيبونه نه کاروي . داسي جعل سوي ترکيبونه او عبارتونه په واقعيت کي د هغو ژورناليستانو او ليکوالو له خوا دود سوي دي، چي پارسي يا نور متنونه، په پښتو ژبه ترجمه کوي . پښتانه داسي مفهومونه په دې بڼه وايــي : � دا خبره به وروسته سپينوو �، � په دې باره کي به وروسته ږغېږو �، � وروسته دې موضوع ته راځو � ، � دا موضوع به وروسته څېړو � او داسي نور.

-نه راځي

له هندي او اردو ژبو څخه د ناوړو ترکيبونو په ډله کي، يو هم د � نه راځي � بې خونده ترکيب دئ، چي د کوزو پښتنو په ختيزه لهجه کي خورا ډېر کاريږي . دا ترکيب په هندي او اردو کي د � آنا � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ . زمونږ زياتره کښته پښتانه دا ترکيب ډېر وايي او ليکي : � ما له د دې کلي نوم نه راځي . �، � ماله لامبو نه راځي . �، � ماله ترک چلول نه راځي . � اوپه لسګونو نوري داسي جوملې، چي په پای کي د � نه راځي � ترکيب کاروي . په دې ټولو جوملو کي د ويوونکي مقصد د زده کړي يا پوهي ټکی دئ . په پښتو کي د � زده کړي � ترکيب خورا اوږد تاريخ لري . د پښتو ډېرو پخوانو شاعرانو او ليکوالو په خپلو اثارو کي دا ترکيب کار کړی دئ؛ د پښتو د عرفاني شاعرۍ ځلانده او تلپاته ستوري - رحمان بابا (۱۰۴۲- ۱۱۲۸هـ ق) په يوه بيت کي داسي وايي:

اوده پروت يې دا دې نه زده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه په خوا لرم سفر

بل ځای وايي:

تر ميزر لاندي چا څه زده

چه دختر ده كه مادر ؟ (د رحمان بابا د ديوان خطي نسخه .)

د پښتو د نوښتگر او تخيلي شعر مخكښ - حميد بابا (تر ۱۱۴۸ ق پوري په باوري توگه ژوندی) په يوه بيت كي وايي:

كه په ځاځكي صبر زده كړې ته صدفه !

په گوهر به دي سينه شي مشرفه (د حميد بابا د ديوان خطي نسخه .)

په دې ډول، په پښتو كي د جوملې خوندور او سم ډول دا دئ، چي په دغه راز جوملو كي د � نه راځي � پر ځای د � نه زده كري � يا � نه پېژندني � عبارتونه استعمال كړو؛ ځكه هم اسانه دي او هم سوچه پښتو؛ د مثال په توگه بايد ووايو : � په دې ټكي نه پوهېږم . �، � د پـــــلاني نوم نه پېـــــژنم � يا � تـــول درسونه مي زده كـــــړي دي . � او داسي نور.

-زما په نظر باندي، زما په خاطر باندي. . .

د پښتو ژبي د بېلابېلو لهجو ځيني ويوونكي په ورځنيو خبرو كي د � باندي � ټكی په بې ځايه ډول كاروي؛ مثلاً وايي : � زما په نظر باندي كه پلانی كار داسي وسي . . . �، � زما په خيال باندي دا خورا ښه كار دئ . � يا � پلاني دا كار زما په خاطر باندي وكړ . � او داسي نور . كه د دغو جوملو جوړښت ته پام وكړو، له ورايه گورو چي د باندي ټكی نه يوازي كاملاً اضافي او بې ځايه دئ؛ بلكي جوملو ته يې نوره بې خوندي هم پېښه كړې ده . ښه به دا وي، چي په دغه راز جوملو كي د باندي كليمه اصلاً استعمال نه كړو ؛ او پر ځای يې و وايو : زما په نظر كه پلانی كار داسي وسي . . . ، زما په خيال دا خورا ښه كار دئ . يا پلاني دا كار زما په خاطر وكړ . او داسي نور، چي هم جوملې لنډوي او هم يې په پوهېدو كي د پېچلتيا او گران والي مخه نيسي. دغه رنگه، په ځينو نورو جوملو لكه: پلاني پر ما باندي انتقاد وكړ. احمد پر محمود باندي بريد وكړ . ستا پر ما باندي پور پاته دئ . او داسي نورو كي هم د باندي ټكی كاملاً زايد او بې ځايه دئ . له دې ټولو جوملو څخه د باندي كليمې په ايستلو سره نه يوازي جوملې په ويلو او ليكلو كي لنډېږي؛ بلكي ماناوي يې هم تر پخوا ډېره روښانه او واضح بڼه مومي . لكه څنگه چي بزگران او بڼوال په ډول ډول بوټو او ونو كي د وچو او بې ځايه ښاخونو په پوجي كولو سره، د بوټو او ونو وده چټكوي، همدغه راز بايد موږ هم كوښښ وكړو، چي په خپلو خبرو كي د اضافي، بې ځايه او پېچلو ټكو مخه ونيسو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې د ناوړو ترکیبونو شمېر ډېر زیات دئ . د ټولو را غونډونه او څېړنه د دې لنډو خبرو تر حوصلې وتلئ کار دئ . دلته مو د پښتو پوهو او حساسو لوستونکو ته له خرواره یو موټ وړاندې کړ، چې په دې اړه سترګې پرانیزي؛ او هر ځای ښه له بدو جلا کړي؛ خو په دې برخه کې د دې خبرې یادونه ډېره ضروري ده، چې د نړۍ هیڅ ژبه (هستمنه یا نېستمنه) د پردو ژبو له لغوي پانګو او نورو فرهنګي ارزښتونو پرته، د بشپړتیا پوړیو ته نه سي رسېدای . ټولې ژبې د یو بل لغوي پانګو، علمي اصطلاحاتو او نورو کلتوري پرمختګونو ته اړتیا لري . پښتنو هم د تاریخ په اوږدو کې هیڅکله د پردو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو په وړاندې د تعصب او دښمنۍ لاره نه ده غوره کړې . په دې ژبه کې له اوستا، سنسکریت، هندي او پهلوي څخه نیولې تر عربي، درې، ترکي او ځینو نورو ژبو پورې، د پراخو ټکو او اصطلاحاتوکاروَنه ټول د دې خبرې روښانه ثبوت دئ . د ژبې د یومخیز سوچه تابه په لار کې افراطي هڅې باید په هیڅ ډول د پردو ژبو د ناوړو ترکیبونو د شړلو له موضوع سره مغالطه نه کوو؛ ځکه د پردو ژبو دخیل او مغلن سوي ټکي په پښتني چاپېر کې، زموږ له قوانینو او دودونو سره سم ژوند کوي . په بله وینا دغه راز کلیمو او اصطلاح ګانو یا په افغاني ټولنه کې تر ډېرې ګچې پښتني جوله اخیستې ده؛ او یا په خپل نوي پښتني چاپېر کې لږ تر لږه د پښتو د ژبنیيو قواعدو او ګرامري اصولو تابع دي . د دې پر خلاف، هغه څه چې د ناوړو ترکیبونو په نامه زموږ سپېڅلې او لرغونې ژبې ته را ننوزي، په حقیقت کې له هغو کسانو سره ورته والی لري، چې له پردو هیوادونو زموږ کورني چاپېر ته راځي؛ مګر په هیڅ راز زموږ ژبې، ادب، کلتور او نورو کورنییو قوانینو ته غاړه نږدي . په زور او بې شرمۍ، تکلف او تظاهر غواړي زموږ د کور ارامه او سوکاله فضا خړه پړه کړي . ناوړه ترکیبونه او عبارتونه هم په پښتو کې د قیقاً همداسي بدمرغي پاروي . د پښتو لغوي او ګرامري جوړښت ورانوي؛ د هري ورځې په تېرېدو سره، زموږ د اصیلو ټکو او عبارتونو ځای نیسي؛ او په پای کې دسپېڅلې پښتو جنازه په خاورو کې ښخوي . له دې امله باید زموږ بیان هیڅکله د پردی ژبې رنګ او روح ونه لري . خبرې او نظریې باید د خپلې ژبې له صرفي او نحوي دودونو سره سمې ووایو؛ نه دا چې په پوهې یا ناپوهۍ سره، د پردو ژبو د ژبنییو خصوصیتونو پر پله پل کښېږدو؛ او ژبه له خپلې اصلي او ولسي تومنې څخه بې برخې کړو . ژبه د خلګو او ولسونو تر ټولو ارزښتناک او ګران قیمته میراث دئ، باید په هغه کې له بې ځایه لاس وهنو او تصرفاتو ډډه وسي . ژبپوهان، ادیبان، شاعران، څېړونکي او پوهان ګرده د ټولنې په غېږ کې سترګې غړوي؛ اود خلګو په سپېڅلې ښوونځې کې زده کړه کوي . په دې خاطر دپوهو کسانو ټولې علمي او مسلکي برياوې د هغوی د ټولنیز چاپېر زېږنده دي . پوهان او ماهران، یوازې د پخو اسنادو او پیاوړو دلیلونو په رڼا کې کولای سي، د هغو عامو او خرګندو تېروتنو په سمولو کې برخه واخلي، چې د بېلابېلو عواملو په وجه یې د خلګو په ژبه، کلتور او نورو مهمو برخوکې ځای موندلئ دئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

الفت ، گل پاچا . لغوی څېړنه . کابل : پښتو ټولنه، ۱۳۲۱.

امرخېل، څېړنوال عزیزالله، او نورو . د پښتو- پښتو تشریحي قاموس . څلور ټوکه . د میدیوتیک اوړنه او چاپ . کابل : د افغانستان د علومو اکاډیمی د ژبو او ادبیاتو مرکز، ۱۳۸۳ .

بېنوا، عبدالرؤف . پرېشانه افکار . کابل : پښتو ټولنه، ۱۳۳۵ .

حبیبي، پوهاند عبدالحی . آیا د ژبي واکي د چا په لاس کي دي ؟ . شل مقالې ۷. د مطیع الله روهیال ټولونه او اوړنه . کندهار : نارنج خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳. ۱- ٦.

� . ---اشرف الوزأ . � وږمه ۱ د ۱۳۵۳ وری :۱� ۳.

. ---پخواني کِلمات او نوي مفاهیم . شل مقالې ۷ . د مطیع الله روهیال ټولونه او اوړنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۵۰- ۵۴.

. ---د پښتو ادبیاتو تاریخ . دوه ټوکه . کابل : د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځی . ۱۳۲۵. لومړی ټوک.

. ---د پښتو ادبیاتو تاریخ . دوه ټوکه . کابل : پښتو ټولنه . ۱۳۳۸ . دوهم ټوک.

. ----پښتو او پخوانی آریایي ژبي او د ځینو لغاتو مقایسه او پرتله . شل مقالې ۷. د مطیع الله روهیال ټولونه او اوړنه . کندهار : نارنج خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳. ۴۵- ۴۹.

. ---د پښتو ځیني نوي موندل سوي کِلمات . کابل ۱۲داد ۱۳۵۳ کب : ۱- ۹.

� . ---د پښتو ژوندي کلمات په پخوانی فارسي کښي . � کابل۳۱ : ۱ (۱۳۴۰) . ۲۱- ۲۴.

. ---د پښتو لغاتو د تحقیق لاري . شل مقالې ۷. د مطیع الله روهیال ټولونه او اوړنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۹۴- ۱۰۳.

�. ---د پښتو لغوي تطور . � کابل ۲۷۹- ۲۸۱ (۱۳۲۹) ۱۲۷- ۱۴۷.

. --پښتو نثر ته کره کتني .کابل : د افغانستان د علومو اکاډیمی د ژبو او ادبیاتو علمي او تحقیقي مرکز، پښتو ټولنه، ۱۳٦۰.

. ---د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې ۷ . د مطیع الله روهیال ټولونه او اوړنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۱۰۴- ۱۲۸.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. ---حواشی و تعلیقات پټه خزانهٔ محمد هوتک . کابل : پښتو ټولنه ، ۱۳۲۳ .

. ---زبان دو هزار سالهٔ افغانستان یا مادر زبان دری (تحلیل کتیبهٔ بغلان) . کابل : انجمن تاریخ کابل . ۱۳۴۳.

� . ---د ژبو مشترک کلِمات . � کابل ۲ د ۱۳۲۴ غويي : ۱- ۳ .

. ---ژبي او د تکامل قانون : آيا د ژبو سوچه کول ممکن دي ؟ شل مقالې ۷ . د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۱۹۶- ۲۰۴.

� . ---قرب زبان پشتو به پارسی باستان . � يغما ۱ فروردين ماه ۱۳۳۵ . ۲۰- ۲۴.

. ---د کلِماتو مرګ او ژوند . شل مقالې ۷ . د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۷۴- ۸۰.

. ---نظری به ادبیات پښتو . کابل : د کابل پوهنتون د ادبياتو او بشري علومو پوهنځی . ۱۳۵۷.

مومند،عبدالحميد، حميد بابا. د ديوان خطي نسخه . c.11 . بريټيش کتابتون . لندن.

سربنی، عبدا لرحمان، رحمان بابا. د ديوان خطي نسخه . or 4493 . بريټيش کتابتون . لندن.

رشاد، پوهاند عبدالشکور. د پټي خزانې فرهنګ . دوې برخې . کابل : د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځی ، ۱۳٦۲ . لومړی برخه.

� . ---د خيرالبيان ليکدود . � خير البيان د بايزيد روښان، کابل : د کابل پوهنتون د ادبياتو او بشري علومو پوهنځی، ۱۳۵۳ . ۵۵ � ۸۰.

عميد، حسن . فرهنګ عميد . سه جلد، چاپ دوم، تهران : امير کبير، ۱۳٦۵.

لعل محمد کاکړ، او عبدالحی حبيبي . سپېڅلې پښتو . قندهار : طلوع افغان، ۱۳۱۸ .

مخلص، علي محمد. د ديوان خطي نسخه . or. 6756 بريټيش کتابتون . لندن.

معين، دکتر محمد . فرهنګ فارسی .٦ جلد. تهران : امير کبير، ۱۳٦۳.

هوتک، محمد معصوم. پرمعياري ژبه دمعيارپه ژبه يوه څېړنه / www. benawa.com /. د پښتو ژبي اړوند کتابونه.

Dictionary of Legal Terms. London : Brockhampton, 1997.

Gifis, Steven H. Law Dictionary. New York, 1992.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Gilmour, Lorna, Editor. Collins Thesaurus. Glasgow: HarperCollins, 2005.

Robinson, Mairi. Editor in chief. Chambers 21st Century Dictionary. Great Britain: Chambers, Cambridge University

Press, 1996.

A Practical English Grammer , 4th ed. London: Oxford University Press, 1985. , Thomson, A. J. & A. V. Martinet

John E. English Grammar and Composition. New York: Harcourt, Brace & World, Inc. 1958. Warriner,

Wehr, Hans. A Dictionary of Modern Written Arabic. ed. by J. Milton Cowman, 3rd. ed. Beirut: Librairi du Liban,

1980.

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library